
Aðalskráning fornleifa í Hrunamannahreppi

2. áfangi – 1. bindi

Gylfi Helgason (ritstjóri)

Höfundar efnis: Gylfi Helgason, Kristborg Þórsdóttir, Lilja Laufey Davíðsdóttir, Ragnheiður Gló Gylfadóttir Sigrún Drífa Þorfinnsdóttir og Valur Magnússon

REYKJAVÍK 2024
FS956-17102

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES

Á forsíðumyndinni má sjá Réttarkletta (ÁR-309:020) í landi Þverspyrnu. Nafn klettanna bendir til þess að þar hafi verið rétt en gerð og stærð gerðisins gæti bent til að um náthaga hafi verið að ræða. Myndina tók Gylfi Helgason.

© 2024

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES

BRÆÐRABORGARSTÍG 9

101 REYKJAVÍK

SÍMI: +354-5511033

NETFANG: fsi@fornleif.is

HEIMASÍÐA: www.fornleif.is

Samantekt

Í þessari skýrslu birtast niðurstöður annars áfanga aðalskráningar fornleifa í Hrunamannahreppi í Árnessýslu. Skráningin fór fram sumurin 2019 og 2020 og náði hún til tíu lögbýla.

Árin 2019-2020 voru samanlagt skráðar 540 fornleifar. Samtals hefur Fornleifastofnun Íslands því skráð 1355 minjar innan sveitarfélagsins. Eins og víða í sveitum reyndust minjar sem tengjast búskap fyrirferðarmiklar í Hrunamannahreppi. Á svæðinu var t.d. skráður fjöldi bæjarhóla/bæjarstæða, útihús og aðhöld fyrir skepnur, sel, garðlög og ummerki um efnistöku eins og mógrafir og ristur.

Ástand minja á skráningarsvæðinu var sæmilegt og fór batnandi eftir því sem fjær dró frá þéttbýlinu á Flúðum og nær hálendisjaðrinum. Yfirborðsummerki um tæplega helming minjanna voru horfin oftast sökum túnasléttunar. Slíkt kemur ekki á óvart á landbúnaðarsvæði í stöðugri byggð. Að jafnaði var varðveisla minja best í úthögum (t.d. á Kaldbaki) og eyðijörðum (t.d. Hörgsholt). Af þeim fornleifum sem hættumat var gert fyrir reyndust 30% í hættu eða stórhættu, oftast vegna ábúðar. Býlið Árfell í landi Hörgsholts er friðlýst en það er eini friðlýsti minjastaðurinn innan skráningarsvæðisins.

Efnisorð:

Fornleifastofnun Íslands, fornleifaskráning, aðalskráning, landbúnaðarminjar, byggðasaga, Hrunamannahreppur

Summary

This report provides the results of a general archaeological survey undertaken in the southern area of Hrunamannahreppur in South-Iceland. The report presents the fieldwork that was carried out in the summer of 2019 and 2020, which represent the second phase of general survey in the area. Altogether, 540 archaeological sites were identified within 10 farms (lögbýli).

A raft of sites was surveyed, such as farm mounds, boundaries, outhouses, sheep folds, shielings and peat graves. More than half the sites surveyed had some visible remains. Preservation of archaeology on the farms survey in this phase was therefore slightly better than on those farms close to the village of Flúðir. The preservation of archaeology is best the outlands and uplands (eg Kaldbaki) and at abandoned farms (eg Hörgsholt). In general, the

threat to the archaeology is low but still about 30% sites were classified as in danger or great danger, often connected to the farms still being inhabited. The abandoned farm of Árfell (in the land of Hörgholt) classifies as a protected site (*fríðlýst fornleif*). It is the only protected site within the assessment area.

Keywords:

Institute of Archaeology (Iceland), archaeology, general survey, agricultural sites, local history, Hrunamannahreppur

Efnisyfirlit

1. Bindi

1	Inngangur	7
2	Saga fornleifaskráningar og löggjöf	10
3	Aðferðir við fornleifaskráningu	12
4	Fornleifaskrá	14
	ÁR-306 Kaldbakur	14
	ÁR-308 Hörgsholt	48
	ÁR-309 Þverspyrna.....	97
	ÁR-311 Sólheimar	112
	ÁR-338 Bryðjuholt	131
	ÁR-340 Kotlaugar	151

Viðaukar
Minjakort

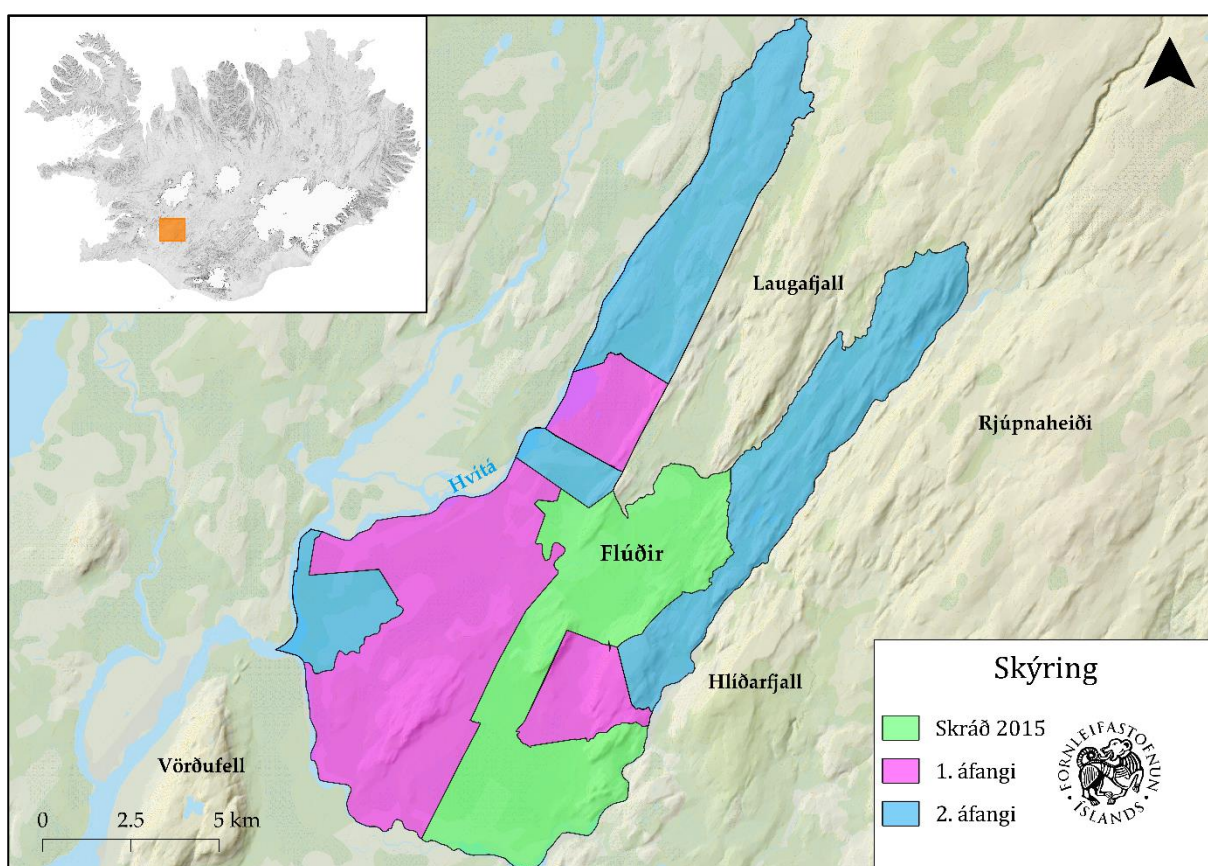
2. bindi

	ÁR-341 Skollagróf	173
	ÁR-342 Skiopholt	187
	ÁR-343 Haukholt	223
	ÁR-385 Auðsholt.....	248
5	Samantekt	269
6	Verndun og kynning minja	308
	Heimildaskrá	314

Viðaukar
Hnitaskrá ISN93
Minjakort

1 Inngangur

Vorið 2016 gerðu Hrunamannahreppur og Fornleifastofnun Íslands ses með sér samning um aðalskráningu fornminja innan sveitarfélagsins. Áður höfðu 354 fornleifar verið skráðar við þéttbýlið á Flúðum og í nágrenni þess (lögbýlin Hruni, Ás, Grafarbakki, Gröf, Högnastaðir, Hellisholt, Miðfell, Gata, Núpstún, Hrepphólar, Hólakot og Sóleyjarbakki) og kom út skýrsla um skráninguna árið 2016.¹ Aðalskráningin byggir á svæðisskráningu (heimildaskráningu) sem gerð var af Fornleifastofnun Íslands árið 2001.²

Mynd 1. Kort sem sýnir þau svæði sem hafa verið aðalskráð í Hrunamannahreppi. Bakgrunnur: Landmælingar Íslands.

Frá undirritun samnings hefur verið unnið að aðalskráningu í Hrunamannahreppi á hverju sumri. Fyrsti áfangi aðalskráningar náði yfir þá skráningu sem gerð var sumrin 2017 og 2018. Þá var samtals skráð 461 fornleif á 16

¹ Stefán Ólafsson (ritstj.) 2016.

² Sædís Gunnarsdóttir 2001.

lögbylum, þ.e. á Dalbæ, Birtingarholti, Unnarholti, Unnarholtskoti, Bolafæti (Bjargi), Langholti efra og syðra, Snússu (Ásatúni), Rafnkelshólum, Galtafelli, Efra-og Syðra-Seli, Hvítárholti, Ísabakka og Kópsvatni.³ Árin 2019 og 2020 var skráningunni haldið áfram og líta niðurstöður hennar dagsins ljós í þessari skýrslu. Að þessu sinni voru skráðar 540 fornleifar á tíu jörðum: Auðsholti, Bryðjuholti, Haukholti, Hörgsholti, Kaldbaki, Kotlaugum, Skollagróf, Skipholti, Sólheimum og Þverspyrnu (mynd 1).

Hrunamannahreppur er hluti af uppsveitum Árnessýslu. Hreppurinn er afmarkaður af vatnsföllum og skiptist þar á fremur gróið fjalllendi og ásar annars vegar og hins vegar sléttlendi, bæði grösugt deiglendi og vallendi (sem víða er horfið í ræktuð tún). Á skráningarsvæðinu er mikið um mosagróin hamrabelti og háa ása, sem skornir eru af dölum og hvömmum, sérstaklega við Hörgsholt og Kaldbak. Til vesturs rennur Hvítá en Stóra-Laxá til austurs. Þéttbýli er á Flúðum og hefur íbúum þar fjölgað á síðustu árum. Þar er grænmetisræktun stunduð en einnig hafa umsvif í ferðaþjónustu aukist verulega. Allflest lögbyli í hreppnum eru í byggð og er hefðbundinn búskapur stundaður á mörgum þeirra þótt heldur hafi dregið úr hefðbundnum landbúnaði á síðustu árum. Á svæðinu eru þó jarðir sem fallið hafa í eyði, helst jarðir fjær þéttbýlinu á Flúðum, eins og Hörgsholt, Hamarsholt og Kluftir. Uppblástur er nokkur þegar komið er herra í landið og er hann verulegt vandamál á Hrunamannafrétti.

Áður en vettvangsskráning hófst voru heimildir þekktar um 318 fornleifar á skráningarsvæðinu. Heildarfjöldi skráðra fornleifa við lok vettvangsvinnu varð hins vegar 540 og varð því um 70% aukning á minjafjölda sem helgast m.a. af því að talsvert af minjum fannst við vettvangsgöngur og eftir ábendingum heimamanna. Vettvangsvinnu unnu þau Gylfi Helgason, Lilja Laufey Davíðsdóttir, Kristborg Þórsdóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir en við skráninguna aðstoðuðu fornleifafræðinemarnir Sigrún Drífa Þorfinnsdóttir og Valur Magnússon. Gylfi sá um ritun skýrslu og kortagerð en teikningar í fornleifaskrá eru gerðar af Brynju

³ Gylfi Helgason (ritstj.) 2020.

Árnadóttur. Allar ljósmyndir í skýrslunni eru teknar af skrásetjurum Fornleifastofnunar nema annað sé tekið fram. Loftmyndir í skýrslunni koma frá Loftmyndum ehf og voru lagðar til að sveitarfélaginu.

Uppbygging skýrslunnar er með hefðbundnum hætti. Á eftir inngangskafla fylgir kafli sem er yfirlit um löggjöf um minjavernd í landinu. Í þriðja kafla er farið yfir þær aðferðir sem notaðar voru við skráninguna. Fjórði kaflinn er sjálf minjaskráin þar sem er að finna skráningu á minjum innan lögbýlanna tíu sem skýrslan nær yfir. Í kjölfarið fylgir kafli þar sem helstu niðurstöður skráningarinnar eru dregnar saman. Aftast í skýrslunni er heimildaskrá ásamt viðauka með hnitaskrá og minjakortum.

2 Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 21. grein laga um menningarminjar (nr. 80/2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölpætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

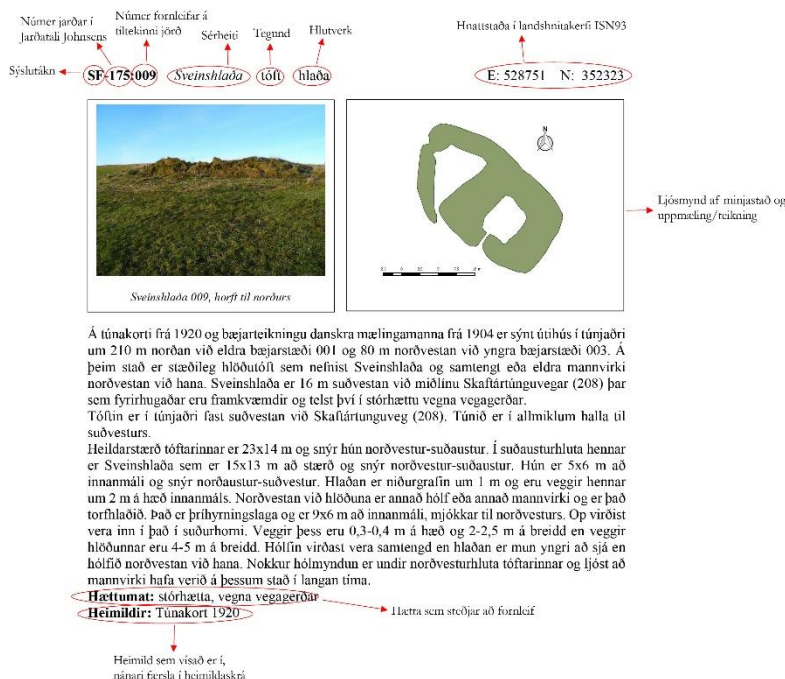
- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhusa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

3 Aðferðir við fornleifaskráningu

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar Íslands hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða ummiðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: ÁR-306:001). Ef fleiri en einfornleif er á minjastað bætist eininganúmer aftan við (dæmi: ÁR-306:001_01).

Mynd 2. Dæmi um framsetningu á minjastað í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands.

tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvortum er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlageða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaðaminjastaðarins í ISN93. Mæling hnattstöðu er gerð með Trimble

Í skýrslunni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsingannastöðluð. Í fyrstu línu hverrar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur

sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með

Geoexplorer 6000 mælitæki og voru allir sýnilegir minjastaðir mældir upp og var merkið tekið á hverjum stað hvort semummerki um minjar voru sýnilegar eða ekki og staður þannig merktur með því kenninafni sem hann hefur í fornleifaskránni (dæmi: ÁR-306:002). Þar sem getur um „heimild um...“t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundistá vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaðastaðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki. Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) stór hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað, eða innan skipulagsreits þar sem framkvæmdir eru fyrirhugaðar, teljast yfirleitt í mikilli hættu. Í síðustu línu er getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Skýring			
● Skráðar fornleifar	■ Loftmynd	□ Þúst	— Niðurgröftur
□ Bæjarhóll	■ Torf	... Gata	— Renna
▨ Grjót	▨ Torf og grjót	— Kantur	

Mynd 3. Allar uppmælingar sem gerðar voru í skráningunni eru skilgreindar m.t.t. byggingarefnis eða eðlis minjanna og eru skýringar á þeim sýndar í lista hér fyrir ofan. Þessa skýringar gilda fyrir öll minjakort og myndir af uppmældum minjum í fornleifaskrá.

4 Fornleifaskrá

ÁR-306 Kaldbakur

Sögulegar heimildir

1685: 20 hdr., Hrunaeign, **BL**, bls. 110.

1695: 10 hdr., Hrunaeign, **BL**, bls. 110.

1709: Jarðadýrleiki óviss, Hrunakirkjueign. **JÁM II**, bls. 255.

Bænhús á jörðinni. [1331]: „liggur thil songs j runa ... kalldbackur.“ Máldagi Hrunakirkju. **DI II**, bls. 665-666.

1382-91: „Kirkja j Hruna a heimaland allt oc kalldbak [...] liggur til saungs j Hruna ... kalldbakur ...“ Máldagi Hrunakirkju. **DI IV**, bls. 42-44. **1557:** Lýsing landamerkja Kaldbaks, Hruna og Hörgholts. **DI XIII**, bls. 195-197.

Um 1670 var byggð í 2 ár í Kaldbakshrísum í eyði síðan **JÁM II**, bls. 256.

Hrunakrókur (ÁR-307) liggur undir jörðina.

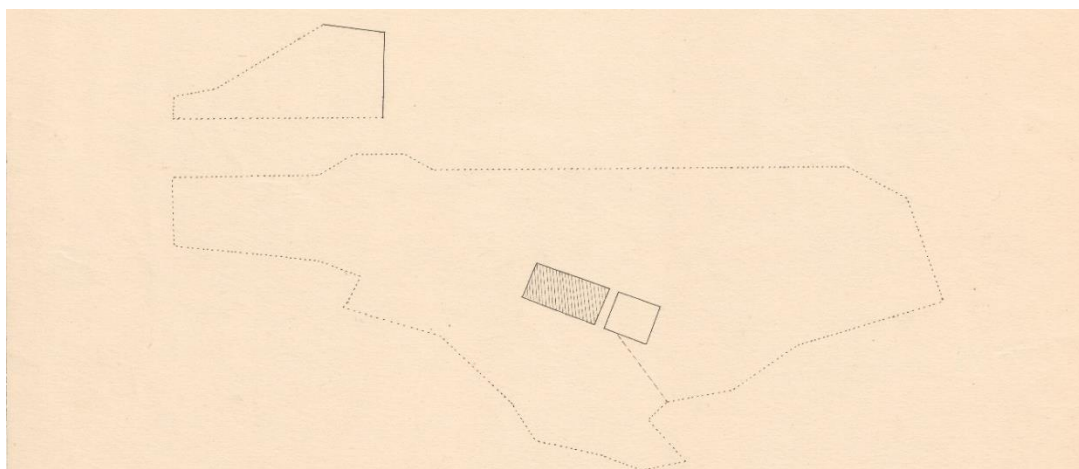
Landkostir

1922: Tún 3,85 ha, 1/2 slétt, garðar 5,5 arar.

1709: „Síðan Hekla gaus síðast hafa niður fallið þær xx álnir fyrir mannslánið sökum spillingar, er þá kom á jörðina [...]. Jörðin er hagagóð á sumar og útigángsgóð á vetur. Skógur er hjer sem brúkast til stórrar hjálpar með heyi geldum nautpeningi til viðurlífs. Land jarðarinnar liggur til Stóru Laxár, en að laxveiði verður ekki stórt gagn vegna gljúfra og stórgrýtis í ánni. Jörðin fékk stóran skaða af Heklu síðar, þá hún gaus, og ber þess minjar enn nú í dag.“ **JÁM II**, bls. 255-256.

1840: „Skógar. Birkiskógur vex hér hvörgi, nema í Tungufellslandi á fyrrnefndum Tungufellsdal, lítið eitt í Haukholtsslandi vestur við Hvítá, samt Kaldbak- og Hörgholtsslandi, austur við Stóru Laxá. Fer þessum skógum lítið fram, en fjalldrapi, gráviðir og víðiviður finnast á einstaka stöðum í afréttinum.“ **SSÁ**, bls. 120.

„Landið er víðáttumikið, fjalllendi að mestu með bröttum hlíðum og daladrögum. Beitarland er hér ágætt sumar sem vetur. [...] Slægjulönd voru reytingssöm og engjar varla annað en valllendisbrekkur og lautir. Knappt er um þurrlendi til ræktunar og ræktunarland af skornum skammti, yfirleitt.“ **SB I**, bls. 231.

Túnakort af heimatúni jarðarinnar frá 1922. Ekki tókst að upprétta það yfir loftmynd á sannfærandi hátt til birtingar. Heimild: **Túnakort 1922**.

Kaldbakur um 1940. Vatnslitamynd eftir Ingimund Einarsson og birtist í Árningsi I, bls. 157.

Bæjarstæði Kaldbaks 01 árið 2020, horft til NNA

Bæjarstæði Kaldbaks ásamt kálgarði eru merkt inn á túnakort frá 1922. Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: "Bærinn [01] stóð í brekkubrún og snéri þiljum í suðaustur. [...] Röð bæjarhúsa þegar ég man fyrst eftir mér (rétt eftir 1940) var þessi: Hlaða vestast, þá bæjardyr með skúrþaki, síðan bærinn (timburhús á hlöðnum kjallara) með gömlu hlóðaeldhúsi bak við, þá skemma og loks fjós og austast fjósdýr undir sérstöku þaki. [...] Kálgarður [02] var austur af bæjarhúsunum, hlaðinn á tvær hliðar, þ.e. að norðvestan

sem áður er getið og að suðaustan. Suðvesturhliðin meðfram tröðum [005] og samsíða fjósdýrum var Skánarhrauksstæði, og skýrir nafnið sig sjálft. En á norðausturhlið kálgarðsins var hesthús, Baðhesthús og aftan við það Kartöflukofi. Baðhesthúsið dró nafn af steypu baðkeri í gólfinu sem notað var við fjárböðun, en framan við það var hlaðinn rétt. Þar sem áður var kálgarðurinn og réttin stendur núverandi íbúðarhús." Gamli torfbærinn stóð um 10-15 m suðvestan við núverandi íbúðarhús á sama stað og bæjarröðin sem lýst var hér að framan. Ekki er víst hvenær hann var rifinn en það hefur verið gert á fyrri hluta 20. aldar. Timburhúsið og önnur tengd hús voru svo rifin árið 2001.

Framan við steinsteypu íbúðarhús er malarplan og trjám hefur verið plantað í bakgarði. Gömul hlaða stendur suðvestast á bæjarhólnum og hestagerði er í kringum hana. Bæjarstæðið er uppi á svokölluðum Rana og er brekkan fremur brött til suðurs, niður að bæjalæknum.

Engin sýnileg hólmyndun er á bæjarstæðinu sökum þess að bæjarhóllinn var sléttaður þegar síðustu gömlu bæjarhúsin voru rifin 2001. Kjallarinn sem var á gamla timburhúsinu hefur án efa raskað minjum á bæjarhólnum en mest rask hefur líklega átt sér stað þegar hóllinn var

sléttaður. Má þó ætla að talsvert sé enn eftir af óröskuðum minjum á bæjarstæðinu en áætluð stærð þess er 70x30 m. Öll hús sem nefnd eru í heimild hér að framan og engin merki sjást um lengur eru skráð með bæjarhólnum en kálgarðurinn er skráður sérstaklega.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922; Ö-Kaldbakur, 1, 3

ÁR-306:001_02 heimild um kálgarð

A 443836 N 409996

Kálgarður 02 var fast norðaustan við bæinn og samkvæmt túnakorti var hann 20x20 m að stærð. Ekki sjást nein ummerki um kálgarðinn á bæjarhólnum eða önnur mannvirki sem voru sambyggð honum eða fast við hann, enda var núverandi íbúðarhús byggt þar sem hann var áður. Ólíklegt er að miklar leifar kálgarðsins séu varðveittar undir sverði þar sem bygging íbúðarhússins hefur að öllum líkindum raskað þeim.

Þar sem kálgarður 02 stóð eitt sinn, horft til austurs.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-306:002 heimild um bænhús

A 443814 N 409990

KALDBAKUR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS

[1331]: liggur til songs j runa ... kalldbackur.

Tíjvnndir liggja til runa af þessum fyrr nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima Þijngum ... enn hálfur vr grafar Þijngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna] 1382-91: liggur til saungs j Hruna ... kalldbakur

Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaÞijngum ... og aller vr Grafar Þingumm.

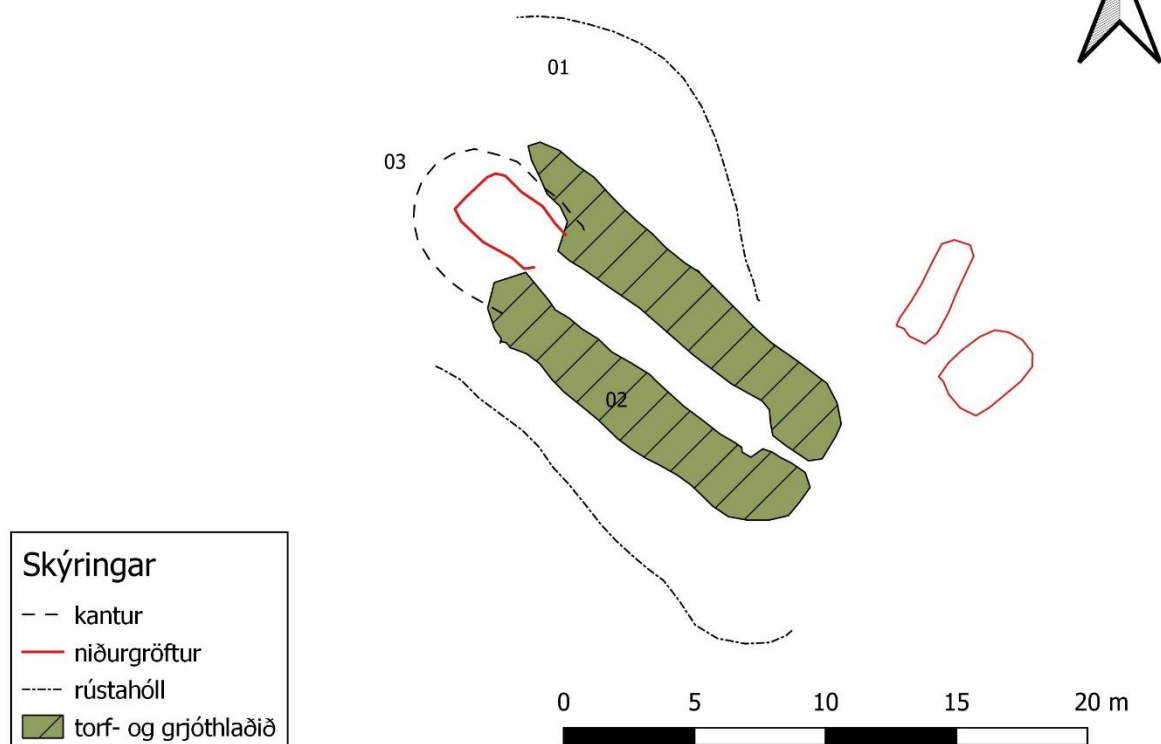
Groptur er j Hruna af ollum þessum bæium sem fyrr eru nefndir; Máld DI IV 43-44 [Hruna]. Benedikt Ásgeirsson, heimildamaður, man ekki eftir að hafa heyrt um bænhús á Kaldbak og mundi ekki eftir því að mannabein hefðu fundist við jarðrask í kringum bæinn eða annarsstaðar á jörðinni. Ekki varð heldur vart við að upp kæmu mannabein þegar elstu húsin á bæjarhólnum voru rifin og bæjarhóllinn sléttaður. Bænhús voru oft staðsett mjög nálægt bæjum og oft á bæjarhólnum og má ætla að þannig hafi einnig háttað til á Kaldbak.

Mikið rask hefur orðið á bæjarhólnum vegna niðurrifs, sléttunar og byggingaframkvæmda. Utan mannvirkja á bæjarstæðinu er svæðið grasi gróið.

Ekki sjást nein ummerki um bænhúsið á bæjarhólnum og nákvæm staðsetning þess er ekki þekkt.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: DI II, 665-666; DI IV, 43-44

Teikning af fornleifum á Kaldbakshrisum 003.

ÁR-306:003_01 Kaldbakshrisar bæjarstæði býli

A 446017 N 410985

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1709 segir: „Í Kaldbakshrisum hefur fyrir síðan hefur þar ekki bygt verið, er og engum lífvænt sökum heyskaparleysis. Þar er nú stekkatún og fjárhús frá Kaldbak.“ Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Efst og vestast á Hrísum, suðaustur af Hjallásnum, var lengi fjárhús, Hríshús. Þangað var um klukkutíma beitarhúsavegur frá Kaldbak og þar mun hafa staðið hjáleigan Kaldbakshris ...“ Á Hrísum eru heimildir um þrjár fornleifar; býlið Kaldbakshrisa 01, beitarhúsin Hríshús 02 og stekk 03. Minjasvæðið er 2,4 km norðaustan við bæ 001 og rúmum 750 m norðvestan við Núpsvatn. Hrunakrókur ÁR-307 er 1,7 km norðaustan þess.

Minjasvæðið er í syðsta hluta grasi vaxins bala milli þriggja ása, Tjaldubúðar, Hjalláss og Hríssáss. Mikið jarðvegsrof er suðaustan og suðvestan við það og líkur til þess að einhverjar minjar sem þarna hafi verið séu horfnar af þeim sökum.

Lýsingin hefst á býli 01 sem ætla má að séu undir beitarhúsatóft 02 sem sést enn greinilega. Bæjarhúsin sjálf eru horfin vegna yngri minja en sjá má móta fyrir eiginlegum rústahól undir þeim sem er 25x15 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Mörk rústahólsins eru fremur ógreinileg að suðvestan en að norðan er hann 0,5-0,7 m á hæð. Hlaðan í beitarhúsunum er niðurgrafin og má ætla að eldri minjar í rústahólnum hafi raskast þegar beitarhúsin voru byggð.

Hættumat: Hætta, vegna rofs

Heimildir: JÁM II, 256; Ö-Kaldbakur, 6

Hríshús 003_02, horft til austurs.

Beitarhúsatóft 02 eru á rústahól býlisins Kaldbakshrísa 01. Tóftin er 18x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er tvískipt; niðurgrafin hlaða er norðvestast í tóftinni og er 4x2,5 m að innanmáli. Fjárhúshlutinn er suðaustan við hlöðuna og er 10x2 m að innanmáli. Bæði hólfi snúa eins og tóftin; norðvestur-suðaustur. Innangengt er á milli hólfa og op er inn í tóftina á suðausturgafli. Tóftin er torf- og grjóthlaðin

en hleðslur eru fremur grónar svo aðeins sést í grjót á stöku stað, mest 1 umfar. Mikið hrun er í inngangi tóftarinnar. Hæð veggja er 0,2 að utan en 1 m að innan. Veggir í hlöðunni eru hins vegar um 2 m að hæð að innanverðu. Greinileg þæla sést 4 m austan við tóftina en þar eru tvær grónar dældir. Sú nyrðri er 4x1,5 m að innanmáli og sú syðri er 3,5x2,5 að innanmáli. 10 m austan við tóftina er stórt rofabarð og stafar tóftinni hætta af uppblæstri.

Hættumat: Hætta, vegna rofs

Stekkur 03 var að öllum líkindum á sama eða svipuðum stað og beitarhúsin eru nú. Engin ummerki sjást um stekkin á svæðinu og má því ætla að honum hafi verið raskað við byggingu beitarhúsanna. Leifar af stekknunum gætu leynst undir yfirborði í rústahól 01.

Hættumat: Hætta, vegna rofs

Þar sem leiði 004_01 lá eitt sinn, horft til norðausturs.

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Sé staðið á hlaðinu og horft frá bænum [001] er hlaðvarpinn næst en þá Brekkan sem liggur niður að bæjarlæknum. Um það á læknum og upp brekkuna höfðu áður legið göturnar heim að bænum, en brekkan virðist hafa verið of brött fyrir hestvagna og hefur heimreið að bænum verið færð austar. Sléttað hafði verið yfir gömlu göturnar og brekkan myndast við það. Nýju traðirnar [008] lágu í austur frá hlaðinu að túngirðingarhliðinu.“ Gamla gatan (01) lá frá bæ til suðvesturs og yfir það (02) á bæjarlæknum sem hefur verið um 100 m suðvestan við bæ 001.

Leiðin frá bænum hefur legið niður bratta brekku í átt að lækjargilinu. Brekkan er grasi vaxin en þar hefur mikið af trjám verið plantað. Sunnan lækjargilsins er brekkan mun meira aflíðandi.

Lýsingin hefst á leið 01, en engin ummerki sjást um þá götu sem eitt sinn lá niður brekkuna vegna sléttunar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1-2

ÁR-306:004_02 heimild um vað

A 443795 N 409925

Vað 02 var á bæjarlæknum neðan og suðvestan við bæ 001. Engin ummerki um umferð á þeim stað sjást lengur. Vesturbakki lækjarins er ívið hærri en sá eystri en þó ekki það hár að erfitt væri að fara yfir lækinn á hestbaki.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1

ÁR-306:005 heimild um traðir

A 443817 N 410006

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Austan við fjósdyrnar voru traðir er lágu til norðurs og síðan austurs með hlöðnum kálgarðsvegg á hægri hönd en Lágadramb á vinstri hönd. Þetta var önnur aðalleiðin frá bænum og farin þegar leið lág að Kluftum eða upp í Tungufellssókn. Þá var farið um Norðurtúnið og var þar annað hlið á túngirðingunni, nefnt Norðurhlið.“ Traðirnar lágu upp á milli kálgarðs 001_02 og bæjarhúsa 001_01 og meðfram norðvesturhlið kálgarðsins til norðausturs.

Núverandi íbúðarhús á Kaldbak, grasi gróinn bakgarður og trjáreitir eru á bæjarhólnum þar sem traðirnar lágu.

Ekki sjást nein ummerki um traðir á svæðinu. Hafa þær líklega verið rifnar niður og sléttaðar nokkru áður en gömlu bæjarhúsin voru sléttuð um 2001. Ólíklegt er að ummerki um traðirnar leynist undir sverði vegna rasks á bæjarstæðinu.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1-2

ÁR-306:006_01 gata leið

A 444032 N 410122

Leið 006_01, horft til norðausturs.

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Tungan milli þessara kvísla [í læknum í Skítagili] er þýft valllendi og heitir Hamarstunga. Þarna var um langan aldur síðasti áningastaður fjallamanna í Hrunamannahreppi áður en þeir héldu úr byggð í fyrstu leit (fyrsta safn) á haustin. Var þá tekið ofan og oft sprett af hestum og síðan gengið heim að Kaldbak.“ Í heimildinni hér að framan er getið um leið 01 og áningarstað 02 og eru minjarnar skráðar sem ein heild.

Áningarstaðurinn var um 330 m norðaustan við bæ 001 og 90 m norðan við Gerðið 020.

Leiðin liggur í suðausturhlíð Bæjaráss inn að Hamarstungu. Gróðurþekja er fremur slitin í fyrstu en eykst innar í dalnum þar sem gatan er ekki í eins miklum halla. Hamarstunga er hinsvegar grasi gróin.

Lýsingin hefst á götu 01. Hún lá á milli bæjar og áningarstaðar og sést tæpum 200 m norðaustan við bæ 001 og liggur norðaustur-suðvestur, á 70 m löngum kafla. Gatan sést sem ógróin kindagata. Víðast er það aðeins ein gata sem sést. Mögulega tengist þessi leið götu 015 en er skráð hér sér.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:006_02 *Hamratunga* heimild um áfangastað

A 444105 N 410144

Áningarstaður 02 er um 400 m norðaustan við bæ 001. Ekki sjást nein ummerki um mannaverk á svæðinu en þar er gróinn grasbali.

Hættumat: Engin hætta

Áfangastaður 006_02, horft til suðurs.

ÁR-306:007 heimild um fjárhús

A 443419 N 409894

„Norðvestur af Frammóa og Köldutjarnarmýri er langt og lágt holt er nefnist Torfholt [034]. Á því var samnefnt fjárhús fyrir 30-40 ær og hafði áður verið sauðahús,“ segir í örnefnaskrá. Fjárhúsið var Torfholt er rétt suðaustan við Kluftá, rúmum 480 m suðvestan við bæ 001 og 100 m SSV við Torfholt 034.

Torfholt er mjög mosagróið en víða stendur grjót upp úr mosanum. Sunnan við það er ræktað tún sem hafa verið framræst.

Engin merki um fjárhús sjást lengur á þessu svæði og óvíst er af hverju svo er. Fjárhúsið sést á gamalli loftmynd suðvestast á horninu og var hnit tekið þar

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5; map.is/timaflakk

ÁR-306:008_01 heimild um traðir

A 443932 N 409985

Gata er merkt inn á túnakort frá 1922 sem liggur frá bæ til austurs. Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Nýju traðirnar lágu í austur frá hlaðinu að túngirðingarhliðinu. [...] Austan við Fjósaflið, þar sem nú er vélageymsla, var komið að túngirðingunni, og þar austur af var gott vað á bæjarlæknum sem notað var fyrir hestvagna og síðar fyrir bíla.“ Vegur sést enn við bæjarlækinn, sitt hvoru megin við vað á honum. Ekki sjást leifar af tröðum í túninu. Hér eru traðir og vað skráð innan sömu minjaheildar.

Sneiðingurinn í brekkunni, horft til suðurs.

breidd og gróinn.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1; Túnakort 1922

ÁR-306:008_02 heimild um vað

A 443937 N 410008

Vað 02 er á bæjarlæknum 35 m ANA við vélageymsluna og 125 m ANA við bæ 001. Það er skýrt hvar farið var yfir á vaðinu þar sem vegur 01 liggur að því og beygir þar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1922; Ö-Kaldbakur, 1

ÁR-306:009 *Fjárhústún* heimild um beitarhús

A 443661 N 409770

Fjárhústún 009, horft til norðvesturs.

„Suðaustan lækjarins er Fjárhústún, lítil flöt upp af eystri bakka lækjarins sem nú rennur meira til vesturs [...]. Á Fjárhústúninu var gömul tóft þar sem nú er allstór fjárhús og hlaða,“ segir í örnefnaskrá. Fjárhústún er rúmum 290 m SSV við bæ 001 og um 100 m vestan við Beinalág 026.

Fjárhústún er rétt suðaustan við gróið gil sem bæjarlækurinn rennur í. Til norðvesturs og suðausturs er ræktað tún. Engin merki sjást lengur um gömlu fjárhústóftina. Búið er að rífa niður yngri fjárhús og hlöðu sem nefndar eru í örnefnaskránni en þar sem þau stóðu sést

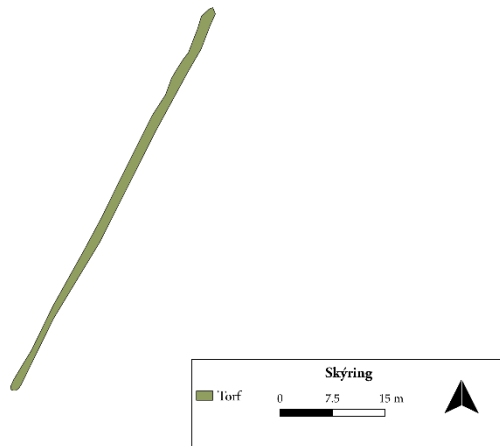
4 x 3 m stór dæld sem er 0,3 m djúp og snýr NNA-SSV.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:010 garðlag túngarður

A 443490 N 409931

Teikning af garðlagi 010

Garðlag 010, horft til norðurs.

Mosagróið garðlag er rétt austan við Torfholt 034, rúmum 370 m vestan við bæ 001. Mögulega er þetta sami garður og 032 og sá sem er merktur inn á örnefnakort Ingimundar Einarssonar frá 1940, sem afmarkaði stórt svæði umhverfis bæ 001. En það er þó ekki víst og því er garðurinn skráður sér.

Garðurinn liggur gegnum um deiglent svæði. Norðan og austan við garðinn er gróið gil sem bæjarlækurinn rennur eftir út í Kluftá.

Garðlagið liggur norðaustur suðvesturs og er um 60 m á lengd en svo virðist sem suðvesturhluti þess hafi verið sléttaður út. Garðurinn er torfhlaðinn, 0,6 m á hæð og hefur vafalaust aldrei verið mikið hærri en það. Garðurinn er um 0,7 m á breidd. Ekki er vitað um hlutverk garðsins, mögulega túngarður og hefur tengst garði 032.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Kaldbakur

ÁR-306:011 Háidrambur álagablettur

A 443832 N 410101

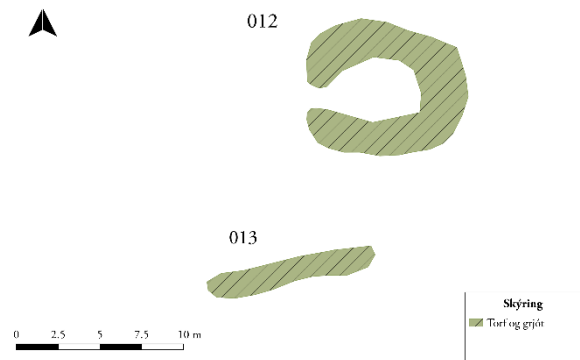
„Norður af bænum eru tveir hólar, nær er lágur, aflangur bali, er nefnist Lágidrambur, hinn er upp og austur af honum, hærri og strýtumyndaður, hann heitir Háidrambur. Efst á Háadramb er álagapúfa, sem aldrei mátti slá, og man ég ekki eftir að út af því væri brugðið, enda fór engum sögum af neinum óhöppum af þeim sökum,“ segir í örnefnaskrá. Háidrambur er í gamla heimatúninu um 110 m norðan við bæ 001 og rúmum 50 m suðvestan við lambhús 012.

Heimatúnið á jörðinni er komið í órækt og er þarna smáþýft.

Háidrambur er gróinn og algróinn. Benedikt Ásgeirsson, heimildamaður, man ekki eftir neinum sögnum um álög í tengslum við blettinn og engar aðrar heimildir eða sagnir hafa fundist um þennan stað.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

Teikning af lambhúsi 012 og Ærhúsi 013 til hægri, ljósmynd af lambhúsi 012 til vinstri, horft til norðurs

„Austan við Háadramb [011] og norðvestan undir Bæjarásnum var Norðurtúnið, þar voru tvö lítil fjárhús, Lambhúsið og Ærhúsið [013] á Norðurtúninu,“ segir í örnefnaskrá. Lambhústóft (01) er um 120 m NNA við bæ 001 og rúmum 50 m norðaustan við álagablett 011 á Háadrambi. Fast sunnan við lambhúsið var ærhús 013 en af því sjást litlar leifar.

Heimatún jarðarinnar er komið í órækt. Smáþýft og er mosi mikill í sverði. Tóftin er neðarlega í gróinni brekku, rétt austan við slóða sem liggur til norðurs í gegnum túnið.

Tóft þessi er einföld, 9 x 7,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er heilleg og er hún torf- og grjóthlaðin. Veggir standa grónir, 0,9 m á hæð en ekki sér í umför vegna þess hve gróið er yfir hleðslur, einkum af mosa. Þó glittir víða í grjót í hleðslum. Enn sjást leifar af timburpaki klæddu bárujarni nyrst í tóftinni. Gengið er inn í tóftina á miðjum vesturgafli.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:013 Ærhúsið hleðsla fjárhús

A 443873 N 410126

„Austan við Háadramb [sjá 011] og norðvestan undir Bæjarásnum var Norðurtúnið, þar voru tvö lítil fjárhús, Lambhúsið [012] og Ærhúsið á Norðurtúninu,“ segir í örnefnaskrá. Ærhúsið var 5 m sunnan við Lambhúsið, um 160 m norðan við bæ 001. Það hefur verið rifið að mestu leyti en enn sjást ummerki um það og hleðsla úr norðurlangvegg.

Heimatún jarðarinnar er smáþýft og komið í órækt. Ummerki um fjárhúsin eru neðarlega í gróinni brekku, rétt austan við slóða sem liggur í gegnum túnið.

Hleðslan er úr torfi og grjóti en vegna mikils gróðurs, einkum mosa, sést ekki í umför í veggjum. Garðurinn er 0,6 m á hæð og liggur nálega ANA-VSV á um 10 m löngum kafla. Rétt sunnan við hleðsluna sést smá niðurgroftur og er það sennilega ummerki um þar sem Ærhúsið stóð eitt sinn.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

Stekkatún 014, í fjarska glittir í Núpsvatn, horft til norðausturs.

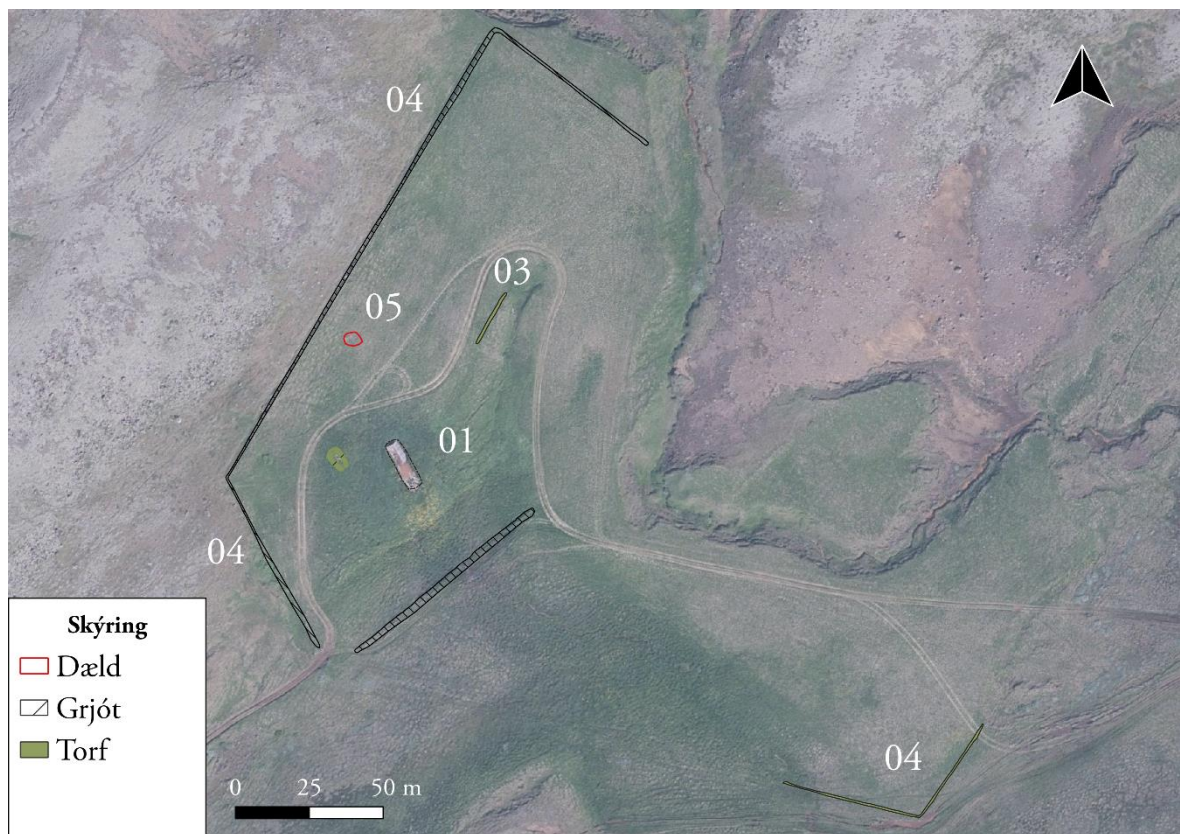

Beitarhús 01, horft til vesturs.

„Syðst og vestast með vatninu er lítill grjótás, er nefnist Vatnsás. Upp og norður af honum er annar stærri og heitir Stekkatúnsás [...]. Suðvestan við Stekkatúnsásinn er Stekkatúnið á sléttum flötum. Þar voru tvö gerði samliggjandi, við fjárrétt í nyrðra gerðinu en fjárhús og hesthús í hinu syðra. Hingað var talinn tæpur hálf tíma gangur frá Kaldbak,“ segir í örnefnaskrá. Stekkatún er rétt suðaustan við Litlunál, um 1 km austan við bæ 001 og rúmum 560 m norðaustan við leið 025. Alls reyndist fimm fornleifar á Stekkatúni, beitarhús 01, hesthús 02 garðlag 03, gerði 04 og þúst 05. Fornleifarnar eru á svæði sem

er 270 x 200 m að stærð og snýr NNA-SSV.

Stekkatúnið er komið í órækt og hallar það lítillega til austurs. Túnið sjálft er smáþýft og er mosi nokkur í sverði. Háir klettaásar, eða hamrar eru til suðurs og austurs, en gróið holt til norðurs. Sunnan og austan við túnið er uppþornaðar lækjarfarvegur, sem sennilega hefur legið frá Núpsvatni sem er þar rétt NNA við Stekkatúnið. Sjálf beitarhústóftin er í halla eða á hól og neðan við hann er flatlent tún.

Teikning af minjum á Stekkatúni 014. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Lýsing á minjum á Stekkatúni hefst á beitarhúsatóft 01 sem er nokkuð miðsvæðis í túninu. Tóftin er 18 x 5 m að stærð og snýr NNV-SSA. Veggir eru grjót- og torfhlaðnir og eru þeir 0,9 m á hæð. Þeir eru mikið grónir en þó má sjá 2-3 umför af veglegu grjóti í hleðslum utanmáls. Tóftin er lítillega grafin inn í brekku til NNV. Bárujárnsþak og timburgrind er enn uppistandandi en á suðausturhluta tóftarinnar hefur það hrunið, við innganginn á tóftinni. Tóftin skiptist í fjárhús og hlöðu en það var ekki skýrt vegna hruns úr þaki, Tóftin er sennilega reist ofan á stekknunum sem túnið hefur fengið nafn sitt af.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

ÁR-306:014_02 tóft hesthús

A 444815 N 409949

Hesthús 02 er um 20 m norðvestan við beitarhús 01. Tóftin er 7 x 5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir, 0,8 m á hæð en mikið grónir og því sést ekki í umför þó svo að víða standi hleðslugrjót upp úr grasinu. Op er á miðjum suðausturgafli. Timburleifar eru sjánlegar í norðvesturhorni tóftarinnar.

Hesthús 02, horft til vesturs.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

Til vinstri: Garðlag 03, horft til norðurs. Til hægri: Túngarður 04, horft til norðurs.

Gróið og nokkuð sigið garðlag 03 er rúmum 50 m norðaustan við beitarhús 01. Garðurinn liggur nálega norðaustur-suðvestur og er um 20 m á lengd. Hann er torfhlaðinn og er 0,3 m á hæð og 0,6 m á breidd. Ekki er vitað hvert hlutverk garðsins var, en mögulega er þetta seinustu leifar af gerði sem hefur verið í túninu.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-306:014_04 garðlag túngarður

A 444883 N 409929

Túngarður 04 er umhverfis Stekkatúnið. Garðurinn afmarkar svæði sem er um 3.6 ha og snýr NNA-SSV. Garðurinn er torfhlaðinn, 0,2-0,5 m á hæð. Vírgirðing er á norður- og vesturhluta garðsins. Torfblaðinn bútur sést einnig í suðaustur horni túngarðsins. Á loftmynd sér einnig í garð til suðausturs sem liggur bæði til vesturs og norðurs. Gróið gil er í miðju túnsins og mögulega hefur það upprunanlega markað norður og austurhliðar þess en svo hefur það verið stækkað út til austurs.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-306:014_05 dæld óþekkt

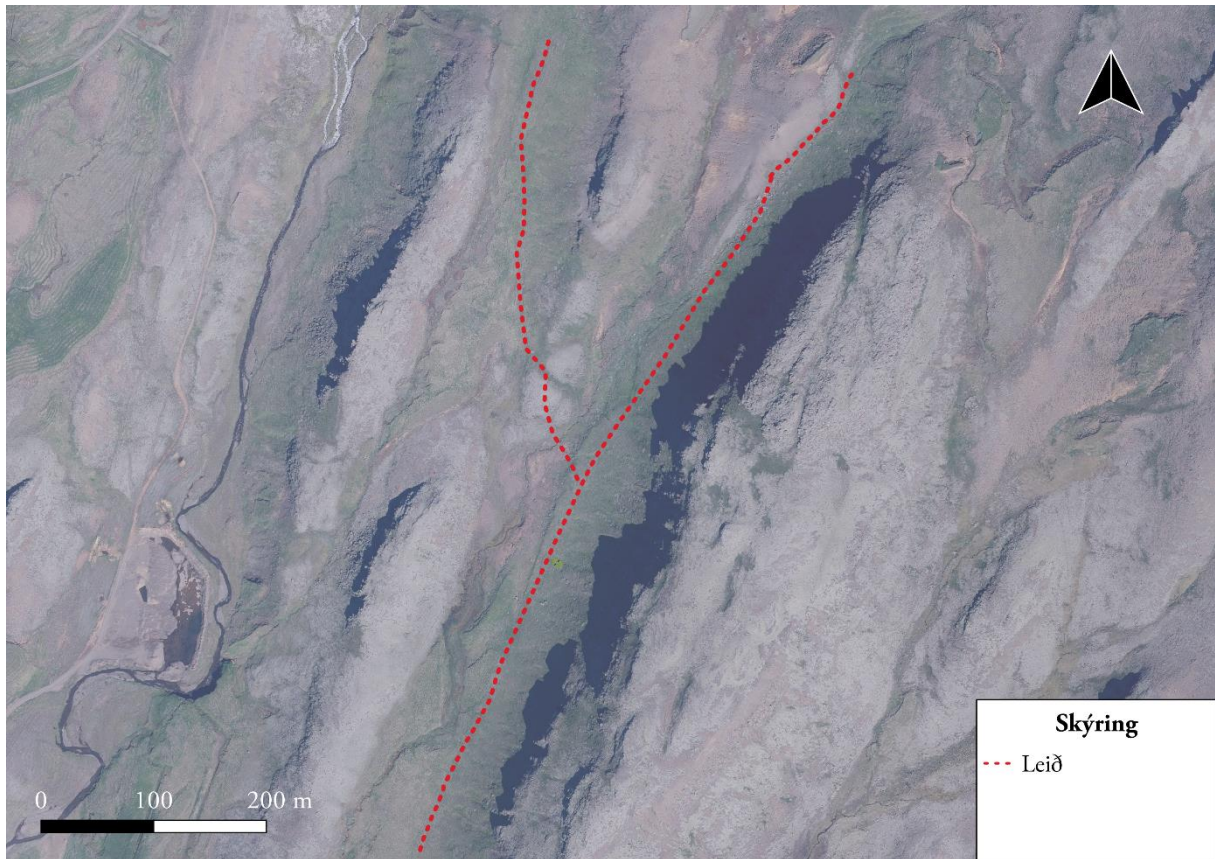
A 444820 N 409989

Dæld 05 er 45 m norðan við beitarhús 01. Hún er 4 x 4 m að stærð og 0,3 m djúp. Botn hennar er gróinn og eru bakkar hennar aflíðandi á suður og vesturhluta en brattir til norðurs og austurs; þó ekki svo að hægt sé að tala um eiginlega vegg þar. Þarna hefur líklega mannvirki staðið en ekkert vitað um örlög þess eða hlutverk.

Hættumat: Engin hætta

Dæld 05, horft til NNV.

Teikning af leið 015. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

ÁR-306:015 gata leið

Leið 015, horft til norðurs.

A 444196 N 410566

Gróin leið er 1,3 km NNA við bæ 001 og rúmum 260 m austan við leið 062. Hugsanlega er þetta leið milli bæjar 001 og sels 040 en hún liggur einnig á framhjá beitarhúsum 039. Leiðin tvístrast norðan við beitarhúsin og hluti b liggur yfir ásin til norðvesturs en hluti a heldur áfram inn dalinn til norðausturs.

Leiðin liggur gegnum fremur grýtt svæði, rétt austan við læk. Til norðurs er hálfgróinn hóll með gróinum klettasyllum- og börmum. Mosi er talsverður í sverði, einkum ofarlega á ásum. Hluti b liggja í grónum hvammi sem er á milli tveggja hálfgróna ása. Mosi og lynggróður er

nokkur í sverði.

Hluti a) er 800 m á lengd og liggur nokkurnvegin norðaustur-suðvestur í átt að seli 040. Leiðinni var fylgt á um 130 m löngum kafla sem liggur inn dalinn. Aðrir hlutar voru mældir upp af loftmynd. Á leiðinni sjást 1-2 grónar og grunnar götur á svæði sem er 0,6 m breitt. Þær

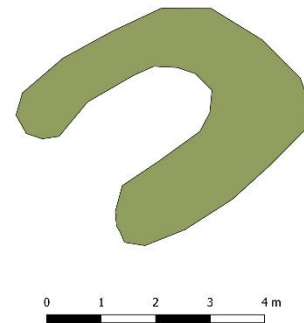
eru mest 0,2 m á dýpt. Hluti b) er um 400 m að lengd og liggur norður-suður frá miðri leið a). Götunum var fylgt á um 70 m löngum kafla en aðrir hlutar voru mældir upp af loftmynd. Þar sem leiðinni var fylgt sjást 2-3 götur á svæði sem er 1,5-2 m á breidd. Flestar þeirra eru grónar og eru þær 0,4-0,7 m djúpar. Eftir því sem sunnar dregur þá fækkar götunum og þær verða grynri og grónari. Mögulega er þetta framhald af leið 006_01 en er skráð hér sér.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:016_01 *Hrútakofinn* tóft hrútakofi

A 443895 N 410039

Til vinstri: Hrútakofi 01, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Austur frá Baðhesthúsinu [á bæjarhóli 001_01], suður undan Kinninni, var svo annað hesthús með skúrþaki, nefnt Skúrhesthús og við hlið þess að austan við Hrútakofinn, síðar notaður sem hænsnakofi“ Þarna er getið um tvö hús á sama stað, Hrútakofi 01 og Skúrhesthús 02, og eru þau skráð saman en hvort hús fær sitt númer til aðgreiningar. Húsin voru um 100 m norðaustan við bæ 001, í vesturhlíð Bæjarássins. Þar sést í dag aðeins ein tóft og er sú tóft fremur lítil og hefur því líklega verið notuð sem hrútakofi frekar en hesthús.

Vesturhlíð Bæjarássins er grasi vaxin og hallar til suðvesturs.

Lýsingin hefst á hrútakofa 01 sem virðist hafa verið ýtt út að mestu leyti. Er norðvesturveggur hennar illa farinn og nánast eingöngu innanmál sem sést. Tóft hans er 4,5x4 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og innanmál hennar er 2,5x1,5 m. Tóftin er torfhlaðin og veggir hennar eru 0,1-0,3 m á hæð. Tóftin er opin á suðvesturhlíð og þar hefur líklega verið timburþil.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:016_02 *Skúrhesthús* heimild um hesthús

A 443891 N 410041

Hesthús 02 var á svipuðum stað og hrútakofi 01. Engin ummerki sjást um hesthúsið á svæðinu og líklega hefur það verið jafnað við jörðu og sléttað yfir það. Leifar þess gætu ennþá leynst undir sverði nálægt Hrútakofanum 01.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

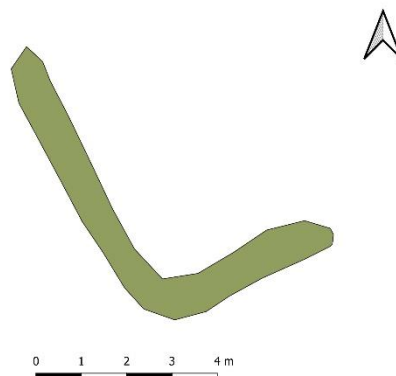
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:017 tóft kvíar

A 444060 N 410081

ÁR-306:017

Til vinstri: Kvíar 017, horft til norðvesturs Til hægri: Teikning af sama stað.

Lítil tóft er byggð upp við brekkubrún 270 m norðaustan við bæ 001, 40 m norðvestan við gerði 020 og um 80 m norðaustan við Kvíabæli 018.

Svæðið er grasi vaxið og smápýft en fremur flatlent og rennur bæjarlækurinn suðaustan við tóftina.

Tóftin er byggð upp við um 1 metra háa brekkubrún sem er nokkuð brött og virkar sem aðhald á norðvestur hlið. Hleðslan sjálf er L-laga. Tóftin sem hleðslan og brekkubrúnin mynda er 6x4,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Engin hleðsla er á norðaustur hlið hennar. Veggir eru torfhlaðnir og um 0,3-0,4 m á hæð. Hlutverk tóftarinnar er ekki staðfest en líklega er um kvíar að ræða. Örnefnið Kvíabæli er 80 m suðvestan við tóftina þar sem ekki sáust hlaðnar kvíar. Mögulega hafa verið fleiri en einar kvíar á svæðinu, jafnvel frá ólíkum tímabilum.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-306:018 Kvíabæli örnefni kvíar

A 443990 N 410036

Kvíabæli 018, horft til suðvesturs

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Upp með læknum að austan, hjá áður nefndu vaði [008_02], er lítill þursabergsklettur er heitir Svartiklettur. Ofan og austan við hann er lítil, þýfð lág, Kvíabæli.“ Kvíabæli er rúmum 180 m norðaustan við bæ 001 og um 90 m vestan við gerði 020.

Svartiklettur sést vel í landslaginu sem mosavaxinn stór svartur klettur við bæjarlækinn. Brekkan niður klettinn er aflíðandi til norðausturs Hlíðar hans eru

grasivaxnar og þýfðar.

Ekki sjást nein ummerki um kvíar í Kvíabæli undir Svartakletti en þar eru ágætir náttúrulegar

aðstæður til að mjólka sauðfé eða kýr.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:019 heimild um skotbyrgi

A 444662 N 411358

„Í henni [Sveiflutorfu] hafði verið gert lítið skotbyrgi þar sem legið var fyrir tófu á vetrum,“ segir í örnefnaskrá. Skotbyrgið var rúmum 1,6 km norðaustan við bæ 001 og um 270 m NNA við leið 015.

Skotbyrgið var ofarlega á hálfgrónum og ílöngum ás. Við rætur ássins, austanmegin, rennur lítill lækur. Ásinn er aflíðandi til austurs en þverhniptur til vesturs.

Ekkert byrgi sést lengur á þessum stað, óvíst er af hverju en mögulega hefur það hrunið smátt og smátt eftir að hætt var að halda því við.

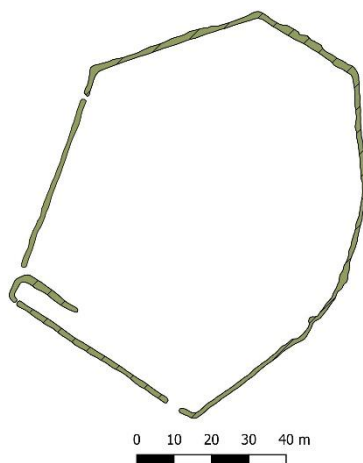
Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:020 Gerðið gerði rétt

A 444089 N 410044

ÁR-306:020

Teikning og ljósmynd (horft til norðurs) af gerði 020.

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Ef gengið er upp með eystri kvísl bæjarlækjarins eru Hamrarnir á vinstri hönd, en á hægri hönd strýtumyndaður ás, er heitir Miðmorgunsás. ... Vestan við Miðmorgunsásnum var Gerðið, hlaðið að nokkru úr grjóti en að hluta úr torfi með gaddavírsstreng efst. Þar var oftast rekið að í haustsmalamennskum.“ Gerðið er um 300 m norðaustan við bæ 001 og um 270 m suðvestan við vörðu 022_02. Bæjarlækurinn rennur um 30 m norðan og vestan við það.

Grasivaxin og smápýfð hlíð sem hallar niður til vesturs. Gerðið er undir mosavöxnum klettum í hlíðinni á Miðmorgunsás. Nokkuð slétt er innan þess.

Gerðið er 102x82 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Það er torfhlaðið að sunnan, vestan og norðan en austurhlíðin sem liggur upp í Miðmorgunsásinn er grjóthlaðin. Á litlum parti á austurhlíð sést eingöngu móta fyrir kanti. Garðurinn er 0,3-0,6 m á hæð og í grjóthlaðna hlutanum sjást 2-4

umför. Hleðslur eru 1-1,5 m á breidd. Gerðið skiptist upp í tvö hólf; stórt gerði sem er 100x80 m að innanmáli og lítið hólf í vesturhorni, 16x5,5 m að innanmáli. Hólfið í vesturhorni er torf- og grjóthlaðið og veggjahæð er 0,5-1 m. Ekki er hlaðinn veggur á suðausturhlið þess. Rof er í gerðinu á nokkrum stöðum en hlið hefur verið í suðurhorni þess.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3-4

ÁR-306:021 heimild um brunn

A 444079 N 409973

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Austan við Gerðið [020] var brunnur, sem leitt var úr sjálfrennandi vatn heim í bæjarhúsin.“ Brunnurinn hefur líklega verið sunnan við Gerðið þar sem austurhliðin snýr upp að hliðinni. Sunnan við það sjást langar dældir sem vatn gæti hafa runnið úr, 270 m austan við bæ 001 og sjö metrum sunnan við Gerðið.

Svæðið er grasivaxið og smápýft og lítil gil eða dældir í landslaginu.

Svæðið þar sem brunnur 021 var eitt sinn, horft til suðvesturs.

Ekki sjást nein ummerki um brunn á þessu svæði og óvíst er nákvæmlega hvar vatn var leitt að bænum þar sem ekkert vatn sést

lengur í þessum smágiljum eða dældum.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:022 heimild um leið

A 444256 N 409891

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Suðvestur af Miðmorgunsásnum og áfastur honum er fjallsrani, víða með bröttum brekkum og skriðum eða klettum. Efsti hluti hans, næst Miðmorgunsás, heitir Heimriháls en yfir hann lá leiðin til beitarhúsanna í Stekkatúni [014] og á Hrísum [003] og þaðan að Hrunakrók [ÁR-307].“ Leiðin lá á svipuðum stað og vegurinn liggur nú yfir hálsinn, 30 m suðvestan við Gerðið 020.

Gróðurþekja á Heimrihálsi er og slitin en víða grær mosi og gras.

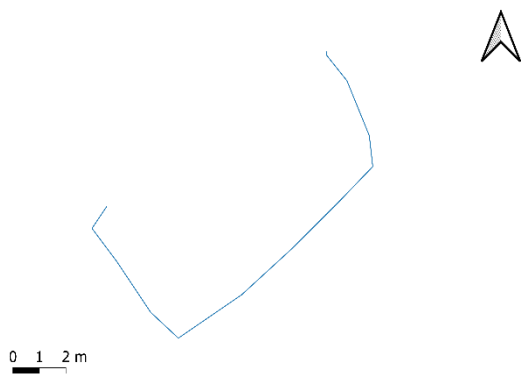
Ekki sjást nein ummerki um gömlu leiðina sem lá yfir hálsinn og má ætla að hún hafi að mestu farið undir veg en aðrir hlutar hennar horfið í gróður þegar hætt að nota hana.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:023 gerði kálgarður

A 443761 N 409917

Teikning af kálgarði 023.

Kálgarður er rétt vestan við bæjarlækinn, um 110 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 30 m VSV við vað 004_02.

Garðurinn er í gróinni brekku sem hallar til suðausturs. Í brekkurótum rennur bæjarlækurinn og norðan við garðinn, uppi á Rananum, eru tún í rækt.

Kálgarðurinn sést sem 10 x 5 m stór stallur/kantur í brekkunni sem snýr snýr ANA-VSV. Stallurinn er 0,4 m hærri en umhverfið og er grafinn lítilliga til vesturs inn í brekkuna. Á stallinum mótast óljóst fyrir 1-2 beðum.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-306:024 Torfamýri örnefni rista

A 443956 N 409696

Torfamýri 024, horft til vesturs.

„Mýrarsund liggur norðvestan undir Hnúknum og heitir Torfamýri og austast á henni Torfamýrarbakki,“ segir í örnefnaskrá. Torfamýri er um 320 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 200 m ASA við Beinalág 027. Örnefnið bendir til þess að þar hafi verið torfrista.

Á þessum slóðum er framræst votlendi. Engin merki um ristu sjást lengur á svæðinu enda hverfa ummerki um ristu fljótt, auk þess sem búið er ræsa landið fram.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:025 gata leið

A 444349 N 409685

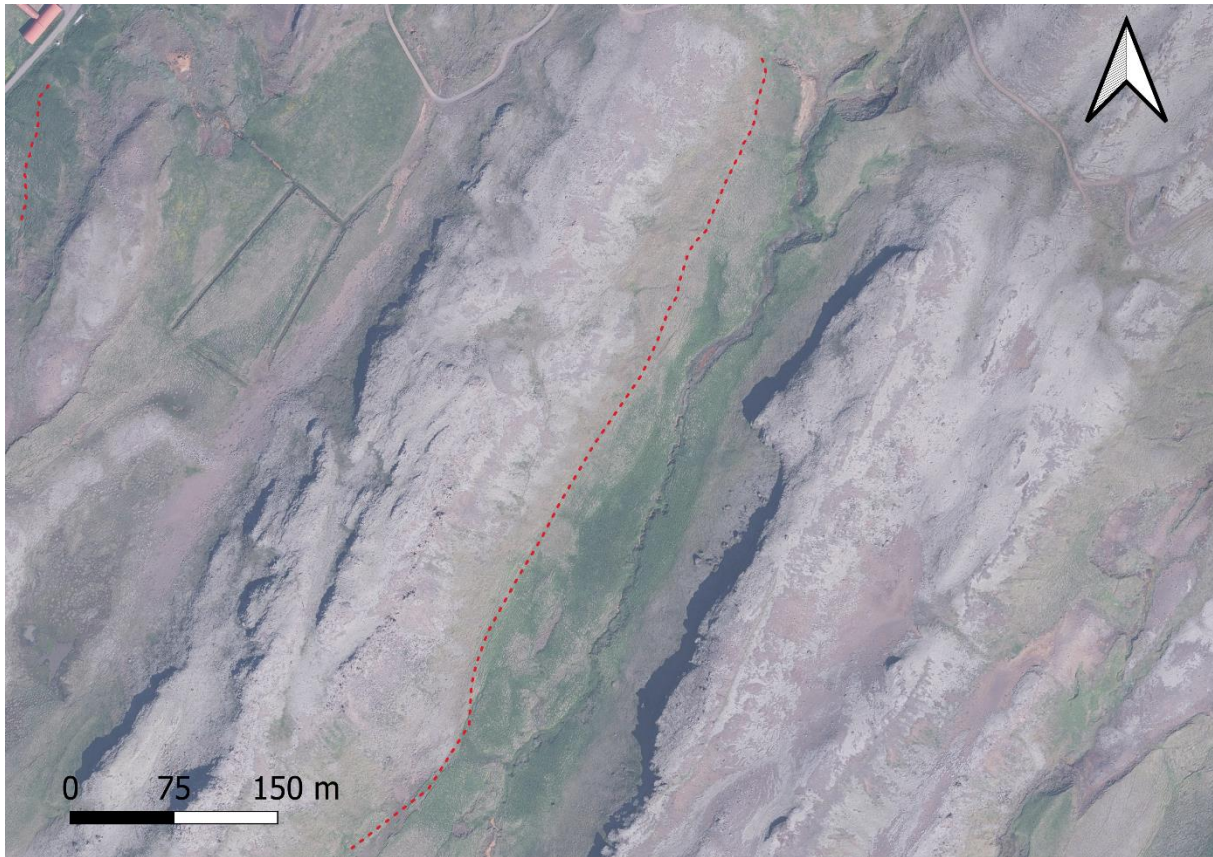

Leið 025, horft til suðurs

„Miðja vega milli Háhnúks og Heimrihálsins liggja götur um svonefnt Snið í fjallsranann. Um þær var farið til engja í Torfdal og að lauginni [045] um Hólmann hjá Stóru-Laxá,“ segir í örnefnaskrá. Götur þessar sem hér eru nefndar eru greinilegar rúmum 590 m ASA við bæ 001 og um 540 m suðaustan við Stekkatún 014.

Leiðin liggur rétt austan við Máldagahnúka. Tórfdalur er gróinn en deiglendur dalur.

Leiðin sést sem 0,5 m breið mosagróin gata. Hún er 0,2-0,4 m djúp og liggur h.u.b.

Teikning af leið 025. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

norður-suður og er hún greinileg á 530 m löngum kafla. Hún hefur þó náð lengra til suðurs en þau ummerki eru afar ógreinileg.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:026 *Beinalág* heimild um

A 443769 N 409767

„Í brekkunni norðvestan í ásnum [Fjárhústúnsás] er slétt lág, Beinalág, þar voru leifar af hlöðnu gerði, hringamynduðu,“ segir í örnefnaskrá. Beinalág er rúmum 240 m suðvestan við bæ 001 og tæpum 60 m sunnan við Beinalágagötur 027.

Gerðið var rétt sunnan við núverandi heimreið að bænum. Á þessum slóðum er smápýft graslendi.

Engin ummerki um gerði sjást á yfirborði á þessum slóðum. Mögulega er það svo sígið að engin merki þess sjást lengur á yfirborði en ekki er útilokað að það hafi horfið vegna vegagerðar við heimreið í átt að núverandi bæjarstæði jarðarinnar. Náttúrulegt gerði er um 80 m norðaustan við þennan stað og vel má vera að örnefnið vísi til þess. Án frekari heimilda er það hins vegar aðeins nefnt hér í framhjáhlaupi.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

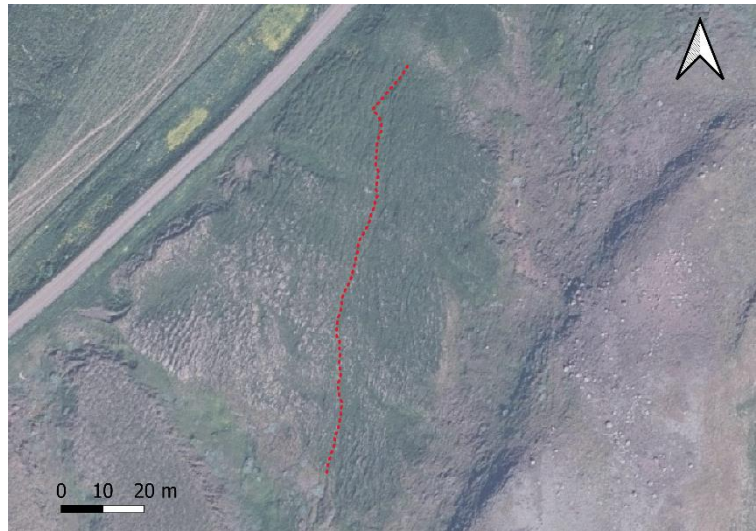
ÁR-306:027 Beinalágargötur gata leið

A 443799 N 409824

„Í brekkunni norðvestan í ásnum [Fjárhústúnsás] er slétt lág, Beinalág, þar voru leifar af hlöðnu gerði [sjá 026] hringmynduðu. Upp með láginni voru götur sem lágu fram í Hörgholtshaga að austan og hétu Beinalágargötur,“ segir í örnefnaskrá. Leiðin er um 190 m sunnan við bæ 001 og rúmum 150 m norðaustan við Fjárhústún 009.

Leiðin liggur um grasþýft deiglendi norðvestan undir Fjárhústúni sem er gróinn neðst.

Leiðinni var fylgt á um 100 m löngum kafla og liggur hún nálega norðvestur-suðaustur. Hún sést sem gróin 0,5 m breið gata sem er 0,2-0,3 m djúp. Norðurhluti götunnar er greinilegur en hún verður ógreinilegri eftir því sem sunnar dregur, sérstaklega þegar leiðin nálgast Fjárhústúnsásinn.

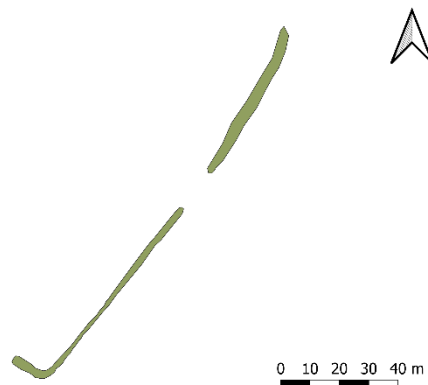
Teikning af Beinalágugötum 027 með loftmynd frá Loftmyndum ehf undir.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:028 garðlag óþekkt

A 443606 N 409622

Til vinstri: Garðlag 028, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Gróið garðlag er rúmum 440 m SSV við bæ 001 og tæpum 150 m sunnan við Fjárhústún 009. Hugsanlega eru þetta leifar af Gömlugerðum 031 en þar sem það er óvíst er það skráð sérstaklega

Garðlagið liggur neðarlega í gróinni brekku, utan við Vestri-Vörðuás.

Garðurinn er torfhlaðinn. Hann er L-laga og er rúmlega 75 m langur. Líklega eru þetta leifar gerðis en suðvesturhluti þess er kominn undir núverandi heimreið jarðarinnar. Garðurinn er 0,3-0,5 m á hæð, stæðilegastur í suðvesturenda. Hann er um 0,5-1 m á breidd. Í norðausturhlutanum er garðurinn nokkur ógreinilegur og sums staðar útflattur. Framhald sést af garðinum á loftmynd til norðurs en sá hluti var ekki athugaaður á vettvangi. Þar sést

garðlagi ð liggja nálega norður-suður á um 50 m löngum kafla. Ekki er útilokað að þessi garður sé framhald af garðlagi 032_01 og er merktur inn á örnefnakort Ingimundar Einarssonar frá 1940. Það er þó ekki víst og því er þessi garður skráður sér.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Kaldbakur

ÁR-306:029 *Eystri-Vörðuás* varða samgöngubót

A 443636 N 409460

Eystri-Vörðuás 029, horft til vesturs.

„Suðvestur af Fjárhústúnsásnum [sjá 009] og í sömu stefnu eru tveir lágir, aflagnir ásar, samhliða. Þeir heita Eystri-Vörðurás og Vestri-Vörðuás,“ segir í örnefnaskrá. Varðan er fremur norðarlega á ásnum, um 580 m sunnan við bæ 001 og rúmum 100 m vestan við Eystri-Vörðuás.

Varðan er á háum klettastalli. Til austurs er þykk mosaábreiða en til vesturs er smágrýtt og sendið.

Varðan er 1,5 m á kant og er 0,5 m á hæð. Hún er hlaðin úr flötu grágrýti. Grjótið er lítillega stærra í botni hennar en verður smærra eftir því sem ofar dregur. Hleðslan er örlítið

fallin saman. Hlutverk vörðunnar er ekki þekkt en mögulega hefur hún varðað leið eftir Sneiðingum 030.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:030 *Sneiðingar* heimild um leið

A 443440 N 409446

„Vestan við Vestri-Vörðuásinn liggja götur til suðausturs um svonefnda Sneiðinga,“ segir í örnefnaskrá. Sneiðingar eru rétt austan við Sandhól, rúmum 650 m SSV við bæ 001 og um 100 m suðvestan við vörðu 029 á Eystri-Vörðuási.

Leiðin liggur milli á milli Eytstri- og Vestri Vörðás. Svæðið er illa farið af jarðvegseyðingu en er að hluta gróið.

Engin ummerki um leið sáust þar sem þeirra var leitað milli Sandhóls og Vestri-Vörðuáss og sennilega hefur leiðin aldrei verið fjölfarin. Mögulega hefur hún legir til Hörgholts, en þar er einnig af finna Sneiðings-örnefni.

Hættumat: Engin hætta

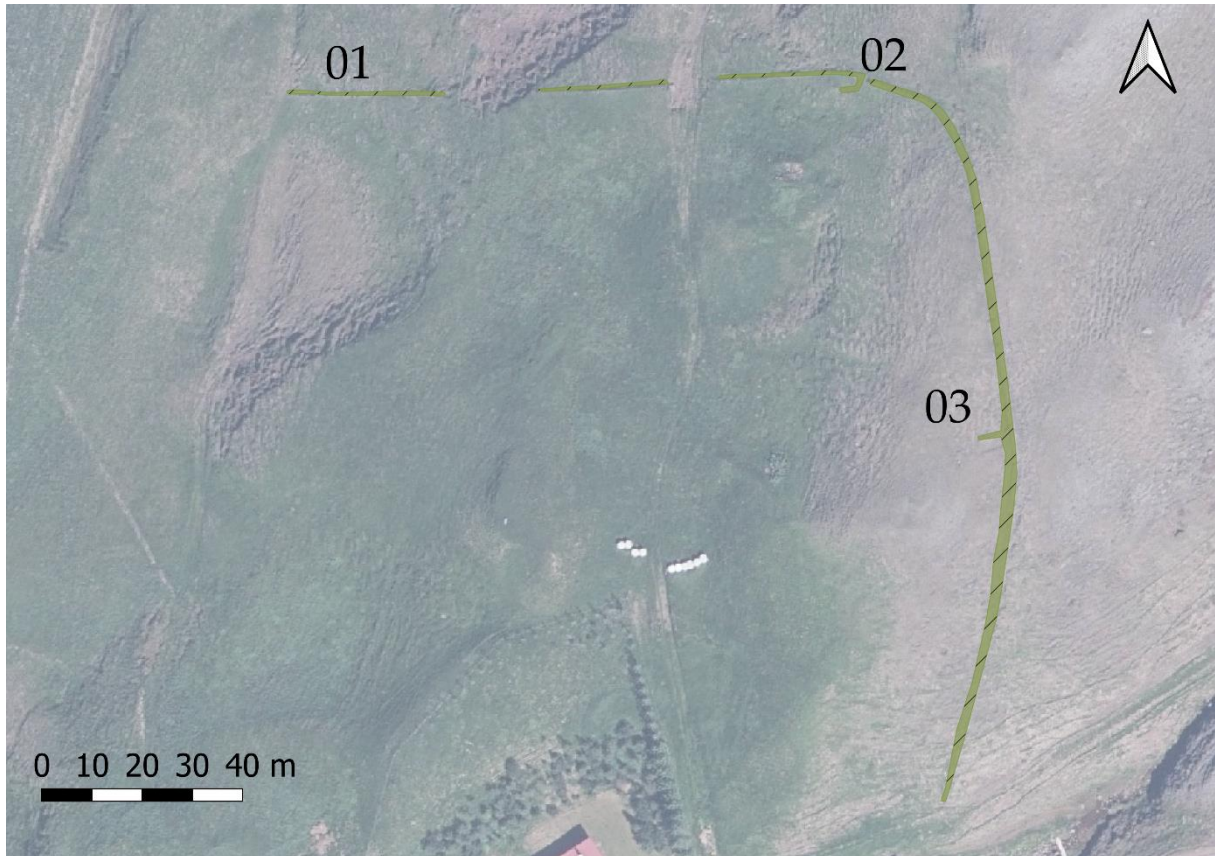
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:031 *Gömlugerði* heimild um kvíar

„Suðvestur af túninu voru Flatir, slétt valllendi; þar voru leifar af gömlum garðhleðslum sem kallaðar voru Gömlugerði; mér var sagt að þau hefðu verið notuð fyrir fráfærur. Frá Gömlugerðunum lágu götur upp á fyrrnefnda Sneiðinga,“ segir í örnefnaskrá. Benedikt

Ásgeirsson, heimildamaður kannaðist ekki við örnefnið og án frekari heimilda er ekki hægt að staðsetja kvíarnar nákvæmlega. Ekki er útilokað að Gömlugerði eigi við um garðlag 028 en það virðist fremur ungt. Frekari heimildir þarf hins vegar til þess að staðfesta það og því er það skráð sér hér.

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4, 5

Teikning af túngarði 032_01 og minjum við hann. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

ÁR-306:032_01 garðlag túngarður

A 443830 N 410153

Heillegur túngarður er sjáanlegur norðan og austan við heimatúnið, uppi í Bæjarásnum. Túngarðurinn afmarkaði svæði sem er a.m.k. 160 x 150 m að stærð og snýr austur-vestur. Mögulega hefur garðurinn verið lengri til austurs. Enginn túngarður er merktur inn á túnakort frá 1922 og þar segir að túnið sé ógirt. Tvær tóftir (hesthús 02 og 03) eru sambyggðar við garðinn. Þetta er líklega túngarðurinn sem merktur er einn á örnefnakort Ingimundar Einarssonar frá 1940 og hefur þá afmarkað stærra svæði en gamla heimatúnið.

Garðurinn liggur um smáþýft graslendi. Austurhluti garðsins liggur gegnum mosagróinn klettaás. Engin munur er lengur á gróðri innan eða utan heimatúns jarðarinnar.

Norðurhlið garðsins liggur rúmlega austur-vestur á um 120 m löngum kafla og fer upp á Bæjarásinn. Á honum sveigir hann til suðurs. Hann heldur þeirri stefnu í um 140 m langan kafla uns hann hverfur ofan í jörðina. Mögulega er framhald af honum rétt sunnan við Bæjarlækinn, en það svæði var ekki athugað á vettvangi en vísbendingar um þetta sjást á loftmynd. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn, og er 0,1-0,5 m á hæð. Hann er veglegastur á norðurhlið en austurhlið garðsins er víða útflöt. Garðurinn er rofinn á stöku stað, einkum á norðurhlið. Slóði liggur þvert í gegnum túnið, frá núverandi bæjarstæði jarðarinnar og til

norðurs, og er rof, eða op, þar sem hann liggur í gegnum fyrir miðju norðurhlið garðsins. Garðurinn er mögulega ungur og á mörkum þess að teljast til fornleifa en sennilega verið reistur á eldri grunni.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Kaldbakur

ÁR-306:032_02 Móhesthús tóft hesthús

A 443890 N 410155

Móhesthús 02, horft til ANA

Tóft 02 er sambyggð túngarði að innanverðu, nærri norðausturhorni. Í örnefnaskrá segir: „Sá hluti móans [Heimamóa eða Vesturmóa] sem lenti innan girðingar, var sléttaður og nefndur Nýrækt. Í jaðri hennar var lítið hesthús, Móahesthús. Túngirðingin sveigir þar enn og nú til austsuðausturs, þvert yfir allháan ás, Bæjarásinn, og niður að hliðinu við nýju traðirnar sem áður voru nefndar, og er þá hringnum lokað,“ segir í örnefnaskrá. Líklega á lýsingin á hesthúsinu við þessa tóft. Tóftin er einföld, 5 x 3 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er torfhlaðin.

Veggir eru 0,4 m á hæð en ekki er hlaðinn veggur á vesturhlið tóftarinnar. Botn hennar er nokkuð þýfður og hallar lítillega til vesturs. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en til greina kemur að þarna hafi verið heystæði og mögulega lítil heimarétt.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:032_03 tóft óþekkt

A 443919 N 410082

Tóft 03, horft til norðvesturs.

Tóft 03 er byggð við austurhluta túngarðsins. Hún er innan túns. Tóftin er 5 x 4 m að stærð og snýr austur-vestur. Norður- og austurveggur tóftarinnar eru stæðilegastir. Austurveggurinn er túngarður 01. Hann er 0,5 m á hæð en suðurhlið tóftarinnar er nær útflött, 0,1-0,2 m á hæð. Líklega var ekki hlaðinn veggur á vesturhlið tóftarinnar. Þetta er líklega einhvers konar aðhald fyrir skepnur, mögulega kvíar.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-306:033 varða landamerki

A 442959 N 409422

Landamerkjavarða 033, horft til suðurs.

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Norðvestur af þeim [Smáholtum] er stakur klettaás, Smyrilshamar, þá er mjótt sund, en síðan tekur við mosagróið holt með vænni vörðu efst, og heitir Bangarholt.“ Varðan er á merkjum milli Kaldbaks og Hörgholts, rúmum 1 km suðvestan við bæ 001 og tæpum 3 km norðaustan við bæinn í Hörgholti ÁR-308:001. Í örnefnaskrá Hörgholts er Vörðuás nefndur á merkjum, og vísa þar mögulega í þessa vörðu, en gæti líka tengst Eystri- og Vestri-Vörðuás í landi Kaldbaks.

Bangarholt er lítt gróið og er landamerkjagirðing rétt við vörðuna.

Varðan er vandlega hlaðin úr hellugrjóti á stóran stein. Hún er 1,5 m á hæð en 1,7 m ef steinninn sem hún er hlaðin á er talin með. Í henni má telja 13 umför. Varðan er fremur hringlaga og er um 1,2 m í þvermál.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5; Ö-Hörgholts, 1

ÁR-306:034 Torfholt örnefni rista

A 443447 N 409914

Torfholt 034, horft til VNV.

„Norðvestur af Frammóa og Köldutjarnarmýri er langt og lágt holt er nefnist Torfholt. Á því var samnefnt fjárhús [007] fyrir 30-40 ær og hafði áður verið sauðahús,“ segir í örnefnaskrá. Torfholt er rétt suðaustan við Kluftá, rúmum 500 m VSV við bæ 001 og tæpum 110 m NNA við fjárhús 007.

Torfholt er mjög mosagróið en víða stendur grjót upp úr mosanum. Sunnan við það er ræktað tún sem hafa verið framræst og er því líklegasta svæðið fyrir torfristuna.

Fólk hefur líklega tekið ristu í grennd við Torfholt, sunnan eða suðaustan við holtið, en þurrkað torfið á holtinu. Engin merki

sjást lengur um ristu á þessum slóðum enda gróa slík ummerki yfirleitt mjög fljótt aftur og það er búið að rækta tún á svæðinu sem helst kemur til greina sem torfristusvæði.

Hættumat: Hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:035 heimild um vatnsból

Vatnsbólssvæði 035, horft til suðurs.

vatn hafi verið tekið þar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-306:036_01 heimild um leið

Þar sem leið 036 lá eitt sinn, horft til norðurs.

verið neitt sérstaklega fjölfarin.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:036_02 heimild um vað

Hér er verið að skrá vað yfir Kluftá. Á þessum slóðum er áin fremur grunn og með grýttan botn. Hún er ekki straumpung og aðeins um 3 m á breidd.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

A 443931 N 410002

Samkvæmt túnakorti frá 1922 var erfitt vatnsból í læk austan við tún. Lækurinn rennur til suðvesturs meðfram túninu, 50-75 m frá bæ 001. Óvíst er hvar nákvæmlega í læknum vatnið hefur verið tekið og aðstæður hafa vafalaust breyst talsvert á þeirri öld sem liðin er frá því að túnakortið var gert, einkum vegna niðurrifs eldri húsa og byggingu nýrra en einnig vegagerðar. Há brekka er frá bæjarstæðinu stystu leið niður að læknum en austast er brekkan í minnstum halla og hefur því ef til vill verið farið þar niður að læknum. Ekki sjást nein ummerki í læknum um að

A 443584 N 410282

„Leiðin upp með Kluftá liggur frá Torfholtinu [034] norðan við fyrnefndan Vesturmóa þar til komið er að braut er liggur yfir ána í átt að Kluftum [ÁR-305],“ segir í örnefnaskrá. Leiðin (01) og vað (02) voru um 420 m VNV við bæ 001 og 340 m suðvestan við mógrafir 038.

Suðurhluti svæðisins, rétt norðan við Torfholt, er mikið mosagróin en þegar norðar dregur tekur gras við og allra nyrst er fremur gróðursnautt og grýtt svæði. Kluftá er rétt vestan og norðan við leiðina. Engin ummerki um leið sást á vettvangi eða við yfirferð loftmynda og sennilega hefur gróið yfir ummerki og leiðin aldrei

Þar sem hermenn æfðu sig, horft til suðvesturs.

Samkvæmt heimildamanni, Benedikt Ásgeirssyni, voru tjaldbúðir og æfingasvæði hermanna í seinni heimstyrjöldinni á Heimriási austan og suðaustan við bæinn. Tjaldbúðirnar voru einhversstaðar uppi á ásnum en Benedikt vissi ekki nákvæma staðsetningu þeirra. Hermennirnir marseruðu gjarnan upp og niður veginn sem nú liggur yfir ásin og voru við skotæfingar á því svæði. Slóðinn sem um er rætt er um 120 m austan við bæ og hefur æfingasvæðið verið einhverstaðar þar ofar og suðaustar.

Neðsti hluti Heimriáss er nokkuð gróinn

en eftir því sem ofar dregur eru verður gróðurþekjan minni og talsvert um ógróin svæði vegna jarðvegsrofs.

Ekki sjást nein ummerki um æfingastað hermanna eða tjaldbúðir á ásnum enda skilja þessar minjar ekki eftir sig mikið af ummerkjum.

Hættumat: Engin hættu

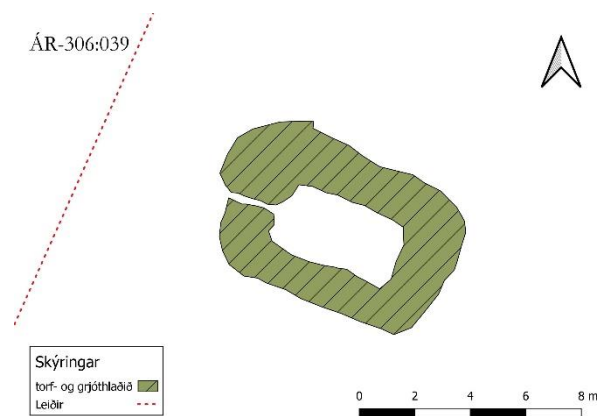
„Leiðin [036_01] upp með Kluftá liggur frá Torfholtinu [034] norðan við fyrrnefndan Vesturmóa þar til komið er að braut er liggur yfir ána í átt að Kluftum [ÁR-305]. Austan við hana hækkar landið og verður fyrir kletthóll og ofan við hann mýrardrag, sem nær að Bæjarásnum. Hóllinn nefnist Mannshóll, þar voru mógrafir,“ segir í örnefnaskrá. Mógrafir voru teknar um 440 m norðan við bæ 001 og 130 m norðan við túngarð 032_01

Á þessum slóðum er deiglendi og smápýft. Til vesturs og austurs eru framræsluskurðir.

Engin ummerki um mótekju sjást lengur en búið er að ræsa landið fram á þessum slóðum.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

Til vinstri: beitarhús 039, horft til VNV. Til hægri: Teikning af sama stað, ásamt hluta af leið 015.

„Um það fellur vestari kvísl bæjarlækjarins og niður með Hamratungu, en dalverpið sjálft var ætíð nefnt Inn með Hömrum. ... Innarlega með Hömrum er gömul fjárhústóft,“ segir í örnefnaskrá. Inni í dalnum milli Bæjarássins/Skálarássins og Hamranna er beitarhúsatóft. Tóftin er um 860 m norðaustan við bæ og 700 m NNA við Gerðið 020.

Grænar flatir og grasi grónar brekkur eru á milli hárra ása. Hamrarnir gnæfa hátt yfir tóftinni en Skálaásinn lægri til vesturs.

Tóftin er 8,5 x 5,5 m að stærð og snýr VNV-ASA. Hún er einföld og innanmál hennar er 5x2,5. Op er á miðri VNV hlið. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og sjást 2-4 umför af grjóti í innanverðum veggjum. Veggir eru 0,7-1,3 m á hæð innanmáls og NNA-langveggur er hæstur. Utanmáls eru veggir allt að 0,8 m háir. Mikið hrun er innan tóftar, sérstaklega í inngangi. Tóftin er byggð upp í brekkuna til ASA.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

„Vesturbrún Hæðanna er blásin og gróðurlítill, en brátt hallar landinu aftur til austurs og tekur við gróið land með holtum og mýrardrögum og liggur það að Kaldbaksfjalli að norðvestan. Austan við Hæðirnar og næst fjallinu er stór og grösug lág er nefnist Sel eða Selið. Þar er gömul tóft,“ segir í örnefnaskrá. Benedikt Ásgeirsson, heimildamaður, kannaðist ekki við örnefnið en bæði Sel og Selgil eru merkt inn á örnefnaupprátt Ingimundar Einarssonar, og þar er Sel merkt sunnan við Selgilið. Selið hefur líklega verið rúmum 2 km norðaustan við bæ 001 og rúmum 270 m suðvestan við stekkjatóft 048, í grösugum hvammi sem þar er.

Svæðið er grasi vaxið og þýft, lítið dalverpi við suðurenda Selgilsins, við upptök lækjarins sem rennur í giliinu og niður í Kluftá.

Ekki sjást nein ummerki um tóftir á svæðinu en svæðið var þaulgengið í leit af tóftinni sem nefnd er í örnefnaskrá. Mögulega er hún sokkin í gróður og þýfi. Á loftmynd sést mögulega ummerki um tóft um 330 m norðan við það hnit sem tekið var hér. Mögulega náttúrumyndun en var ekki skoðuð á vettvangi og því aðeins nefnd hér í framhjáhlapi.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 6; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Kaldbakur

Til vinstri: Leið 01, horft til suðvesturs. Til hægri: Teikning af sama stað. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Á Miðmorgunsási er gata og varða, tæpum 580 m norðaustan við bæ 001 og um 230 m norðaustan við Gerðið 020. Gatan stefnir áfram með ásnum og í átt að Kaldbaksfjalli.

Austurhluti Miðmorgunsásins er fremur gróðurvana en vesturhlíð hans er mosavaxin. Víða standa steinar upp úr mosagróðrinum.

Lýsingin hefst á leið 01 sem sést á tveimur stöðum á ásnum. Hluti a) er 30-40 m norðaustan við veginn yfir Heimriás, nær bæ og liggur á 20 m löngum kafla, norðaustur-suðvestur. Hluti b) er 540 m norðaustan við bæ og liggur norðaustur-suðvestur á 50 m löngum kafla. Gatan sést sem einfaldur kindastígur í gegnum mosapembuna, oft gróinn en sumstaðar sést í ógróna bletti.

Hættumat: Engin hætta

Varða 02 er 10 m austan við götu 01, ofarlega á Miðmorgunás. Hún er 1,2 m á hæð og stýtulaga. Í henni má telja allt að 7 umför. Hleðslurnar eru þó aðeins farnar að síga og hrynja. Varðan er eins og áður sagði, strýtulaga og minnkar mjög upp á við en efst í henni er aðeins einn steinn. Flatarmál hennar við jörð er þó 1,5x1 m.

Hættumat: Engin hætta

Varða 02, horft til suðvesturs

Rofabarðið þar sem jarðhúsið kom í ljós, horft til norðurs. Heimild: Guðmundur Ólafsson 2010, bls. 4.

ÁR-306:042_01 heimild um bústað

A 445608 N 410622

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Suðvestur frá Hríshúsum [003] liggur ás sem nefnist Tjaldbúð og vestur af henni annar minni en samsíða og heitir Tjaldbúðarhöfði. Suðvestan á Tjaldbúð og í höfðanum eru merki um fornar mannvistarleifar, en allt er það órannsakað.“ Í örnefnaskrá segir einnig: „... Skúlahvamm, stórum og grösugum hvammi suðvestan undir Tjaldbúð, og niður á Einarsholtsflatir [...] óljós munnmæli voru um að örnefnið Skúlahvammur tengdist mannvist suðvestan í Tjaldbúð.“ Guðmundur Ólafsson fór á svæðið árið 1988 ásamt fylgdarliði og rannsakaði tvær tóftir á svæðinu, skála 01 og jarðhús 02. Ummerki um minjarnar eru nú horfnar enda uppblásnar þegar komið var á staðinn árið 1988. Minjarnar voru í stóru rofabarði, um 390 m NNA við Núpsvatn og norðaustan við bæ 001.

Hlíðar Tjaldbúða eru grasi grónar og dálítill hvammur er þar sem tóftirnar munu hafa verið. Í rannsókn Guðmundar Ólafssonar er skálanum lýst svo: „Skáli. Í miðju gilinu ofarlega var grjótdreif sem benti til að þar hafi verið bygging rétt hjá. Hún var uppblásin að mestu, en miðað við innbyrðis afstöðu langelds, steinaraða og leifar gaflveggjar, þá hefur hún líklega verið um 18 m löng og allt að fimm metra breið, að innanmáli. Suðurgaflinn var alveg horfinn. Allmikill halli er í gilinu og því er hugsanlegt að tóftin hafi færst aðeins til suðurs, fyrir tilstilli þyngdarafls og leysingarvatns. Í rústinni miðri er langeldur, a.m.k. um 2,2 m langur og um 0,7 m breiður um miðjuna en aðeins mjórri til endanna (mynd 5). Minjarnar benda til þess að þetta séu leifar skála frá 10. -11. öld. Langhliðar hússins eru mjög úr lagi færðar, þó má ætla hvar þær hafaverið, út frá dreifðri steinaröð sem þar liggur. Norðurhluti rústarinnar sást ekki á yfirborði. Grafinn var skurður um 8 - 9 m norðan við langeldinn og þar var komið niður á leifar torfveggjar sem lá ofan á landnámslaginu. Þessar byggingaleifar eru um 480 m norður af Núpsvatni.

Hættumat: Engin hætta

Yfirlitsmynd af rústasvæðinu, horft til suðurs. Heimild: Guðmundur Ólafsson 2010, bls. 5.

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 6-7; Guðmundur Ólafsson 2010, 3-7.

ÁR-306:042_02 heimild um bústað

A 445690 N 410744

Leifar af langeldi. Heimild: Guðmundur Ólafsson 2010, bls. 6.

Í rannsókn Guðmundar Ólafssonar er jarðhúsinu lýst svo: „Jarðhús. Rofabarðið var hreinsað fram og þar voru leifar af gólfi á 2,85 m dýpi. Gólfskánin var 5 - 7 cm þykk til endanna en aðeins þynnri í miðju. Þetta er hús sem hefur verið 3,25 m að breidd og grafið niður um 1,4 m. Framan við rofabarðið voru nokkrir flatir steinar sem höfð hrunið úr veggjahleðslu. Þegar svæðið framan við rofabarðið var hreinsað mátti greina útlínur hússins (myndir 2-3). Þær sýndu að húsið hafði legið í austur-vestur, skáhallt út úr

sniðinu. Þarna fundust nokkrir gripir sem teknir voru til varðveislu: 1. Hálfur snældusnúður; 2. Brot úr steinkolu; 3. Kljásteyn; 4. Hvítur steinn; 5. Járnteinn; 6. Tennur; 7. Brennd bein. Tekið var sýni úr gólfi jarðhússins (S-1, tveir pokar). Jarðhúsið virðist hafa verið grafið í gegn um Heklugjósku frá 1104, sem virðist hafa verið rétt undir yfirborði þegar jarðhúsið var gert. Dýpt þess hefur þá verið a.m.k. 1,4 m. Breidd hússins hefur líklega ekki verið yfir 2 m.“

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Guðmundur Ólafsson 2010, 3-7.

ÁR-306:043 Tjaldbúð örnefni áfangastaður

A 445792 N 410606

Í örnefnaskrá Kaldbaks segir: „Suðvestur frá Hríshúsinu liggur ás sem nefnist Tjaldbúð og vestur af henni annar minni en samsíða og heitir Tjaldbúðarhöfði.“ Tjaldbúð var um 2 km norðvestan við bæ 001 og 180 m suðaustan við bústað 042_0. Örnefnið bendir til áfangastaðar og sennilega var tjaldað þarna við leið ÁR-681:046 sem var á leið til Hrunakróks ÁR-307 Staðurinn var ekki heimsóttur á vettvangi heldur bætt við eftir á og því gæti mannvist verið á þessum slóðum en engin fannst þó þegar skrásetjarar var á þessum slóðum sumarið 2020.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

ÁR-306:044 tóft skotbyrgi

A 444502 N 410414

Að sögn Benedikts Ásgeirssonar heimildamanns, var skotbyrgi, sem var yngri en 049, rúmum 770 m norðaustan við bæ 001 og rúmum 550 m norðvestan Stekkatún 014.

Skotbyrgið er rétt neðan við gróinn klapparhól. Umhverfis eru gróin gil og í sumum þeirra renna lækir. Skotbyrgið er mitt á milli tveggja geysihárra hálfgróinna klettaása.

Skotbyrgið er reist úr timbri, með bárujárnsþaki en torf hefur verið sett ofan á þakið til þess að byrgið myndi falla betur inn í umhverfið en torfið er að mestu leyti veðrað. Byrgið er 2,5 x 2,5 m að stærð og er 0,6 m á hæð. Op, sennilega til þess að skjóta úr, er á norðvestur- og suðausturhlíðum byrgisins. Byrgið er sennilega á mörkun þess að teljast til fornleifa en fær að njóta vafans.

Hættumat: Engin hættu

ÁR-306:045 heimild um þvottastað

A 444059 N 408594

„Í eyrinni við Hólmann er laug [...]. Hún mun síðast hafa verið notuð til þvotta frá Kaldbak um 1940,“ segir í örnefnaskrá. Þvottastaðurinn var um 1,5 km suðvestan við bæ 001 og rúmum 1 km sunnan við leið 025.

Stóra-Laxá rennur um grýtt og mjög bratt gil. Gróður er lítill við ána en þéttist eftir því sem lengra dregur frá henni. Hinum megin á árbaknum er lítill og ungur áningastaður fyrir ferðafólk.

Ekki sjást lengur nein mannaverk sem bendir til þvottastaðar við Stóru-Laxá.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 8

ÁR-306:046 bæjarstæði býli

„Þannig fannst fyrir nokkrum árum áður óþekkt rúst inn við Kaldbak ...“ segir í grein Þórs Magnússonar um sögualdarbyggð í Hvítarholti sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags árið 1972. Engar frekar útskýringar á staðsetningum er að finna í greininni og því ómögulega að staðsetja innan lands Kaldbaks. Verið getur að um uppblásnar mannvistarleifar 042 sé að ræða.

Heimildir: Árbók 1972, 7

ÁR-306:047 Miðaftanstorfur varða eyktamark

A 442958 N 410037

Eyktarmark 047, horft til suðurs.

„Austan í Vestrihlíð [Vestri-Skrautholtahlíð] eru tvær torfur, Miðaftanstorfur, eyktamark frá bænum,“ segir í örnefnaskrá. Varða er á Miðaftanstorfum, rúmum 920 m vestan við bæ 001 og tæpum 460 m VNV við Torfholt 034.

Varðan er ofarlega á mosagrónum klettaás. Mosabreiðan er þykk og mikil en víða sést þó í berar klappir og grjót. Til norðurs og vesturs rennur Kluftá og ræktað tún er til austurs.

Varðan er 1,5 x 1 m að stærð og snýr NNA-SSV. Hún er einkum hlaðin úr smágrýti en sums staðar má sjá veglegt hleðslugrjót, einkum í botni

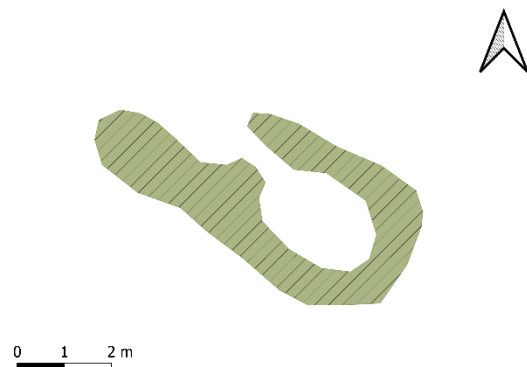
vörðunnar. Hleðslur í vörðunni eru byrjaðar að falla saman. Varðan er 0,4 m á hæð og vestan við hana er grjót dreif sem líklega hefur hrunið úr vörðunni.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:048 tóft stekkur

A 445056 N 411923

Til vinstri: Stekkur 048, horft til suður. Til hægri: Teikning af sama stað.

Tvískipt tóft er austan við Selgil rúmum 2,3 km norðaustan við bæ 001 og rúmum 670 m norðaustan við skotbyrgi 019.

Tóftin er austarlega í grónum dal, og er neðarlega í brattri hlíð, rétt suðaustan við lítinn læk sem rennur eftir Selgili.

Tóftin er tvískipt, 7 x 4 m að stærð og snýr VNV-ASA. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir en algrónir og því ekki hægt að sjá fjölda umfara í hleðslum. Veggir eru nokkuð signir, 0,3 m á hæð. Op er á tóftinni í VNV-enda, og er fremra hólfið 2x1,5 m að innamáli. NNA-veggur þess er siginn og óljós. Op er úr fremra hólfi í innra hólfi sem er 2,5 x 1,5 m að innamáli. Það er lítillaga niðurgrafið, um 0,2 m. Bæði hólfin snúa eins og tóftin. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en mögulega er það í tengslum við sel 040. Mögulega er önnur tóft um 40 m norðvestan

við þessa en hún sást á loftmynd á úrvinnslustigi; mögulega aðeins náttúrumyndun og því aðeins nefnd hér í framhjáhlaupi.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-306:049 heimild um skotbyrgi

A 444785 N 410614

Skotbyrgi er rúmum 1,2 km norðaustan við bæ 001 og um 340 m norðaustan við skotbyrgi 044. Að sögn Bendikts Ásgeirssonar, heimildamanns, var skotbyrgi sem var eldra en skotbyrgi 044. Samkvæmt Benedikt skemmdist skotbyrgið þegar skriða féll úr klettaásnum sem og tók byrgið með sér niður.

Skotbyrgið var ofarlega á hálfgrónum klettaási.

Engin merki um skotbyrgi sjást lengur vegna skriðufalla.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-306:050 varða samgöngubót

A 445848 N 410840

Varða 050, horft til suðvesturs

Varða er uppi á hæsta punkti ássins Tjaldbúðar (sjá 042), 2,2 km ANA við bæ 001 og tæpum 220 m suðvestan við Hríshús 003.

Hlíðar Tjaldbúðar eru grasi vaxnar en við tekur mosapemba í bland við berjalyng þegar ofar dregur. Víða sjást klettur og steinar stingast upp úr mosanum.

Varðan er hlaðin upp á stóran klett og sjást þar 4-5 umför af hellugrjóti. Hleðslan sjálf er um 0,5 m á hæð en með klettinum sem hún stendur á er hún alls 1,2 m. Flatarmál hennar er 0,7x0,7 m. Varðan er ágætlega hlaðin og hellurnar eru ekki mosavaxnar. Ekki er ljóst hvaða hlutverki hún hefur gegnt en líklegt er að hún hafi vísað veginn að Hríshúsum og flokkist því sem samgöngubót.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308 Hörgsholt

Sögulega heimildir

1685: 30 hdr., bændaeign, **BL**, bls. 110.

1685: 30 hdr., bændaeign, **BL**, bls. 110.

1709: 20 hdr., bændaeign, **JÁM II**, bls. 253.

Bænhús á jörðinni. [1331]: „liggur thil songs j runa ... horgzhollt.“ Máldagi Hrunakirkju **DI II**, bls. 665-666.

1382-91: „liggur til saungs j Hruna ... Horkshollt.“ Máldagi Hrunakirkju **DI IV**, bls. 43-44.

1557: Lýsing landamerkja Kaldbaks, Hruna og Hörgsholts. **DI XIII**, bls. 195-197.

Tvær hjáleigur 1709, Þverspyrna ÁR-309 í byggð en Vestannepja (Mundatuðra Skrautholt) í eyði. **JÁM II**, bls. 254-255.

Ekki búið á Hörgsholti síðan 1973 en jörðin er nýtt til beitar af Þverpynubændum.

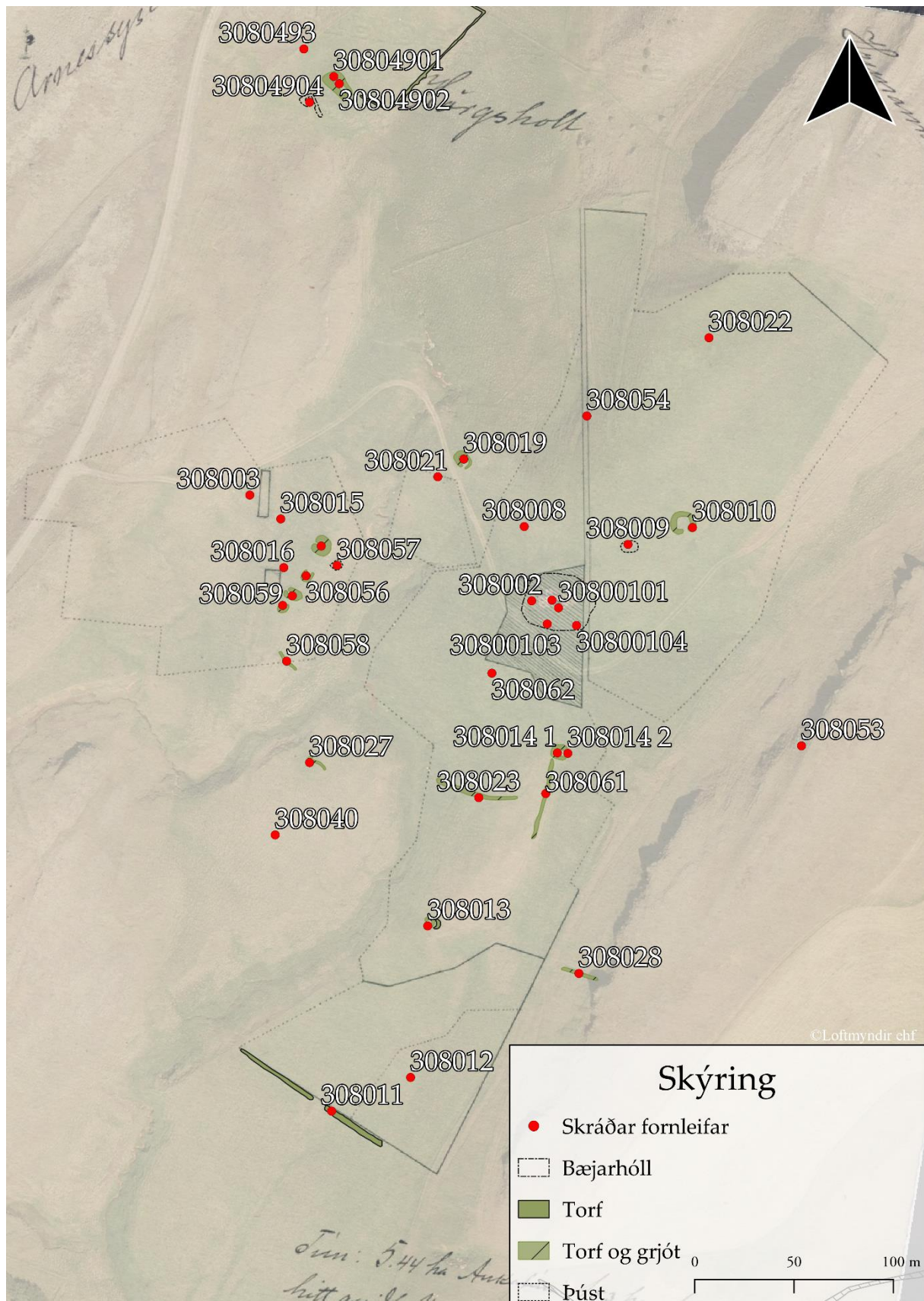
Landkostir

1922: Tún 6,97 ha, um 1/2 slétt, garðar 15,7 arar.

1709: „Laxveiði á jörðin í Litlu Laxá. Land hennar gengur og til Stóru Laxár, en þar er veiðin ekki að stóru gagni sökum gljúfra og stórgrýtis. Jörðin leið stóran skaða þá Hekla brann seinast af vikurkasti úr henni og hefur hvergi nærri tekið sig aftur síðan, svo blæs og upp land jarðarinnar ár frá ári og fýkur sandur á til skaða. Torfristu til heypaks verður ábúandi að fá hjá nábúum sínum,“ **JÁM II**, bls. 254.

1840: „Skógar. Birkiskógur vex hér hvörgi, nema í Tungufellslandi á fyrrnefndum Tungufellsdal, lítið eitt í Haukholtlandi vestur við Hvítá, samt Kaldbak- og Hörgsholtlandi, austur við Stóru Laxá. Fer þessum skógum lítið fram, en fjalldrapi, grávíðir og víðiviður finnast á einstaka stöðum í afréttinum.“ **SSÁ**, bls. 120.

„Landið er stórt og margbreytilegt um landslag og gróðurfar. Háir ásar með djúpum skorningum og kjarnagróður í brekkum og lautum, og blautar mýrar, þýfðar en grasgefnar. Beitiland ágætt sumar og vetur fyrir allar skepnur. Skjól í öllum áttum. Heyskapur reytingssamur. Heima við bæinn er knappt um ræktunarland. En spólkorn vestan við túnið er stórt mýrlendi, sem liggur vel við ræktun, enda nú þegar tekið til ræktunar.“ **SB I**, bls. 232.

Loftmynd af heimatúni Hörgsholt með uppréttaðu túnakorti af túninu frá 1922: Heimild: **Túnakort** 1922.

Teikning af bæjarhóli 01. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

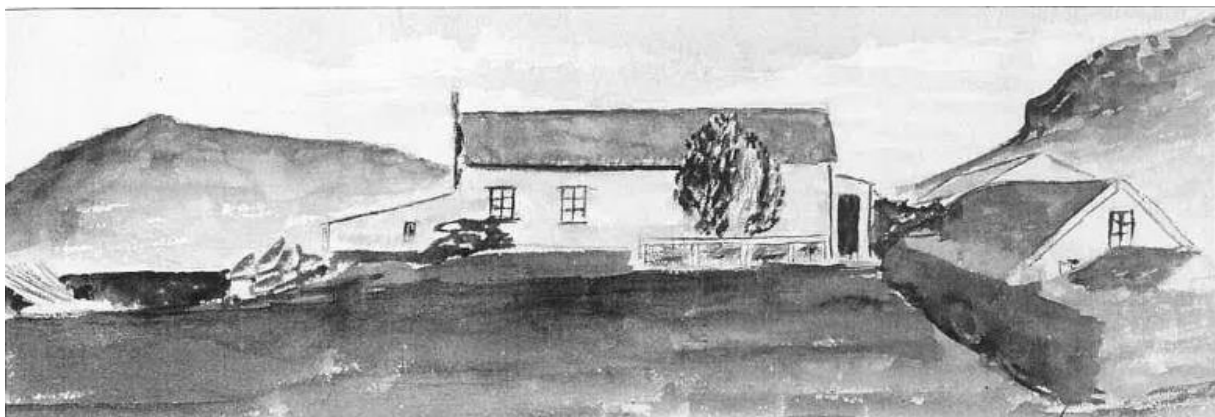
Á túnakorti frá 1922 er bærinn merktur rétt fyrir miðju heimatúnsins. Samkvæmt Árnesingi I fór bærinn í eyði 1973. Eftir það var landið nýtt til beitar af Þverspynubændum í skamma stund. Bærinn er suðvestan undir löngum og háum ási (Stórikambur). Bæjarhóllinn er nær ekkert raskaður. Íbúðarhúsið (02) sem nú stendur var byggt árið 1905 og er það að hrúni komið. Á staðnum er bæjarhóll (01), hús (02), kálgarður (03), skemma (04) og heimild um uppgröft þar sem útihús var sennilega grafið upp (sjá 05).

Bæjarhóllin stendur sunnarlega í gróinni brekku og er hann smápýfður og grasi vaxinn þegar skrásetjari var þar í maílok 2020. Umhverfis hóllinn er þýft deiglendi og til vesturs er mýrlendi. Engin greinilegir lækir eru lengir í túninu og er næsta vatnsból sennilega í Bæjargili. Túnið hallar lítilega í suðvestur og er það smáhæðótt.

Bæjarhóllinn er 40 x 35 m að stærð og snýr austur-vestur. Hann er mjög skýrt afmarkaður til suðurs, þar rís hann vel upp af brekku í suðausturenda Stórakambs, en til annarra átta eru hlíðar hans meira aflíðandi. Hóllinn er am.k. 1,5 m á hæð en erfitt er að greina á milli þess hvað sé náttúrulegt og hvar hvað sé uppsöfnuð mannvist. Til er ljósmynd af gamla bænum sem var á Hörgholti á árunum 1807 til 1905 í Árnesingi 1. Þá var torfbær á bæjarstæðinu með þrjár burstir sem vísa fram á hlaðið til suðurs. Kjallari yngsta íbúðarhússins er grafin ofan í bæjarhólin en vegna líklega hrúns er óvíst um dýpst hans.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1922

Hörgholt um 1940, vatnslitamynd eftir Ingimund Einarsson sem birtist í Árnesingum I, bls. 167.

Í Árnesingi 1 kemur fram að Guðmundur Jónsson byggði nýtt íbúðarhús úr timbri árið 1905 á bæjarstæði Hörgholts. Það sendur enn að heita má en er að hrúni komið. Húsið er 13 x 5 m

Hús 02, horft til norðurs.

að stærð, 2-3 m á hæð og snýr austur-vestur. Á ljósmynd í Árneseingi 1 má sjá að dyr voru á miðri suðurhlið hússins (og er enn) . Á myndinni sést að viðbygging úr timbri hefur verið vestan við húsið en hennar sjást ekki merki lengur . Steyptur strompur er vestarlega í húsinu. Sjálfst íbúðarhúsið er að hruni komið. Leifar af bárujárnsklæðningu er á húsinu en hún hefur víða losnað af. Timburgólf er í húsinu og er tekið að sígao fan í kjallara (sem er líklega undir stórum hluta hússins). Grunnur af fjósi, torf- og grjóthlöðnu, er áfastur austurhlið hússins.

Hættumat: Hætta, vegna rasks

Heimildir: Árneseingar I, 162

ÁR-308:001_03 heimild um kálgarð

A 442076 N 406648

Á ljósmynd í Árneseingi 1 sést topphlaðið gerði umhverfis kálgarð. Kálgarðurinn hefur verið um 10 m sunnan við íbúðarhús Hörgholts byggt 1905 (sjá 02) og rúmum 30 m norðvestan við niðurgröft 062. Engin ummerki um kálgarð sjást lengur á þeim stað og hefur hann verið sléttaður þessum slóðum.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Árneseingar I, 162

ÁR-308:001_04 heimild um skemmu

A 442091 N 406648

Á ljósmynd í Árneseingi 1 má sjá skemmu austarlega í kálgarði 03. Ekki sért skýrt á ljósmyndinni úr hverju skemman var byggð en hún virðist hafa verið torf- og grjóthlaðin með timbur/bárujárnsþaki. Skemman sést einnig á vatnslitamynd eftir Ingimund Einarsson frá því um 1940 . Engin merki um skemmuna sjást lengur á yfirborði og virðist hún hafa verið rifin, óvíst er af hverju svo sé.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Árneseingar I, 163; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Hörgholt

ÁR-308:001_05 hörgur heimild um óþekkt

A 442066 N 406654

„Þá er eg hafði af tilviljun heyrt þess getið, að í Hörgholti í Hrunamannahreppi hefðu fyrir stuttu fundist fornleifar nokkurar, er þar var grafið fyrir hlöðu, það eg bóndann þar, Guðmund Jónsson, að gefa mér lýsingu af þessum leifum. Varð hann vel við þeim tilmælum. Lýsing hans er á þessa leið: „Sumarið 1888 var grafinn upp gamall öskuhaugur hér vestan undir bænum til þess að bera hann í jarðeplagarð. Fanst þar undir tóft eða grjótrétt 8.5 al. á lengd, 2.5 al. á vídd og veggir 2-3 al. á hæð; þeir voru einhlaðnir úr grjóti, og leit út fyrir að þeir hefðu verið grafnir í jörð. Dyr, 2 fet á vídd, lágu austur úr miðjum austurvegg tóftarinnar; en eftir þeim

gátum við ekki grafið nema 2 fet, því þá tók við vesturveggur bæjar míns. Var gólf tóftarinnar 2.5 al. lægra en undirstaða hans. Tóftin var full af ösku og ekkert í henni annað, nema í norðurendanum var aflangur bálkur, ekki þó beint hlaðinn, og var hellusteinaröð ofan á honum. Þar var nokkuð af viðarkolum. Dálítið af fúnu beinarusli var í öskunni, og 2 smá brýni fundum við þar, en ekkert annað. - Grjótið úr þessari tóft, það sem nýtilegt var, notaði eg til húsagjörðar..." Það sem helzt kynni að hafa verið merkilegt við þessar byggingarleifar; er hinn aflangi, hellum klæddi bálkur í vesturtóftinni. Það er hugsanlegt, að hann hafi verið eftirleifar af hörg þeim, sem bærinn hefur nafn af." Heimildafólk könnuðust ekki við þennan uppgröft og engin merki hans sjást lengur á yfirborði. Ólíklegt er þó að þetta sé hörgur, eins og því er lýst hér að ofan, heldur minnir lýsing á hefðbundna útihúsartóft sem síðar hefur verið notuð undir öskuhaug. Óvíst er um staðsetningu, annað en þetta er í vestanverðu hólnum.

Heimildir: Árbók 1900, 28-29

ÁR-308:002 heimild um bænhús A 442068 N 406659

HÖRGSHOLT Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS

[1331]: liggur thil songs j runa ... horgzhollt

Tijvnnindir liggia til runa af þessum fyrr nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum ... enn hälfur vr grafar þjngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna] 1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Horkshollt.

Tiunder liggia til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaþjngum ... og aller vr Grafar þjngumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæium sem fyrr eru nefndir; Máld DI IV 43-44 [Hruna]. Staðsetning bænhússins er ekki þekkt og könnuðust heimildamenn ekki við að bænhús hefði verið á jörðinni. Ætla má að bænhúsið hafi verið á eða við bæjarhól 001_01.

Heimildir: DI II, 665-666; DI IV, 43-44

ÁR-308:003 tóft lambhús A 441960 N 406689

Á túnakorti frá 1922 er útihús sýnt á stakstæðu túni. Túnið heitir Aukatún og er útihúsið fremur austarlega innan þess, rúmum 160 m VNV við bæ 001, rétt sunna og austan við núverandi malarveg (heimreið) sem liggur að bænum. Í örnefnaskrá segir: „Vestan við gilið er Langibakki, þar norðar eru Grindabæli, þá Langalaut (hún er fremst vestan við Stöðulás, þar austan í ásnum við sléttur er Stóralambhús og hlaða við.“

Aukatún er smáþýft tún sem komið er í órækt.

Engin merki um útihús sjást á yfirborði en svæðið var á kafi í grasi þegar skrásetjari var þar 2020.

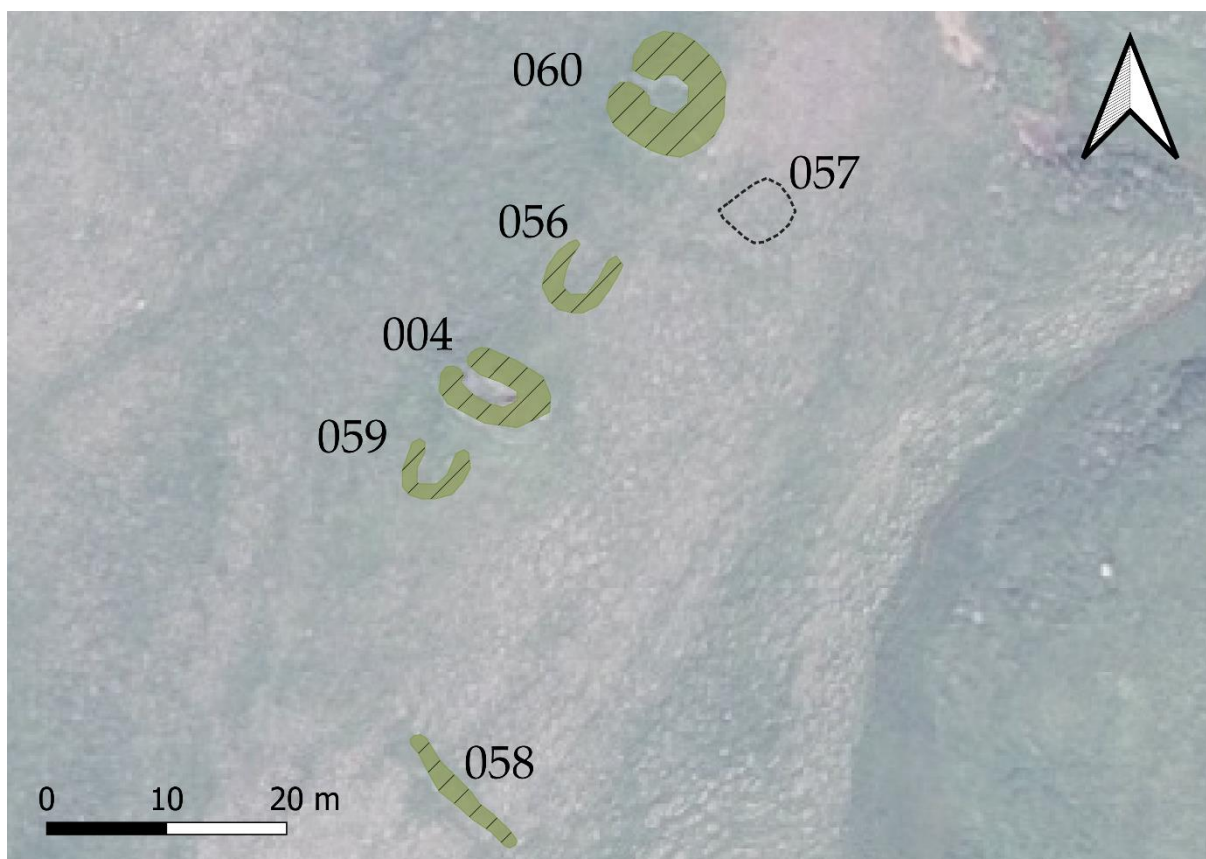
Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-308:004 tóft útihús

A 441948 N 406663

Útihús er um 130 m austan við bæ 001 og 50 m suðaustan við tóft 03.

Teikning af minjum á Aukatúni. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Útihús 004, horft til norðurs.

Svæðið sem útihúsið er á heitir Aukatún. Túnið er komið í órækt. Smápýft er á þessum slóðum og til suðurs og austurs er gróið gil þar sem rennur lækur. Tóftin er einföld 9 x 6 m að stærð og snýr VNV-ASA. Hún er fremur heilleg og eru veggir 0,7-1 m á hæð. Hleðslur eru mikið grónar en þó má greina 1-2 umför af stæðilegu grjóti í hleðslum. Í tóftinni er talsvert af bárujárnsbraki Op er á tóftinni í norðvesturhorni

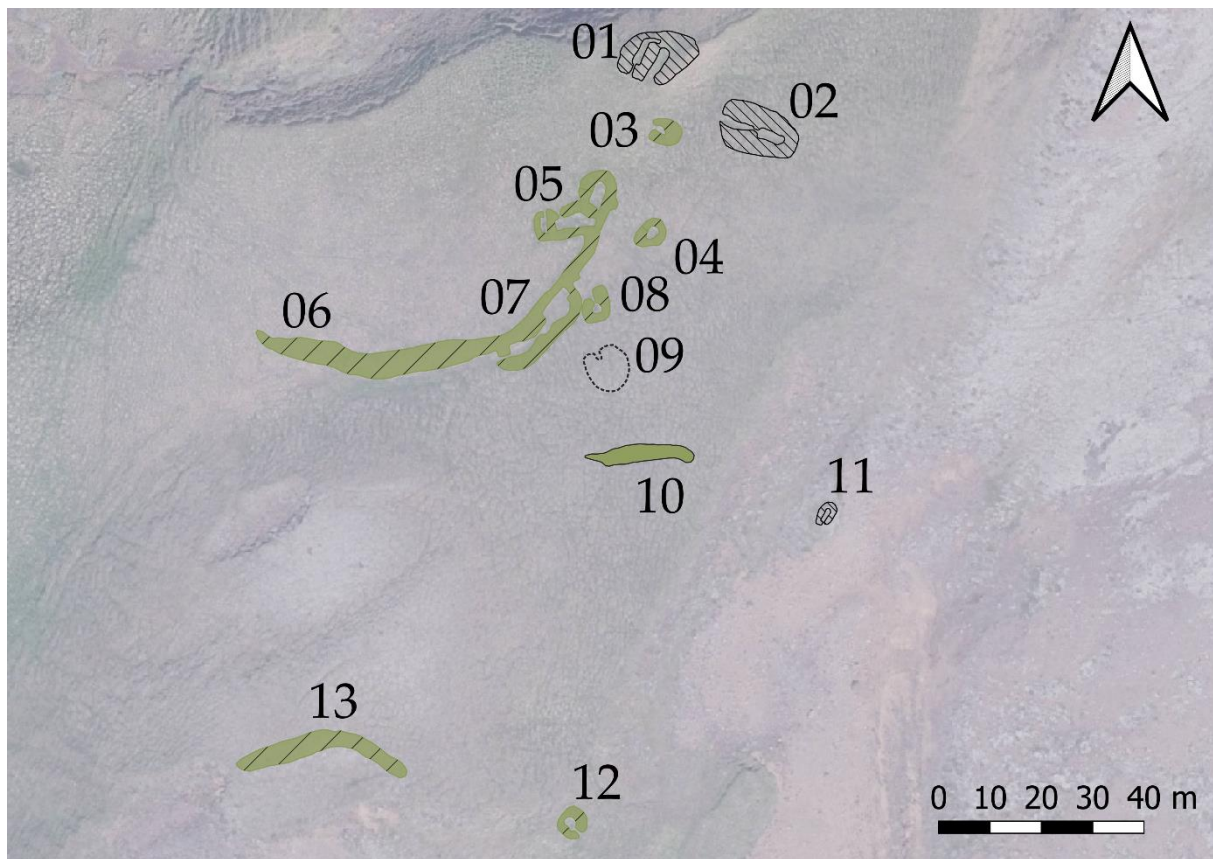
Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_01 Árfell tóft stekkur

A 443160 N 407685

„Austan undir miðju Árfelli eru Nípur, en sunnar með ánni Undirgangur. Ofar er Torfan austan í Árfellinu, suðvestan í því er Árfells-Stekkatún [026] norðan við það er Jarðfall. (Í því hafa fundizt gamlar bæjarrústir og fornmenjar. Fornfræðingar telja víst, að þar hafi verið bær Márs (svo) landnámsmanns.),“ segir í örnefnaskrá.

„Þar heitir Árfell. Suðvestan á því var stekkurinn og stór og fallegur túnblettur í kring, en uppblástur fyrir innan, norðvestan í fjallinu. Hann færðist óðum suðurávið, og tók loks af efri

Teikning af minjum á Árfelli. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Stekkur 01, horft til vesturs.

hluta túnblettisins [...]. Í jarðfallinu kom í ljós bæjarrúst, sem allmikið grjót var í. En því miður var mestur hluti þess þegar tekinn og notaður til stekkjargjörðar [sjá mögulega 01] Guðmundur var þá ungur. Þegar hann komst upp, verndaði hann þær litlu leifar, sem eftir voru. Þær eru að vísu litlar, þó sér að nokkru fyrir endagöflum og veggjaundirstöðu stúfum við þá, - miðjan öll burttekin. Nokkuð má ráða í stærð rústarinnar. Er að sjá sem það hafi verið tvær tóftir samhliða, hér um bil jafnlangar og jafnvíðar - líkt og á Eiríksstöðum í Haukadal. Hefir lengdin verið nál. 10 fðm. og breiddin beggja

tóftanna til samans nær 4 fðm. Með vissu sést það ekki. Fáum föðmun vestar hefir líka komið í ljós byggingargrjót og er nú á dreif. Á suðaustursjaðri túnblettisins sér fyrir túngarðsspotta mjög fornlegum. Að öðru leyti er allur túnbletturinn, sem eftir er, sléttaður af sandfoki. Skamt inn með brekkunni er uppsprettulind með einkagóðu vatni. Hún virðist hafa verið hlaðin innan., þó nú sé úr langi gengið. Mun það hafa verið vatnsból bæjarins. Það er auðséð, að hér hefir verið stórbýli. Og einkum bendir það á landnámsbygð, að hörgurinn, helgistaðurinn, hefir verið þar svo nærri," segir í grein Brynjólfs Jónssonar í Árbók Hins íslenska

fornleifafélags frá 1907. Tóftir Árfells voru friðlýstar af Matthíasi Þórðarsyni, þáverandi þjóðminjaverði, árið 1927. Tóftirnar eru rúmum 1,4 km norðaustan við bæ 001 og 170 m NNA við stekk 026. Minjarnar voru mældar upp 2015 af Fornleifastofnun Íslands vegna friðlýsingaverkefnis á Suðurlandi, en minjunum var ekki lýst. Fornleifar á Árfelli eru 11 talsins og á svæði sem er 150 x 130 m að stærð og snýr norður-suður. Túngarður 06 hefur afmarkað fornþýli að hluta og eru fornminjar 05 og 07 sambyggðar honum. Innan túns eru tvær greinilegar fornleifar (01 og 05) en níu fornleifar utan. Tóftirnar eru líklega frá mismunandi tímum og er 01 sú yngsta en aðrar eldri. Tóft 02, 03, 04, og garður 06 gætu hafa tengst gamla fornþýlinu á staðnum. Mögulega hefur tóft 012 og rétt 013 frekar tengst beitarhúsi 026 en þýlinu Árfelli. Ekki er þó hægt að segja af eða á nema með frekari fornleifarannsóknunum.

Tóftirnar eru allar rétt sunnan (undir) Árfelli. Uppblástur er rétt til norðurs og eru tóftirnar í grónum hvammi sem er rétt suðaustan við Austurflód sem er norðvestan við Árfell.

Tóft 01 er nyrst á svæðinu og er með greinilegri tóftum á minjasvæðinu og augljóslega yngri en elstu minjar. Hún er á lítilli upphækkun og stendur því hærra en aðrar tóftir á svæðinu. Tóftin er tvískipt, 14 x 10 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Veggir eru grjóthlaðnir en mikið grónir, einkum af mosa, og því sjást ekki nein umför í hleðslum. Á suðurhlið tóftarinnar glittir þó víða í stæðilegt grjót. Vegg hæð er 0,4-0,5 m. Hólf A er vestast. Það er 6,5 x 2,5 m að innamáli, snýr norður-suður, og ekki er hlaðinn veggur á suðurhlið. Hólf B er austast í tóftinni og er fremur ílangt, 7 x 1,5 m að innamáli. Hólfid snýr norður-suður og er gengið inn í hólfid á miðri suðurhlið þess. Stuttur gangur virðist liggja til suðausturs úr norðausturenda hólsins. Rétt vestan við tóftina eru óljós ummerki um niðurgröft. Mögulega er það annað hólf á tóftinni en ekki er útilokað að þetta sé aðeins leifar af efnistöku.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgholt, 3; Árbók 1907, 37, Friðlýsingaskrá, 59

ÁR-308:005_02 tóft útihús

A 443180 N 407671

Útihús 02, horft til austurs.

Tóft 02 er um 20 m suðaustan við tóft 01. Hún er 15,5 x 10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er grjóthlaðin en vegna þess hve mikið gróið er yfir hleðslur sér ekki í umför. Vegg hæð er 0,2-0,4 m og er tóftin grafin lítillega í brekku til suðausturs. Tóftin er líklega einföld en innanmál hennar þrengist um miðbið sem gefur til kynna milliveg. Op er á tóftinni á norðvesturgafli. Ekki er ljóst um hlutverk tóftarinnar annað en hún hefur verið útihús sem er hugsanlega frá elstu tíð staðarins.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_03 tóft óþekkt

A 443162 N 407669

Tóft 03 er um 10 m vestan við tóft 02. Hún er einföld og skeifulaga. Tóftin er um 5,5 m í þvermál. Veggir eru úr torfi og grjóti en nær alveg horfnir undir gróður og mosa og því er ekki unnt að telja umför. Vegghæð er 0,4 m og er op á norðvesturhlið tóftar. Þessi tóft tengst líklega elsta fasta staðarins fremur en yngsta.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_04 tóft útihús

A 443161 N 407650

Gróin tóft 04 er um 15 m sunnan við tóft 03. Tóftin er einföld, 5,5 x 4,5 m að stærð og snýr h.u.b. norður-suður. Veggir er torf og grjóthlaðnir, 0,3 m á hæð og ekkert op er greinilegt á tóftinni. Gróður er lítillaga grænni inn í tóftinni en utan hennar. Tóftin er nokkuð sigin og eru veggir 1,5-2 m á breidd. Tilheyrir líklega elsta fasa staðarins.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_05 tóft fjárhús

A 443148 N 407653

Tóft 05 er sambyggð túngarðinum og er um 12 m vestan við tóft 04. Tóftin er mjög sigin og ógreinileg að því sökum. Hún er þrískipt, 13 x 11 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er eins og vinkill í laginu. Veggir eru hlaðnir grjóti og torfi og sést glitta í stæðilegt grjót í hleðslum sem eru 0,3-0,5 m á hæð. Ekki er unnt að telja nein umför vegna mikils gróðurs. Hólf A er vestast. Það er 2,5 x 1,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Op er á hólfinu Í á norðausturhorni þess. Hólf B er austan við hólf A. 7 x 3 m að innanmáli og snýr austur-vestur þvert á tóftina. Ekki sér í garða eða jötu í hólfinu sem gæti gefið vísbendingu um hlutverk þess. Op er á hólfinu vestarlega á norðurhlið. Hólf C er norðaustan við hólf B. Það er 5 x 2 m að innanmáli, snýr norður-suður og er 0,3 m dýpri en hólf A. Ekki er ljóst um hlutverk tóftarinnar, mögulega fjárhús.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_06 garðlag túngarður

A 443118 N 407627

Tóftir 05 og 07 eru sambyggðar túngarði. Hann liggur í sveig frá norðaustri til vesturs og er hægt að rekja jann á um 90 m löngum kafla frá tóft 05 í norðausturenda. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn og siginn. Hann er 0,2-0,4 m á hæð og er norðausturhluti garðsins greinilegastur. Garðurinn er 2-4 m breiður og er breiðastur, vestan við tóft 07. Líklega er þetta eldri túngarður en garður 10.

Hættumat: Engin hætta

Minjar á Árfelli, horft til suðurs.

ÁR-308:005_07 tóft útihús

A 443141 N 407633

Tóft 07 er sambyggð túngarði að utanverðu. Tóftin er einföld og ílöng. Hún er 18 x 5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á tóftinni í suðvestur enda hennar og þar er um 10 m lítil gangvegur að hólfi tóftarinnar, sem er 7 x 5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Tóftin skiptist í 2-3 hólfi, hvert inn af öðru Þau eru um 2 x 2 m að innanmáli og snúa eins og tóftin. Veggir eru torf-og grjóthlaðnir og nokkuð signir eða 0,3 m á hæð. Ekki sér í umför vegna gróðurs. Óvíst er með hlutverk tóftarinnar, annað en þetta er útihús.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_08 tóft útihús

A 443150 N 407634

Lítil tóft 08 er rétt suðaustan við tóft 07, utan túns. Tóftin er 6 x 4 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin er torf- og grjóthlaðin en þar sem hún er sigin og vel gróin er ekki hægt að greina fjölda umfara í hleðslum sem eru 04 m á hæð. Austurveggur nær lengra til norðurs en vesturveggur. Svo virðist sem mikið hafi hrúnið úr austurveggnum þar sem hann er mun breiðari en vesturveggurinn, eða aðrir veggir í tóftinni. Op er á tóftinni til norðurs. Mögulega hefur þessi tóft verið hólfi á tóft 07 en það er ekki fyllilega skýrt og því er hún skráð hér sem stök tóft. Óvíst er með hlutverk tóftarinnar en líklegt verður að teljast að um útihús er að ræða.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_09 þúst útihús

A 443154 N 407621

Áberandi þúst 09 er um 10 m sunnan við tóft 08. Þústin er 9 x 8 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Horn hennar eru rúnuð að sunnan en eru skýrari að norðan. Þústin rís 0,4 m hærra en umhverfið og víða hvar sést í veglegt grjót standa upp úr grasinu. Ytri brúnir þústarinnar eru greinilegar en ekki þó unnt að greina tóftarlag á henni - mögulega er þetta útihús.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_10 garðlag óþekkt

A 443159 N 407607

Torfhlaðinn og siginn garður 10 er um 30 m suðaustan við túngarð 06. Garðurinn er um 20 m á lengd og liggur í beinni línu austur-vestur. Hann er 0,3 m á hæð og er allt að 3 m breiður. Óvíst er um hlutverk vegna þess hve stuttur hann er.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:005_11 tóft óþekkt

A 443194 N 407594

Á nokkuð uppblásnu svæði er tóft 11. Hún er um 40 m austan við garðlag 10. Tóftin er einföld, 4 x 3 m að stærð og snýr NNA-SSV. Veggir er grjóthlaðnir og víða glittir í stæðilegt grjót þótt ekki sé hægt að sjá nein skýr ummerki um umför vegna gróðurs. Vegghæð er 0,5 m og er op inn í hana á SSA-horni. Óvíst með hlutverk.

Hættumat: Hætta, vegna skriðufalla

Tóft 11, horft til austurs.

ÁR-308:005_12 tóft óþekkt

A 443144 N 407534

Tóft 12 er um 80 m SSV við tóft 11. Hún er einföld, 6 x 5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir, 0,4 m á hæð og aðeins neðsta umfarið sést og er það við það að hverfa undir gróður. Horn tóftarinnar eru rúnuð að utanverðu en eru nokkuð skýr að innanverðu. Mjög lítið op er á tóftinni á miðri suðausturhlið hennar; mögulega er það aðeins rof. Óvíst er með nákvæmt hlutvert tóftarinnar, mögulega frekar tengd beitarhúsi 026_01 fremur en býlinu Árfelli.

Hættumat: Engin hættu

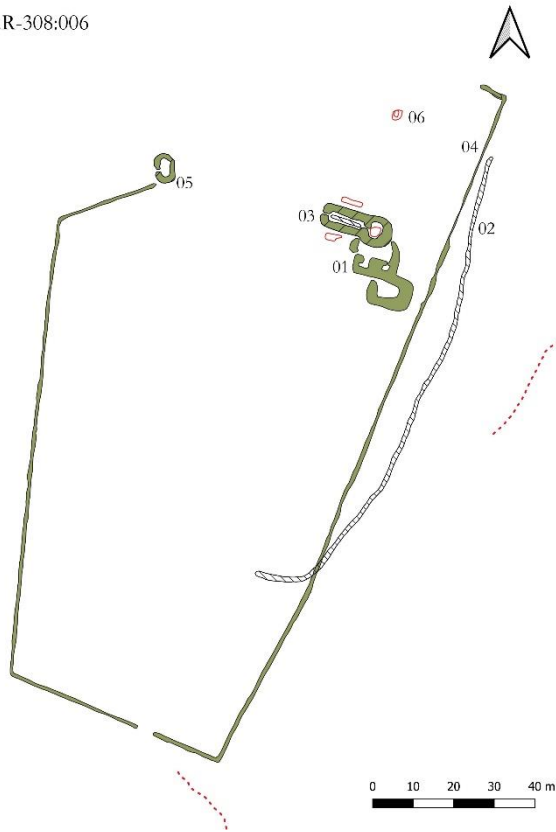
ÁR-308:005_13 hleðsla rétt

A 443097 N 407549

Rétt 13 er rúmum 60 m VNV við tóft 012. Náttúruleg brún afmarkar réttina til suðausturs og suðvesturs en grjóthleðsla er á norðvestur- og suðausturhliðum, Réttin er samtals 31 x 10 m að stærð (utanmáls) og snýr ANA-VSV. Sjálf hleðslan er um 28 m á lengd og liggur í boga frá vestri til suðausturs. Op inn í réttina er við suðausturenda hennar. Veggir eru 0,4 m á hæð og ekki sér í umför vegna mosa þótt víða standi stæðilegt hleðslugrjót hér og þar. Mögulega er réttin frekar tengd beitarhúsi 026_01 fremur en býlinu Árfelli.

Hættumat: Engin hættu

ÁR-308:006

Teikning af minjum á Skrautholti 006.

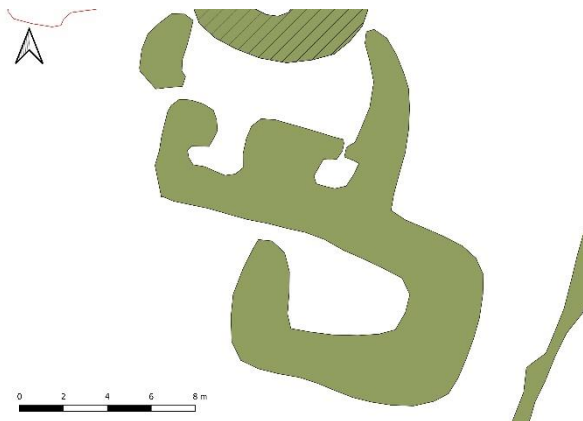
eru sex minjar; bæjartóft 01, eldri túngarður 02, beitarhús 03, yngri túngarður 04 og tvær tóftir 05 og 06.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1709 segir: „Önnur hjáleiga var í Hörgholtslandi, sem af sumum var kölluð Vestanneþja, að öðrum Mundatuðra, af nokkrum Háfress. Sumir kölluðu hana uppá spott Handarprýði og aðrir Skrautholt. [...] Þessa hjáleigu uppbygði í fyrstu Ingumundur nokkur og bjó þar fátæklega í nokur ár, og síðan lagðist hjáleigan í eyði sem aldrei var byggileg og ekki kann aftur að byggjast vegna heyskaparleysis, þar með stóð hún þar í högunum, sem meinlegast var heimajörðunni.“ Eyðihjáleigan Skrautholt var talin með Hörgholti í jarðabók frá 1803 samkvæmt Jarðabók Johnsens frá 1947. Í örnefnaskrá Hörgholts segir: „Vestan í Eystrihlíð eru Skrautholt. (Þar eru nú fjárhús [sjá 006_03] og tún í kring. Áður var þar bær, sem lagzt hefur í eyði frá 1760-1770). [Næst] er Skrautholtagerði [sjá 006_04]. (Í það var fjallsafnið látið nokkur ár nóttina fyrir réttadag).“ Minjasvæðið á Skrautholti er 2,2

km norðan við bæ 001 og tæpum 2 km suðvestan við Kaldbak ÁR-308. Innan þess

Býli 01, horft til austurs. Teikning af sama stað.

Minjarnar eru í lítilli dæld milli Skrautholtahlíðar eystri (Eystrihlíðar) og Gráholts sem liggur meðfram Litlu-Laxá. Innan túns er fremur grasmikið og sléttlent. Húsafellsmýri er austan við Eystrihlíðar og kann býlið að hafa átt slægur í henni.

Lýsingin hefst á bæjarstæði 01 sem er norðaustarlega í túni sem var afmarkað af garði 02. Á því er bæjartóftin, fast suðaustan við beitarhús 03. Hún er 18x15,5 m að stærð en hefur þó líklega verið stærri þar sem beitarhús 03 hafa verið byggð ofan í norðurhluta hennar. Erfitt er

að átta sig á hvernig hólfin nyrst lágu og greinilegt er að sá hluti er mikið raskaður. Tóftin virðist skiptast í 3-4 hól. Syðst í tóftinni er greinilegasta hólfið enda hefur það ekki orðið fyrir raski. Það er 6x4 m að innanmáli og snýr nokkurnvegin austur-vestur. Op er á hólfinu í norðvesturhorni. Í norðurhluta tóftar eru tvö lítil hól syðst. Það austara er um 1,5 m í þvermál og það vestara um 2 m í þvermál. Framan við þau og nyrst í tóftinni er stórt hól, mikið raskað, sem líklega hefur skipst í a.m.k. tvö hól. Er þetta svæði 8,5x4 m að innanmáli og snýr vestur-austur. Úr því eru up inn í litlu hólfin sem áður voru nefnd. Tóftin er vel gróin og hleðslur signar. hæð veggja er 0,3-0,5 m. Ekki sjást mikil ummerki um grjóthleðslur í tóftinni en líklegt verður að teljast að hún hafi verið hlaðin úr torfi og grjóti og að grjótið úr henni hafi að talsverðu leyti verið endurnýtt við byggingu beitarhúsa 03.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: JJ, 66; JÁM II, 254-255; Ö-Hörgsholt, 6

ÁR-308:006_02 garðlag túngarður

A 442262 N 408862

Túngarður 02, horft til norðurs.

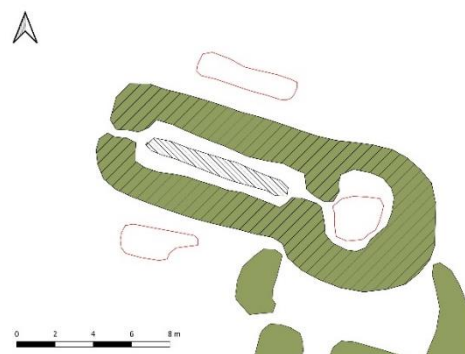
Eldri túngarður 02 afmarkaði tún sem er 127x67 m að stærð og snýr nokkurnvegin norður-suður. Jarðvegsrof er í norðurenda túnsins og gæti það því hafa náð lengra til norðurs. Túngarðurinn hefur verið sléttaður á löngum kafla í yngra túni sem er afmarkað af garði 04 en hann sést einkum austan við bæjarstæði 01 og beitarhús 03 þar sem hann liggur í brekkurótum. Þaðan liggur hann í boga niður suðurs undir túngarð 04 og inn á

núverandi tún, þar sem hann hættir að sjást vegna sléttunar. Sá hluti túngarðsins sem sést er grjóthlaðinn og sjást 2-3 umför af grjóti. Hæð hans er 0,3-0,6 m og breidd um 1 metri. Á loftmynd sést móta fyrir línu þar sem túngarðurinn hefur verið sléttaður í núverandi tún, þó svo að sá partur hans sjáist ekki á vettvangi. Túngarðurinn er í stórhættu vegna rofs á svæðinu en hluti hans er líklega þegar rofinn í norðurhluta túnsins.

Hættumat: Stórhætta, vegna rofs

ÁR-308:006_03 tóft beitarhús

A 442228 N 408861

Til vinstri: Beitarhús 03, horft til ASA. Til hægri: Teikning af sama stað.

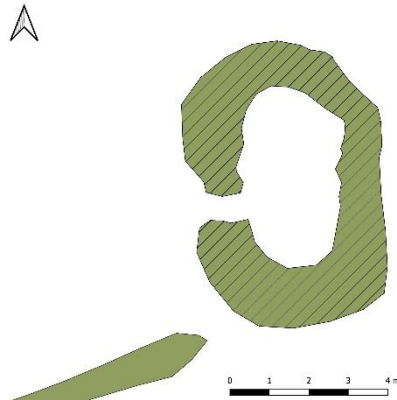
Beitarhús 03 eru greinilega byggð ofan í nyrsta hluta bæjartóftar 01. Líklegt er að hleðslugrjót úr henni hafi verið endurnýtt til að byggja beitarhúsin. Tóftin er 18x7,5 m að stærð og snýr vestur-austur. Hún skiptist í tvö hólfi, fjárhús í vesturhluta og niðurgrafna hlöðu í austurhluta. Fjárhúsin eru 9x2,5 m að innanmáli og í miðju þess er grjóthlaðinn garði. Op er á fjárhúsunum á vesturgafli og úr þeim er op inn í hlöðu. Niðurgrafin hlaðan er 4x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og sést í grjóthleðslur í innra byrði veggja, bæði í hlöðu og fjárhúsum. Mest sjást 4 umför í inngangi en annarsstaðar sjást 2-3 umför í veggjum. Hleðslur hlöðunnar eru grónari en fjárhússins og þar sést ekki allstaðar í grjót. Hæð veggja innanmáls er 0,8-1,2 m og dýpst í hlöðu eða allt að 2 m að dýpt. Utanmáls eru veggir um 1 m á hæð þar sem þeir eru hæstir. Í hlöðunni sáust ummerki um bárujárn úr þaki. Ummerki um þælu eru utan við beitarhúsin.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:006_04 Skrautholtagerði gerði túngarður A 442264 N 408876
Túngarður 04 afmarkar yngra tún í Skrautholti sem er 156x93 m að stærð og snýr norður-suður. Garðurinn nær nánast allan hringinn um túnið nema við norðurenda þess þar sem það er hrúnið fram af rofabarði. Garðurinn er torfhlaðinn en í norðausturhorni hefur grjót verið notað í hann úr eldri túngarði 02. Garðurinn er 0,4-0,5 m á hæð og er rofinn á nokkrum stöðum.

Hættumat: Stórhætta, vegna rofs

ÁR-308:006_05 tóft útihús A 442187 N 408872

Til vinstri: Útihús 05, horft til norðvesturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Útihús 05 er sambyggt utanverðum túngarði 04 í norðvesturhluta túnsins og tilheyrir yngri minjum á svæðinu. Tóftin er 7,5x5 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er einföld og innanmál hennar er 5x2,5 m. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og hefur verið með þak úr bárujárn. Þakið er nýlega fallið og holrúm er ennþá undir því inni í tóftinni. Mesta hæð veggja utanmáls er 1 m. Stór hluti norðurveggjar er hruninn fram af rofabarði við norðurenda túnsins. Op er á tóftinni á miðri vesturhlið og talsvert grjóthrun í því. Þar sjást þó þrjú umför af grjóthleðslum sem ekki eru hrunin. Ekki sést hve mörg umför eru í innra byrði veggja vegna þakhruns.

Hættumat: Stórhætta, vegna rofs

ÁR-308:006_06 tóft útihús

A 442243 N 408887

Niðurgrafin útihústóft er við norðvesturjaðar túns, 55 m ANA við útihús 05. Tóftin kann að hafa verið sambyggð túngarði 04 en þar sem garðurinn er hruninn fram af rofabarði á þessu svæði er erfitt að segja til um það. Tóftin er niðurgrafin í tveimur stöllum sem hvor um sig er um 0,5 m á dýpt. Heildardýpt er því um 1 m. Tóftin er 2,4x2,2 m að innanmáli (NNA-SSV) en í botni er hún aðeins 1,5x1 m að innanmáli. Nyrsti hluti tóftarinnar er horfinn vegna rofs.

Útihús 06, horft til austurs.

Hættumat: Stórhætta, vegna rofs

ÁR-308:007 gata leið

A 442437 N 409060

Gata liggur eftir Skrautholtahlíð eystri, frá merkjum við Kaldbak ÁR-306 í átt að Skrautholti 006. Gatan er 2-2,5 km norðan við bæ 001.

Gatan liggur yfir holt og hlíðar, að mestu gróin grasi og berjalyngi en þó sést víða rof í gróðurþekjunni, steinar og möl.

Hægt er að rekja leiðina á um 630 m löngum kafla og sést hún víðast sem einföld fjárgata sem er gróin sumsstaðar.

Leið 007, horft til suðvesturs.

Ekki er ljóst hvort að þetta er leið sem farin var að jafnaði

af öðrum en búfénaði og því óvíst hvort um fornleif sé að ræða.

Hættumat: Engin hættu

ÁR-308:008 Uppkálgarður heimild um kálgarð

A 442065 N 406698

„Túnið: Norðaustur frá heyllöðunni er Uppkálgarður, ofar er Réttarhóll [009], austan í honum Gamlafrjós [010] (þar er grasi gróin tóft og laut niður frá dyrunum, sem var haugstæði),“ segir í örnefnaskrá. Uppkálgarður var um 40 m norðan við bæ 001 og rúmum 50 m suðvestan við Flatarhesthús 019.

Kálgarðurinn var við brún í brekku sem er í halla til suðurs í gamla heimatúninu sem er orðið smáþýft og komið í sinu vegna óræktar.

Engin merki sjást lengur um kálgarð á yfirborði og ætla mátti að hann hafi verið sléttaður í tún. Á svæði sem er 12 x 12 m að stærð er grasið þó grænna en annars staðar og gæti það gefið til kynna nákvæmna staðsetningu hans.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:009 Réttarhóll þúst rétt

A 442079 N 406700

Réttarhóll 009, horft til norðurs.

„Túnið: Norðaustur frá heyhlöðunni er Uppkálgarður [008], ofar er Réttarhóll, austan í honum Gamlafjós [010] (þar er grasi gróin tóft og laut niður frá dyrunum, sem var haugstæði),“ segir í örnefnaskrá. Réttarhóll er um 40 m norðvestan við bæ 001 og rúmum 30 m VSV við Gamlafjós 010. Þar eru óljós ummerki um rétt.

Réttin var í gamla heimatúninu sem er komið í rækt.

Þar sem réttin var er að líkindum að sjá þúst sem er um 7 m í þvermál og rís 0,3 m hærra en umhverfið.

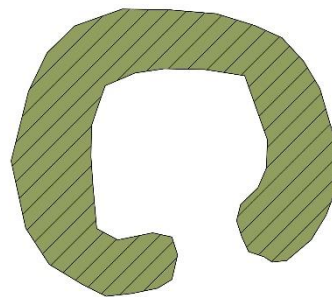
Hún sker sig frá nánasta umhverfi vegna grænni gróðurs. Þústin er ekki skýrt afmörkuð og í henni er ekki hægt að greina innri brúnir veggja.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgholt, 1

ÁR-308:010 Gamlafjós tóft fjós

A 442149 N 406697

0 2 4 6 8 m

Til vinstri: Gamlafjós 010, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

„Túnið: Norðaustur frá heyhlöðunni er Uppkálgarður [008], ofar er Réttarhóll [009], austan í honum Gamlafjós (þar er grasi gróin tóft og laut niður frá dyrunum, sem var haugstæði),“ segir í örnefnaskrá. Fjóstóftin er rúmum 80 m norðaustan við bæ 001 og um 30 m norðaustan við Réttarhól 009.

Fjóstóftin er neðst í gróinni brekku Gamla túnið er komið í órækt. Akfær slóði er í túninu suðaustan við tóftina.

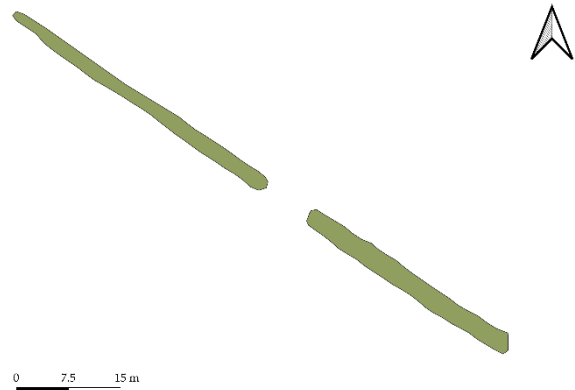
Tóftin er hlaðin um 1 m inn í brekku til norðurs. Hún er einföld, 13 x 11,5 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir. Tóftin er algróin og ekki sést í fjölda umfara í hleðslum af þeim sökum. Op er á miðri suðausturhlið tóftarinnar. Horn tóftarinnar eru rúnuð að utan en skýrari að innan.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgholt, 1

ÁR-308:011 garðlag túngarður

A 441967 N 406403

Til vinstri: Garðlag 011, horft til ASA. Til hægri: Teikning af sama stað.

„Þar næst eru Slétturarnar fyrir austan Harðhaus. Sunnan við þær er gamall túngarður,“ segir í örnefnaskrá. Á túnakorti frá 1922 er aðeins sýndur túngarður á suðurhluta túnsins. Túngarðurinn er 270 m sunnan við bæ 001 og 45 m suðvestan við Sáðsléttugerði 012. Garðurinn liggur gegnum smápýft graslendi, í Suður-Lambhústúni, milli Harðhaus og suðurhluta Dagmálaásar.

Garðurinn er torfhlaðinn og liggur h.u.b. VNV-ASA á um 90 m löngum kafla. Garðurinn er 0,7-0,9 m á hæð og um 1-1,5 m á breidd. Þæla sést norðan og sunnan við garðinn. Nokkuð stórt rof eða op, um 7 m á lengd er fyrir miðju garðinum. Mögulega hefur verið túnhlið þar. Við opið, utangarðs, sést greinileg renna sem gæti verið seinstu ummerki um leið sem lá í gegnum svæðið.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:012 Sáðsléttugerði örnefni óþekkt

A 442007 N 406419

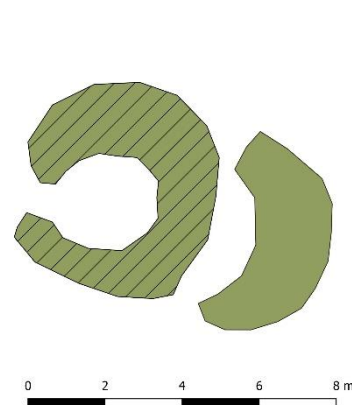
„Næst honum [011] er Sáðsléttugerði,“ segir í örnefnaskrá. Sáðsléttugerði er um 250 m SSV við bæ 001 og 80 m sunnan við tóft 013.

Gróskumikið svæði sem er smápýft. Mosi er nokkur í sverði. Til vesturs og suðurs eru gróin gil en til norðausturs er hálfgróið klettabelti.

Engin ummerki um gerði sést á þessum slóðum. Mögulega var aldrei hlaðið mannvirki á þessu svæði en frekari heimildir þarf til þess að staðfesta það.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

Til vinstri: Lambhús 013, horft til austurs, Til hægri: Teikning af sama stað.

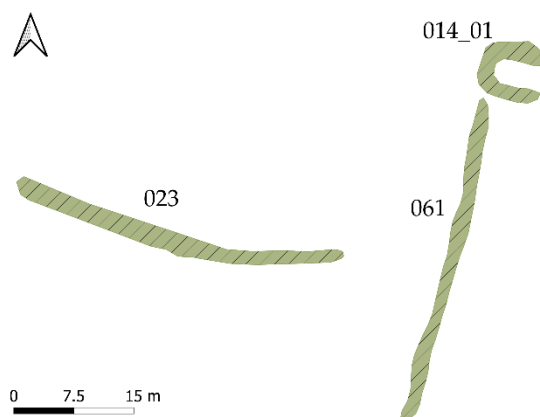
„Norðan við hana [Sáðsléttu] er Suðurlambhústún (þar er Suðurlambhús),“ segir í örnefnaskrá. Suðurlambhús eru sunnarlega á Harðhausi um 170 m sunnan við bæ 001 og rúmum 100 m norðan við túngarð 011.

Tóftin er neðarlega í grónni brekku. Til vestur er Bæjargilið, grasi gróið og þýft.

Tóftin er 5 x 5 m að stærð og er einföld. Hún er torf- og grjóhlaðin og eru veggir mikið grónir. Engu að síður má telja 3-4 umför af veglegu grjóti í hleðslum sem eru 0,6-0,9 m á hæð, að utan. Austur- og norðurhliðar tóftarinnar eru stæðilegastar. Op er á tóftinni á miðri vesturhlið hennar. Rétt austan við tóftina er gróinn hryggur, 0,4 m á hæð og er um 5 m á lengd (norður-suður). Mögulega er þetta náttúrlæg ummerki en ekki er útilokað að þetta séu leifar af öðru hólfi í tóftinni, mögulega heystæði eða hlöðu

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

Til vinstri: Hesthús 014, horft til vesturs. Til hægri: Teikning af sama stað, ásamt garðlögum 023 og 061.

„Norðaustur frá honum [Harðhaus] er Skjónahóll. (Sunnan við hólinn hafði áður fyrr verið einsetumannakofi, sem kallaðist Mundatuðra. Þar er nú Framhesthús,“ segir í örnefnaskrá. Framhesthús er um 75 m sunnan við bæ 001 og 105 m norðasustan við lambhús 013.

Tóftin er norðaustarlega á grónum hól. Umhverfis tóftina er gamla heimatúnið sem komið er

í órækt.. Rétt austan við tóftina er slóði sem liggur nálega norður-suður.

Tóftin er einföld, 8 x 7,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggir er torf- og grjóthlaðnir og má telja allt að 4 umför af myndarlegu grjóti í hleðslum sem eru 0,6-0,8 m á hæð (utan) nema á austurhlið tóftarinnar, þar eru veggir nánast útflattir 0,1-0,2 m á hæð. Veggir eru hæstir á vesturhlið. Op er á tóftinni á miðri austurhlið hennar. Fáeinar bárujárnsplötur eru greinilegar í botni tóftarinnar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:014_02 heimild um býli

A 442086 N 406582

Hér er verið að skrá heimild um insetumannakofa, eins og getið er um í örnefnaskrá. Hesthúsið var sennilega reist á grunni hans og sjást engin merki hans lengur á yfirborði.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:015 *Aukatúnslambhús* heimild um lambhús

„Fyrir vestan gilið er Aukatún (að Aukatúnslambhúsi og Hestarétt),“ segir í örnefnaskrá. Aukatún er um 130 m vestan við bæ 001. Túnið er smápýft og grasigróið. Allt túnið var gengið en engin sannfærandi fornleifar sem gæti verið lambhús. Ekki er útilokað að tóft 056 hafi verið lambhús eða jafnvel tóft 003 eða 004. Frekari heimildir þarf hins vegar til þess að staðfesta það. Lambhúsið hefur sennilega verið á svipuðum slóðum og aðrar fornleifar á Aukatúni og var hnit tekið á því svæði.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:016 *Hestarétt* heimild um rétt

A 441943 N 406677

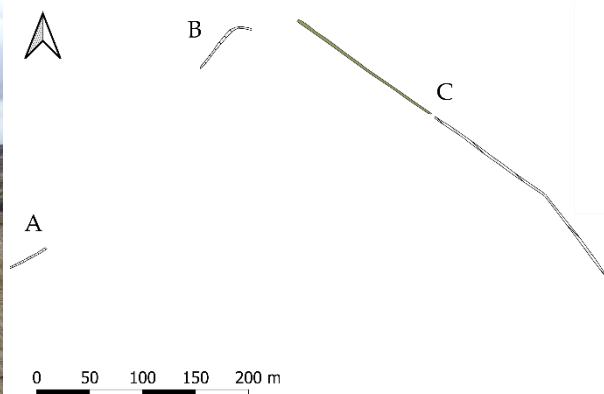
„Fyrir vestan gilið er Aukatún (að Aukatúnslambhúsi 015 og Hestarétt),“ segir í örnefnaskrá. Aukatún er um 130 m vestan við bæ 001. Túnið er smápýft og grasigróið. Allt túnið var gengið en engin sannfærandi fornleifar sem gæti verið rétt fannst. Þó er ekki loku fyrir það skotið að tóft 056 eða þúst 057 gætu verið seinstu ummerki um hestarétt en frekari heimildir þarf til þess að staðfesta það. Líklegast hefur réttin verið á svipuðum slóðum og aðrar fornleifar á Aukatúni, og var hnit tekið á því svæði.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:017 *Stöðulás* örnefni kvíar

„Vestan við gilið er Langibakki, þar norðar eru Grindabæli, þá Langalaut (hún er fremst vestan við Stöðulás, þar austan í ásnúm við slétturarnar er Stóralambhús og hlaða við [sjá 003]),“ segir í örnefnaskrá. Valgeir Jónsson, heimildamaður, benti á að Stöðulás væri líklega á þeim slóðum sem Gamli-Stöðull 040 er merktur inn á örnefnakort Ingimundar Einarssonar frá 1940. Valgeir Jónsson, heimildamaður, kannaðist ekki við annan stöðul. Án frekari heimilda er ekki hægt að segja hvar nákvæmlega þessi stöðull var staðsettur innan 50 m skekkju.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Hörgsholt

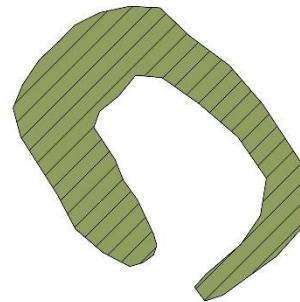
Til vinstri: Garðlag 018, horft til norðausturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Unglegir garðar sem girt hefur verið að ofan með gaddavír eru utan í suðaustanverðum Skyggnisási, yfir Borgarmýri og Árfellshol, langleiðina að Stóru-Laxá. Garðarnir er um 1,1 km NNA við bæ 001 og rúmum 430 m suðvestan við Árfellshús 028.

Garðlagsbútarnir fjórir liggja annars vegar meðfram hálfgrónum klettaási, Skyggnisási, og hins vegar þvera þeir votlendi og hálfgróna ása - Borgarmýri. Nyrsti garðlagsbúturinn liggur að suðurmörkum Austurflóðs.

Garðarnir afmarka svæði sem er 425 x 360 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Garður sést á fjórum stöðum, sitt hvoru megin við kletta utan í Skyggnisási og svo aftur í Borgarmýri. Þar sést hann nánast samfelld niður að Stóru-Laxá, Garðlagsbútur A er suðvestast á svæðinu, við Skyggnisás. Garðurinn er um 45 m á lengd og liggur nálega norðaustur-suðvestur. Garðurinn er grjóthlaðinn en ekki sér í umför vegna þess hve gróið er yfir garðlagið. Víða sést þó stæðilegt hleðslugrjót. Vegghæð er 0,6 m og hefur garðurinn sennilega aldrei verið mikið hærri en það. Garðlagsbútur B er 220 m NNV við hluta A. Það er grjóthlaðið en vallgróið. Það liggur nálega norður-suður og er um 60 m á lengd. Allra nyrst sveigir garðurinn til austurs og er það því L-laga. Vegghæð er 0,4 m á hæð og víða sér í stæðilegt grjót í hleðslum þótt engin umför sjást vegna mikils gróðurs. Garðurinn er mjög heillegur og endar snögglega til beggja enda. Garðbútur C liggur nánast samfelld yfir Borgarmýri og er um 150 m vestan við garðlag B. Það er samtals um 370 m á lengd. Garðurinn er torfhlaðinn, en austurhluti hans er grjóthlaðinn. Er austurhluti hans hæstur, eða 0,6 m á hæð og þar má mest sjá 3 umför af stæðilegu grjóti í hleðslum. Víða er rof á garðinum, einkum þar sem hann liggur yfir hálfgróið holt. Þæla sést beggja vegna við garðinn. Garðlagsbútur D er rúmum 130 m norðan við búta C og liggur það gegnum votlendi, rétt sunnan við nokkur gróna tjörn. Garðurinn er 110 m á lengd og er torfhlaðinn. Vegghæð er 0,6 m og víða er rof í garðinum. Þæla sést sunnan við garðinn. Lítil lækur liggur gegnum garðinn fyrir miðju hans.

Hættumat: Engin hætta

0 2 4 6 8 m

Til vinstri: Flatarhesthús 019, horft til austurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

„Austan við Bæjargilið nyrzt móts við Aukatúnssléttur eru Flatir (á þeim er Flatarhesthús) austur að Læknum, austan við hann er Hóllinn fyrir norðan réttina [020],“ segir í örnefnaskrá. Flatarhesthús er um 80 m NNV við bæ 001 og um 90 m austan við útihús 003.

Umhverfis tóftina er tún sem komið er í órækt. Gamla heimreiðin að bænum er fast suðvestan við tóftina. Til austurs er nær uppþornaður lækur.

Tóftin er 9,5 x 6,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og eru veggir hlaðnir úr torfi og grjóti. Aðeins sést í 1-2 umför af stæðilegu grjóti vegna þess hve tóftin er gróin. Veggir eru 0,4-0,5 m á hæð, hæstir á norðvesturhlið. Op er í suðurhorni tóftarinnar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:020 heimild um rétt

„Austan við Bæjargilið nyrzt móts við Aukatúnssléttur eru Flatir (á þeim er Flatarhesthús) austur að Læknum, austan við hann er Hóllinn fyrir norðan réttina,“ segir í örnefnaskrá. Valgeir Jónsson, heimildamaður, kannaðist ekki við þessa rétt. Mögulega er verið að vísa í Réttarhól 009 en frekari heimildir þarf til þess að staðfesta það. Meiri vísbendingar þarf til þess að staðsetja staðinn innan 50 m skekkju.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:021 Fjósadý örnefni fjós

A 442021 N 406723

„Norðan við hann [hóllinn sem er norðan við 020] er Fremri-Kúadalur; neðan við Lækin á móts við dalinn er Fjósadý,“ segir í örnefnaskrá. Fjósadý er um 80 m norðvestan við bæ 001 og rúmum 20 m suðaustan við hesthús 019.

Smáþýft graslendi, rétt austan við gróið gil.

Engin merki um fjós sjást lengur. Ólíklegt er að fjós hafi verið í Fjósadýi en það hefur ef til vill verið í nágrenninu. Jafnvel heim við bæ, og þá á bæjarólum. Það er þó ekki víst og því skráð hér á stöku númeri.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1-2

ÁR-308:022 Hörgsleiði heimild um legstað

A 442158 N 406793

„Framan í brekkunni er Hörgsleiði; þar neðar, vestan við Snorraslétu, er Eldiviðarhóll,“ segir í örnefnaskrá. Hörgsleiði er rúmum 150 m NNA við bæ 001 og rúmum 100 m norðan við Gamla fjós 010.

Hörgsleiði er í gamla heimatúninu sem komið er í órækt, í eða við Kambsbrekkur.

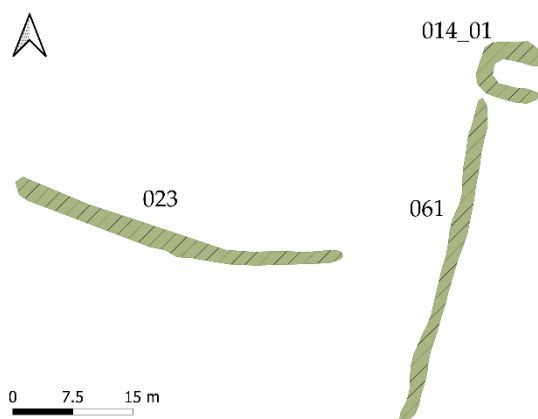
Engin ummerki um legstað sjást á yfirborði og líkast til er þetta aðeins arfsögn.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:023 garðlag óþekkt

A 442042 N 406561

Til vinstri: Garðlag 023, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað, ásamt hesthúsi 014_01 og garðlagi 061.

Mjög gróið garðlag er rétt vestan við Harðhaus og fast austan við Bæjargil, um 100 m sunnan við bæ 001 og rúmum 40 m suðvestan við hesthús 014. Garðlagið er í gamla heimatúninu.

Garðlagið liggur um smáþýft graslendi sem hallar lítillega til VNV.

Garðurinn liggur h.u.b. austur-vestur á um 40 m löngum kafla. Sennilega var garðurinn torfhlaðinn en búið er að slétta yfir hann. Garðurinn er 0,3-0,5 m á hæð og er austurhluti garðsins veglegastur. Garðurinn er um 2 m á breidd. Mögulega er þetta leifar af einhvers konar gerði en gæti einnig hafa verið túngarður.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:024 Borgarás örnefni fjárskýli

„Austan í kabinum er Rjúpubrekka. Austan við Litlakamb er Borgarásskarð, inn frá því Borgarásmýri, en austan við hana er Borgarás,“ segir í örnefnaskrá. Heitið Borgarás bendir til þess að þar hafi verið fjárskýli. Borgarás er á milli Borgarmýri og Borgardælar, rétt austan við Litla-Kamb. Gengið var um ásin en engin merki um fjárborg eða aðrar fornleifar sáust á Borgarásnum. Ekki er útilokað að hún hafi þó horfið vegna uppblásturs. Valgeir Jónsson, heimildamaður, kannaðist heldur ekki við mannvirki á ásnum. Ekki er því hægt að staðsetja fjárborg sem örnefni draga nafn sitt af.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:025 heimild um heygarð

A 443304 N 408266

„Þar sunnar er Stakkholt (það er innst í Austurflóðum. Framan á því sést marka fyrir gömlum heygarði),“ segir í örnefnaskrá. Heygarðurinn var 2 km NNA við bæ 001 og rúmum 590 m norðan við Árfellshús 028.

Stakkholt er lágt holt mitt í mýrlendu sundi. Jarðvegur hefur blásið af holtinu að talsverðu leyti.

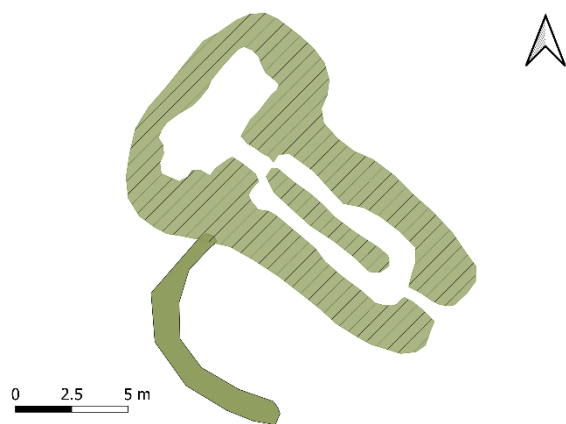
Engin ummerki um heygarð sjást lengur á yfirborði og er hann líklega siginn í deiglendið sem er allt í kringum holtið.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:026_01 Árfells-Stekkatún tóft beitarhús

A 443105 N 407482

Til vinstri: Beitarhús 026, horft til austurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Tóftin er á grasgefnu og smápýfðu svæði sem hallar smávægilega til suðausturs.

Tóftin er þrískipt og hefur líklega verið notuð sem beitarhús áður en hún var aflögð. Hún er 15 x 10 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og standa veggir grónir, 1,2 m á hæð. Telja má 3-5 umför af veglegu grjóti í hleðslum. Fjárhúsin eru suðausturhluta tóftarinnar. Þau eru 8 x 3 m að innanmáli og snúa eins og tóftin. Í miðjum fjárhúsunum er grjóthlaðinn garði. Op er á miðri austurhlið þess en mikið hefur hrunið úr hleðslum í opið. Að baki er hlaðan (hólf B). Hún er 5,5 x 3 m að stærð og snýr þvert á fjárhúsin. Hlaðan er 0,4 m dýpri en fjárhúsin og eru veggir mjög grónir og botn hennar þýfður, sennilega hrun sem gróið hefur yfir. Í hlöðunni er nokkuð af bárujárnsleifum. Heystæði (hólf C) er suðaustast í tóftinni. Það sést illa og aðeins er hægt að greina útflattan 0,1-0,2 m háan torfvegg til norðvesturs og suðurs (afmarkar 7,5 x 6 m stórt svæði - snýr norðvestur-suðausturs). Ekki sést hlaðinn veggur á suðausturhlið. Gróður innan heystæðisins er þéttari og grænni en umhverfið í kring.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:026_02 heimild um stekk

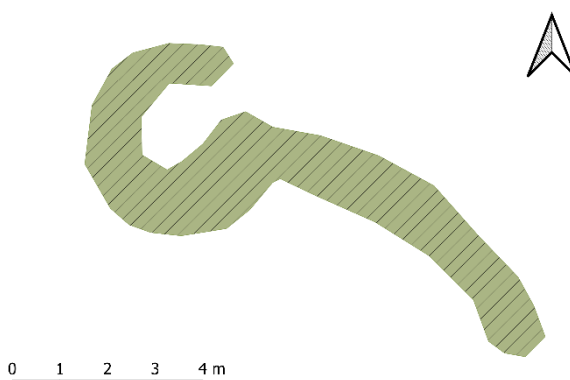
A 443102 N 407486

Beitarhús 01 var sennileg reist á grunni stekks 02 sem engin merki sjást lengur

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:027 tóft óþekkt

A 441956 N 406578

Til vinstri: Tóft 027, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Tóftin er sunnan við Glæsigil, um 150 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 40 m norðan við Gamla-Stöðul 040.

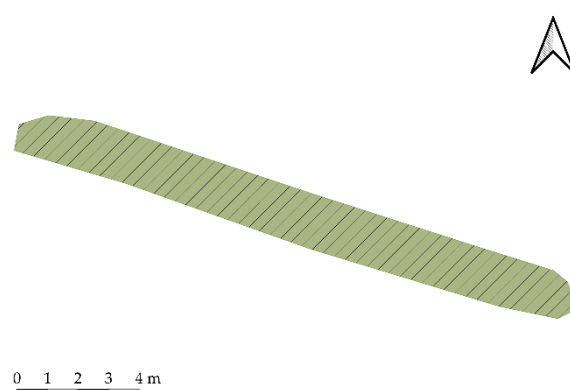
Tóftin er í flatlendu, smápýfðu vallendi. Mjög grænt svæði er kringum tóftina.

Tóftin er, 4 x 2 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er torf- og grjóthlaðin en er á kafi í grasi og því sér ekki í umför í hleðslum. Veggir eru heillegir, um 0,6 m á hæð og hafa vafalaust ekki verið mikið hærri en það. Grasgróður í og við tóftina er mun grænni en umhverfið í kring. Op er á vegg norðaustan í tóft en það gæti líka verið rof. Nokkuð lítið garðlag liggur frá tóftinni til suðausturs og sést á 7 m löngum kafla uns það hverfur í smápýfi. Mögulega er garðlagið seinustu leifar af öðru hólfi á tóftinni.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:028 garðlag óþekkt

A 442092 N 406472

Til vinstri: Garðlag 028, horft til austurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Lítill garðsbútur er um 180 m suðaustan við bæ 001 og 140 m norðaustan við túngarð 011.

Garðurinn liggur fast vestan við hálfgróin ás (Dagmálaás).

Garðurinn liggur niður hálfgróninn klettaás. Hann er greinilegur á um 20 m löngum kafla og

liggur nálega austur-vestur. Torf- og grjóthlaðinn og eru veggir 0,5 m á hæð. Telja má 1-2 umför af stæðilegu grjóti í hleðslum. Hlutverk er óþekkt. Mögulega er þetta hluti af túngarði 061

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:029 *Tjaldhvammur* heimild um tjaldstæði A 442790 N 407216
„Frá Flúðinni rennur áin vestur. Þar er Klapparhylur. Vestan við hann kemur í ána Borgaráslæmi. Það rennur um Tjaldhvamm,“ segir í örnefnaskrá. Tjaldhvammur er rétt norðaustan við Borgarás (sjá 024), um 910 m norðaustan við bæ 001 og tæpum 140 m norðaustan við garðlag 067.

Hvammurinn er grasivaxinn og þýfður. Suðaustan við hvamminn rennur Stóra-Laxá og við bakka hennar eru smávægilegur trjágróður.

Engin mannvirki sjást í hvamminum enda hefur líklega aðeins verið tjaldað í stutta stund á staðnum og það skilur lítil ummerki eftir sig. Ekkert vatnsból er nálægt tjaldstæðinu. Mögulega hefur verið tjaldað þarna vegna slæga sem síðan hafa blásið upp.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:030 *Efristígur* gata leið A 442704 N 407116
„Sunnan við hana [Flötina fyrir austan Borgarásinn] er Litla-Árfell, austan í því er Efristígur og Neðristígur [031],“ segir í örnefnaskrá. Efristígur er 510 m ANA við bæ 001 og rúmum 100 m austan við Neðristíg 031.

Leiðin liggur um deiglendi, vallendi og hálfgrónar brekkur.

Leiðin er greinileg á um 230 m löngum kafla. Hún liggur vestan eftir fellinu norðaustur-suðvestur á svæði sem er 0,4-0,8 m breitt. Hún er skýr rétt sunnan við Tjaldhvamm (sjá 029). Samtals er leiðin um 370 m á lengd. Við Tjaldhvamm eru götur á leiðinni á svæði sem er um 1,5 m á breidd.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:031 *Neðristígur* gata leið A 442614 N 406817
„Sunnan við hana [Flötina fyrir austan Borgarásinn] er Litla-Árfell, austan í því er Efristígur [030] og Neðristígur,“ segir í örnefnaskrá. Neðristígur er rúmum 500 m norðaustan við bæ 001 og 100 m austan við Efristíg 030.

Stígnum var fylgt á kafla þar sem hann liggur austan í Litla-Árfelli, vestan við Stóru-Laxá. Svæðið er mikið til uppblásið en tekið að gróa sums staðar aftur.

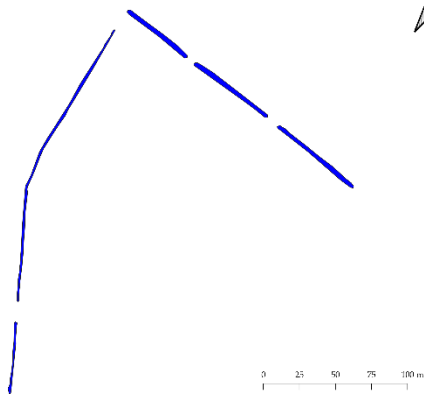
Stígurinn sést sem ein mosagróin gata, 0,5-0,7 m á breidd og 0,2-0,3 m djúp. Hún er um 120 m á lengd og liggur h.u.b. NNA-SSV. Hægt er að rekja hana á a.m.k. 240 m löngum kafla á loftmynd. Suðurhluti götunnar er mjög skýr.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:032 garðlag túngarður

A 442302 N 408175

Teikning af garðlagi 032.

Við yfirferð loftmynda eftir að vettvangsskráningu lauk fannst garðlag suðvestast í Húsafellsmýri rétt norðaustan við Smalaskálamýri og suðvestan við Löngutjörn, rúmum 1,5 km norðan við bæ 001 og tæpum 180 m norðan við Botnhús 032.

Garðurinn liggur um gróna og framræsta mýri (Húsafellsmýri).

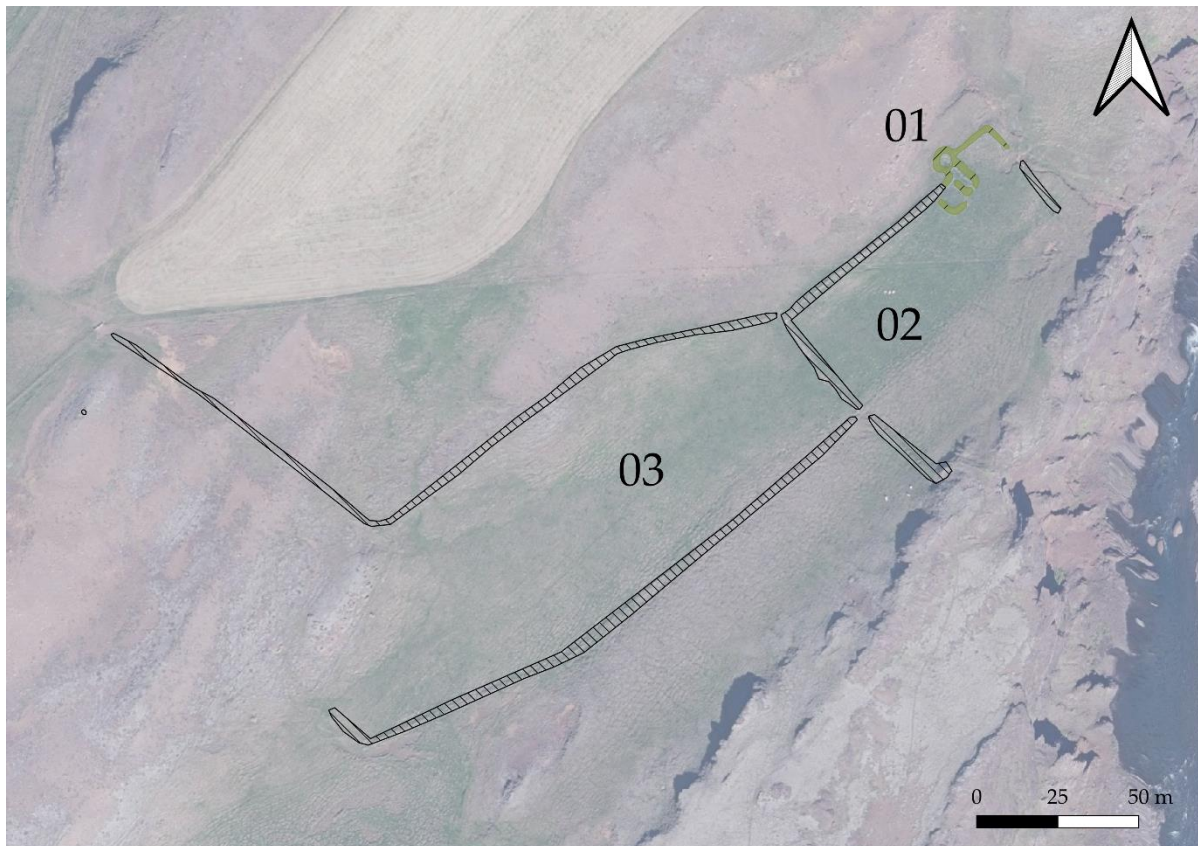
Garðlagið er mjög skýrt á um 200 m löngum kafla, virðist vera um 2 m á breidd, og liggur nálega VNV-ASA ogendar austan við hálfgróinn ás (Smalabrekka). Þar hefur garðurinn sveigt til suðurs á um 250 m

löngum kafla og hverfur rétt suðaustan við Smalaskálagil. Þau ummerki sjást þó afar illa á loftmynd. Líklega er garðurinn ekki gamall og á mörkum þess að teljast til fornleifa en fær að njóta vafans.

Hættumat: Engin hættu

ÁR-308:033_01 Stekkatún tóft beitarhús

A 442334 N 406361

Teikning af minjum á Stekkatúni. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

„Sunnan við Dagmálagljúfrið er Stekkatún, þar er hús, rétt og Innrinátthagi,“ segir í

Beitarhús 01, horft til norðurs.

örnefnaskrá. Stekkatún er rétt vestan við Stóru-Laxá, um 390 m suðvestan við bæ 001 og rúnum 400 m norðaustan við tóft 064. Á túninu eru alls þrjár fornleifar, beitarhús 01, túngarður 02 og nátthagi 03. Þær eru á svæði sem er 270 x 180 m að stærð og snýr ANA-VSV.

Stekkatún er gróið og smápýft svæði sem afmarkast af grýttum ásum til norðurs og suðurs og Stóru-Laxá til austurs. Stekkatúnið sjálft er þýft.

Lýsing hefst á Stekkjartóftin 01 er norðaustast á svæðinu. Hún er þrískipt og hefur sennilega verið nýtt sem beitarhús á einhverjum tímapunkti. Tóftin er 16 x 15 m

að stærð og snýr NNV-SSA. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir. Þeir standa best á norðausturhlið og eru þar 0,9 m á hæð, utanmáls. Telja má 3-5 umför af veglegu hleðslugrjóti í bland við flatt grágrýti í veggjum, innan. Fjárhúshlutinn er suðaustanverði tóftinni. Hann er 8,5 x 4 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. Op er á SSA-gaflí. Ekki mótast fyrir jötu eða garða innan þess. Inn á fjárhúsum er niðurgrafin hlaða sen er 4 x 3 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Að baki er hlaðan (hólf B). Hún er 4 x 3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hlaðan er 0,4 m dýpri en fjárhúsin. Heystæði (hólf C) er suðvestast í tóftinni. Það er 7 x 6 m að innanmáli og snýr þvert á tóftina. Mögulega er op á suðausturhorni þess en það gæti líka verið hrun.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:033_02 garðlag túngarður

A 442302 N 406309

Garðlag 02, horft til austurs.

Garður 02 er sambyggður tóft 01. Hann afmarkar svæði sem er 80 x 50 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Gróinn klettaás afmarkar gerðið til suðausturs. Gerðið er annars grjóthlaðið en hleðslur eru mikið grónar. Víða sér í 1-2 umför í hleðslum. Vegghæð er mest á norðvesturhlið, 0,6 m. Túnhlið, eða op, er á miðri norðausturhlið túngarðsins.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:033_03 gerði nátthagi

A 442224 N 406262

Nátthagi 03 er um 170 m vestan við tóft 01 og samtengdur túngarði 01 að suðvestanverðu. Hann er 120 x 100 m að stærð og snýr ANA-VSV. Nátthaginn er afmarkaður af grjóthlöðnum garði. Hleðslur eru víða yfirgrónar, vegg hæð er hæst til suðurs, 0,4 m. Nátthaginn er í aflíðandi halla til suðausturs. Innan hans er smápýft, gróið svæði.

Hættumat: Engin hætta

Nátthagar 03 og 04, horft til suðausturs.

ÁR-308:034 frásögn þvottastaður

A 442000 N 405523

Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni, var ull þveginn í Stóru-Laxá og þurrkuð þar í grennd. Þvottastaðurinn er við Myrkrahyl, rúmum 1,1 km SSA við bæ 001 og um 320 m ANA við Þinghól 037.

Bakkar árinna eru nokkuð grýttir við þvottastaðinn. Norðan við hann er lækjargil sem liggur út í ána og vestan við hann er framræst votlendi.

Ullin var líklega þurrkuð á klöppum við gilið en engin mannaverk eru greinanleg á þessum stað.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:035 Áveitur örnefni áveita

A 442387 N 406826

„[Borgardæluskurður] er frá dælinni fram í Áveitur (þær eru austan við túnið),“ segir í örnefnaskrá. Borgardælur er austan við Stórakamb, um 330 m norðaustan við bæ 001 og 130 m suðvestan við Efrastíg 030.

Mýrlent svæði milli tveggja hálfgróna ása.

Gengið var um svæðið en engin áveitumannvirki fundist á því svæði og könnuðust heimildamenn ekki við þær. Vegna þess er ekki hægt að staðsetja áveiturnar innan 50 m skekkju án frekari heimilda. Ekki er útilokað að áveitan hafi verið eða er garður 066.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:036 Vaðið heimild um vað

A 442015 N 405531

„Nyrzt austan við melinn er Myrkhylur í ánni, nær gilinu er Vaðið.“ segir í örnefnaskrá. Vaðið er einnig merkt inn á herforingjaráðskort Dana frá 1910 en ekki er sýnd leið liggja að því. Vaðið er um 1,1 km SSA við bæ 001 og rúmum 320 m norðaustan við Þinghól 037. Engar leiðir sáust á vettvangi eða á loftmynd sem lágu að vaðinu.

Árbakkar Stóru-Laxár eru fremur grýttir á þessum slóðum en gróður verður þéttari þegar fjær dregur frá ánni.

Stóra-Laxá er nokkur grýtt á þessum slóðum en virðist ekki vera straumpung. Áin er 25 breið

þar sem vaðið var á henni.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4; Herforingjaráðskort 47 NA

ÁR-308:037 Þinghóll örnefni þingstaður

A 441688 N 405496

Þinghóll 037, horft til norðausturs.

„Norður frá henni (mýrinni [fyrir norðan Grind]) er Þinghóll að Bæjargili,“ segir í örnefnaskrá. Þinghóll er rétt norðan við Rimnamel, um 1,2 km sunnan við bæ 001 og rúmum 150 m norðaustan við Grindarhús 038. Garður 038_02 liggur frá beitarhúsum 038_01 að Þinghóli. Engar heimildir geta um þingstað á jörðinni en örnefnið gæti vísað til annars konar samkoma eða funda frekar en þingstaðs. Umhverfis Þinghól er mýrlent svæði. Til austurs er gróinn klettaás. Til norðurs og vesturs eru framræsluskurður og vegar slóði er rétt suðvestan við hólinn.

Þinghóll er um 10-15 m hár hálfgróinn klettahóll sem er 110 x 50 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Gengið var í kringum hólinn og engar mannvistarleifar var þar að finna.

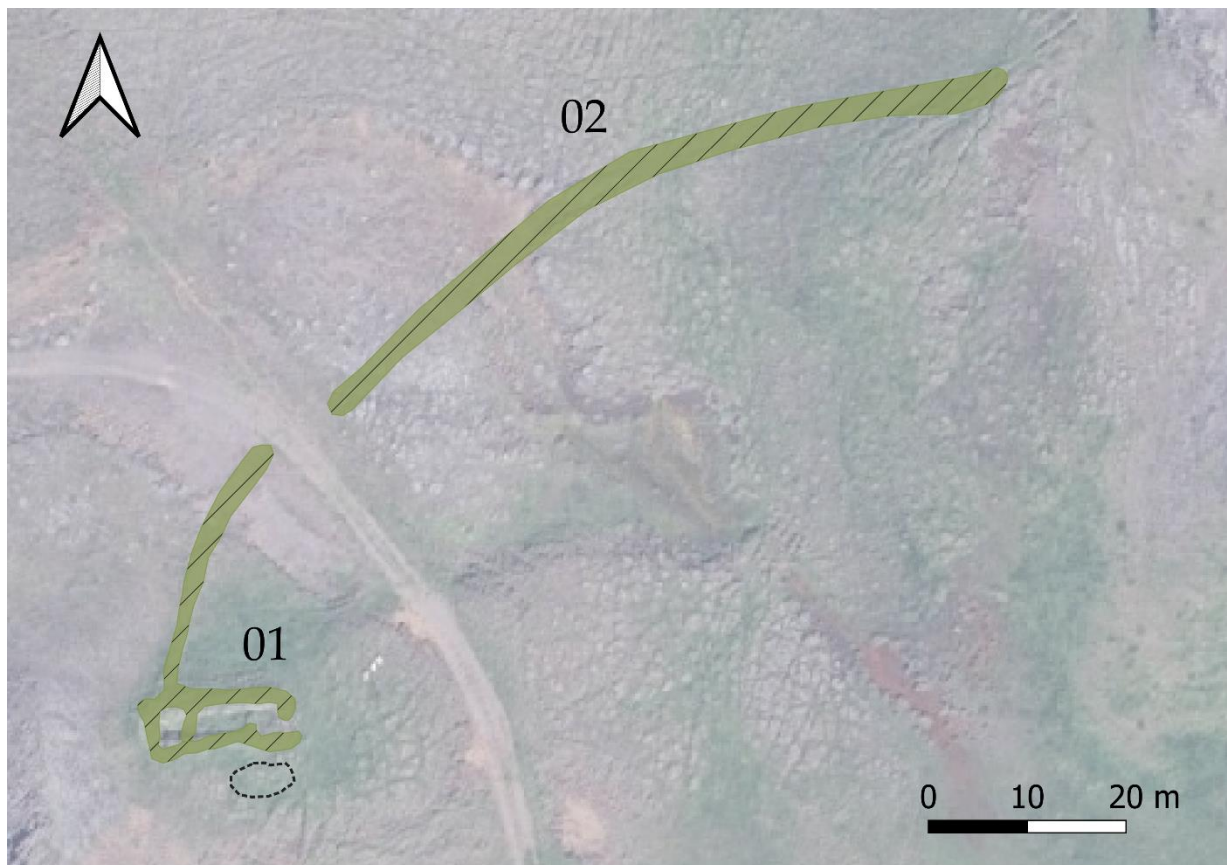
Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:038_01 Grindarhús tóft beitarhús

A 441568 N 405404

„Vestan við klettana [Grindarkletta] eru Holtin fyrir norðan Grind. Norðaustan í henni er Grindarhús,“ segir í örnefnaskrá. Grindarhúsatóft (01) og túngarður (02) eru rúmum 1,3 km sunnan við bæ 001 og tæpum 450 m suðvestan við vað 036. Garðurinn liggur að Þinghóli 037. Tóftin og garðlagið eru á svæði sem er 70 x 11 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur.

Teikning af minjum skráðar undir númer 038. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Beitarhús 01, horft til norðurs.

Minjarnar eru neðarlega í gróinni en þýfðri brekku. Rétt norðan og austan við tóftina liggur akfær slóði. Stórt rofsár norðaustan við minjarnar.

Tóftin er 17 x 12 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er þrískipt og er hlaðin úr torfi- og grjóti og eru veggir signir, eða 0,7 m á hæð; hæstir til norðurs. Mikið er gróið yfir hleðslur en þó má sjá 1-2 umför af myndarlegu grjóti. Tóftin er hlaðin um 0,5 m inn í brekku til vesturs. Sjálft fjárhúsið (hólf A) er að austan. Það er 10 x 4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Op er á fjárhúsinu til austurs. Grjót hefur víða, sérstaklega við innganginn, hrunið

úr veggjum og inn í fjárhúsið. Hlaðan (hólf B) er að baki. Hún er 4 x 3 m að innanmáli og eru veggir þar 0,2 m á hæð. Botn hennar er mikið þýfður. Hólf C er suðaustast í tóftinni. Það sést sem 5 x 4 m stór dæld sem er um 0,4 m djúp. Mögulega er þetta heystæði.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:038_02 garðlag túngarður

A 441569 N 405420

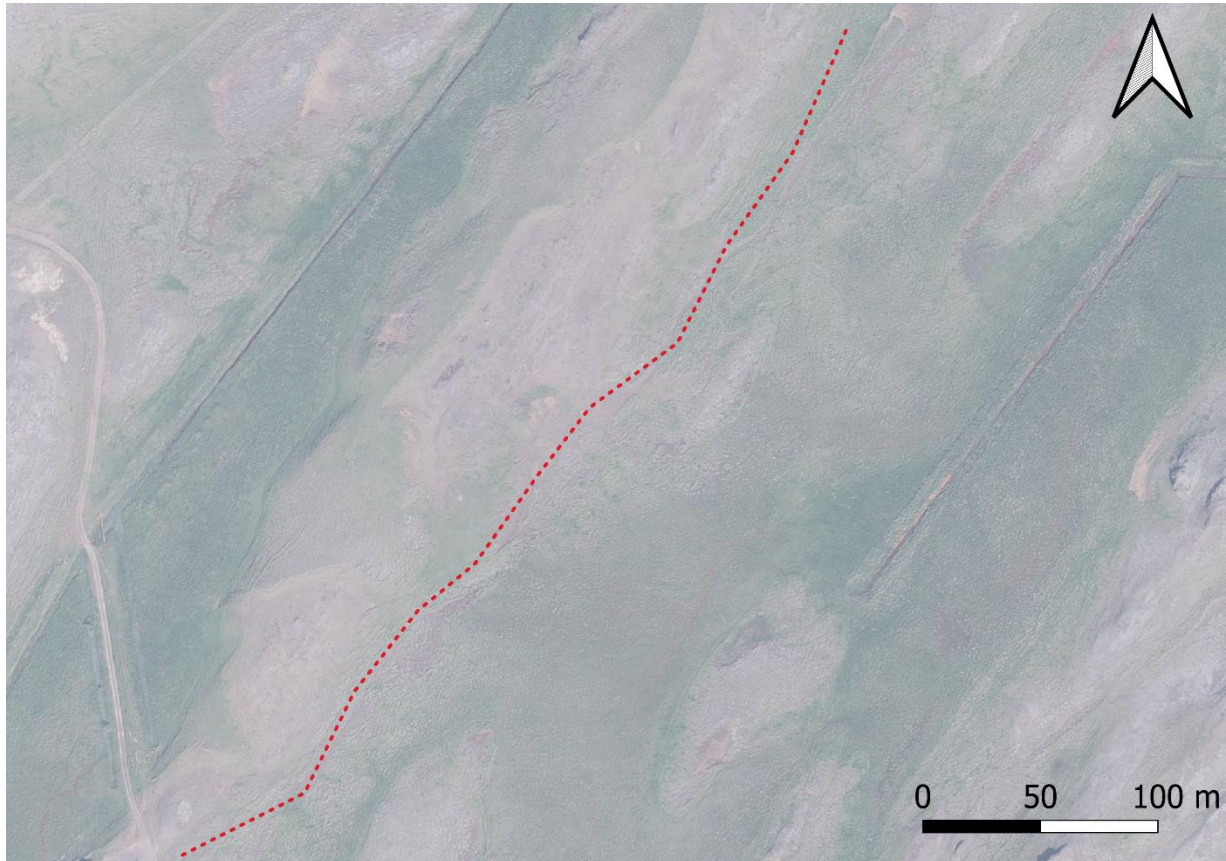
Garðlag 02 er samtengt við beitarhús 01. Garðurinn er grjót- og torfhlaðinn og eru veggir 0,2-

0,6 m á hæð, suðurhluti garðsins er stæðilegastur. Garðurinn sést á um 110 m löngum kafla og liggur frá tóftinni til norðausturs og endar við gróinn klapparhól (Þinghóll) . Mögulega hefur hann afmarkað svæði allt I kringum beitarhús 01 en annars staðar sjást ekki leifar af garði.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:039 *Miðmundargötur* gata leið

A 441630 N 405843

Teikning af Miðmundargötum 039. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

„Sunnan við [Miðmundar]sundið er Miðmundarholt, austan við það Miðmundargötur [...],“ segir í örnefnaskrá. Miðmundargötur voru rúmum 930 m SSV við bæ 001 og um 230 m sunnan við áveitu 063. Hugsanlega hafa þessar götur verið á leið ÁR-681:021 sem er merkt á herforingjaráðskorti frá 1910.

Göturnar lágu eftir hálfgrónu Miðmunarholti. Umhverfis ásin er mýrarsund.

Rekja má götur sem liggja rétt austan við Miðmundarholt á um 430 m löngum kafla. Þær liggja nálega norður-suður í nokkrum hlykkjum.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4; Herforingjaráðskort 47 NA

ÁR-308:040 *Gamli-Stöðull* heimild um kvíar

A 441939 N 406542

„Norðan við M[úla]nátthagann eru Jarðföll og í Jarðfallalæmi, ofar, vestan við gilið, er Gamli-Stöðull,“ segir í örnefnaskrá. Heimildamenn greinir á um hvar Gamli-Stöðull og Stöðull 017 eru. Samkvæmt Valgeiri Jónssyni eru Stöðull rétt sunnan við Aukatún. Á örnefnakorti

Ingimundar Einarssonar er hins vegar Gamli-Stöðull merktur þar. Hér verður farið eftir örnefnakortinu en það byggir á traustari heimildagrunni. Gamli-Stöðull var um 180 m suðvestan við bæ 001 og um 80 m sunnan við garðlag 058.

Lágt og þýft nes gengur út frá Langmúla til norðuasutrs og er Glæsigil norðan við það en Bæjargil austan við það.

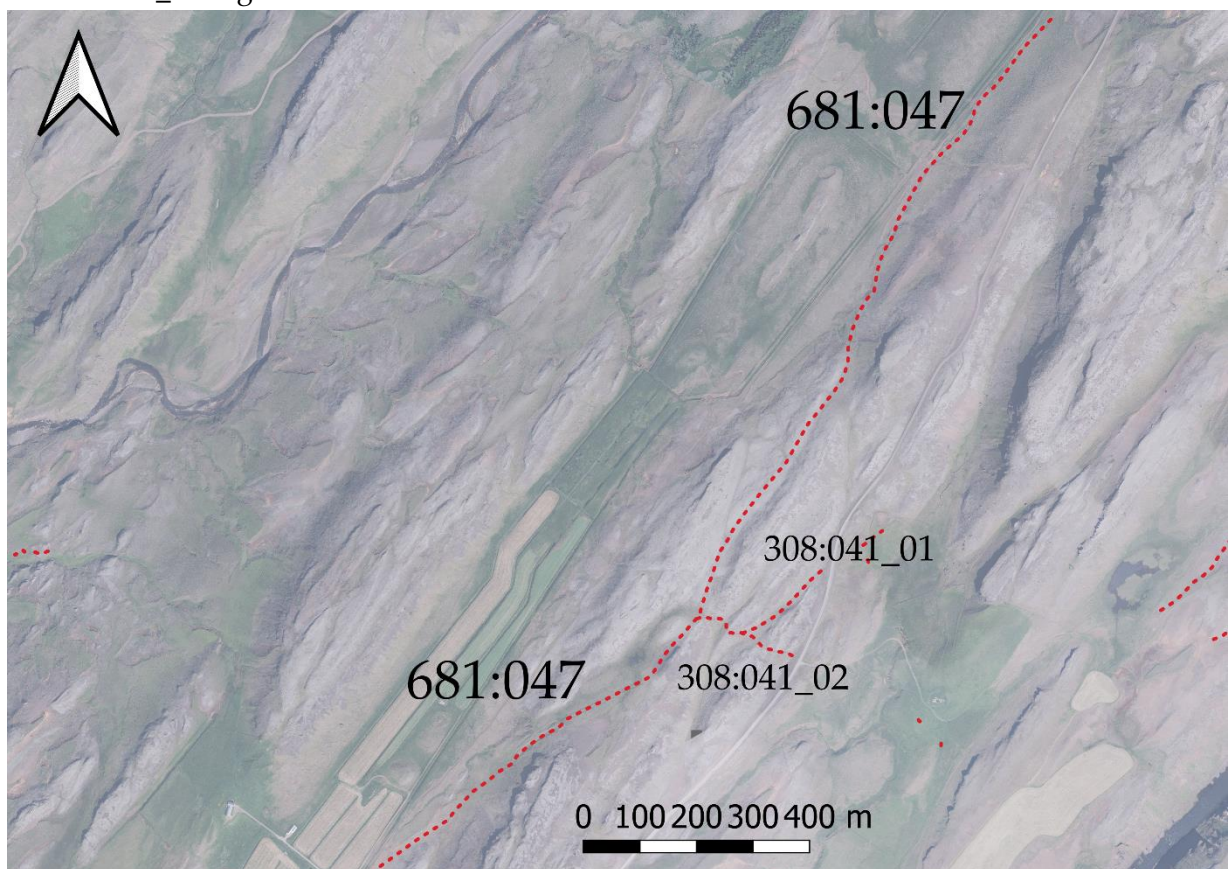
Engin ummerki sjást um kvíar á þessu svæði enda var líklega ekki hlaðið sérstakt mannvirki þar sem kýrnar voru mjólkaðar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Hörgsholt

ÁR-308:041_01 gata leið

A 441794 N 406810

Teikning af götum 041_01 og 02. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Götur frá Skrautprýði 008 og Hörgárholti, og sameinast gamalli leið ÁR-681:047 sem lá til Foss eru greinilegar um 330 m VNV við bæ 001 og 270 m suðvestan við Skrautprýði 049. Um er að ræða tvær leiðir.

Leiðin liggur meðfram og á milli lítt gróinna ása.

Hér er leið sem liggur, á móts við eyðibýlið Handaprýði 049 lýst. Hún er greinileg á loftmynd á um 180 m löngum kafla og liggur nálega norðaustur-suðvestur og sameinast þar leið 02. Leiðin var ekki skráð á vettvangi sumarið 2020.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:041_02 gata leið

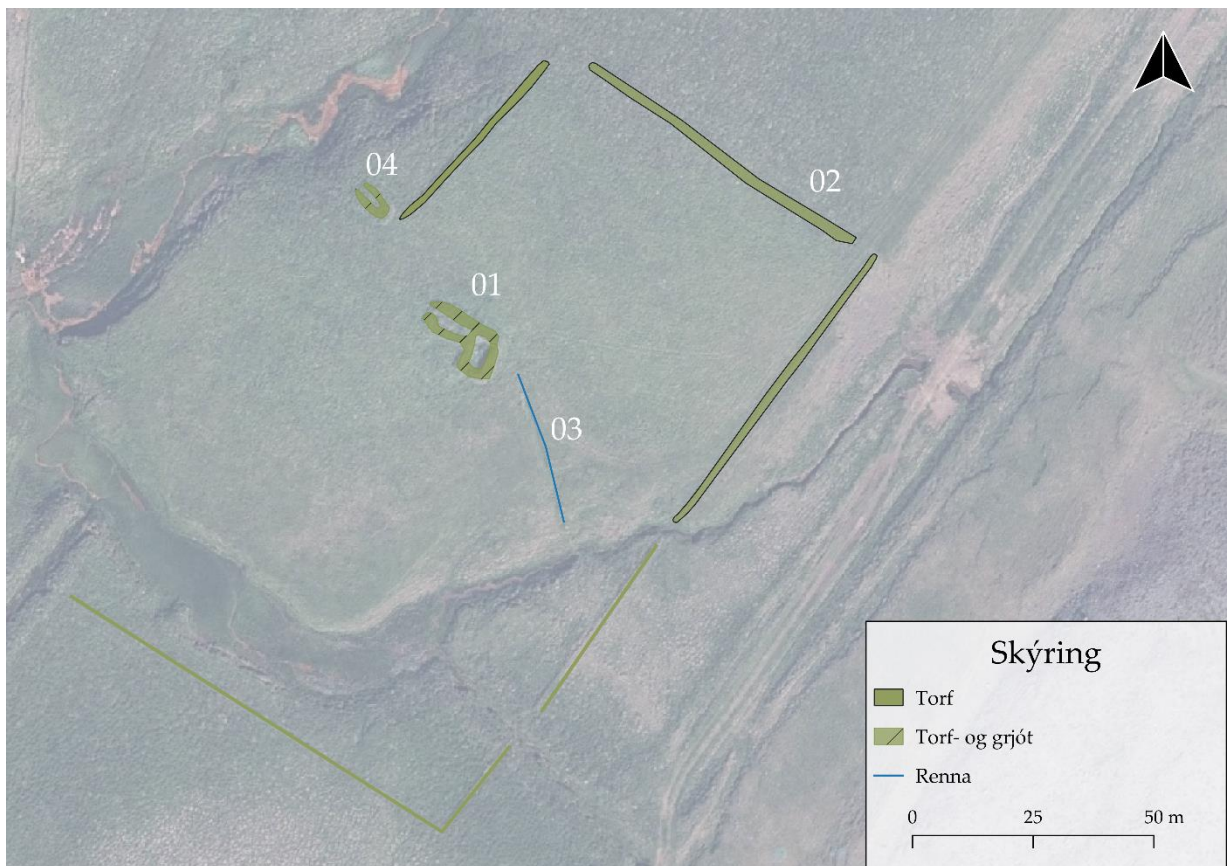
A 441732 N 496777

Hér er leið sem liggur frá Hörgholti lýst. Hún er aðeins greinileg, óljóst, rétt sunnan og VSV við Grindarbælisás. Hún sést á um 200 m löngum kafla og liggur í grónu skarði, nálega austur-vestur og sameinast leið ÁR-681:047 skammt við Markahlíð. Leiðin var ekki könnuð á vettvangi 2020.

Hættumat: Engin hættu

ÁR-308:042_01 Botnahúsið tóft beitarhús

A 442247 N 408010

Teikning af fornleifum á Botnhúsi 042. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Yfirlit af minjum á Botnhúsi, horft til VNV.

„Á Botnatúni er Botnahúsið (fjárhús og hlaða) og hesthús vestur við Botnagil, það kemur úr Botnum,“ segir í örnefnaskrá. Minjar í Botnatúni eru suðvestast í Húsafellsmýri, rúmum 1,3 km NNV við bæ 001 og um 250 m VNV við stekk 046. Þar má sjá beitarhús (01), túngarð (02), rennu (03) og tóft (04) á svæði sem er 120 x 80 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur.

Húsafellsmýri hefur verið ræst fram og er nokkuð grasgefin. Grafgil eru suðvestan og

norðvestan við minjasvæðið. Botnatúnið er flatlent og smápýft.

Beitarhús 01, horft til VNV.

Lýsingin hefst á beitarhúsatóft 01 sem er á miðju svæðinu. Hún er tvískipt, 16 x 10 m að stærð og snýr norðurvestur-suðaustur. Veggir hlaðnir úr torfi og grjóti og standa þeir grónir. Þeir eru hæstir 1,3 m á norðausturhlið og telja má 4-7 mför af stæðilegu grjóti í hleðslum. Fjárhúsin eru í norðvesturhluta tóftar. Þau eru 8 x 3 m að innamáli og snúa eins og tóftin. Grjóthlaðinn garði er eftir miðjum húsunum og er hann 0,4 m hár. Op er inn í húsin á norðvesturgafli. Niðurgrafin hlaða er í suðausturhluta tóftarinnar. Hún er 7 x 3 m að innamáli og snýr NNA-SSV. Hún er 0,6 m dýpri en fjárhúsin.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:042_02 garðlag túngarður

Garðlag 02, horft til norðurs.

A 442289 N 407974

Túngarður 02 hefur afmarkað botnatún og má sjá keifar af honum norðaustan við Botnhús 01 á öllum hliðum nema suðvesturhlið. Garðurinn afmarkar svæði sem er 100 x 80 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Óljóst mótast fyrir garði á suðvesturmörkum en hann sést betur á loftmynd. Garðurinn er torfhlaðinn og er stæðilegastur á suðausturhlið. Þar er hann 0,5 m á hæð og 1,5 m á breidd en annars staðar er hann 0,1-0,3 m á hæð. Norðvesturhluti garðsins er verst varðveittur og þar er hann víða mjög útflattur og er suðausturhluti hans þar alveg sokkinn niður í jörðina. Mögulega hefur hluti af

032 tengst þessum garði.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:042_03 renna

Renna 03, horft til VNV.

A 442261 N 407990

Handgrafinn skurður er rétt sunnan við beitarhús 01. Rennan er um 40 m á lengd og liggur frá suðausturhluta beitarhúsanna til suðausturs og endar við læk í grafargil sem er suðvestan við minjasvæðið. Hún er 0,6 m á breidd og 0,3-0,6 m á dýpt. Smávegis vatn er í botni rennunnar.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:042_04 tóft hesthús

A 442228 N 408039

Hesthús 04, horft til norðurs.

Tóftin er rétt austan við læk, á smápýfðu graslendi, rétt utan við garð 02, um 10 m vestan við tóft 01. Tóftin er einföld, 8 x 5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir. Þeir eru hæstir til austurs 0,6 m en lækka til norðvesturs og eru lægstir 0,3 m. Ekki sér í umför vegna gróðurs og veggir eru farnir að hlaupa í þúfur. Ekki er hlaðinn veggur á norðvesturhlið tóftarinnar og hefur þá þar líklega verið timburþil.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:043 Vörðuás örnefni

Í örnefnaskrá Hörgholts kemur fram að Vörðuás sé í landamörkum að norðanverðu Í mörkum við Hörgsholt. segir í örnefnaskrá.. Heimildamaður Hörgholts kannaðist ekki við örnefnið Vörðuás og líklega vísar þetta örnefni á landamerkjavörðu á Bangarholti (skráð í landi Kaldbaks, ÁR-306:033) en gæti þess vegna vísað í Eystri- og Vestri-Vörðuás sem einnig er að finna í landi Kaldbaks.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:044 frásögn refagildra

A 442529 N 407522

Að sögn Valgeirs Jónssonar, heimildamanns, var refagildra ofarlega á Húsafelli, um 970 m norðan við bæ 001 og tæpum 110 m norðan við garðlag 071.

Mikil mosaábreiða er á Húsafelli en þó stendur sums staðar grjót upp úr mosanum.

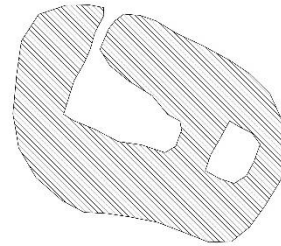
Engin merki um gildru sjást lengur á þessum slóðum.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:045 Smalaskáli tóft smalakofi

A 442237 N 408463

0 1 2 3 4 m

Til vinstri: Smálaskáli 045, horft til ASA. Til hægri: Teikning af sama stað.

Í ornefnaskrá Hörgholts segir: „Vestan við Botna er Botnaþýfi, austan í því er Brúnkulág, en vestan í því Djúpalaut, þá Smalaskálabrekka (í henni er jarðfall). Norðar er Smalaskáli.“ Lítil tóft er í hlíðum Smalaskála, rúmunum 450 m norðan við Botnahús 042_01 og tæpum 400 m sunnan við Skrautholt 006. Þá er tóftin 1,8 km norðan við bæ 001.

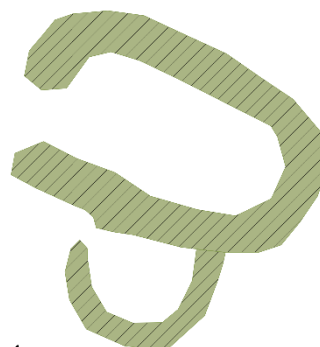
Tóftin er á grasigrónu svæði á holtinu, milli tveggja klettabelta.

Tóftin er 7,5x5 m að stærð og snýr nánast vestur-austur, í aflíðandi halla til austurs. Hún virðist vera tvískipt en milliveggur er lágur. Vestara hólfið er 3x1,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Austara hólfið er minna, 1,5x1 m að innanmáli, og snýr norður-suður. Tóftin er grjóthlaðin og hæð veggja er 0,3-0,6 m innanmáls en utanmáls eru þeir 0,4 m þar sem hleðslur standa best. Í austurenda tóftar sjást 3-4 umför í innra byrði veggja en aðeins 1-2 umför í vestara hólfi. Tóftin er nokkuð hrunin og vesturhluti hennar verst farinn. Smalakofar eru yfirleitt lítil og einföld byrgi og hefur þessi tóft því mögulega haft annað hlutverk. Til greina kemur að um lítinn stekk sé að ræða og að það hafi verið lambakró í minna hólfinu í austurenda.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:046 Skollagrófar-Stekkatún tóft stekkur

A 442402 N 407818

0 1 2 3 4 m

Til vinstri: Stekkur 046, horft til ANA. Til hægri: Teikning af sama stað.

„[...] vestan í Húsafelli, er Löngutjarnartorfa, framar Skyggnistorfa vestan í Stóra-Skyggni, framan við hann Skollagrófar-Stekkatún, þá Skollagróf,” segir í ornefnaskrá. Stekkjartóft er í

Skollagrófar-Stekkatúni um 1,2 km norðan við bæ 001 og tæpum 30 m austan við Kaldabaksveg.

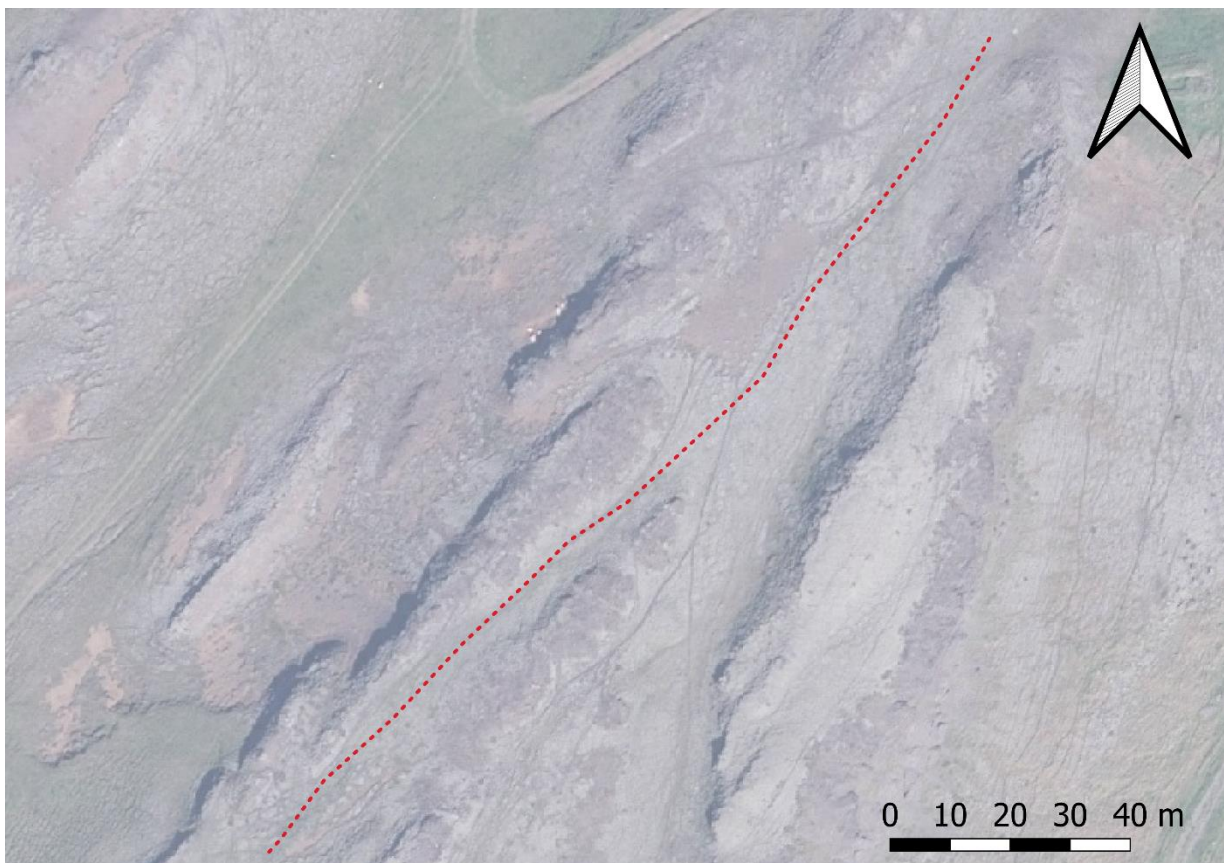
Tóftin er á grónum stalli, neðarlega í brekkurótum Húsafells. Tóftin er tvískipt og er 10 x 10 m að stærð. Hún er torf- og grjóthlaðin en ekki sér í umför vegna þess hve grasi- og mosavaxin tóftin er. Víða, einkum á suðurhluta tóftarinnar eru veggir byrjaðir að hlaupa í þúfur. Veggir eru stæðilegastir á norðurhlið, 0,6 m á hæð. Stærri hólfið er í norðurhluta tóftar. Það er 8,5 x 3 m að innanmáli og snýr VNV-ASA. Op er á hólfinu í vesturhorni þess. Sunnan við það er lítið hólf sem er 1,5 m í þvermál Op, sem gæti mögulega verið rof, er í norðausturhluta þess. Tóftin ber þess merki að hafa verið nýtt sem beitarhús á einhverjum tíma, þótt upphaflegi tilgangur hennar hafi verið stekkur.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:047 gata leið

A 441499 N 405357

Teikning af götum 047. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Grónar götur liggja ofarlega á Grind, um 1,4 km SSV við bæ 001 og tæpum 80 m suðvestan við Grindarhús 038. Göturnar hafa sennilega legið frá Grindarhúsi og að tóft 052.

Götunum var fylgt eftir grónum og smápýfðum ási.

Sjá má 2-4 grónar götur á svæði sem er 1,5 m breitt. Göturnar eru víða 2-4 samsíða grasivaxnir slóðar sem eru samtals um 1,5 m á breidd. Á vettvangi voru þeir raktir á um 70 m löngum kafla en þeir hafa sennilega verið um 1 km lengri, jafnvel talsvert lengri til norðurs og suðurs.

Hættumat: Engin hætta

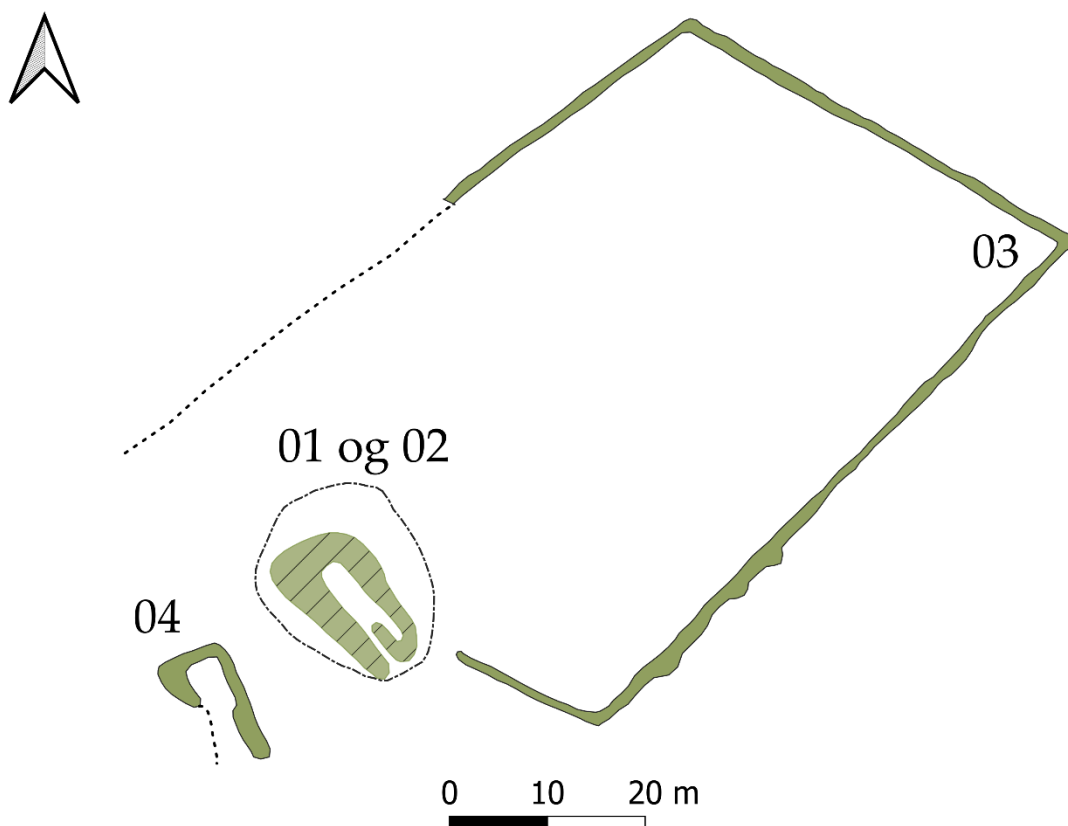
ÁR-308:048 *Stöðulás* örnefni kvíar

Í örnefnaskrá Hörgsholts segir: „Næst er Sund. Vestan við það er Fjárhústún [049_02], en framar Stöðulás. ... (Í Fjárhústúni hefur verið bær, sem hét Handarprýði [049_01]. Þar sést ennþá marka fyrir grjótgarði [049_03], sem hlaðinn hefur verið allt í kringum túnblettinn.)” Þetta gæti verið sami stöðull og 017 en frekari heimildir þarf til þess að staðfesta það og án frekari heimilda er ekki hægt að hnitsetja staðinn nákvæmlega.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5; Örnefnakort Ingimundar Einarssonar - Hörgsholt

ÁR-308:049_01 *Handarprýði* bæjarstæði býli

A 441969 N 406925

Teikning af Handarprýði 049.

Í örnefnaskrá Hörgsholts segir: „Næst er Sund. Vestan við það er Fjárhústún, en framar Stöðulás [048]. ... (Í Fjárhústúni hefur verið bær, sem hét Handarprýði. Þar sést ennþá marka fyrir grjótgarði, sem hlaðinn hefur verið allt í kringum túnblettinn.)” Minjasvæðið er rúmum 280 m NNV við bæ 001 og rúmum 1,1 km NNA við Botnahús 042. Það er 90x55 m stórt og snýr norðaustur-suðvestur. Innan þess eru tvær óljósar tóftir, rústahóll og túngarður. Fjárhústún er gamalt, þýft tún rétt suðaustan við veginn inn að Kaldbak ÁR-306. Hálfgróin rofabörð eru ofan og norðan við minjarnar.

Hóll 01, horft til norðurs.

Lýsingin hefst á rústahóli 01. Hóllinn er í suðvesturhluta túnsins og er beitarhúsatóft 02 á hólnum. Hann er 21x16 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hóllinn er frekar flatur og aðeins um 0,2 m á hæð. Líklegt verður að teljast að minjar um býli séu í þessum hól og að beitarhús hafi verið byggð á rústum þess.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:049_02 *Fjárhústún* tóft beitarhús

A 441971 N 406921

Beitarhús 02, horft til norðvesturs.

Beitarhúsatóft 02 er ofan á rústahól 01. Hún er fremur óljós og veggir hlaupnir í þúfur. Tóftin er 16x9,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og innanmál hennar er 12x3 m. Op er á henni í suðausturenda en þar eru veggir orðnir óljósir og mögulega er smá veggjabútur við innganginn sem skiptir suðaustasta hluta tóftarinnar í tvennt. Mögulega er veggurinn þó bara óljós vegna þúfnamyndunar. Tóftin er torfhlaðin og ekki sést neitt grjót í henni. Veggir eru 0,2-0,3 m á hæð.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:049_03 garðlag túngarður

A 441954 N 406938

Garðlag 03, horf til norðvesturs.

Túngarður 03 er í kringum Fjárhústún og er líklega samtíða beitarhúsum 02. Hann afmarkar svæði sem er 70x50 m og snýr norðaustur-suðvestur en hefur að mögulega náð 20-30 m lengra til suðvesturs, út fyrir beitarhús 02 og tóft 04. Ekki sjást garðhleðslur meðfram suðvesturmörkum túnsins og kemur vel til greina að hann hafi eingöngu náð að beitarhúsum því garðhleðsla meðfram suðausturjaðri túnsins sveigir í átt að beitarhúsatóftinni og virðist enda þar. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn og siginn, er 0,3 m á hæð þar sem hann er hæstur. Þar sem garðurinn er

víðast lágur og umfangslítill má ætla að hann hafi ekki verið hlaðinn í fulla hæð og að girt hafi verið ofan á hann með gaddavír. Girðing sem afmarkar heimaland Högsholts er ofan á norðaustur- og norðvesturhliðum túngarðsins og er lág hleðsla undir henni köflum eftir að túninu sleppir.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:049_04 tóft beitarhús

Beitarhús 04, horft til norðvesturs.

A 441956 N 406912

Tóft 04 er 10 m suðvestan við beitarhús 02. Hún er 12,5x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og innanmál hennar er 11x3. Veggir eru 0,2 m á hæð og þýfðir. Fremri hluti suðvesturveggjar sést aðeins kantur. Ekkert grjótt sést í veggjum tóftarinnar sem eru útflattir. Ekki sést vegghleðsla á suðausturgafli tóftar þar sem kann að hafa verið timburþil. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en líklegt er að um önnur beitarhús sé að ræða. Ekki er þó hægt að útiloka að hún tengist býlinu Handarprýði 01.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:050 *Bangarholts-Stekkatún* heimild um stekk

A 443205 N 409003

„Gleymst hefur Bangarholts-Stekkatún framan við Bangaholt,“ segir í örnefnaskrá. Stekkurinn var um 2,6 km NNV við bæ 001 og 400 m norðaustan við Skrautholt 007.

Stekkur var fremur neðarlega í hálfgrónu klettaás en mýrarsund er neðan við hann.

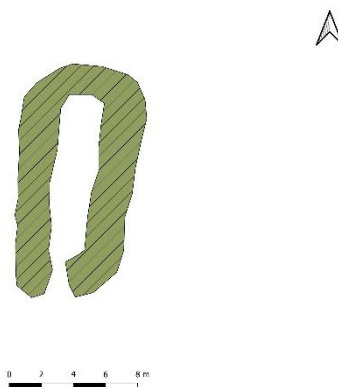
Ekki var leitað á réttum stað á vettvangi. Það kom í ljós á úrvinnslustigi. Á honum rétta stað sést engin tóft á loftmynd en þar er jarðvegsrof og gæti það útskýrt hvers vegna engar minjar sjáist. Stekkurinn er því mögulega horfinn vegna uppblásturs.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:052 tóft beitarhús

A 440541 N 404260

Til vinstri: Beitarhús 052, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Gróin tóft er syðst í Folaldahlíð, norðaustan við Markatjörn, rúmum 2,9 km suðvestan við bæ 001 og rúmum 1,5 km suðvestan við Grindarhús 038.

Tóftin er neðarlega í gróinni, þýðfri brekku. Umhverfis er þýft graslendi og til suðurs er votlendi og tjörn (Markatjörn).

Tóftin er einföld, 14,5 x 7 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir, 0,6 m á hæð. Veggir eru signir og gróinir og ekki sjást umför í hleðlum. Tóftin er grafin inn í brekku til norðurs, stórholti hennar.. Mögulega hefur hún náð lengra til norðurs, og þar séu ummerki um hlöðu, en þau merki voru ekki skýr. Op er á tóftinni, á miðri suðurhlið hennar. Þetta er beitarhús.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:053 *Dagmálavörðuás* örnefni eyktamark A 442204 N 406586
Örnefnið ‚Dagmálavörðuás‘ er að finna rétt austan við bæ 001, um 110 m austan við hesthús 014 og rúmum 160 m norðvestan við túngarð 028.

Dagmálavörðuás er lítt gróinn. Sléttað tún er austan við ásin en óræktað en gróið svæði vestan við hann.

Ásinn er hálfgróinn og er mosi áberandi á honum. Hann er firnastór og var gengið eftir honum öllum en engin varða eða vörðuleifar fundust á honum.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:054 heimild um traðir A 442096 N 406753

Traðir lágu að bænum 001 úr NNV samkvæmt túnakorti frá 1922. Þær voru vestan í hlið sunnan undir Stóra-Kambi.

Traðirnar voru í túni sem er í órækt, austan við mýrarsund.

Engin merki sjást lengur um traðir á yfirborði. Ekki er vitað hvort þær hafi verið hlaðnar eða ekki. Á svipuðum stað er yngri slóði og traðirnar sennilega hofnar vegna hans. Annar yngri slóði er rétt austan við, en hann er of ungur til þess að teljast til fornleifa.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-308:055 frásögn vatnsból

A 442263 N 407311

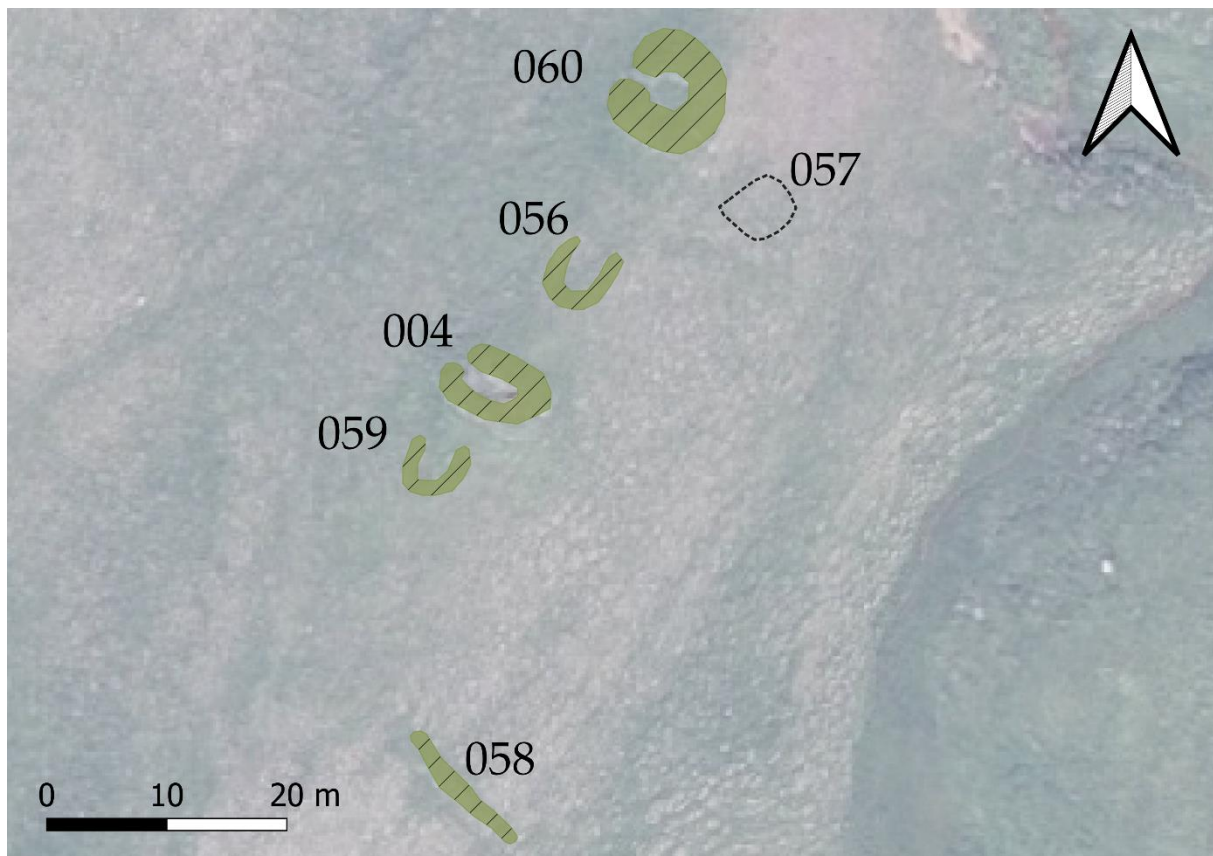
Vatnsból 055, horft til suðurs.

Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni, var vatn fyrir bæinn tekið úr læk rétt vestan við Húsafell, rúmum 700 m norðan við bæ 001 og um 120 m austan við Kaldabaksveg.

Lækurinn rennur um eftir grasi gróni gili. Þó eru merki um skriður í vesturhlíð gilsins.

Lækurinn var nokkur grunnur þegar hann var skráður að vorlagi 2020 og var um 1 m á breidd. Nokkuð langt í bæinn frá þessum stað og mögulega hefur oft frekar verið tekið vatn ú Bæjargilinu.

Hættumat: Engin hætta

Teikning af minjun á Aukatúni. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

ÁR-308:056 tóft heystæði

A 441955 N 406673

Heystæði 056, horft til suðurs.

Gróin og sigin tóft er í Aukatúni, rúnum 120 m vestan við bæ 001 og tæpum 15 m sunnan við útihús 003. Mögulega er þetta lambhús 016 en það ekki er hægt að segja hvort það er án frekari heimilda og því er hún skráð hér undir sér númer.

Aukatún er komið í órækt og er orðið smáþýft. Það er í aflíðandi halla til austurs, niður að Bæjargili.

Tóftin er 6 x 5,5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin er einföld, mjög sigin og ógreinileg. Hún er grafin um 0,4 m inn í brekku til suðausturs. Veggir eru signir, 0,2-0,3 m á hæð

og hafa þeir líklega verið torf- og grjóthlaðnir þótt ekki grjót sést lengur í tóftinn og er það sennilega vegna þess hve gróin hún er. Ekki er hlaðinn veggur á norðausturhlið tóftarinnar. Mögulega er þetta heystæði.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:057 þúst óþekkt

A 441970 N 406678

Þúst 057, horft til suðausturs.

Gróin þúst er austarlega í Aukatúni, um 110 m vestan við bæ 001 og um 10 m suðaustan við útihús 003.

Aukatún er komið í órækt og er orðið smáþýft. Það er í aflíðandi halla til austurs, niður að Bæjargili.

Þústin er 5,5 m að stærð og rís 0,2 m hærra en umhverfið. Hún er þýfð og ekki er neitt greinilegt tóftarleg á henni. Hún hefur sömuleiðis ekki mjög skýrar ytri brúnir. Mögulega leynist mannvist þarna undir sverði.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:058 garðlag óþekkt

A 441945 N 406630

Garðlag 058, horft til austurs.

Gróið og sigið garðlag er í suðausturhorni Aukatúns, rúmum 140 m VSV við bæ 001 og rúmum 35 m sunnan við útihús 004.

Garðlagið liggur um smáþýft graslendi. Austan og sunnan við garðlagið er Bæjargil og rennur lækur eftir því.

Garðlagið liggur norðvestur-suðaustu og er 10 m langt. Þæla sést rétt norðan við garðinn. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn og er mikið gróið yfir hleðslur. Ekki sér því í umför. Hann er 0,4 m á hæð og um 1,2 m á breidd. Vert er að nefna að þessi garður sést aðeins á stuttum kafla en ekki umhverfis aukatún. Vegna þess hve

stuttur hann er er erfitt að segja til um nákvæmt hlutverk. Rétt austan við garðinn er 5 x 2 m stór niðurgröftur (snýr norðvestur-suðaustur) sem gæti verið vísbending um að þar hafi mannvirki staðið en gæti líklega verið ummerki um efnistöku. Ekki er þó útilokað að um náttúrumyndun sé að ræða og því aðeins nefnd hér í framhjálaupi en ekki skráð sérstaklega

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:059 tóft heystæði

A 441943 N 406658

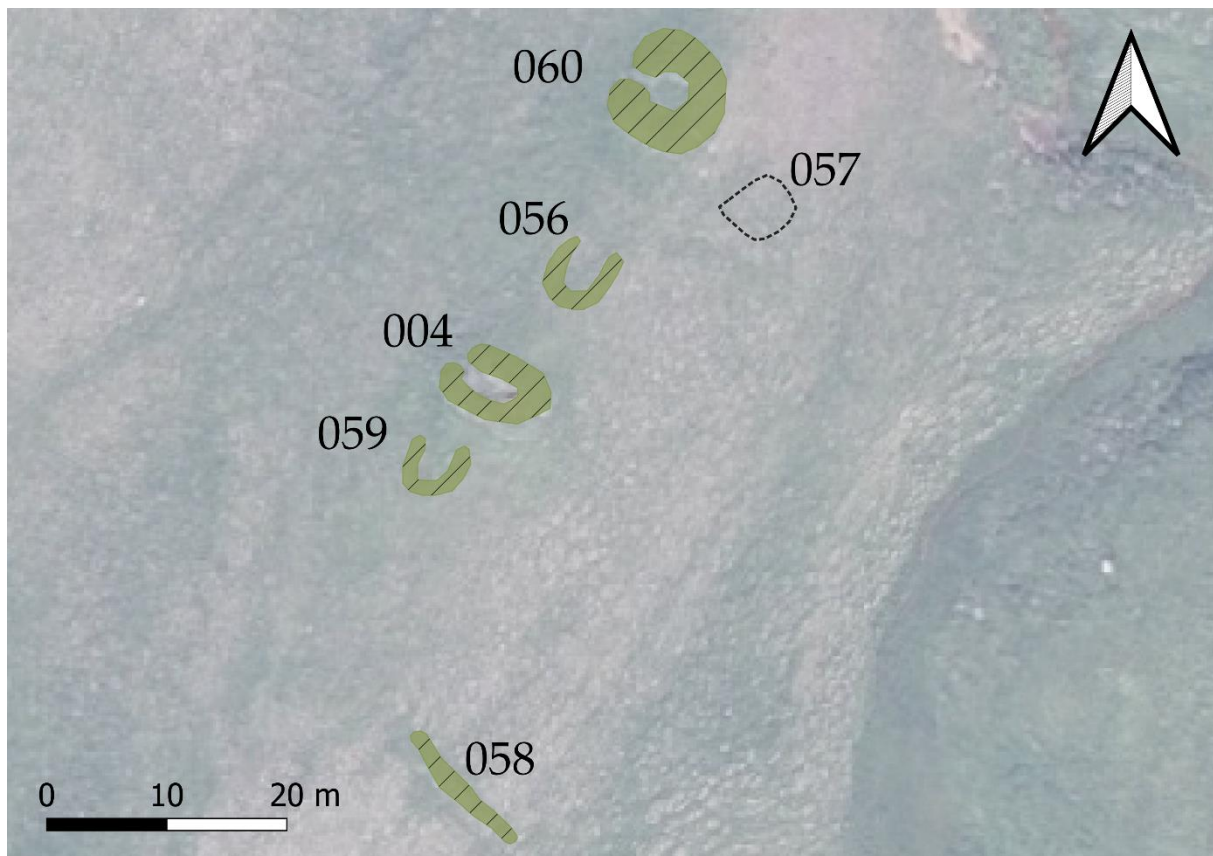

Heystæði 059, horft til suðurs

Sigin tóft er austarlega í Aukatúni, um 130 m vestan við bæ 001 og tæpum 7 m suðvestan við útihús 004.

Aukatún er komið í órækt og er orðið smáþýft. Það er í aflíðandi halla til austurs, niður að Bæjargili.

Tóftin er 5 x 5 m að stærð og torfhlaðin. Veggir eru mjög signir, nánast útflattir, og eru þeir 0,2-

Teikning af minjum á Aukatúni. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

0,3 m á hæð. Norðurhlið tóftarinnar er alveg sokkin niður í jörðu, eða þá að aldrei var hlaðinn veggur á þeirri hlið. Botn tóftarinnar er grænni en umhverfið í kring. Miðað við staðsetningu og útlit má ætla að um leifar af heystæði sé að ræða..

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:060 tóft útihús

A 441958 N 406666

Útihús 060, horft til austurs.

Tóft er um 115 m VNV við bæ 001 og 40 m ASA við útihús 003.

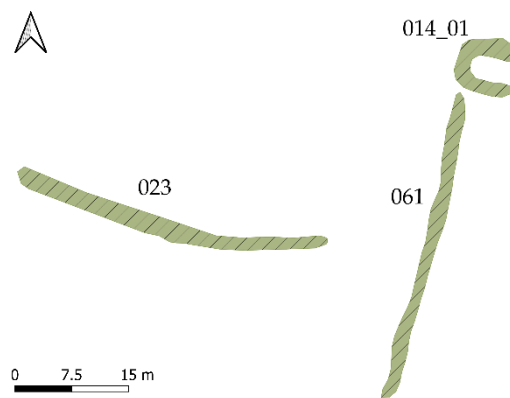
Aukatún er komið í órækt og er orðið smáþúft. Það er í aflíðandi halla til austurs, niður að Bæjargili.

Tóftin er einföld og er 9.5 í þvermál. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir en gróið er að miklu leyti yfir hleðslur svo ekki sjást nein umföör. Þó sést víða í myndarlegt hleðslugrjót, einkum innra byrði veggja. Veggir eru heillegir, 0,8-1 m á hæð, hástir til norðurs. Dyraop er á miðri norðvesturhlið tóftarinnar.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:061 garðlag túngarður

A 442075 N 406563

Til vinstri: Garðlag 061, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað, ásamt garðlagi 023 og hesthúsi 014_01.

Gróið garðlag liggur meðfram austanverðum Harðhaus í heimatúni Hörgsholts, rúmum 90 m sunnan við bæ 001 og rúmum 10 m sunnan við hesthús 014.

Garðlagið liggur um grasigróið, en smáþýft svæði. Auastan við garðinn er aflíðandi brekka til austurs og í henni má greina beðasléttur en svæðið í brekkunni heitar Sléttur.

Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn. Hann liggur nálega norður-suður og er greinilegar á um 40 m löngum kafla. Garðurinn er um 0,6 m á hæð og nokkuð gróinn. Þó sést víða glitta í veglegt hleðslugrjót hér og þar, einkum á norðurhluta garðsins. Mögulega hefur garðurinn girt af beðasléttunum og er því túngarður.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:062 gryfja heygryfja

A 442048 N 406624

Gryfja er í heimatúni norðvestan við Harðhaus, um 40 m suðvestan við bæ 002 og 50 m norðvestan við hesthús 014.

Gryfjan er á lítli og gróinni bungu, í túni sem komið er í órækt.

Gryfjan er 6 x 4 m að stærð, sporöskjulaga og snýr nálega norður-suður. Hún er mikið gróin og sennilega um 0,5-1 m djúp. Mögulega er þetta hlaða eða heygryfja. Innri búnir sjást ágætlega.

Hættumat: Engin hætta

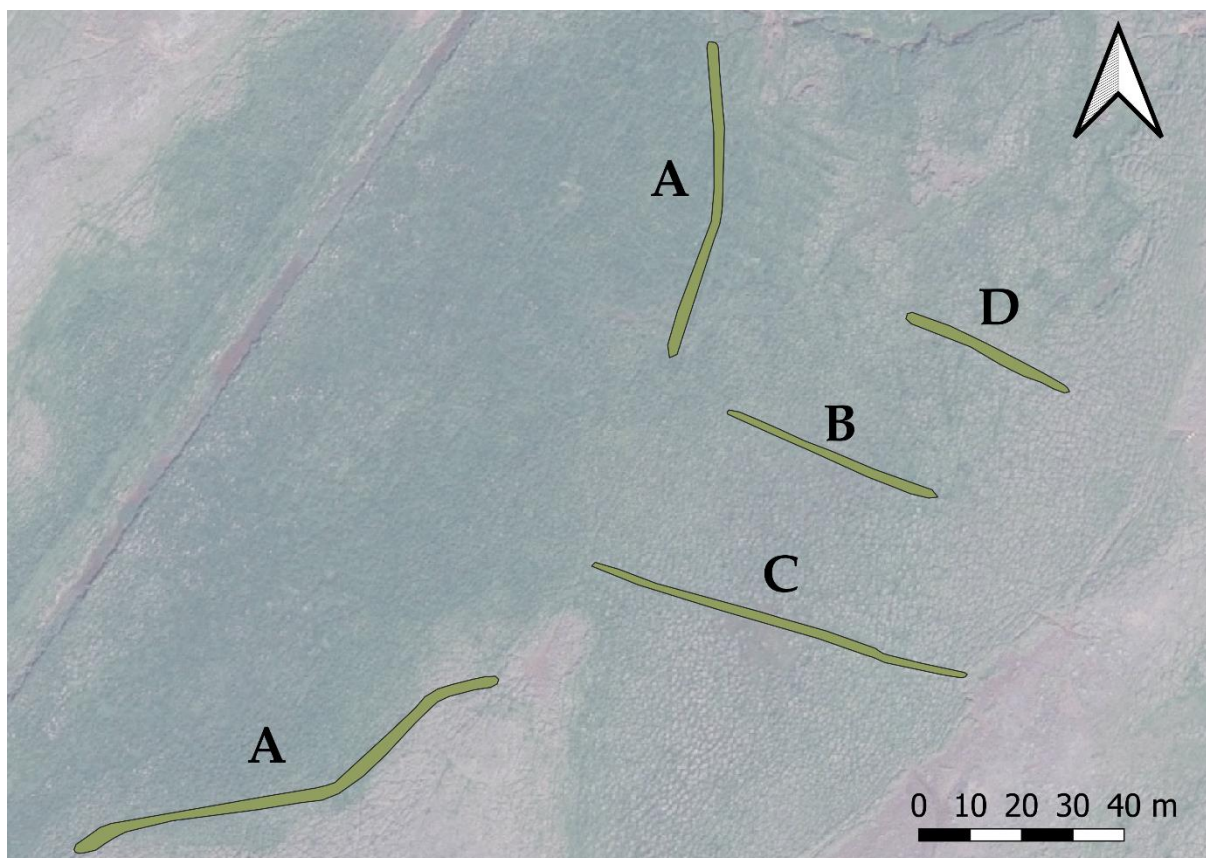
ÁR-308:063 garðlag áveita

A 441826 N 406177

Fjögur torfhlaðin áveitumannvirki eru rétt neðan við Sáðslettu, rúmum 580 m sunnan við bæ 001 og tæpum 200 m vestan við tóft 064.

Áveitugarðarnir eru í grösugu deiglendi. Til vesturs og norðurs er framræsluskurður en hálfgróið klettabelti afmarkar svæðið til suðurs og austurs.

Garðarnir eru á svæði sem er 200 x 100 m að stærð og snýr NNV-SSV. Áveitugarðlag A er nyrst. Það er heillegast af þeim áveitugarðlögum sem eru skráð undir þessu númeri. Garðurinn er greinilegur á um 65 m löngum kafla. Garðurinn liggur h.u.b. norður-suður, er 0,4-0,5 m á hæð og um 1,5 m á breidd. Þæla sést vestan við garðinn. Norðurhluti garðsins er betur varðveittur en sá syðri en hann er víða byrjaður að hlaupa í þúfur og sum staðar eru rof sjáanleg í suðurhluta garðlagsins. Framhald af garðinum sést rétt suðvestan við áveitugarðlag C. Þar sást hann ekki á vettvengi en hann var greinilegur við yfirferð loftmynda að lokinni

Teikning af áveitu 063. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

vettvangsskráningu. Garðurinn liggur norðaustur-suðvestur, fremur neðarlegar meðfram hálfgrónum ás. Áveitugarðlag B er um 40 m suðaustan við garðlag A. Það hefur aðra stefnu en garðlag 1 og liggur garðurinn VNV-ASA. Garðurinn sést á um 45 m löngum kafla og er 0,4 m hár og 1 m á breidd. Víða er rof sjáanlegt í garðinum. Garðlag C er rúmum 30 m sunnan við áveitugarðlag B. Eru þessu tvö garðlag nokkuð keimlík. Það hefur sömu stefnu (VNV-ASA) og garðlag 02 og er um 70 m á lengd. Garðurinn er torfhlaðinn, 0,4 m á hæð og 1,2 m á breidd. Þæla sést norðan við austurhluta garðsins. Garður D er um 70 m suðaustan við garð A. Hann er nær alveg eins og garður C og er greinilegur á um 30 m löngum kafla (VNV-ASA).

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:064 tóft heystæði

A 442037 N 406072

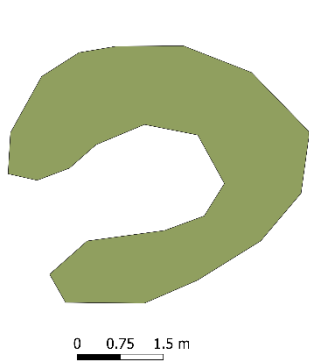

Heystæði 064, horft til austurs.

Heystæðistöft er austan við Bæjargil, mitt á milli Baulu og Grjóthóls, rúmum 590 m sunnan við bæ 001 og tæpum 200 m austan við áveitu 063.

Tóftin er í sundi á milli klettabelta. Umhverfis tóftina er sina.

Tóftin er sigin og vel gróin. Hún er einföld, 5 x 4 m að stærð og snýr austur-vestur. Ekki sést veggur á vesturhlið, með mögulegu opi til vesturs en veggir gætu þar þó verið alveg horfnir í jörðu. Veggir eru torfhlaðnir og teknir að hlaupa í þúfur. Veggirnir eru 0,2-0,4 m á hæð, hæstir á

norður- og suðurhliðum. Þeir eru mikið mosavaxnir og stæðilegastir til norðurs og suðurs, 0,4 m en til vestur og austurs eru þeir 0,2-0,3 m á hæð. Ætla má að tóftin sé af heystæði enda nægja slægjur hér í kring.

Hættumat: Engin hætta

Teikning af tóft 064.

ÁR-308:065 varða samgöngubót

A 442063 N 406293

Nær hrúnin varða er ofarlega á og norðarlega á Grjóthóli, við Stekkatúns 033. Varðan er um 370 m SSA við bæ 001 og um 140 m suðaustan við túngarð 011.

Lítilsháttar gróður er undir vörðunni og í næsta nágrenni við hana en almennt er grjóthóllinn gróðursnauður.

Varðan er 1,5 x 1,5 m að stærð að grunnfletir en hleðslur allar hrundar. Hún er 0,3 m á hæð og í henni er stæðilegt grjót. Grjótdreif sést rétt vestan við vörðuna og er þó líklega hrún úr vörðunni. Varðan er ekki hvorki við þekktar

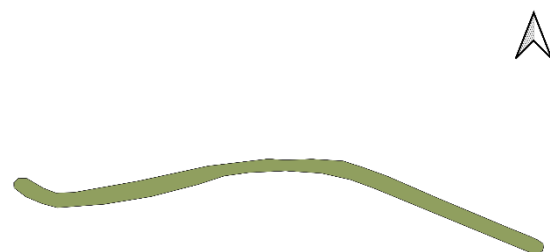
Varða 065, horft til suðurs.

leiðir né á merkjum. Mögulega hefur hún verið hlaðin til þess að vísa á Stekkatún 033.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:066 garðlag áveita

A 442418 N 406809

Til vinstri: Garðlag 066, horft til vesturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Áveitugarður er sunnan við Borgardælar, á milli Litla-Árfells og Dagmálaás, rúmum 370 m norðaustan við bæ 001 og um 350 m SSV við garðlag 067.

Tjörn er í Borgardæl og mýrlent sunnan við hana þar sem starargróður er einkennandi.

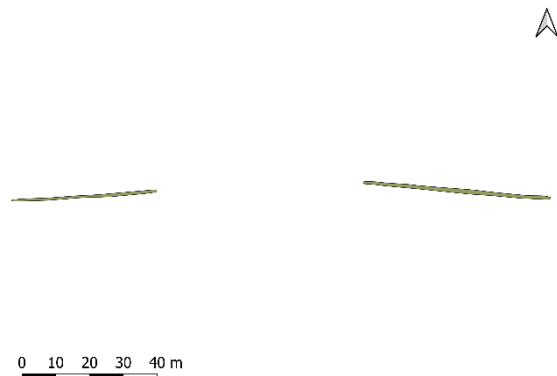
Garðlagið er torfhláðið og er um 40 m á lengd og 0,8 m á breidd. Það liggur nálega austur-

vestur og eru tveir hlykkir á því. Veggir eru 0,3-4 m á hæð og sums staðar farnir að hlaupa í þúfur, sérstaklega á austurhluta garðlagsins. Þæla sést beggja vegna við garðlagið. Á Loftmynd sést skurður við vesturenda garðsins. Hann er um 40 m á lengd, liggur norður-suður og er líklega hluti af þessari heild.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:067 garðlag vörslugarður

A 442535 N 407154

Til vinstri: Garðlag 067, horft til vesturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Sennilega ungt garðlag liggur þvert yfir miðjan Borgarás (sjá 024) og sést innig í norðausturhlíðum Litla-Kambs, rúmunum 670 m NNA við bæ 001 og um 240 m suðvestan við Tjaldhvam 029.

Borgarás er hálfgróunn en hlíðar Litla-Kambs er gróður með minni móti. Deiglent sund er þarna á milli.

Lýsing hefst vestast þar sem garðurinn sést á 40 m löngum kafla en hverfur í sund á milli Litla-Kambs og Borgaráss. Hann sést aftur 60 m austar, uppi á Borgarási á 55 m löngum kafla. Eru þeir hlutar garðsins sem sjást 95 m langir. Garðurinn er 0,3-0,6 m breiður og 0,2-0,4 m hár. Þetta er líklega vörslugarður.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:068 frásögn refagildra

A 442701 N 406977

Að sögn Valgeirs Jónssonar, heimildamanns, var refagildra norðarlega á Litla-Árfelli, um 680 m norðaustan við bæ 001 og rúmunum 320 m norðvestan við áveitu 066.

Gildran var í mosagrónum hvammi ofarlega á Litla-Árfelli. Til austurs rennur Stóra-Laxá og til vesturs er þýft og deiglent graslandi.

Engin merki um refagildru sjást lengur á þessum slóðum.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-308:069 varða óþekkt

A 442253 N 407154

Sunnarlega og ofarlega á Stóra-kambi er vel hlaðin varða, um 530 m norðan við bæ 001 og tæpum 200 m austan við Kaldabaksveg.

Umhverfis vörðuna er þykk mosabreiða. Víða sér þó í stórar klappir sem standa upp úr mosanum.

Varðan er 1,5 x 1,5 m að stærð og 0,7 m á hæð. Hún er strýtulaga og er stærra grjóti í botni hennar en á efri hlutanum. Hún virðist ekki hafa hrunið og hefur sennilega aldrei verið mikið hærri en hún er. Hlutverk vörðunnar er ekki þekkt en hún er nærri bænum í Hörgsholti og hefur mögulega átt að vísa á hann fyrir þau sem komu úr norðurátt.

Hættumat: Engin hætta

Varða 069, horft til suðurs.

ÁR-309 Þverspyrna

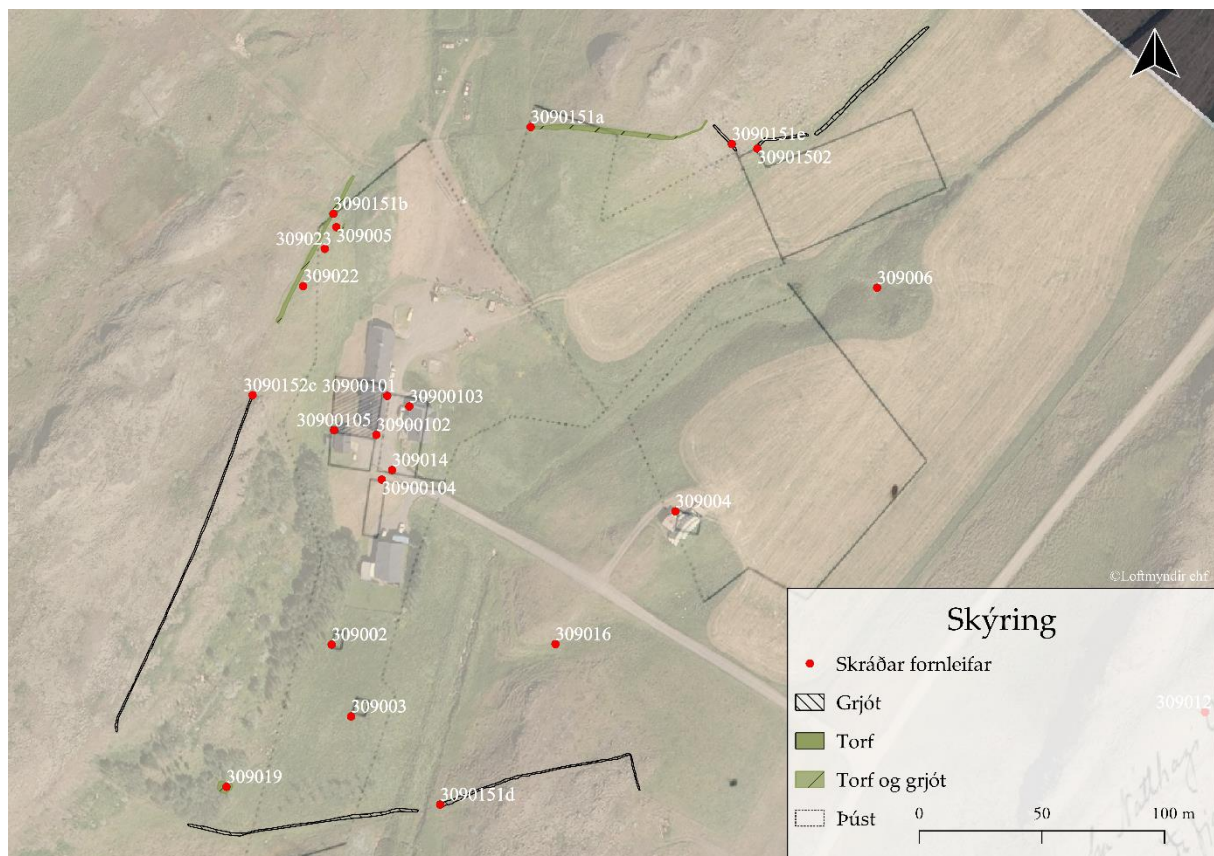
Sögulegar heimildir

1709: Hjáleiga Hörgholts, þá byggð upp að nýju um 1670. **JÁM II**, bls. 254. Þar segir einnig: „Eins kynni þetta býli aftur byggjast og það bygt var, því jörðin hefur þó ekkert gagn af túnstæðinu eður engjaspottanum sem því fylgdi. Annars er þetta býli ekki mjög bjarglegt. Því engum hefur þar vel vegnað í manna minni, en nokkrir þaðan uppflosnað.“

Landkostir

1921: Tún 3,19 ha, mest slétt, garðar 7,68 arar.

„Jörðin er í meðallagi stór að landrými. Landið er að mestu þurrlendir ásar, sæmilegir sumarhagar, en vetrarheit létt. Engjar voru að nokkru á mýrlendi norðaustan við túnið. Var það oft allgott gras, en blautt og erfitt heyskaparland. Lítið er um þurrlendi til ræktunar og mýrin, sem áður var nefnd, er nú öll orðin að túni.“ **SB I**, bls. 233

Heimatún Þverspyrnu með upprétu túnakorti af túninu frá 1921. Heimild: Túnakort 1921.

Þverspyrna um 1940, vatnslitamynd eftir Ingimund Einarsson og birtist í Árningsi I, bls. 170.

Bæjarhóll Þverspyrnu er merktur inn á túnakort frá 1922 og á herforingjaráðskorti frá 1910. Bærinn stóð þar sem nú eru hlaða og fjárhús, 10 m vestan við núverandi íbúðarhús. Valgeir Jónsson, heimildamaður og ábúandi á Þverspyrnu, sagði að bæjarhólnum hefði verið ýtt út þegar hlaðan var byggð. Valgeir nefndi að bæjarhólsmyndun hafi verið fremur lítil á svæðinu. Á bæjarhólnum eru heimildir um þrjá kálgarða og brunn sem einnig eru skráðir undir þessari minjaheild.

Bæjarstæðið er undir háum ási í dálítlu dalverpi. Malarplan, heimreið og steipt íbúðarhús og útihús eru nú á bæjarhólnum.

Þar sem gamli bærinn stóð eitt sinn, horft til suðurs.

Engin ummerki sjást um bæjarhól 01 enda var honum ýtt út þegar hlaðan var byggð. Lítið er vitað um gamla torfbæinn á Þverspyrnu en á vatnslitamynd efir Ingimund Einarsson frá árinu 1940 sjást torfhús í bakgrunni tveggja timburbúsa á bæjarstæðinu og hefur þá verið búið að rífa megnið af gamla torfbænum. Nýtt íbúðarhús var byggt á bæjarstæðinu árið 1959 og er það steinsteypt með kjallara. Það var byggt nokkuð austar en eldri bæjarhús. Valgeir greindi frá því að þegar hlaðan var byggð á gamla bæjarstæðinu hafi verið grafið um einn

metra niður fyrir hlöðugólfið. Eldri leifar bæjarins gætu því verið heillegar undir sverði þó svo að yngstu leifar bæjarhúsanna séu horfnar eða mikið raskaðar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922; Herforingjaráðskort 47 NA; Árnesingar I, 170

ÁR-309:001_02 heimild um kálgarð

A 440181 N 405577

Kálgarður er merktur á túnakort frá 1922, fast sunnan við bæ 001. Samkvæmt kortinu var hann 18x14 m að stærð og sneri nokkurnveginn vestur-austur. Engin ummerki eru um kálgarðinn og hefur hann verið sléttaður eða honum ýtt út. Ummerki um hann eða eldri kálgarða á svæðinu, gætu leynst undir sverði.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:001_03 heimild um kálgarð

A 440194 N 405589

Kálgarður er merktur á túnakort frá 1922, fast austan við bæ 001. Samkvæmt kortinu var hann 34x16 m að stærð og sneri nokkurn veginn norður-suður. Engin ummerki sjást eftir kálgarðinn á yfirborði en á vatnslitamynd eftir Ingimar Einarsson frá 1940 sést hann vel austan og framan við bæinn. Ummerki um hann eða eldri kálgarða á svæðinu, gætu leynst undir sverði.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922; Árnesingar I, 170; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Þverspyrna

ÁR-309:001_04 heimild um kálgarð

A 440183 N 405559

Kálgarður er merktur á túnakort frá 1922, 40 m SSA við bæ 001. Samkvæmt kortinu var hann 24x7m að stærð og sneri norður-suður. Engin ummerki eru um kálgarðinn og hefur hann verið sléttaður eða honum ýtt út. Ummerki um hann eða eldri kálgarða á svæðinu, gætu leynst undir sverði.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:001_05 heimild um brunn

A 440164 N 405579

Samkvæmt túnakorti frá 1922 var brunnur heima við bæ 01. Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni og ábúanda Þverspyrnu, var brunnurinn þar sem suðurendi hlöðunnar er nú. Ekki sjást nein ummerki um brunninn og óljóst hvort einhver ummerki gætu leynst undir sverði þar sem grafið var um einn metra niður fyrir hlöðugólfið þegar hlaðan var byggð.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-309:002 heimild um útihús

A 440165 N 405491

Útihús er merkt á túnakort frá 1922 um 90 m sunnan við bæ 001. Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni, var það notað sem hesthús.

Þar sem útihúsið stóð er nú sléttað tún.

Engin ummerki sjást lengur um hesthúsið í túninu og hefur veggjum þess líklega verið rutt út og sléttað yfir.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:003 heimild um útihús

A 440171 N 405463

Útihús er merkt á túnakort frá 1922, 120 m sunnan við bæ 001 og 60 norðaustan við tóft 019.

Þar sem útihúsið stóð er nú sléttað tún.

Engin ummerki sjást lengur um útihúsið í túninu og hefur veggjum þess líklega verið rutt út og sléttað yfir.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:004 *Austurhús* heimild um útihús

A 440303 N 405546

Samkvæmt túnakorti frá 1922 var útihús um 150 m suðaustan við bæ 001 og norðan við núverandi heimreið. Gekk það undir nafninu Austurhús. Nánara hlutverk þess er ekki þekkt en helst kemur til greina að þarna hafi verið fjárhús.

Útihúsið var í jaðri sléttaðs tún, austan við lítinn hól.

Engin ummerki sjást um útihúsið á yfirborði. Nýtt hús hefur verið byggt á svipuðum stað og mikil rúllubaggastæða er við það. Líklega hefur útihúsið verið sléttað í tún en einnig getur verið að yngri byggingaframkvæmdir hafi raskað því.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:005 *Klifhús* örnefni lambhús

A 440164 N 405662

Klifhús 005, horft til suðausturs

Örnefnið Klifhús er á lista yfir örnefni í landi Þverspyrnu en Kliflambhús í örnefnalista Brynjúlfs Jónssonar. Klifhús eða Klyfhús er merkt inn á örnefnakort Ingimundar Einarssonar norðaustarlega í Bæjarbrekkunni, um 85 m norðvestan við bæ 001 og 5 m austan við túngarð 015_01b. Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni ábúanda í Þverspyrnu, var það notað sem lambhús og þar var það fyrir féð. Þrjú hús stóðu í röð ofarlega í brekkunni. Nyrst var lambhúsið, svo hesthús 023 og syðst hænsnakofi 022.

Nokkur flati er uppi í brekkunni þar sem

lambhúsið stóð. Þar er grasivaxið og smápýft. Brekkan hallar niður til suðausturs. Ofan við húsin og utan túngarðs er grýttara.

Ekki sjást nein ummerki um lambhúsið á svæðinu, aðeins óreglulegar þúfur. Valgeir ýtti út mörgum af þeim tóftum sem voru áður greinilegar í kringum árið 2000, þar á meðal þessari.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverspyrna, 15; Ö-Þverspyrna BJ, 90; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps – Þverspyrna

ÁR-309:006 frásögn mógrafir

A 440385 N 405638

Gamalt mótekjussvæði 006, horft til norðvesturs.

Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildarmanni, voru mógrafir um 180 m austan við bæ 001, í blautri langri mýrardæl sem er á milli tveggja túnhluta norðaustan við bæinn. Mógrafirnar voru þar sem dælin nær inn að syðra túninu.

Hár, þýfður bakki er frá túninu og niður í mýrardælina og víða sjást rofabörð. Dædin er blaut og hálfgróin.

Ekki sjást nein ummerki um mógrafir á svæðinu og mögulega hefur verið fyllt upp í þær á einhverjum tímupunkti.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-309:007 Byrgisás örnefni

A 440344 N 406174

Örnefnið Byrgisás er nefnt í örnefnaskrá Þverspyrnu og er hann merktur inn á örnefnakort Ingimundar Einarssonar norðan við bæ 001. Byrgisás er um 600m NNA við bæ og rúmum 160 m norðvestan við Réttarkletta 020.

Ásinn er langur og allhár, liggur norðaustur-suðvestur, líkt og aðrir samsíða ásar beggja vegna við hann. Á milli ásanna eru mjó sund sem flest eru gróin en lítið er um gróður á ásunum.

Engin ummerki um byrgi fundust á eða við Byrgisás þegar svæðið var gengið. Mögulega er byrgið hrunið eða horfið en þá ekki er ljóst af hvaða orsökum. Hlutverk byrgisins er heldur ekki þekkt en helst kemur til greina að um smalakofa eða jafnvel fjárskýli hafi verið að ræða.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Þverspyrna, 15; Ö-Þverspyrna BJ, 92; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Þverspyrna

ÁR-309:008 Vörðuás varða samgöngubót

A 440427 N 406566

Varða 008, horft til vesturs.

Örnefnið Vörðuás er nefnt í örnefnaskrá Þverspyrnu og í örnefnalista Brynjúlfs Jónsonar fyrir jörðina. Örnefnið er einnig merkt inn á örnefnakort Ingimundar Einarssonar NNA við bæinn. Varða er á Vörðuási, rúmum 1 km NNA við bæ 001, um 400 m norðvestan við Stekkjartún 009 og um 320 m suðaustan við Krókshús 017.

Vörðuás er að mestu gróðurlaus en þó vex mosi á honum. Í hlíðum hans er talsvert jarðvegsrof og í kring er hálfgróinn mói og blaut sund á milli klapparása.

Varðan er um 1 m í þvermál og 0,5 m á hæð.

Hún er hlaðin á lágan klett en hleðslan er mjög úr lagi gengin eða hefur verið óvönduð í upphafi. Lítið er um mosagróður og skófir á grjótinu í vörðunni sem vekur upp spurningar um það hvort hún sé ung að aldri en einnig kemur til greina að hún hafi verið endurhlaðin eða

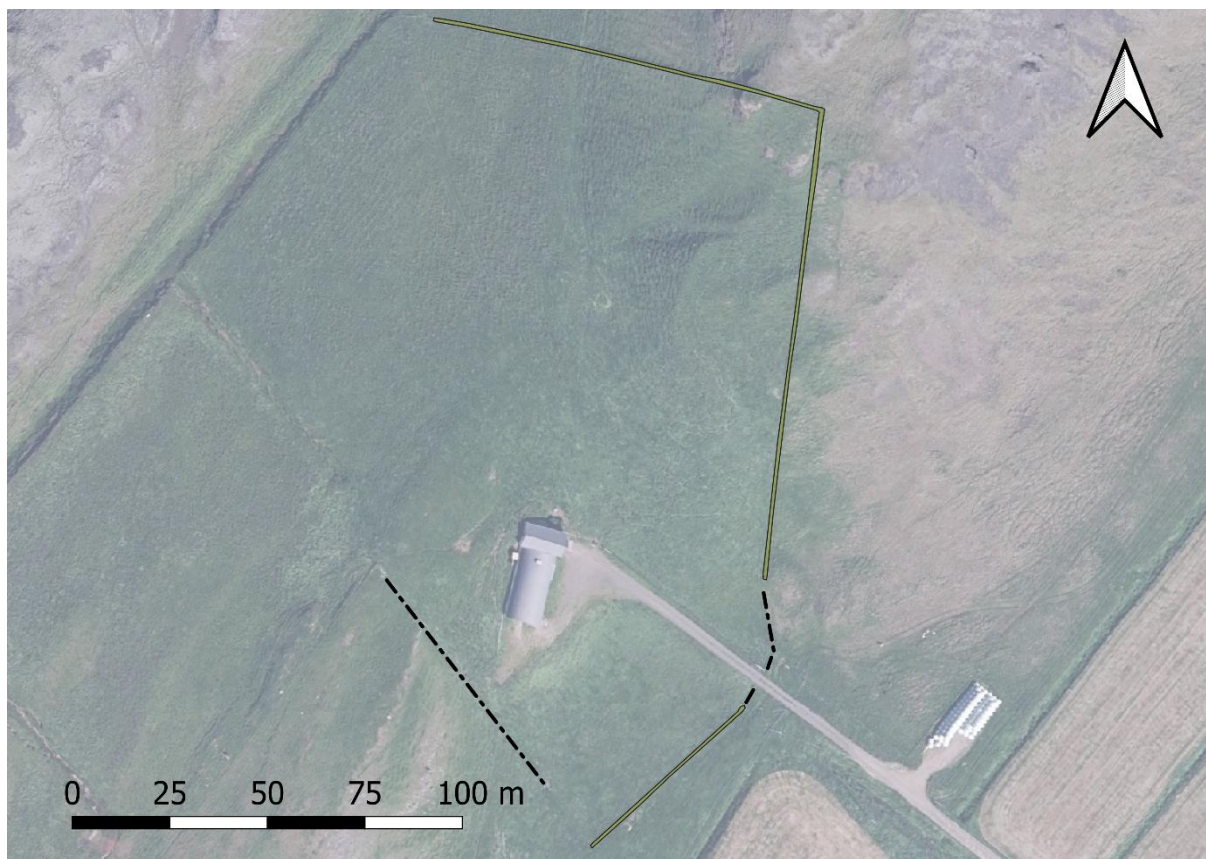
grjóti úr henni hrúgað upp aftur eftir hrun.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Þverspyrna, 15; ; Ö-Þverspyrna BJ, 91; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók
Hrunamannahrepps - Þverspyrna

ÁR-309:009_01 Stekkatún örnefni stekkur

A 440834 N 406545

Teikning af Stekkatúni (einkum garðlagi 02), yfir loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Í örnefnaskrá Þverspyrnu er Stekkatún nefnt. Það er einnig merkt inn á örnefnauppdrátt Ingimundar Einarssonar af Þverspyrnu, í skarði á milli Stóra Bjarnarfells og Fótartúnsáss. Á kortinu sést að hlaðnir garðar hafa verið í kringum Stekkatúnið. Beitarhús er merkt inn á herforingjaráðskort frá 1910 í þessu túni, rúmum 1 km norðaustan við bæ 001. Stekkatún var girt af með túngarði 02 en innan túns eru heimildir um stekk 01 og beitarhús 03.

Stekkatúnið er að hluta á þurru svæði á milli Stóra-Bjarnarfells og Fótartúnsáss og að hluta í deiglendu sundi þar norðvestan við. Búið er að grafa framræsluskurð meðfram norðvesturjaðri túnsins, undir Stekkatúnsási og suðvestan við yngri útfærslu á túninu. Túnið er ekki lengur í rækt og er smáþýft. Steinsteyppt fjárhús með hlöðu eru suðaustast í túninu. Malarvegur liggur að fjárhúsunum úr suðaustri.

Ekki sjást nein ummerki um stekk í túninu en líklegt er að á stekkjarstæðinu hafi verið byggð beitarhús 03 og seinna steinsteyppt fjárhús sem enn eru í notkun. Ólíklegt er að leifar af stekknunum megi finna undir sverði en þó er möguleiki að stekkurinn hafi verið annarsstaðar og verið sléttaður í túnið.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Þverspyrna, 15; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Þverspyrna; Herföringjaraðskort 47 NA

ÁR-309:009_02 garðlag túngarður A 440897 N 406579
Túngarður 02 afmarkaði Stekkatúnið sem var um 2,2 ha en hefur verið fært út til suðvesturs í sundinu neðan við Stekkatúnsás. Lágur garðurinn sést enn meðfram túninu norðan- og austanverðu. Hann er að mestu leyti torfhlaðinn, 0,8 m á breidd og 0,5 m á hæð. Er þessi garður að líkindum samtíða beitarhúsum 03 og yngri en stekkurinn.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-309:009_03 heimild um beitarhús A 440817 N 406475
Beitarhús eru sýnd í Stekkatúni á herföringjaraðskorti frá 1910 og er líklegt að þau hafi verið á sama stað og stekkur 01, þar sem nú eru steinsteypt fjárhús og hlaða. Engin ummerki sjást lengur um beitarhúsin vegna yngri bygginga á staðnum.

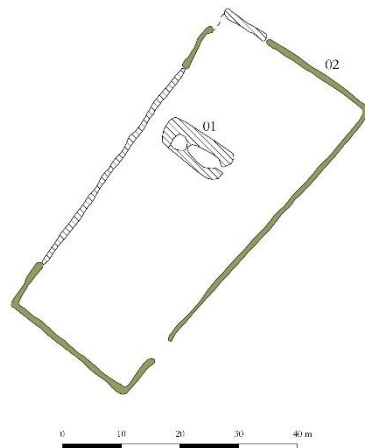
Hættumat: Hætta, vegna rasks

Heimildir: Herföringjaraðskort 47 NA

ÁR-309:010_01 Hlíðarhús tóft beitarhús

A 440535 N 405307

ÁR-309:010

Hlíðarhús er á lista yfir örnefni á Þverspyrnu. Þau eru beitarhús sem enn sjást austarlega í Stóruhlíð, norðvestan við Álatjörn, um 450 m ASA við bæ 001 og rúmum 170 m sunnan við Dagmálavörðu 012. Garður 02 afmarkar tún umhverfis beitarhúsatóftina 01 sem er 60 x 30 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur.

Hlíðarhús eru neðarlega í hlíðum gróins áss, í halla til suðausturs.

Lýsingin hefst á beitarhústóft 01 sem er litlu ofan og norðaustan við mitt túnið. Hún er 13 x 6 m að stærð, er tvískipt og snýr norðvestur-suðaustur.

Teikning af Hlíðarhúsum 010.

Hlaða í norðveseturenda er grafin niður og inn í halla. Tóftin er úr torfi og grjóti og sjást allt að 9 umför af stæðilegulegu grjóti í innra byrði veggjanna en ytra byrðið er vel gróið. Veggirnir standa grónir og eru 0,3-0,6 m á hæð utanmáls. Fjárhúshlutinn er 6x3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin, dyr eru á suðausturgafli, samansignar. Nokkuð hefur hrunið úr norðaustur-langvegg inn í tóftina. Hlaðan innan við fjárhúsin er 3x3 m að innanmáli 0,5 m dýpri en þau. Opið er á milli hólfa.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 91

Til vinstri: Beitarhús 01, horft til vesturs. Til hægri: Túngarður 02, horft til norðausturs.

ÁR-309:010_02 garðlag túngarður

A 440556 N 405322

Túngarður 02 afmarkar tún sem er 63x30 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Túngarðurinn er að mestu torfhlaðinn en norðvesturhlíðin er þó nánast öll grjóthlaðin. Þar sjást 1-2 umför af hleðslum og eru þær 0,2-0,3 m á hæð. Garðurinn er hærri þar sem hann er torfhlaðinn, 0,3-0,7 m á hæð. Rof er víða í garðinum og grjóthleðslur nokkuð hrundar.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-309:011 Litlu-Ása-Stekkatún örnefni stekkur

A 440287 N 406424

Örnefnið Litlu-Ása-Stekkatún er nefnt í örnefnaskrá Brynjúlfs Jónssonar fyrir Þverspyrnu. Litlu-Ásar eru merktir inn á örnefnauppdrátt Ingimundar Einarssonar, á milli Vörðuáss 008 og Byrgisáss 007. Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni, er Litlu-Ása-Stekkatún norður af Litlu-Ásum, vestan við Lokaflóð, tæpum 840 m norðan við bæ 001 og tæpum 550 m vestan við Stekkatún 009.

Á milli ásanna á þessu svæði er grasið vaxið og nokkuð þýft. Víða er jarðvegsrof.

Valgeir man ekki eftir neinum tóftum eða garðlögum á þessu svæði og engar minjar fundust á vettvangi. Ekki er öruggt að leitað hafi verið á réttum stað en ekki fundust heldur vísbendingar um stekkjartóft við yfirferð loftmynda.

Hættumat: Hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 91; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Þverspyrna

ÁR-309:012 *Dagmálavarða* varða eyktamark

A 440519 N 405464

Dagmálavarða er um 350 m austan við bæ 001 og tæpum 160 m norðvestan við Hlíðarhús 010_01. Varðan er ofarlega á ásnum og sést hún frá bænum.

Á háfgrónum ás, rétt austan við Álatjörn. Varðan er mikið hrunin og grjótið úr henni dreift. Hún er um 1 m í þvermál og 0,2 m á hæð. Hún er reist ofan á lága klöpp og ef hún er talin með rís varðan 0,5 m hærra en umhverfið. Aðeins neðsta umfarið sést og víða í kringum vörðuna er grjót sem mögulega hefur tilheyrt henni áður.

Dagmálavarða 012, horft til austurs

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 91

ÁR-309:013 *Miðmorgunsvarða* heimild um eyktamark

Örnefnið Miðmorgunsvarða er á lista yfir örnefni í landi Þverspyrnu, sem Brynjúlfur Jónsson tók saman. Valgeir Jónsson, heimildamaður, kannaðist ekki við örnefnið og það er ekki merkt inn á örnefnakort Ingimunar Einarssonar. Frekari heimilda er þörf til þess að staðsetja Miðmorgunsvörðu.

Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 91

ÁR-309:014 heimild um traðir

A 440187 N 405563

Samkvæmt túnakorti Þverspyrnu frá 1922, lágu traðir frá bæ 001 nokkurnvegin í suðaustur. Norðvestasti hluti traðanna var á milli kálgarða 001_03 og 001_04. Traðirnar hafa svo líklega tengst ruddum vegi 016 sem er um 50 m suðaustar.

Núverandi heimreið liggur á sama stað og traðirnar voru áður og er grasi gróið beggja vegna hennar. Túnið og traðirnar náðu að lækjargili sem er suðaustan bæjar.

Þar sem traðir 014 lágu eitt sinn, horft til norðausturs.

Ekki sjást nein ummerki um traðirnar lengur vegna yngri vegagerðar.

Hættumat: Engin hætta

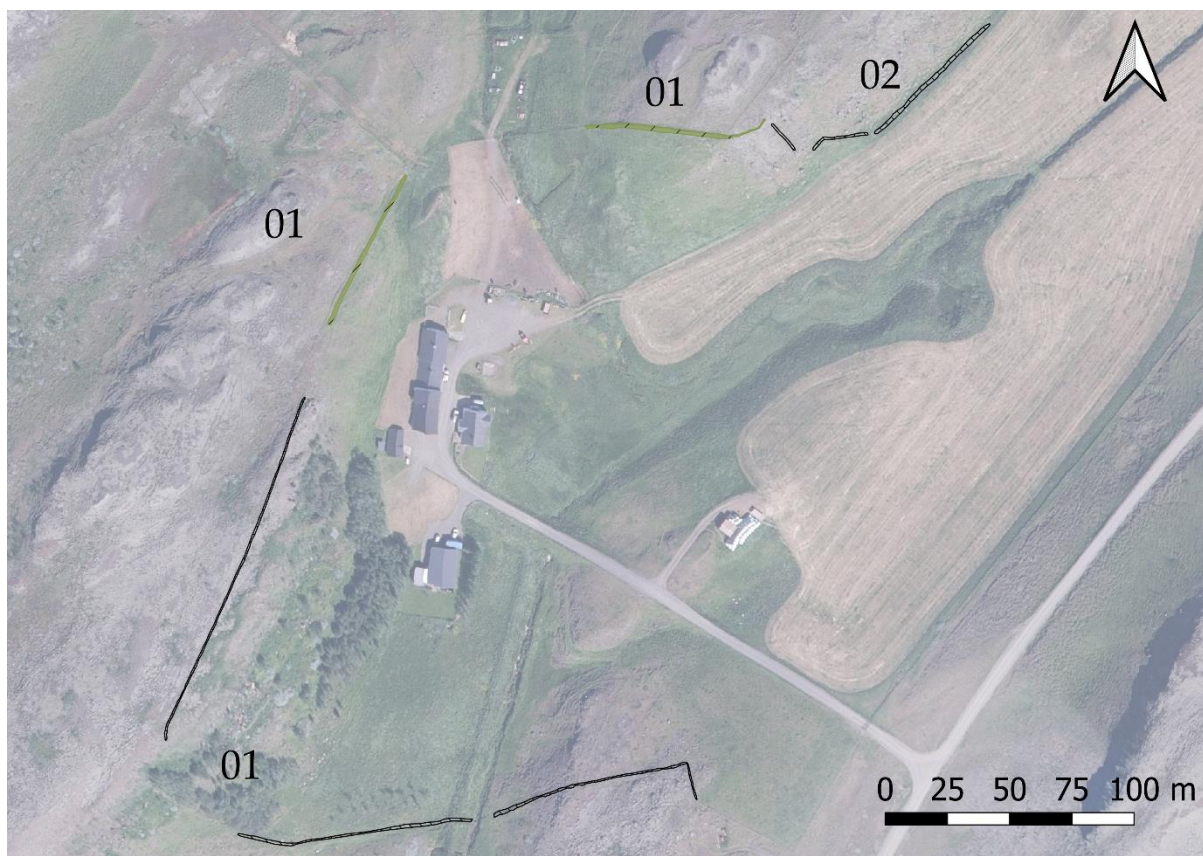
Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:015_01 garðlag túngarður

A 440244 N 405703

Samkvæmt túnakorti Þverspyrnu frá 1922 var hlaðinn túngarður 01 á nokkrum stöðum utan um heimatún Þverspyrnu, en auk þess var samtengdur garður 02 sem afmarkaði lítill náttþaga austast í heimatúninu. Samtals eru garðar á svæði sem er 445x270 að stærð og snýr norðvestur-suðaustur.

Heimatúnið á Þverspyrnu er suðaustan undir Bæjarási og suðvesturenda Fótartúnsass. Garðar

Teikning af túngarði 015 með loftmynd frá Loftmyndum ehf undir.

Hluti af túngarði 015, horft til suðvesturs.

sem afmörkuðu það og sjást enn eru á svæðum sem ekki er hægt að rækta tún, á mörkum gróðurlendis og klapparása.

Lýsingin hefst á túngarði 01 sem afmarkaði heimatúnið. Garðhleðslur sjást nánast allt í kringum túnið nema meðfram því að austanverðu. Óvíst er að allir þeir garðhlutar sem sjást enn á yfirborði séu samtíða en á túnakortinu eru aðeins sýndir garðar þar sem þeir voru í grónu landi og ekki á klöppum eða í ásum. Sjá má garðana á svæði sem er 280x190 m af stærð. Þeir eru grjóthlaðnir en norður- og norðvesturhliðar hans eru fremur grónar.

Hluti a) afmarkar nyrsta hluta túnsins, er 75 m langur og liggur vestur-austur. Hæð hans er 0,4-0,8 og stórir hlutar hans eru grónir þó sumstaðar glitti í grjót. Hluti b) er í norðvesturhorni túnsins, er 67 m á lengd og snýr NNA-SSV. Hæð er 0,4-0,8 m á hæð og víða sést í rof í garðinum. Stórir hlutar hans eru grónir en víða glittir í grjóthleðslur. Hluti c) afmarkar vesturhluta túnsins, er 150 m langur og liggur NNA-SSV. Hann er grjóthlaðinn og víða siginn. Hann er hæstur í suðurenda og þar sjást 3-4 umför af grjóti en annars 1-2 umför. Hæð hans er 0,2-0,4 m og breidd hans er um 0,5-0,7 m. Hluti d) afmarkar sunnanvert túnið, er um 100 m á lengd og liggur að mestu suðvestur-norðaustur, norðaustuhluti hans beygir þó á smá parti alveg til suðurs. Hann er grjóthlaðinn. Hluti e) er norðarlega á túninu, á milli 015_01a og

nátthaga 015_02. Hann er 14 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. Hann er grjóthlaðinn og hæð hans er um 1 m þar sem hann er hæstur.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:015_02 garðlag nátthagi

A 440336 N 405694

Nátthagi 02, horft til vesturs.

Lítill nátthagi er merktur inn á túnakort frá 1922, norðaustast í túninu. Garður hefur afmarkað svæði sem var um 70x35 m að stærð. Hann er horfinn vegna sléttunar og túnræktar nema á norðvesturhlið þar sem hann liggur af túngarði 015_01e. Garðlagið er um 90 m á lengd og liggur stærstur hluti hans norðaustur-

suðvestur. Suðvestasti hlutinn er ógróinn og hruninn og þar sjást 1-3 umför af grjóti. Norðvesturhlutinn er gróinn og sést ekki í hleðslur. Garðurinn er 0,2-0,7 m á hæð.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:016 vegur samgöngubót

A 440254 N 405492

Vegur 016, horft til norðurs.

Ruddur vegur er á stuttum kafla utan í suðvestanverðum Austurtúnshóli um 85 m frá bæ 001. Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni, var hann í notkun fram á miðja 20. öldina en árið 1960 var veginum breytt og hann færður þangað sem núverandi heimreið liggur.

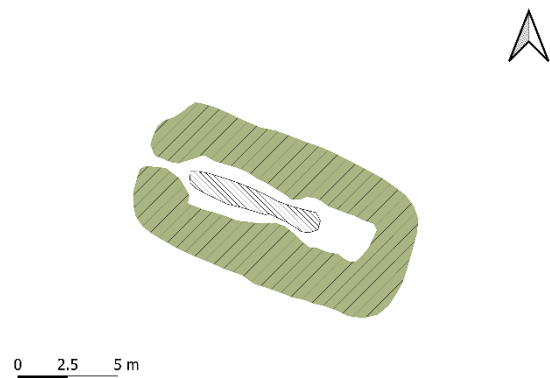
Austurtúnshóll er ekki mjög stór eða hár en nokkuð brattur að suðvestanverðu og að mest gróinn. Framræsluskurður er fast norðvestan við hann.

Vegurinn liggur í hálfhring utan í hólnum á um 50 m löngum kafla.

Hann er 1,5-2,5 m á breidd en víða er tekið að hrynja úr ytri brún hans niður hólninn. Samkvæmt Valgeiri Jónssyni var vegurinn ruddur með handverkfærum. Hann var ógreiðfær á vetrana og nánast alltaf ófær í snjóatíð. Stór hluti vegarsins er horfinn undir núverandi heimreið.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

Til vinstri: Krókshús 017, horft til norðvesturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Á örnefnauppdrætti Ingimundar Einarssonar er örnefnið Krókshús merkt sunnan við Króksgil, við Litlu-Laxá. Krókshús voru að líkindum beitarhús sem eru merkt inn á herföngjaraðskort frá 1910, 1,3 km norðan við bæ 001 og 320 m norðvestan við vörðu 008 á Vörðuási. Tóft húsanna sést enn og er niður við Litlu-Laxá undir smáklettum í góðu skjóli. Gróinn stígur 021 liggur um neðsta hluta Krókgilsins í átt að beitarhúsunum.

Svæðið í kringum beitarhúsin er grasi vaxið og smápýft.

Tóftin er 14,5x6,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Suðausturendi tóftarinnar er grafinn inn í aflíðandi halla. Fjánhús eru í fremri (norðvestur) hluta tóftarinnar og er grjóthlaðinn garði í þeim miðjum. Fjánhúsin eru um 7x2,5 m að innanmáli. Niðurgrafin hlaða er innst í tóftinni, í suðausturenda. Hún er 3x2 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Tóftin er hlaðin úr torfi- og grjóti og sjást hleðslur vel í innanverðum veggjum, sérstaklega í suðvestur-langvegg. Þar má sjá 3-5 umfö. Hleðslur eru grónari í norðaustur-langvegg og jafnvel nokkuð hrundar. Mesta hæð veggja utanmáls er um 1 m. Í garðanum í miðju hólsins sést 1 umfar af grjóti og er hann um 0,2 m á hæð.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Þverspyrna; Herföngjaraðskort 47 NA

ÁR-309:018 Fjárskjól örnefni fjárskýli

Í örnefnalista Brynjúlfs Jónssonar er nefnt örnefnið Fjárskjól nefnt. Valgeir Jónsson, heimildamaður, kannaðist ekki við örnefnið og það er ekki merkt inn á örnefnauppdrátt Ingimundar Einarssonar. Frekari heimilda er þörf til þess að staðsetja örnefnið og fjárskýlið.

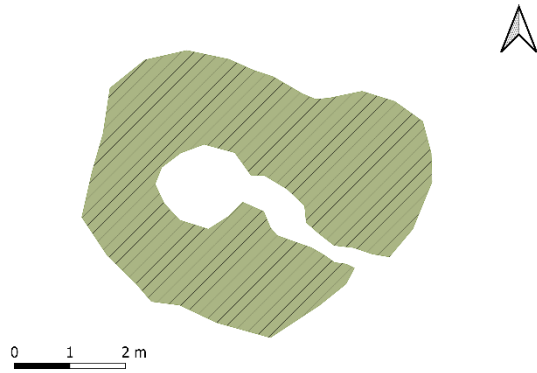
Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 92

ÁR-309:019 tóft hrútakofi

A 440120 N 405434

Tóft er í skógrækt í suðvesturhorni gamla heimatúnsins, um 170 m SSV við bæ 001 og 130 m suðvestan við ruddan veg 016.

Tóftin er í brekku sem hallar niður til austurs. Hún er umkringd trjám og í mikill hættu af þeim sökum.

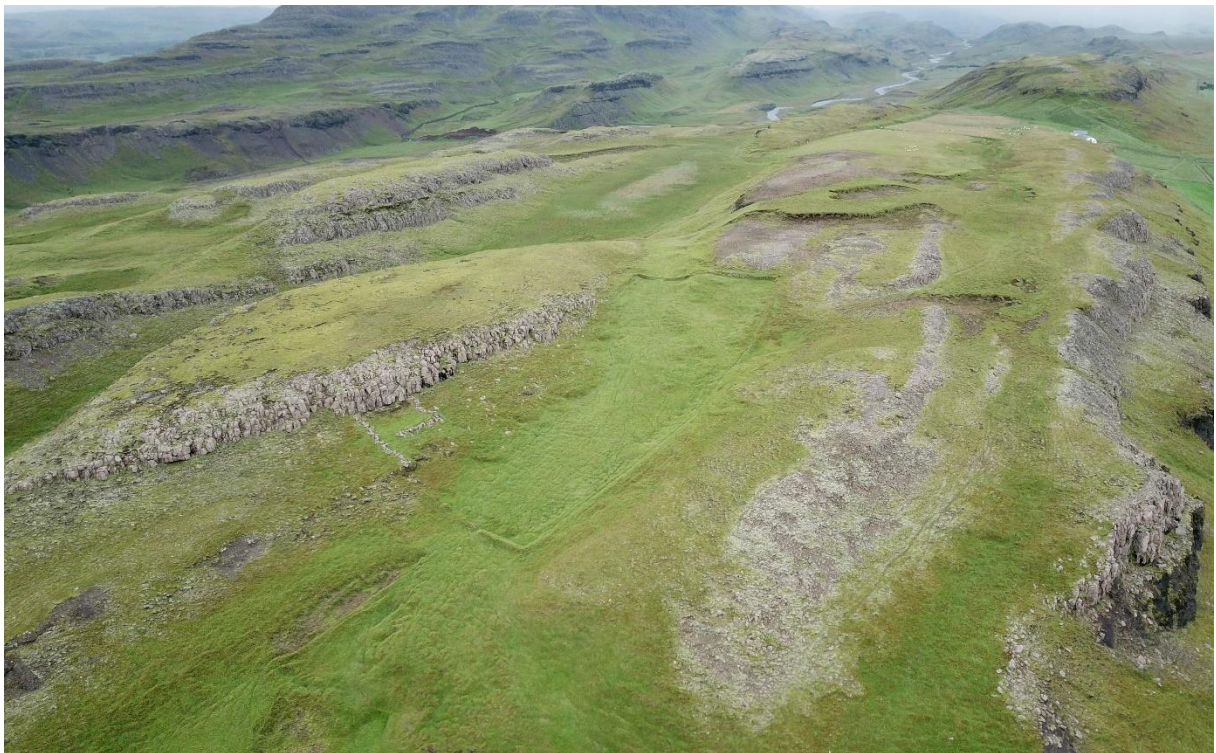
Til vinstri: Hrútakofi 019 horft til suðurs Til hægri: Teikning af sama stað.

Tóftin er 6x5 m að stærð og snýr nokkrunvegin austur-vestur. Hún er einföld og er 1,5 m í þvermál innanmáls. Það er mikið hrun inni í tóftinni en greinilegt op er á tóftinni á austurvegg. Tóftin er að hluta til grafin inn í brekkuna. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og hæð veggja utanmáls er 0,5 m. innanmáls sjást og 1-2 umför í hleðslum en tóftin er þó mjög gróin.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

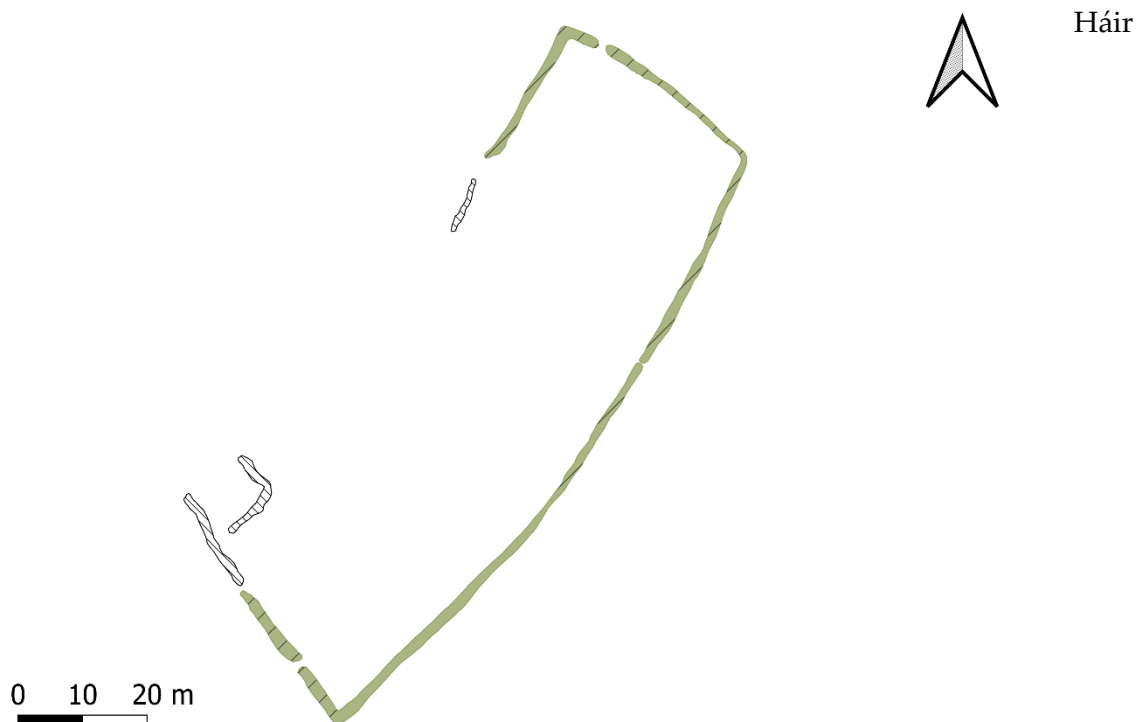
ÁR-309:020 Réttarklettur gerði rétt

A 440383 N 405959

Réttarklettur 020, horft til norðurs.

Réttarklettur eru í norðvestanverðum Fótatúnsási, um 430 m norðaustan við bæ 001 og um 600 m suðvestan við Stekkatún 009. Grjóthlaðin girðing er suðaustan undir klettunum í litlum hvammi. Nafn klettanna bendir til þess að þarna hafi verið rétt en stærð girðingarinnar eða gerðisins er það mikil að til greina kemur að um náthaga sé að ræða, þó að hann sé spöl frá bænum.

Teikning af Réttarklettum 020.

Réttarklettur, afmarka hvamminn að norðvestan og grónar hæðir afmarka hann til suðausturs. Svæðið er grösugt og smápýft. Meiri grasvöxtur er innan réttar en utan.

Réttin er 100x40 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún skiptist upp í tvö hólfi, lítið hólf í vesturhorni réttarinnar, 7x6 m að innanmáli og stærra hólf sem er 99x39 m að innanmáli. Veggir eru ýmist grjóthlaðnir, torfhlaðnir eða sjást aðeins sem kantur. Minna hólfið er allt hlaðið úr grjóti. Norðvesturhliðin er að mestu grjóthlaðin en um á um helmingi þeirrar hliðar nýtast klettarnir sem náttúruleg afmörkun. Á stórum hluta suðausturhliðar sést aðeins kantur, líkt og veggurinn sé niðurgrafinn. Hæð veggja utanmáls er 0,3-0,5 m og víða sjást 1-4 umför í innra byrði veggja. Op eru inn í gerðið í báðum endum og op er inn í minna hólfið úr því stærra í suðurhorni.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-309:021 gata leið

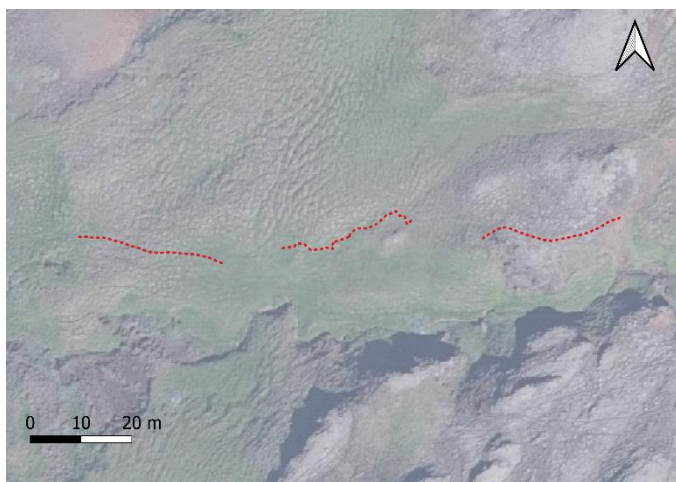
Leið 021, horft til norðausturs.

A 440500 N 406923

Gata liggur um Króksgil að Krókshúsum 017, 1,4 km norðan við bæ 001 og 90 m norðaustan við Krókshús.

Mólendi í úthaga nærri Litlu-Laxá.

Gatan sést í þremur hlutum á 110 m löngum kafla. Hún liggur vestur- austur og sést oftast sem hálfgróin einföld kindagata, um 0,3 m á breidd. Leiðin stefnir frá Krókshúsum í átt að Hörgsholti ÁR-308 og virðist því líklegt að beitarhúsin hafi verið notuð frá þeirri jörð, mögulega áður en úthögum var skipt á milli Hörgsholts og Þverspymu. Á milli Hörgsholts

og beitarhúsanna eru 1,8 km í beinni loftlínu. Ekki er útilokað að eingöngu sé um fjárgötur að ræða.

Hættumat: Engin hætta

Teikning af leið 021 yfir loftmynd frá Loftmyndum ehf.

ÁR-309:022 frásögn hænsnakofi

A 440151 N 405638

Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni og ábúanda, var hænsnakofi norðarlega í Bæjarbrekkunni undir Bæjarási. Þrjú hús stóðu í röð ofarlega í brekkunni. Nyrst var lambhús 005, svo hesthús 023 og syðst hænsnakofinn. Hænsnakofinn var um 70 m norðvestan við bæ 001.

Nokkur flati er uppi í brekkunni þar sem útihúsin voru. Þar er grasivaxið og smáþýft. Brekkan hallar niður til suðausturs. Ofan við húsin og utan túngarðs er grýttara.

Ekki sjást nein ummerki um hænsnakofann á svæðinu, aðeins óreglulegar þúfur. Valgeir ýtti út mörgum af þeim tóftum sem voru áður sýnilegar í kringum árið 2000, þar á meðal þessari.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-309:023 hleðsla hesthús

A 440160 N 405653

Hleðsla 023, horft til norðausturs

Samkvæmt Valgeiri Jónssyni, heimildamanni og ábúanda, var hesthús norðarlega í Bæjarbrekkunni, undir Bæjarási. Þrjú hús stóðu í röð ofarlega í brekkunni. Nyrst var lambhús 005, svo hesthúsið og syðst hænsnakofi 022. Hesthúsið var um 70 m norðvestan við bæ 001. Nokkur flati er uppi í brekkunni þar sem útihúsin voru. Þar er grasivaxið og smáþýft. Brekkan hallar niður til suðausturs. Ofan við húsin og utan túngarðs er grýttara.

Valgeir ýtti út hesthústóftinni og öðrum tóftum í kringum árið 2000. Enn sjást þó merki um grunn hesthússins sem er 6x3,5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er 0,1-0,2 m á hæð og er grjóthruga á honum miðjum.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-311 Sólheimar

Sögulegar heimildir

1686: 26 hdr. 40 ál., **BL**, bls. 110.

1695: 25 hdr., **BL**, bls. 110.

1709: Jarðadýrleiki óviss, Skálholtskirkjujörð, **JÁM II**, bls. 251.

Bænhús á jörðunni. [1331]: „liggur thil songs j runa ... solheimar.“ Máldagi Hrunakirkju **DI II** bls. 665-666.

1382-91: „liggur til saungs j Hruna ... Solheimar.“ Máldagi Hrunakirkju **DI IV**, bls. 43-44.

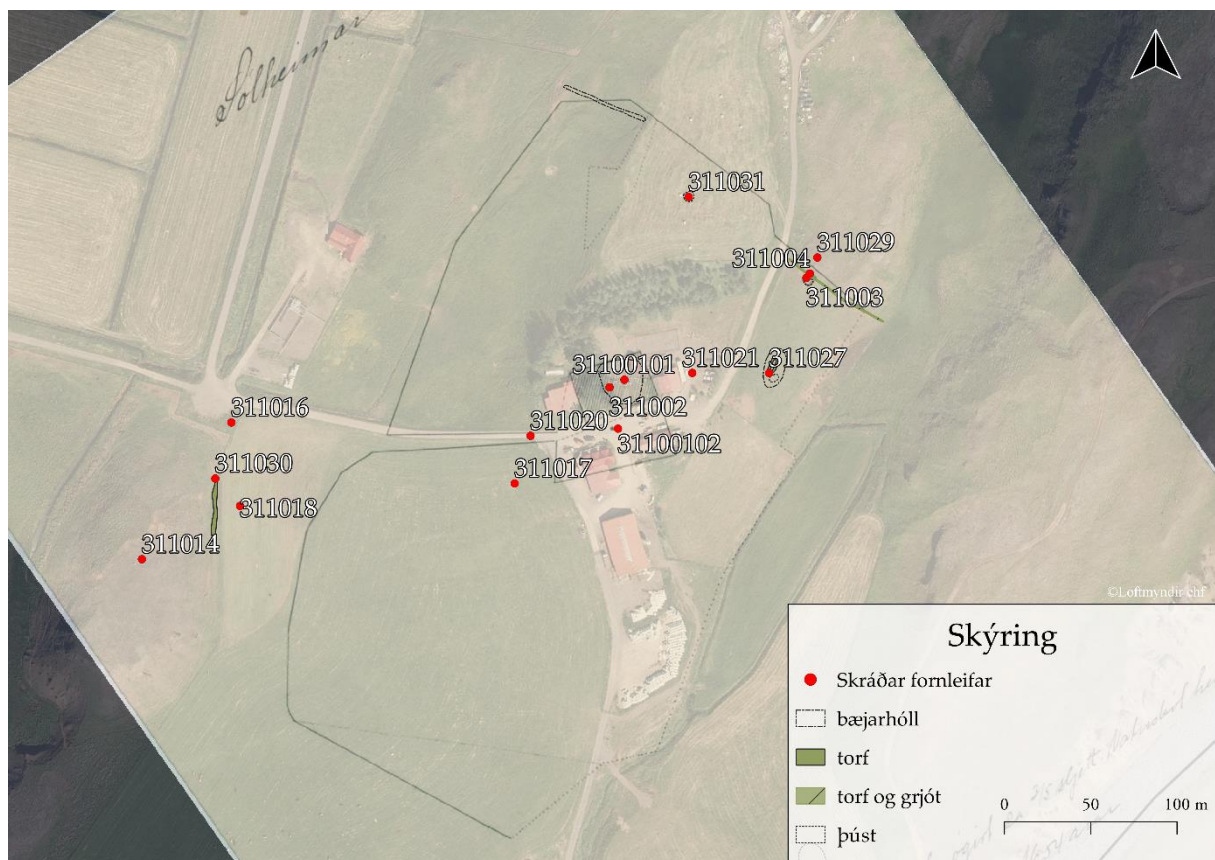
1709 eru tvær eyðihjáleigur, Sólheimakot og Skriða, **JÁM II**, bls. 252.

Landkostir

1922: Tún 7,19 ha, um 3/5 slétt, garðar 16,54 arar

1709: „Túninu spillir jarðfall úr Ásnum, sem vex meir og meir. Engjarnar brýtur Laxá og ber á sand og grjót til stórskemda. Engjunum spilla og tveir lækir, sem bera á grjót og aur í vatnavöxtum,“ **JÁM II**, bls. 252.

„Jörðin er landstór og landið grösugt. Mjög gott og skjólsamt beitiland fyrir allan fénað, vetur sem sumar. Landið er jöfnum höndum þurrlendi og votlendi. Þurrlendið er einkum fjalllendi og lágir ásar með vallendisgróðri í brekkum og lautum. Votlendir mýrarflóar, og sund milli ása og fella. Engjar voru ágætar,“ **SB I**, bls. 234.

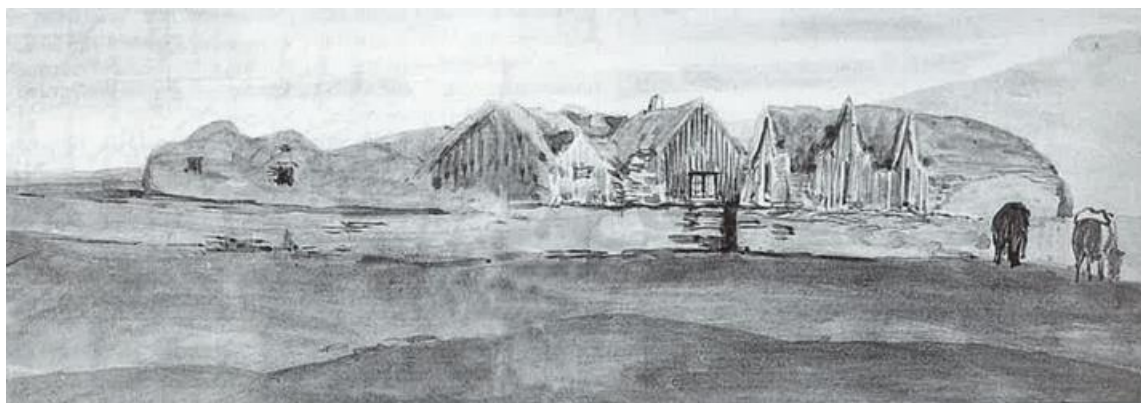

Heimatún Sólheim með upprétu túnakorti af túninu frá 1922. Heimild: **Túnakort 1922**.

Til vinstri: Svæðið þar sem bærinn stóð, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað sem sýnir gróflega staðsetningu gamla bæjarins.

Sólheimabærinn (01) er merktur rétt fyrir miðju heimatúni jarðarinnar inn á túnakort frá 1922 og var kálgarður (02) framan við í halla til SSV. Samkvæmt túnakortinu sneru stafnar bæjarins mót suðaustri. Gamli bærinn var um 30 m austan við núverandi íbúðarhús jarðarinnar (b. 1967) en lítil ummerki sjást um hann vegna sléttunar og annars rasks. Að sögn Jóhanns B. Kormákssonar, heimildamanns, var bærinn um 70 m austar fyrir aldamótin 1900 á svokölluðum Bæjarhóli, sjá 027.

Sólheimabærinn um 1836. Heimild: Árnésingar I, bls. 178.

Sólheimabærinn árið 1940. Vatnslitamynd eftir Ingimund Einarsson. Heimild: Árnésingar I, bls. 184.

Á miðjum bæjarhólnum er gerði og sunnan við það er malarplan. Trjálundur er rétt vestan og norðan við bæjarhólinn. Til norðvesturs er bakgarður núverandi íbúðarhúss á jörðinni. Ekki sjást afgerandi ummerki um bæjarhól lengur en hann hefur þó a.m.k. verið 26 x 25 m að stærð og snúið norður-suður. Hann hefur nokkuð skýrar brúnir til norðurs og austurs en til suðurs og vesturs er hann mjög aflíðandi og brúnir hans mjög óljósar. Bæjarhóllinn er um 0,8 m á hæð en hann hefur líklega verið á lágri náttúrulegri hæð. Þó að mikið rask hafi orðið á bæjarhólnum er líklega talsverð mannvist enn varðveitt undir sverði. Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni, heimildamanni, var kjallari undir hluta af gamla bænum. Í Árnesingi I er málverk af bæjarhúsunum árið 1836. Á því sést torfbær með timburpiljum á framstöfunum. Á bænum eru a.m.k. sex hús. Einnig er til málverk af bænum frá 1940 eftir Ingimund Einarsson.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922; Herforingjaráðskort 47NA

ÁR-311:001_02 heimild um kálgarð

A 438667 N 401735

Kálgarður er merktur inn á túnakort frá 1922 rétt sunnan við bæ 001. Engin merki um kálgarðinn sjást lengur vegna framkvæmda en þar sem hann var eru nú tvö útihús og malarplan.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1022

ÁR-311:002 heimild um bænhús

A 438662 N 401758

SÓLHEIMAR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS

[1331]: liggur thil songs j runa ... solheimar

Tijvnndir liggia til runa af þessum fyrr nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima Þijngum ... enn hálfur vr grafar Þijngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II, 665-666 [Hruna].

1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Solheimar.

Tiunder liggia til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaÞijngum ... og aller vr Grafar Þingumm.

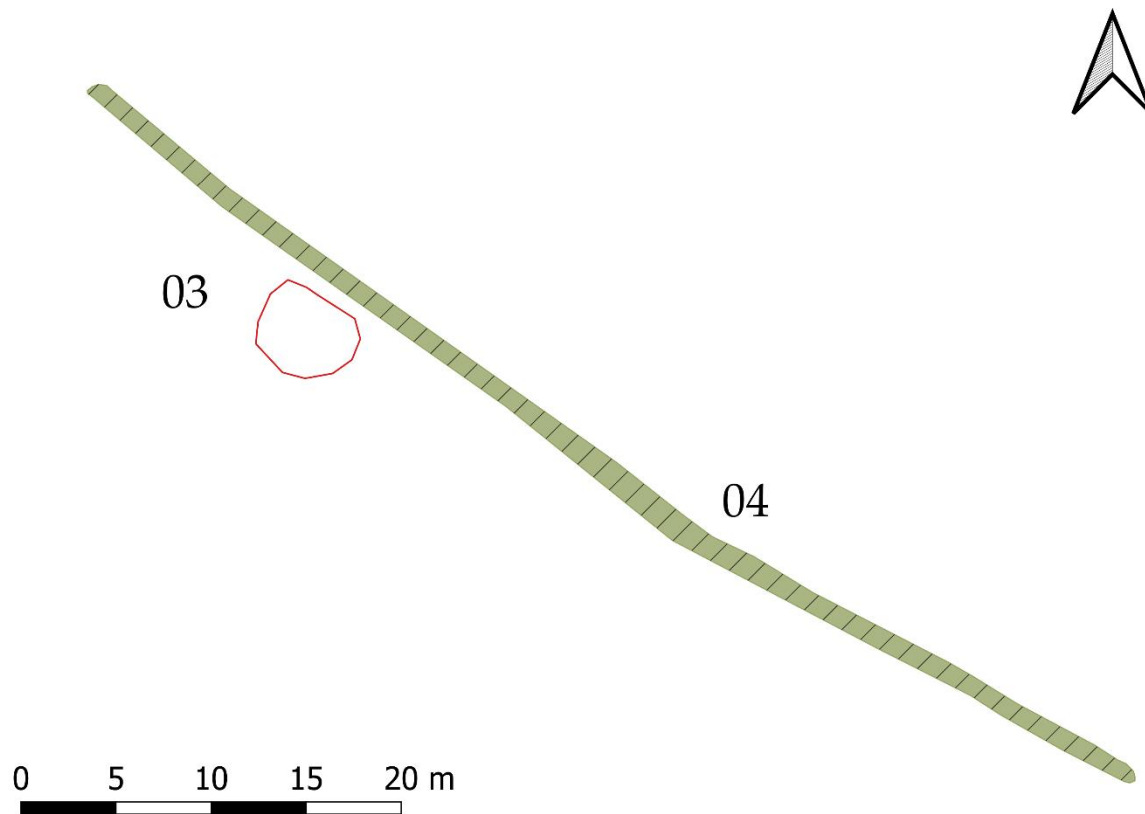
Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæiumm sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna].

Bænhús var á jörðinni og

var þess fyrst getið árið 1331 í íslensku fornbréfasafni. Þess er seinast getið við lok 14. aldar og er ekki nefnt í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1703 og hefur líklega verið aflagt einhvern tímann milli 15. og 18. aldar. Jóhann B. Kormáksson, heimildamaður, kannaðist hvorki við bænhús á jörðinni né að mannabein hafi nokkurn tíman komið upp við framkvæmdir. Ekki er ljóst um nákvæma staðsetningu bænhússins en líklega var það á Bæjarhólnum 027, eldra bæjarstæði Sólheima, en flest bænhús voru mjög nærri bæjum til forna og mörg dæmi um að þau hafi verið á sjálfum bæjarhólnum.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: DI II, 665-666; DI IV, 43-44

Teikning af útihúsi 003 og túngarði 004.

Útihús er merkt inn á túnakort frá 1922, um 120 m norðaustan við bæ 001, fast suðvestan við túngarð 004.

Tóftin er ofarlega á gróinni hæð, í halla til suðausturs í jaðri gamla heimatúnsins.

Þar sem útihúsið var sést dæld sem er 5x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Dældin er 0,2-0,4 m djúp og er grjót sjáanlegt í botni hennar. Lítið er eftir af veggjum hússins, þeir ná mest 0,3 m á hæð. Ekki er ljóst hvar gengið var inn í húsið en óljóst sést móta fyrir opi á miðri suðvesturjaðri dældarinnar. Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni, heimildamanni, var útihúsinu breytt í reykofa sem notaður var til ársins 1970.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

Til vinstri: Dæld 003, horft til norðurs. Til hægri: Túngarður 004, horft til austurs,

ÁR-311:004 garðlag túngarður

A 438778 N 401825

Túngarður 004, horft til austurs.

Túngarður er merktur á túnakort frá 1922 og afmarkar túnið nema til austurs. Garðurinn afmarkaði svæði sem var 400 x 220 m að stærð og sneri h.u.b. norður-suður. Lítil hluti garðsins sést enn fast norðaustan við útihús 003 og 120 m norðaustan við bæ 001.

Túngarðurinn ofarlega á gróinni hæð og liggur niður hana til suðausturs frá malarslóða. Innan garðs, til suðvesturs, er ræktað tún en óræktað svæði er norðaustan við garðinn.

Túngarðurinn sést á um 70 m löngum kafla og liggur VNV-ASA. Hann er hlaðinn úr torfi og grjóti og er VNV-hluti hans 0,5 m á hæð en ASA-hluti

hans er víða 0,2-0,3 m á hæð. Ekki er hægt að telja fjölda umfara í hleðslum vegna gróðurs þó sums staðar glitti í grjót. Rof eru hér og hvar í garðinum, sérstaklega á ASA-hlutanum og um miðbik garðsins. Á loftmynd sést framhald af túngaðrinum í norðvesturhorni túnsins.

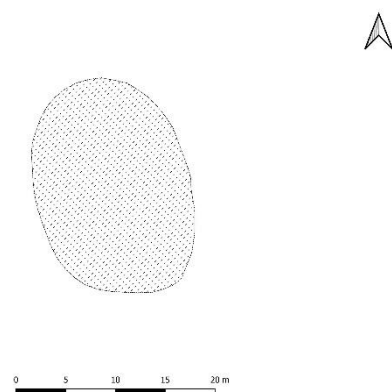
Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-311:005 Sólheimakot bæjarstæði býli

A 438780 N 401481

„Sólheimakot, hjet hjer hjáleiga, er eyðilögð fyrir vii árum, er annars gömul, en stundum til forna óbygð verið [...]. Ekki kann þetta kot aftur að byggjast án skaða heimaábúandans, helst af því áin hefur af tekið mestan part engjanna þeirra, sem kotinu voru tillagðar. svo blæs og túnið upp og ber á sand,“ segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1709. Samkvæmt Árneseingi I var búið í kotinu á árabílinu 1765-1769 og frá 1773 þar til bærinn fór í eyði árið 1784, Sólheimakot er rétt suðvestan við Kotás, rúmum 300 m suðaustan við bæ 001 og um 150 m NNV við vað 010.

Til vinstri: Svæðið þar sem Sólheimakot 005 stóð eitt sinn, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Sólheimakot er rétt sunnan við volduga framfræsluskurði, í ræktuðu og sléttu túni. Austan við það rennur Stóra-Laxá.

Á þeim stað þar sem Sólheimakot var sést nokkuð afgerandi hæð sem sker sig úr umhverfinu vegna þess að gróður þar er grænni en annars staðar í kring. Hæðin er 20 x 15 m að stærð og snýr h.u.b. norður-suður. Hún ris um 0,5 m hærra en umhverfið og hefur fremur aflíðandi hlíðar. Ekki sést móta fyrir innra byrði í húsum.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: JÁM II, 252; Árnesingar 1, 186

ÁR-311:006 *Skriða* bæjarstæði býli

A 438059 N 401770

„Skrida, hjet önnur hjáleiga frá Sólheimum fyrir löngu bygð í fyrstu, en hefur nú meir en 40 ár í eyði legið. Skriða hefur smámsaman fallið á túnstæðið, svo það er nú öldungis undirlagt ásamt húsatóftunum sjálfum, svo að hjer er ómögulegt aftur að byggja, var og bygðin aldrei sjerleg,“ segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1709. Skriðuklaustur (eyðibær) er merkt inn á örnefnauppdrátt Ingimundar Einarssonar, um 600 vestan við bæ 001 og vestan við Silungalæk. Vatnsból fyrir Sólheima var fast vestan við áætlaða staðsetningu Skriðu. Hefur það að líkindum þjónað eyðibýlinu áður en það fór undir Skriðu en þó er í raun ekkert um það vitað því umhverfið hefur tekið miklum breytingum.

Mikil rauðamöl er á svæðinu þar sem eyðibýlið á að hafa staðið. Land er vel gróið í kring.

Engin ummerki sjást um eyðibýlið á yfirborði vegna skriðurfalla og eru líklegt að enn séu heillegar býlisrústir undir sverði.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: JÁM II, 252; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Sólheimar

ÁR-311:007 *Breiðafliótsvað* heimild um vað

A 438260 N 400446

Breiðafliótsvað er talið upp í lista yfir örnefni á jörðinni eftir Brynjúlf Jónsson. Vaðið er á Stóru-Laxá, það syðsta af þeim fimm vöðum sem eru á ánni í landi Sólheima. Vaðið er um 700 m suðvestan við Heljarþremsvað 008 og 1,4 km sunnan við bæ 001. Á herforingjakorti frá 1910 sést leið liggja frá Hlíð í Gnúpverjahreppi og til norðvesturs að leið sem liggur að Hörgsholti (sjá leið ÁR-681:021). Þetta var vað á leiðinni frá Hlíð.

Allmiklar eyrar eru á bökkum árinna þar sem farið var yfir hana á Breiðafliótsvaði og eru þær að nokkru grónar.

Hvorki sjást ummerki um vaðið eða leið sem lá að því.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 92; H-kort 47 NA

ÁR-311:008 *Heljarþremsvað* heimild um vað

A 438804 N 400883

Heljarþremsvað er rétt norðan við Heljarþremsskriðu, rúmum 890 m sunnan við bæ 001 og tæpum 180 m sunnan við Bjarnarhagavað 009. . Engar leiðir sáust sem hafa legið í átt að vaðinu, hvorki á vettvangi eða loftmyndum.

Þar sem vaðið var yfir Stóra-Laxá eru árbakkarnir nokkur grýttir og háir. Bakkarnir eru gróðurlitlir en gróður þéttist því fjær sem dregur ÁNNI vatni.

Af þeim fimm vöðum sem skráð eru í landi Sólheima yfir Stóru-Laxá er Heljarþarmsvað

líklega það versta eins og nafnið gefur til kynna Bæði virðist áin fremur djúp og botninn er grýttur. Áin er um 50 m breið á vaðinu of hefur líklega aðeins verið fært á hestum. Engar leiðir sáust sem hafa legið í átt að vaðinu, hvorki á vettvangi eða loftmyndum. Þarna lá sennilega leið til Hlíðar (ÁR-280) í Gnúpverjahreppi.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 92

ÁR-311:009 *Bjarnarhagavað* heimild um vað

A 438783 N 401059

Bjarnarhagavað 009, horft til suðurs.

Bjarnahagavað er mitt á milli Iðuhyls og Heljarþrymshyls, um 720 m SSA við bæ 001 og rúmum 280 m sunnan við Iðuvað 010. Engar leiðir sáust á vettvangi eða á loftmynd sem hafa legið í átt að vaðinu. Þarna var sennilega vaðið yfir ánni, á leið til Hlíðar (ÁR-280) og/eða Laxárdals. (ÁR-310) í Gnúpverjahreppi.

Búið er að hlaða lítinn varnagarð meðfram bökkum árinna í landi Sólheima.

Áin er nokkuð mjó á þessu svæði, um 40 m á breidd, og er hvorki straumþung né djúp.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 92

ÁR-311:010 *Iðuvað* heimild um vað

A 438842 N 401344

Iðuvað 010, horft til suðurs.

Iðuvað er rétt norðan við Iðuhyl, rúmum 450 m suðvestan við bæ 001 og um 285 m NNA við Bjarnhagavað 009. Engar leiðir sáust á vettvangi eða á loftmynd sem hafa legið í átt að vaðinu. Þarna var sennilega vaðið yfir ánni, á leið til Hlíðar (ÁR-280) og/eða Laxárdals. (ÁR-310) í Gnúpverjahreppi.

Bakkar Stóru-Laxár eru fremur grónir á þessum slóðum, en rétt norðan við vaðið er nokkuð brött og grýtt skriða. Grjóthlaðinn varnargarður er rétt sunnan við vaðið.

Bakkar Stóru-Laxár er lágir á þessu svæði og er áin um 50 m á breidd. Hún virðist ekki vera straumhörð.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:011 *Laxárdalsvað* heimild um vað

A 439614 N 402588

Laxárdalsvað er talið upp í lista yfir örnefni á jörðinni eftir Brynjúlf Jónsson. Vaðið er á Stóru-Laxá, milli Járnhyls og Klapparhorns, 1,2 km norðaustan við bæ 001 og 2 km suðvestan við Laxárdal. Beitarhús 035 eru 110 m norðvestan við vaðið, ofar í brekkunni.

Ekki var gengið að vaðinu þegar á vettvangsrannsókn stóð heldur var það skráð á úrvinnslustigi. Á loftmynd sjást að götur 038 liggja meðfram ánni og greinast við vaðið.

Annarsveggar liggja þær niður að ánni og hinsveggar í átt að beitarhúsum 035. Leið er merkt yfir vaðið inn á herforingjaráðskort frá 1910 og liggur hún milli leið í landi Laxárdals og að leið í landi Sólheima sem endar við Hörgholt (sjá leið ÁR-681:021).

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 92; H-kort 47 NA

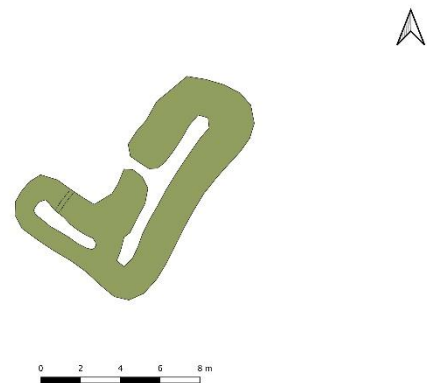
ÁR-311:012 Byrgisás örnefni

Örnefnið Byrgisás er á lista yfir örnefni á Sólheimum eftir Brynjúlf Jónsson. Bendir það til þess að einhvers konar byrgi hafi verið á eða í nágrenni ássins. Byrgisás er ekki merktur inn á örnefnakort Ingimundar Sveinssonar. Jóhann B. Kormáksson, heimildamaður, kannaðist ekki við örnefnið og án frekari heimilda er ekki hægt að staðsetja örnefnið og mögulegar minjar í nágrenni þess.

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 93; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Sólheimar

ÁR-311:013 tóft stekkur

A 438069 N 401637

Til vinstri: Stekkur 013, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Tvískipt tóft er við rætur Galtafells, tæpum 620 m vestan við bæ og 135 m sunnan við eyðibýlið Skriðu 006. Kumlhóll 014 er 300 m austan við tóftina.

Tóftin er í grasi vaxinni og smápýfðri hlið.

Tóftin er L-laga, 12x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Stærri hólfið er langt og mjótt, 8x1 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Op er á norðvesturhlið þess. Minna hólfið er norðvestan við suðvesturenda stærri hólfsins. Það er 3,5x1 m að innanmáli og snýr þvert á hitt hólfið. Mögulega er óljóst op á norðausturhlið þess en ekki sést op á milli hólfa. Tóftin er torfhlaðin og lítillega grafin inn í brekkuna. Hæð veggja er 0,3-0,6 m. Tóftin er mjög sigin en samt vel greinileg sökum þess hve gróður er lágur á svæðinu (skráð að vorlagi). Líklega er hér um stekkjartóft að ræða og hefur minna hólfið verið lambakró.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:014 Kumlhóll örnefni legstaður

A 438391 N 401659

Kumlhóll 014, horft til norðurs.

Kumlhóll er stór og nokkuð hár hóll á milli Galtafells og Stóru-Laxár, um 260 m vestan við bæ 001 og rétt sunnan við heimreiðina að bænum. Nafn hólins er í lista yfir örnefni á jörðinni og gefur til kynna að í honum eða við hann sé legstaður að heiðnum sið. Engar beinar heimildir eru um kuml á þessu svæði. Hlíðar hólins eru þýfðar og grónar en ofarlega á honum er gróðurþekjan víða slitin. Nokkuð flatlent er í kringum hólinn og sléttuð tún.

Engin ummerki um dældir, þústir eða aðrar vísbendingar um kuml fundust á hólnum.

Ekki er hægt að útiloka að kuml hafi verið við

rætur hólins eða neðan við hólinn þar sem tún hafa verið ræktuð engar minjar sem benda til þess hafa þó komið upp við túnræktun svo vitað sé.

Hættumat: Hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 93

ÁR-311:015_01 Gamla Stekkatún örnefni stekkur

A 438202 N 401215

Gamla Stekkatún er rúmum 720 m suðvestan við bæ 001 og um 770 m norðaustan við beitarhús 032 og er nafn þess í lista yfir örnefni á jörðinni. Samkvæmt heimildamönnum, Ester Guðjónsdóttur og Jóhanni B. Kormákssyni, bændum á Sólheimum, voru þarna tvö fjárhús sem báðum hefur verið ýtt út. Í Gamla Stekkatúni eru því heimildir um stekk og beitarhús og fá minjarnar einingánúmer til aðgreiningar.

Gamla Stekkatún er komið í órækt, er þýft og grasi gróið. Vatnslítill lækur rennur austan við túnið.

Engin ummerki sjást um stekk á svæðinu og má ætla að fjárhúsin sem Jóhann og Ester nefndu, hafi verið byggð á stekkjarsvæðinu.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 93

ÁR-311:015_02 frásögn beitarhús

A 438205 N 401201

Tvær tóftir af beitarhúsum voru á Gamla-Stekkjatúni en þeim hefur báðum verið ýtt út og sléttað yfir þær. Engin ummerki sjást um minjarnar á yfirborði en líklegt er að leifar af þeim séu enn varðveittar að hluta undir sverði. Mögulega hefur verið garður umhverfis túnið frá sama tíma og beitarhúsin en hans sjást þá engin merki lengur.

Hættumat: Engin hættu

ÁR-311:016 Lúsagerði heimild um rétt

A 438443 N 401739

Lúsagerði er að finna í örnefnaskrá það var norðaustan við Kumlhól (014), rúmum 230 m vestan við bæ 001 og um 30 m ANA við Kuðung 018. Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni, heimildamanni, var þetta gerði notað sem fjárrétt.

Lúsagerði var rétt litla sunnan við krappa beygju á vegi sem liggur heim að bænum. Þar er óræktaður blettur en ræktað tún er til suðausturs
Engin merki sjást lengur um rétt á þessum stað. Mögulega hefur hún horfið vegna vegagerðar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 93

ÁR-311:017 *Fornufjós* heimild um fjós

A 438607 N 401718

Fornufjós er á lista yfir örnefni á Sólheimum eftir Brynjúlf Jónsson. Það var í heimatúninu, um 90 m suðvestan við bæ 001 og rúmum 15 m sunnan við traðir 020. Ekki er vitað hvenær fjósið á bænum var flutt af þessum stað á bæjarhólinn.

Þar sem fjósið var er aflíðandi gróin brekka í sléttu túni.

Engin ummerki um fjós sjást lengur á þessum stað. Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni, heimildamanni, var tóft fjóssins sléttuð í tún árið 1983.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 93

ÁR-311:018 *Kuðungur* heimild um nátthaga

A 438448 N 401689

Kuðungur 018, horft til SSV.

Samkvæmt örnefnaskrá var Kuðungur fornt gerði. Óvíst er með nákvæma staðsetningu þess en það var mögulega rétt vestan við Kumlhól (014), rúmum 260 m vestan við bæ 001 og rúmum 30 m sunnan við núverandi heimreið að bænum. Á þessum slóðum er nátthagi 030, og mögulega hefur Kuðungur gegnt svipuðu hlutverki.

Kuðungur var líklega á milli Kumhlólms og gamla heimatúnsins en þar er nú samfelldt tún að Kumlhóli

Búið er að slétta svæðið og sjást engin ummerki um gerði á þessum stað.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Sólheimar BJ, 94

ÁR-311:019 heimild um mógrafir

Svæðið þar sem mótekja 019 var, horft til suðvesturs

A 438320 N 400872

Í ritinu Árnésingar I segir: „Daginn eftir leitaði Þorkell [Eiríksson, fæddur 1870 á Sólheimum] fyrir austan mógrafirnar.“ Mógrafir voru á svæði sem er um 920 m SSV við bæ 001 og rúmum 500 m VSV við Heljarþrumsvað 008. Á þessum slóðum er ræktað og mishæðótt tún. Auastan við rennur Stóra-Laxá. Engin ummerki um mógrafir sjást lengur á svæðinu vegna þess að búið er að slétta það og gera að túni

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Árnésingar I, 179

ÁR-311:020 heimild um traðir

Þar sem traðir 020 lágu, horft til vesturs.

A 438616 N 401731

Traðir lágu að bæ Sólheima 001 úr vestri samkvæmt túnakorti frá 1922. Þar er nú heimreið að bænum, uppbyggður malarvegur.

Sunnan við heimreiðina er tún í rækt en norðan við hana er gamalt tún sem ekki er lengur slegið.

Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni voru traðirnar niðurgrafnar en ekki hlaðnar. Ekkert sést lengur til þeirra vegna vegagerðar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-311:021 álagablettur

A 438710 N 401788

Að sögn Jóhanns B. Kormákssonar, heimildamanns, var álagablettur á milli eldra bæjarstæðis 027 og yngra bæjarstæðis 027 á Sólheimum, um 40 m austan við bæ 001 og rúmum 85 m suðvestan við útihús 003.

Álagabletturinn var rétt austan við núverandi útihús á bæjarhlaðinu. Búið er að slétta svæðið og útbúa malarplan þar sem vinnuvélar eru geymdar.

Búið er að umturna svæðinu þar sem álagabletturinn var.

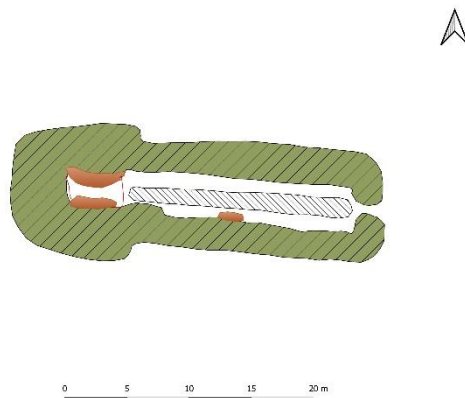
Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:023_01 tóft beitarhús

A 437758 N 400631

Beitarhúsatóftir eru tæpum 1,5 km suðvestan við bæ 001, í austurhlíðum Galtafells. Tóftirnar eru á flötum hjalla í hlíðinni sunnan við stórt gil, Djúpadal. Minjasvæðið er 80x25 m að stærð, snýr vestur-austur og innan þess eru tvær beitarhúsatóft (01 og 02), rústahóll 03 og lítil tóft 04 með óþekkt hlutverk, mögulega heystæði.

Svæðið sem tóftirnar eru á er grösugt en nokkuð þýft. Mýrlent er norðan við minjarnar en ofan við þær eru grýttar hlíðar fjallsins.

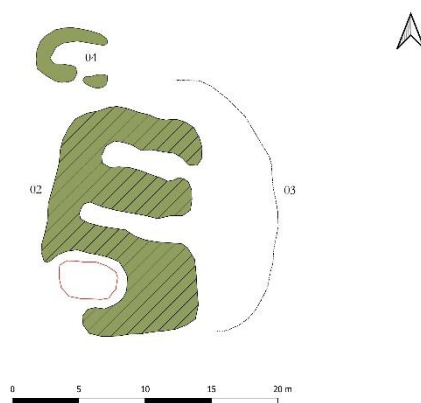
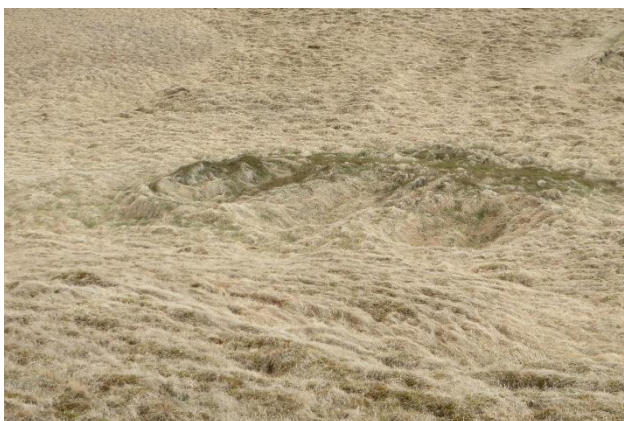
Til vinstri: Beitarhús 01, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Lýsingin hefst á beitarhúsatóft 01 sem er austast á svæðinu. Tóftin er 30x11 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún skiptist í hlöðu og fjárhús sem bæði snúa eins og tóft. Austast í tóftinni eru fjárhúsin sem eru 19x3 m að innanmáli. Í þeim miðjum er grjóthlaðinn garði alveg gróinn. Innan við fjárhúsin er niðurgrafin hlaða í vesturhluta tóftar. Er hún 4,5x3 m að innanmáli. Mikið hrun úr veggjum er í hlöðunni, sérstaklega úr norður- og suðurveggjum. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og sjást 3-7 umför í innra byrði veggja. Utanmáls eru veggir 0,3-1 m á hæð. Þar sem hlaðan er niðurgrafin er hún talsvert dýpri en fjárhúsin og eru veggir hennar allt að 1,5 m á hæð innanmáls. Samkvæmt Ester Guðjónsdóttur og Jóhanni B. Kormákssyni, heimildamönnum, notaði afi Jóhanns beitarhúsin.

Hættumat: Engin hætta

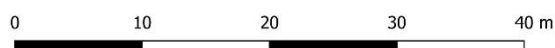
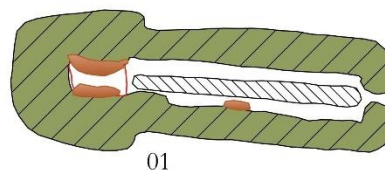
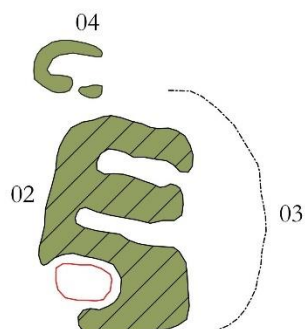
ÁR-311:023_02 tóft beitarhús

A 437696 N 400635

Til vinstri: Beitarhús 02, horft til norðausturs. Til hægri: Teikning af þeim minjum sem eru á staðnum, utan 01.

Eldri beitarhúsatóft 02 er á rústahóli 03, um 35 m vestan við tóft 01. Hún er 16,5x12 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin skiptist í þrjú hólfi, tvö fjárhús og niðurgrafna hlöðu syðst. Öll snúa hólfin austur-vestur. Nyrsta hólfið er 6x1,7 m að innanmáli. Op er á því á austurgafli. Miðhólfið er 8x1,7 m að innanmáli og op er á austurgafli. Syðst er svo niðurgrafnin hlaða sem er 5x3 m að innanmáli. Ekki sést op inn í hana. Tóftin er torf- og grjóthlaðin en mjög gróin svo aðeins sést í stöku steina. Veggir eru 0,5-1 m á hæð. Innra byrði veggja í hlöðunni er herra en

Yfirlitstekning af þeim minjum sem skráð eru undir númerinu 023.

í öðrum hólfum allt að 1,5 m.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:023_03 þúst

A 437706 N 400635

Rústahóll 03 er undir beitarhúsatóft 02. Hann er 19x16 m að stærð og hæð hans er 0,5-0,7 m. Í honum eru greinileg uppsöfnun leifa úr eldri minjum, líklega eldri beitarhúsum.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:023_04 tóft heystæði

A 437694 N 400649

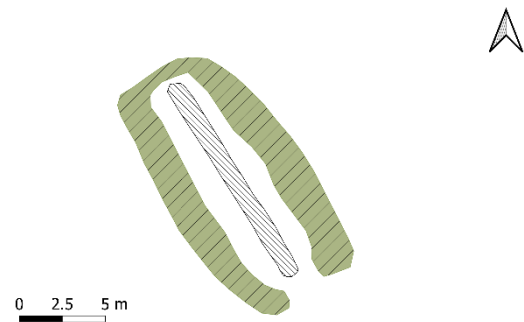
Tóft 04 er fast norðan við beitarhús 02. Hún er einföld, 5,5x4,2 m að stærð og snýr vestur-austur. Innanmál hennar er 4x1,8 m. Tóftin er torfhlaðin og hæð veggja er 0,3-0,5 m en ekki sést veggur á austurhlið tóftar. Hlutverk tóftarinnar er óþekkt en líklega er um heytóft að ræða.

Hættumat: Engin hætta

Heystæði 04, horft til norðausturs.

ÁR-311:024 tóft beitarhús

A 439554 N 402678

Til vinstri: Beitarhús 024, horft til norðvesturs Til hægri: Teikning af sama stað.

Beitarhúsatóft er um 1,3 km norðaustan við bæ 001 og rúmum 1,2 km suðvestan við beitarhús 034.

Tóftin er suðaustan undir mosagrónum klettaási. Næst tóftinni er grasi gróið en suðvestan við hana er Við tóftina er framræst votlendi.

Tóftin er einföld, 16 x 8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Dyr eru á suðausturgafli. Veggir eru hlaðnir úr grjóti og torfi en ekki er hægt að telja umför vegna þess hve gróin tóftin er. Veggir eru stæðilegastir á norðausturhlíð þar sem hæðin nær 1,2 m. Aðrir veggir eru víðast 0,6 m á hæð. Eftir endilangri tóftinni er grjóthlaðinn garði sem er 0,3 m á hæð.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:025 gata leið

A 438017 N 400860

Til vinstri: Leið 026, horft til austurs. Til hægri: Teikning af sama stað. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Gróin gata liggur upp gil að beitarhúsum 023 en hverfur 200 m norðaustan við þau. Gatan er 1,1 km suðvestan við bæ 001 og liggur upp gilið meðfram læknum sem þar rennur. Ætla má að þessi gata sé á leið sem lá milli bæjar og beitarhúsa.

Norðurhlíðar gilsins eru grónar og meira aflíðandi en suðurhlíðar þar sem er mól og grjóti. Gatan liggur eftir botni gilsins, norðan við lækinn.

Gatan sést sem stakur gróinn kindastígur. Hún hlykkjótt en liggur nokkurn veginn austur-vestur. Gatan er 0,3 m á breidd og hægt er að fylgja henni á 270 m löngum kafla.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:026 frásögn vatnsból

A 438056 N 401767

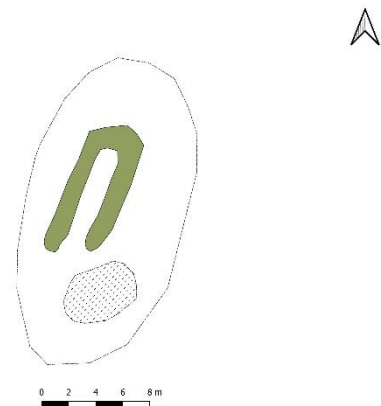
Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni, heimildarmanni og bónda á Sólheimum, var vatnsból bæjarins í læknum, um 610 m vestan við bæ, rétt vestan við þar sem eyðibýlið Skriðu mun hafa staðið. Að öllum líkindum mun þetta vatnsból hafa verið notað frá Skriðu þegar þar var búið. Vatnsbólið var í notkun til ársins 1966 en þá var það flutt upp í Vatnsdal.

Í gílinu þar sem lækurinn rennur er mikil rauðamöl
Ekki sjást nein ummerki um mannaverk við vatnsbólið.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:027 bæjarhóll bústaður

A 438755 N 401767

Til vinstri: Bæjarhóll 027 sést í fjarska, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni var eldra bæjarstæði á Sólheimum í sléttu túni rúmum 100 m austan við bæ 001 sem sýndur er á túnakorti frá 1922 og rúmum 50 m SSV við útihús 003. Stóð bærinn þar til aldamótanna 1900 að hann var færður til vesturs (sjá 001).

Bærinn var sunnan við gróinn hól í gamla heimatúninu, syðst á grónum ási.

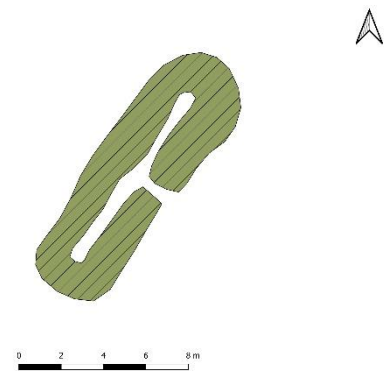
Bæjarhóllinn er 20x15 m að stærð og snýr h.u.b. norður-suður. Brúnir hans er skýrar til allra átta nema vesturs. Hóllinn er 0,4-0,7 m á hæð og í honum er því enn talsvert af óröskuðum mannvistarleifum þó að hólnum hafi verið raskað við sléttun. Sjá má tvær greinilegar dældir á hólnum og ein gæti mögulega verið leifar af yngri fjárhúsi, eða bæjarhúsi (snýr nálega norður-suður, 11,4 m að stærð).

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-311:028 tóft beitarhús

A 437911 N 401968

Tóft er um 820 m vestan við bæ 001 og um 250 m norðvestan við eyðibýlið Skriðu 006, á leiðinni upp í Vatnsdal, þar sem örnefnin Miðklif og Eystri-Þumalgrófarás eru merkt á örnefnakorti Ingimundar Einarssonar.

Til vinstri: Beitarhús 029, horft til suðausturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Grasi- og mosavaxið svæði. Smáþýft en fremur sléttlent er undir ásnum. Lítill lækur rennur austan við tóftina til suðvesturs.

Tóftin er 13,5x4,5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og innanmál hennar er 9,5x1 m. Op er á suðaustur-langhlið tóftarinnar, undan halla í átt að læknum. Tóftin er torf- og grjóthlaðin en gróin svo aðeins sést í stöku grjót, sérstaklega í inngangi. Veggir eru signir og er hæð þeirra 0,3-0,5 m. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en helst kemur til greina að hún sé af beitarhúsum.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Sólheimar

ÁR-311:029 heimild um leikvöll

A 438783 N 401834

Samkvæmt Jóhanni B. Kormákssyni, heimildamanni, var leikvöllur barna rúmum 130 m norðvestan við bæ 001 og rúmum 10 m norðan við túngarð 004.

Börn léku sér á hálfgrónum klapparhól. Umhverfis hólinn er óræktað svæði og rétt suðvestan við hólinn er trjárækt.

Engin merki sjást lengur á þessu svæði um að þar hafi leikur barna verið enda ekki mikilla ummerkja að vænta á slíkum stað.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:030 garðlag nátthagi

A 438433 N 401705

0 5 10 m

Til vinstri: Garðlag 030, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Torfhlaðið garðlag liggur meðfram túni austan undir Kumlhóli 014, um 240 m vestan við bæ 0001, Garðlagið sést á ljósmynd í eigu heimildamanns og var sennilega nátthagi.

Garðurinn er á mörkum túns og þýfðs móa við rætur Kumllhóls.

Í heild sést garðurinn á 65 m löngum kafla og liggur hann norður-suður. Norðurhluti garðsins (40 m) er nokkuð greinilegur, er 0,5-1m á breidd og 0,2-0,5 m á breidd. Suðurhluti garðsins er mjög óljós og þar sést hann aðeins sem gróinn hryggur á 20-25 m löngum kafla, samtals 60-65 m á lengd.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:031 þúst óþekkt

A 438708 N 401869

Norðaustast í gamla heimatúninu er lítt afgerandi þúst. Hún er um 110 m NNV við bæ 001 og 80 m VNV við leikvöll 029.

Í sléttu túni sem hefur verið fært til norðurs.

Þústin er 5 m í þvermál og rís 0,2 m hærra en umhverfið. Hún sker sig einnig úr umhverfi sínu vegna gróskumeiri gróðurs en er í kringum hana. Mörk þústarinnar eru nokkuð skýr, að norðurjaðrinum undanskildum. Ekki sést móta fyrir innri brúnum vegna en líklegt að hér séu leifar af útihúsi. Þess má geta að fast sunnan og norðan við þústina má greina grunna og óreglulegar dældir sem kunna að vera til vitnis um mannvist undir sverði. Ummerkin eru hins

Þúst 031, horft til vesturs.

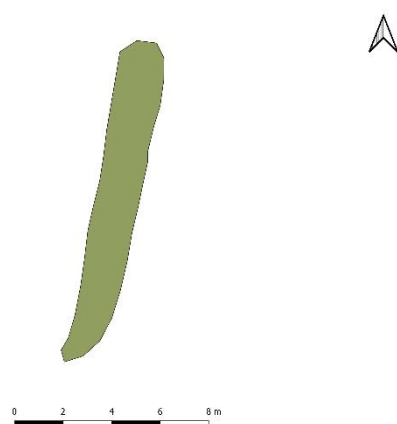
vegar of óljós til þess að setja það á sér númer og því eru þær fremur skráð undir þessu númeri.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:032 garðlag vörslugarður

A 438304 N 401469

Stutt garðlag er um 110 m sunnan við Kumlholt 014, 470 m suðvestan við bæ 001 og 210 m suðvestan við garðlag 030. Það liggur á milli tveggja hóla og hefur hindrað för búsmala.

Til vinstri: Garðlag 032, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

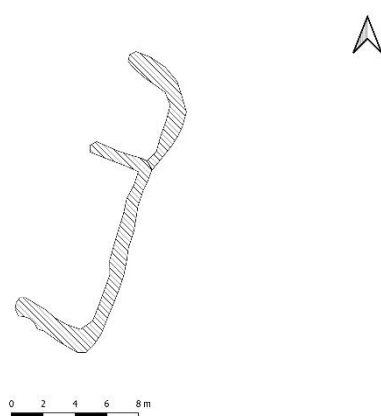
Garðlagið liggur um mosa- og grasivaxið svæði sem er nokkuð þýft. Lítið gil eða dæld er vestan við það en sléttuð tún til austurs.

Garðlagið er 13 m á lengd og liggur nokkurnvegin norður-suður. Það er 1,7 m á breidd og um 1 m á hæð en aðeins lægra nyrst. Lítilsháttar rof er í því þar sem sést í mold.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:033 gerði rétt

A 440297 N 403663

Til vinstri: Gerði 033, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Grjóthlaðið gerði er 2,5 km norðaustan við bæ 001 og rúmum 100 m sunnan við landamerkjagirðingu milli Sólheima og Hörgholts ÁR-308.

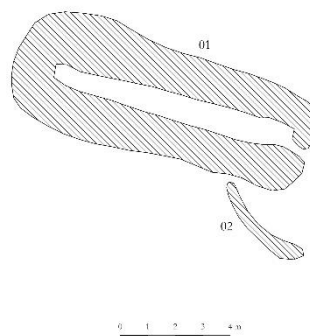
Gerðið er fast austan við mosagróinn klettahamar. Umhverfis gerðið er smáþýft deiglendi.

Gerðið er tvískipt, 21 x 6 m að stærð og snýr NNA-SSV. Klettahamar afmarkar gerðið til vesturs. Veggir þess eru nokkuð signir, 0,2-0,4 m á hæð. Sjá má 1-2 umför af stæðilegu grjóti í bland við flatar grágrýtishellur í hleðslum. Nyrðra hólfið er 4,5 x 4,5 m að innanmáli. Það er nokkuð gróið og ekkert op er greinanlegt á því. Syðra hólfið er stærra og greinilegra. Það er 10,5 x 5 m að innanmáli og snýr eins og gerðið. Mögulega er op í suðvesturhorni þess, en það gæti einnig verið rof. Líklega hefur gerðið verið notað sem rétt.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:034

Til vinstri: Beitarhús.01, horft til vesturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

ÁR-311:034_01 tóft beitarhús

A 438328 N 402679

Gróin beitarhúsatóft (01) og stutt garðlag (02) eru í grónum hvammi suðaustan undir norðausturenda Vestri-Þumalgrófaráss, rúmum 1 km NNV við bæ 001.

Mosagrónir klettahamrar afmarka hvamminn til austurs, suðurs og vesturs en til norðurs er þýft deiglendi. Í hvamminum vex gras og mosi.

Lýsingin hefst á beitarhúsum 01 en þau skiptast í fjárhús og hlöðu. Tóftin er 21x10 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Veggir standa grónir og eru hlaðnir úr torfi og grjóti. Stæðilegastir eru veggir á norðurhlið, 1,2 m á hæð, en víða annars staðar eru þeir 0,3-0,6 m á hæð. Vesturendinn, hlaðan, er grafinn niður og inn í aflíðandi brekku. Í veggjum má sjá 1-3 umför af stæðilegu hleðslugrjóti, einkum í austurenda tóftarinnar en hún verður grónari eftir því sem innar og vestar dregur. Fjárhúsin eru í austurenda, 15 x 3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Eftir þeim endilöngum er grjóthlaðinn garði og dyr á austurgafli. Innan við fjárhúsin er hlaðan, ekki er veggur á milli þeirra. Hún er samansigin, 3 x 2 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hlaðan er niðurgrafin um 0,4 m. Lítið heystæði er við utanvert norðausturhorn fjárhúsa og sambyggt tóftinni. Það er 2,5x2 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Líklega hefur verið op inn í það á austurhlið en það sést ekki lengur vegna hruns.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-311:034_02 garðlag túngarður

A 438324 N 402676

Lítil garðlagsbútur er greinilegur rétt sunnan við beitarhús 01. Garðurinn liggur til suðausturs frá austurenda beitarhúsanna. Hann er 7,5 m á lengd og 0,3-0,5 m á hæð. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn en ekki sjást umför í hleðslum vegna gróðurs. Líklegt verður að teljast að þessi bútur af garðinum sé það eina sem er eftir af garði sem afmarkaði lítið tún austan við beitarhúsin sem hefur verið jafnaður um að öðru leyti.

Hættumat: Engin hætta

Garðlag 02, horft til norðvesturs

ÁR-338 Bryðjuholt

Sögulegar heimildir

1686: 20 hdr., Skálholtsbiskupseign. **BL**, bls. 110.

1695: 20 hdr., Skálholtsbiskupseign. **BL**, bls. 110.

1709: Jarðardýrleiki óviss, Skálholtskirkjueign. **JÁM II**, bls. 262.

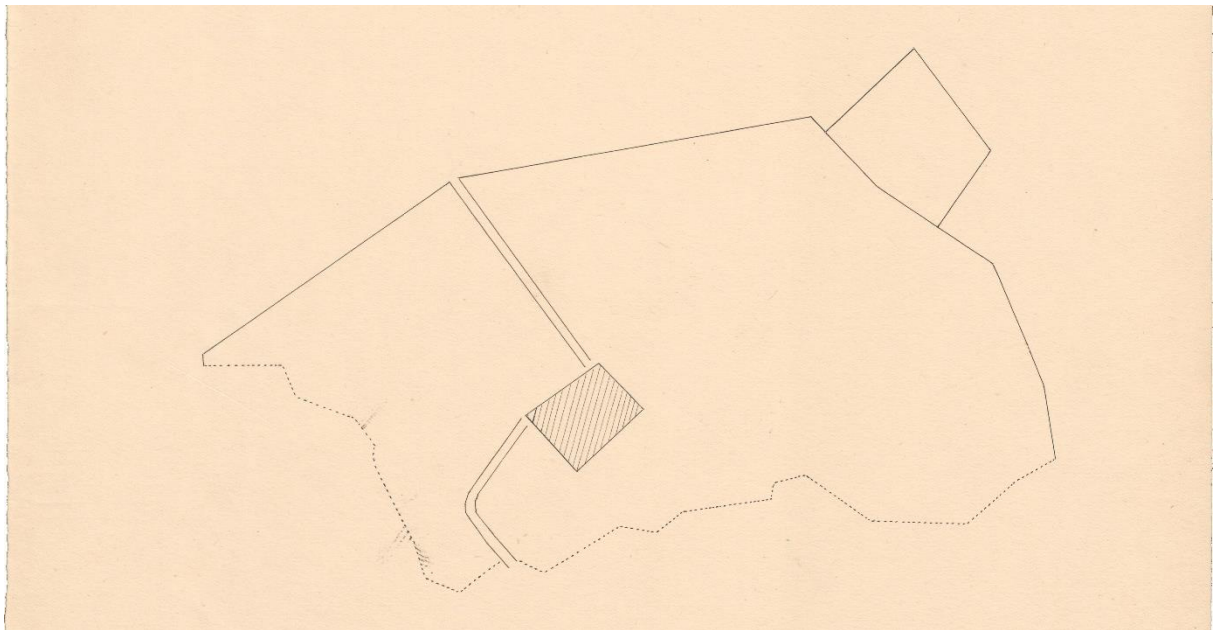
Bænhús var á jörðinni, er elsta heimild sem getur þess er frá 1331, **DI II**, bls. 664. Ekki er vitað hvenær bænhúsið var aflagt, en þess er ekki getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1709.

Landkostir

1921: Tún 5,3 ha, 2/3 slétt. Matjurtagarðar 7,55 ha., nátthagi 0,4 ha.

1709: „Laxveiði á jörðin í Hvítá, en er örðug. Veðrasamt er hjer og verður oft skaði að,“ **JÁM II**, bls. 262.

„Meðaljörð að landrými. Landið er grösugt og gott til beitar, bæði sumar og vetur. Að meirihluta er landið mýrlendi, en þurrlendi er þó mikið og gott ræktunaland, en er nokkuð langt frá bæ. Í landinu austanverðu eru lágir ásar og lægðardrög með vallendisgróðri. Engjar voru allgóðar,“ **SB I**, bls. 310.

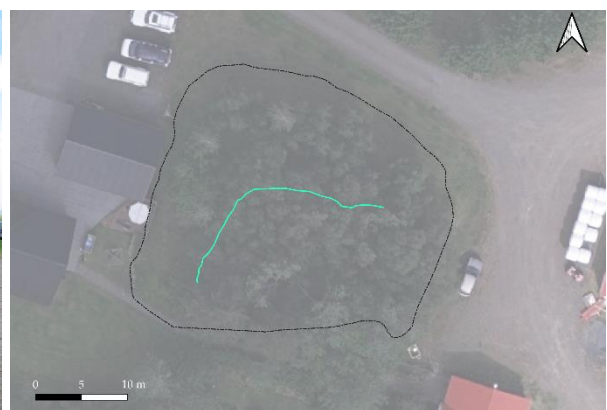

Túnakort af heimatúni jarðarinnar frá 1921. Ekki tókst að upprétta það yfir loftmynd á sannfærandi hátt til birtingar. Heimild: **Túnakort** 1921.

Bryðjuholt um 1940, vatnslitamýnd eftir Ingimund Einarsson sem birtist í Árningsi I, bls. 535.

Bæjarstæði Bryðjuholts er suðvestarlega á aflöngum Bæjarásnum. Í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1904 segir: „Vorið 1903 var byggð heyhlaða [001_03] í Bryðjuholti í Hrunamannahreppi. Hún er austantil í bæjarhúsaröðinni. Grafið var fyrir henni rúml. 3. al. djúpt. Þar urðu fyrir leifar af veggjum tveggja tófta, eigi stórra, er virðist hafa verið eldhús og búr. Eldhústóftin var vestar. Í henni voru hlóð og öskustó undir. Þar stóð ljóskola milli steina og tók nokkuð fram úr [...]. Í búrtóftinni fundust leifar af skyrkeri, er stóð á 2 grágrýtissteinum, flötum [...]. Austur af þessum tveim tóftum, framan til, urðu fyrir leifar af smiðju. Þar var aska mikil og viðarkolabingur. Þar var og dálíttill stöpull eða hlaði af hellublöðum, er höfðu fengið svartan lit. Það hefir að líkindum verið smiðju-aflinn. Þar fannst hnífsblaðsbrot, er þó var svo ryðgað, að það hélt sér ekki.“ Í örnefnalýsingu segir: „Gömlufjós [sjá 001_02] nefndist staður í bæjarhólnum vestarlega, þar sem nú er trjágarður. Þar mun hafa verið nauta- eða geldneytafjós á 19. öld.“ Bæjarhól Bryðjuholts hefur verið raskað að miklum hluta en vestasti hluti hans er að miklu leyti óraskaður, þar sem Gömlufjós voru. Nýtt hús með kjallara var byggt á bænum árið 1950, litlu neðan og sunnan við eldra bæjarstæði.

Til vinstri: Bæjarhóll 01, horft til suðvesturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Bærinn stóð á malarplani ofan og norðan við núverandi íbúðarhús byggt 1950 og náði bæjarhóllinn austur á brún Bæjarássins þar sem er stór fjóshlaða sambyggð fjósi og vestur fyrir trjáreit að yngra íbúðarhúsi á bænum sem byggt var 1988.

Bæjarhóllinn í Bryðjuholti hefur að líkindum verið 70x30 m að stærð og sneri VNV-ASA. Mikið

rask hefur verið á honum vegna niðurrifs og byggingaframkvæmda en ekki hefur verið hróflað mikið við vestasta hluta hans þar sem enn er talsverð hólmyndun og þéttur trjáreitir. Í þessum hól er talað um að Gömlufjós hafi verið (sjá 001_02). Einnig er mögulegt að bænhús 002 hafi verið í þessum hluta bæjarhólsins.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Árbók 1904, 22-23; Ö-Bryðjuholt, 8; Árnesingar I, 535-536

ÁR-338:001_02 *Gömlufjós* heimild um fjós A 436241 N 406464

Líkt og fram hefur komið í umfjöllun um bæjarhól 001_01 var fjós vestarlega á honum þar sem heitir Gömlufjós. Nýtt fjós var byggt austan við bæinn árið 1977 og hefur þá ef til vill verið farið að kalla eldra fjósið Gömlufjós til aðgreiningar. Þriðja fjósið var svo byggt árið 2005 nokkru norðan við bæjarstæðið. Þéttur trjálundur er á vestanverðum bæjarhólnum og þar sjást engin ummerki um Gömlufjós lengur.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:001_03 heimild um hlöðu A 436264 N 406456

Samkvæmt grein í Árbók Hins íslenska fornleifafélags frá 1904 var byggð hlaða árið 1903 austan við íbúðarhúsið í Bryðjuholti. Þegar grafið var fyrir fjósinu var komið niður á fornar mannvistarleifar úr eldri bæjarhúsum. Hlaðan var austarlega á bæjarhólnum, fast VNV við núverandi fjóshlöðu og SSV við steinsteypta skúrbyggingu með olútanki. Engin ummerki sjást lengur um gömlu hlöðuna vegna niðurrifs og byggingaframkvæmda.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Árbók 1904, 22-23

ÁR-338:002 heimild um bænhús A 436246 N 406446

BRYÐJUHOLT Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS

[1331]: "[...] liggur thil songs j runa [...] brydiuhollt [...]." DI II, 665-666, sbr. einnig máldagi 1382-1391, DIV, 43-44. Staðsetning bænhúss í Bryðjuholti er ókunn en ætla má að það hafi verið á eða við bæjarhól 001_01. Ef bæjarhlaðið hefur alltaf verið sunnan við bæjarhólinn er líklegt að bænhúsið hafi verið litlu sunnan við bæinn, vestan eða austan við hann. Eins kann að vera að bænhúsið hafi verið á vestanverðum bæjarhólnum þar sem er trjálundur.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: DI II, 664-665; DI V, 43-44

ÁR-338:003 Stóru-Flatholt heimild um fjárhús

A 435160 N 406693

Stóru-Flatholt 003, horft til vesturs.

„Stóru-Flatholt nefnist stórt móaholt í mýrinni utarlega vestan við Bryðjuholt, og er það upphaflega jökulalda. Þar er nú ærhús og talsvert tún. Jón Magnússon byggði þar fyrst sauðahús um 1915,“ segir í örnefnaskrá. Leifar af steiptum fjárhúsum eru þar sem sauðahúsin voru áður, um 1 km VNV við bæ 001 og 110 m norðaustan við ristu 031.

Fyrir norðan og austan fjárhúsin eru sléttuð tún og þýfður mói sunnan við þau. Óræktað svæði er næst húsaleifum til vesturs, á holtinu.

Engin ummerki um eldri hús sjást á Stóru-Flatholtum og hafa þau líklega horfið þegar

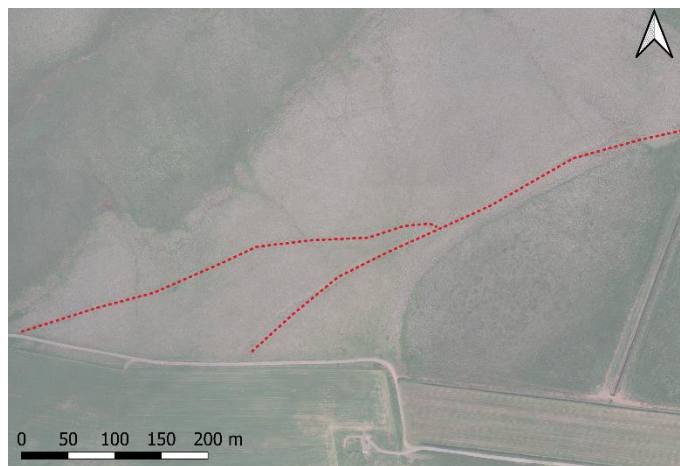
ýngri hús voru byggð eða vegna túnræktar í næsta nágrenni. Veggir af steiptum húsum á sama stað standa enn og hefur húsið verið byggt inn í aflíðandi halla til norðurs. Húsgrunnurinn er 16.5 x 13.5m að stærð.

Hættumat: Hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 2

ÁR-338:004 Flosatraðir gata leið

A 435208 N 406911

Teikning af leið 004, Flosatraðir. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

„Flosatraðir nefnast fornar reiðgötur vestan í Stóru-Flatholtum og út að Hvítá, og var áður vað [005] á Hvítá, kennt við Grámel vestan við ána,“ segir í örnefnaskrá. Í viðbótum við örnefnaskrá segir: „Flosatraðir eru að gróa upp, vegna þess að færri skepnur ganga þar núna.“ Flosatraðir eru vil Litlu-Flatholt, um 1,1 km VNV við bæ 001 og 220 m norðan við Stóru-Flatholt 003. Leiðin er merkt inn á Herforingjaráðskort frá 1910.

Leiðin liggur norðan við gróinn mel, um þúfur og mishæðir. Norðan við þær er djúpur framræsluskurður

Ummerki gatnanna eru greinilegar á um 800 m löngum kafla og liggja þær h.u.b. NNA-SSV en fyrir miðju tvístrast leiðin, og einn angi hennar liggur meira til suðvesturs á meðan hinn heldur áfram til SSV. Á vettvangi var norðuhluti gatnanna aðeins rakinn á um 100 m löngum kafla en göturnar sjást vel á loftmynd. Þær eru 4 m breiðar og er botn þeirra er gróinn að mestu.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 2; Ö-Bryðjuholt Viðb., 1

ÁR-338:005 heimild um vað

A 434242 N 407052

„Flosatraðir [004] nefnast fornar reiðgötur vestan í Stóru-Flatholtum og út að Hvítá, og var áður vað á Hvítá, kennt við Grámel vestan við ána,“ segir í örnefnaskrá. Vaðið er rúnum 2,1 km VNV við bæ 001 og 300 m vestan við Flosatraðir 004.

Lúpína er áberandi við bakka Hvítár en víða stendur grjót upp úr gróðrinum. Frá árbökkum tekur við grasivaxinn mói og ræktuð tún.

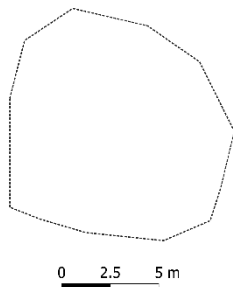
Vaðið var yfir Hvítá þar sem áin er nokkuð grunn. Áin er um 340 m breið á þessum slóðum. Malarslóði liggur að vaðinu í landi Bryðjuholts en engar gamlar götur sjást við vaðið.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 2

ÁR-338:006 þúst óþekkt

A 435099 N 406418

„Grænaborg er hóll í mýrinni um 300 m sunnan við Flataholtshúsið [003?]. Þar eru einhverjar tættur,“ segir í örnefnaskrá. Grænaborg er rétt sunnan við Stóru-Flatholt, um 1,1 km vestan við bæ 001 og tæpum 210 m sunnan við ristun 031. Á miðjum hólum eru óljós ummerki um hringlaga þúst.

Grænaborg er gróinn og þýfður hóll og allt í kringum hann er grösug og þýft deiglendi. Austan við hólinn er óljós akslóði sem liggur nálega norður-suður.

Þústin er 9.5 m í þvermál. Þústin rís 0,2 m hærra en umhverfið og sker sig órlítið frá umhverfinu

Teikning af þúst 006.

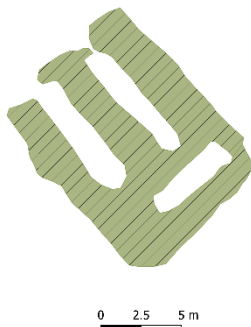
Ekki sést móra fyrir innri brúnum veggja og því óljóst hvort að um mannvirki er hér að ræða en náttúrumyndun. Örnefnið Grænaborg getur bent til þess að þarna hafa verið fjárborg.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 3

ÁR-338:007 Sauðhústættur tóft fjárhús

A 435727 N 406302

„Sauðhústættur eru sunnan við Bryðjuholtslæk skammt vestan við heimatúnið og núverandi þjóðveg. Hús þetta var lagt niður um 1915 vegna þess að sauðirnir fóru oft í lækinn og drápust,“ segir í örnefnaskrá. Stæðileg fjárhústóft er um 540 m VSV við bæ 001 og 170 m vestan við Skeiða- og Hrunamannaveg (30). Túnslóði frá Skeiða- og Hrunamannaveg liggur rétt norðan við fjárhúsið og út í tún til vesturs.

Tóftin er á grasigrónni bungu, nyrst á nýræktartúni. Túnið er rétt sunnan við lítinn læk.

Teikning af fjárhúsi 007.

Tóftin er 12,5 x 10,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru torf- og grjóthlaðnir og ná mest 0,9 m hæð á norðausturhlið eru víða talsvert lægri, eða 0,5-0,6 m. Tóftin er tvískipt og eru sjálf fjárhúsin (A) í norðvesturhluta tóftarinnar. Þeim er skipt í tvö hólf sem eru jafnstór og eru þau 7 x 2 m að innanmáli og snúa eins og tóftin. Dýraop er á báðum hölfum í norðvesturenda. Að baki fjárhúsanna er hlaða (B) en veggir hafa að miklu leyti hrunið inn í hana og þeir gróið og því erfitt að greina innra lag hennar. Hlaðan er þó a.m.k. 5 x 1,5 m að innanmáli og snýr þvert á tóftina. Hún er 0,5 m dýpri en fjárhúsin.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 3

ÁR-338:008 Stöðulholt heimild um kvíar

A 436392 N 406703

„Stöðulholt er lágt holt milli Bæjaráss og Miðmundaáss. Framan við það voru kýr mjólkaðar á kvöldin og síðan beitt um stund áður en þær voru bundnar inni,“ segir í örnefnaskrá. Stöðulholt er um 270 m NNA við bæ 001 og rúmum 70 m austan við Skeiða- og Hrunamannaveg (30). Holtið var rétt utan túns eins og það var afmarkað á túnakorti frá 1921.

Búið er að slétta Stöðulholt í tún.

Engin ummerki um kvíar eða stöðul sjást á yfirborði.

Stöðulholt 008, horft til norðurs.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:009 Stóravarða heimild óþekkt

A 436619 N 406660

„Stóravarða er varða upp á Bæjarásnum skammt framan við mörkin,“ segir í örnefnaskrá. Varðan var sunnarlega á Bæjarásnum, um 430 m norðaustan við bæ 001 og 30 m SSV við Litluvörðu 010.

Varðan var rétt austan við girtan trjálund, ásinn er breiður og mosagróinn.

Engin ummerki um vörðu sást á vettvangi. Mögulega hefur grjót verið tekið úr henni og sett undir girðingu sem girðir af trjálundinn á svæðinu. Ekki er vitað hvaða hlutverki varðan gegndi.

Par sem varða 009 var, horft til vesturs.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:010 *Litlavarða* varða landamerki

A 436637 N 406684

Litlavarða 010, horft til norðvesturs.

„Litlavarða er á Bæjarásnum skammt norðan við Stóruvörðu [009] Þar eru mörk milli Bryðjuholts og Kópsvatns [ÁR-339],“ segir í örnefnaskrá. Varðan er sunnarlega á Bæjarásnum, um 440 m norðaustan við bæ 001 og 30 m NNA við Stóruvörðu 009. Þessi varða er ekki á merkjum eins og þau eru í dag, ef marka má girðingar á merkjum.

Ásinn er nokkur breiður og mosagróinn. Suðvestan við vörðuna er trjálundur með grösugum botngróðri.

Varðan er 2 m í þvermáli. Hún er 0,5 m á hæð en búið er að raska vörðunni og setja gamla eldavél á hana miðja og hrúga síðan grjóti í vörðuna aftur. Varðan er hlaðin úr

rúnuðu grágrýti í bland við smágrýti. Ysta grjótið í vörðunni er stærra en það sem er í kjarna hennar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:011 *Kúadalur* álagablettur

A 436724 N 406613

Kúadalur 011, horft til ASA.

„Kúadalur nefnist fitin niður við og vestan við Bryðjuholtslæk innan við heimatúnið en austan við Bæjarásinn. Þar er góður hagi fyrir kýr [...]. Þar er álagablettur sem ekki má slá,“ segir í örnefnaskrá. Kúadalur er á milli Bæjarássins og Bæjarlækar, um 440 m ANA við bæ 001 og tæpum 100 m SSA við Litlavörðu 010.

Kúadalur er gróin vallendistorfa og er hálfdeiglent á austurhluta hans þess en eftir því sem vestar dregur verður hann þurrari.

Kúadalur er gróinn dalur og er enn nýttur sem hagi fyrir kýr og þar er gras ekki slegið. Engum sögum fer af því hvað átti að gerast ef dalurinn yrði sleginn.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:012 *Grástekkur* heimild um stekk

A 436944 N 406579

„Gráhella er lítill kletthóll sunnarlega á Brennimýri og norðan við Múlaenda. Þar er austurhornmark Bryðjuholtslands. Grástekkur er annað nafn á Gráhellu,“ segir í örnefnaskrá. Gráhella er litlu norðaustan við norðurenda Bryðjuholtsmúla, um 700 m norðaustan við bæ 00.

Gráhella er allstór gróðurlaus hóll og er grasivaxin og þýfð mýrarsund á milli klapparása á svæðinu í kring.

Ekki sáust skýr ummerki um stekkjartóft við Gráhellu/Grástekk við vettvangsgöngur árið 2019. Helga Magnúsdóttir, heimildamaður, man ekki eftir stekk á þessum stað.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:013 *Brúarás* örnefni brú

„Brúarás. Nafn þetta er nú gleymt [...],“ segir í örnefnaskrá. Hér er verið að skrá örnefnið Brúarás sem gæti bent á brú í nágrenni við ásin. Helga Magnúsdóttir, heimildamaður, man ekki eftir örnefninu. Það er heldur ekki merkt inn á örnefnaupprátt Ingimundar Einarssonar frá 1940. Frekari heimildir þarf til þess að staðsetja örnefnið með innan við 50 m skekkju.

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5; Ingimundur Einarsson: Örnefnabók Hrunamannahrepps - Bryðjuholt

ÁR-338:014 *Ærhúsklauf* örnefni fjárhús

A 436371 N 406195

„Litlaklauf eða Ærhúsklauf er lítil klauf vestan í Múlanum skammt sunnan við núverandi fjárhús. Þar er dý, sem er notað sem vatnsból [015] fyrir bæinn,“ segir í örnefnaskrá. Hér er verið að skrá örnefnið Ærhúsklauf sem gæti verið vísbending um að þar hafi fjárhús verið nærri. Ærhúsklauf er um 300 m suðaustan við bæ 001 og rúmum 110 m SSA við fjárhús 040. Gengið var um svæðið en engin ummerki um tóftir eða þústir sáust á yfirborði eða við yfirferð loftmynda. Örnefnið kann að vera dregið af fjárhúsi 040 sem er rétt norðan við Ærhúsklaufina en frekari heimildir þarf til þess að staðfesta það.

Ærhúsklauf er grösugur hvammur milli tveggja gróinna ása.

Engin ummerki um fjárhús sáust á yfirborði, hafi á annað borð verið fjárhús á þessum slóðum.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5-6

ÁR-338:015 heimild um vatnsból

A 436391 N 406261

„Litlaklauf eða Ærhúsklauf [014] er lítil klauf vestan í Múlanum skammt sunnan við núverandi fjárhús. Þar er dý, sem er notað sem vatnsból fyrir bæinn,“ segir í örnefnaskrá. „Vatnsb. lækur sunnan við túnið,“ segir á túnakorti frá 1921. Vatnsbólið er um 250 m suðaustan við bæ 001 og 50 m SSA við fjárhús 040.

Vatnsbólið er í grösugu deiglendi milli tveggja gróna klettaása.

Vatnsbólið er mikið raskað og er búið að setja vatnsleiðslu á staðinn sem liggur að íbúðarhúsum bæjarins. Engin ummerki um forn mannaverk sjást á þessum slóðum og ekki er víst að svo hafi verið.

Hættumat: Hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5-6

ÁR-338:016 Hádegisvarða varða eyktamark

A 436302 N 405911

Varða 016, horft til suðurs.

„Hádegisvarða er varða sunnarlega í Múlaendanum að sjá í suður frá bænum,“ segir í örnefnaskrá. Hádegisvarða er á austurhluta Bryðjuholtsmúla, um 550 m sunnan við bæ 001 og 90 m vestan við leið 039.

Varðan er ofan á stórrri klöpp og sést best úr suðri.

Varðan er grjóthlaðin, 2,5 x 2 m að grunnfleti og snýr austur-vestur. Stærra grjót er neðst í vörðu en það verður smærra eftir því sem ofar dregur. Varðan er 0,6 m á hæð. Þykkur og langur steinn liggur meðfram austurhlið og þekur hana að mestu.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 6

ÁR-338:017 Dagmálavarða varða eyktamark

A 436379 N 406077

Varða 017, horft til vesturs.

„Dagmálavarða er varða á Múlanum að sjá í suðaustur frá bænum,“ segir í örnefnaskrá segir í örnefnaskrá. Dagmálavarða er á miðjum Bryðjuholtsmúla, tæpum 390 m SSV við bæ 001 og 180 m norðan við Hádegisvörðu 016.

Norðurhlið Bryðjuholtsmúla er nokkuð mosavaxin en umhverfis vörðuna er lítill gróður og moldarflög. Rétt norðan við vörðuna og neðan við múlann er lítill trjáreitur.

Varðan er 1.5 x 1 m að grunnfleti, og snýr norður-suður. Hún er hlaðin úr 6-10 steinum og er varðan aðeins 0,2 m á hæð.

Nokkur grjótdreif er umhverfis vörðuna og

hefur líklega talvert af því grjóti hrunið úr henni.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 6

ÁR-338:018 Stekkatún heimild um fjárhús

A 436027 N 405971

„Stekkatún eða Gamla-Stekkatún er fjárhústóft vestan við Múlann. Þar var ærhús á 19. öld. Síðar var þar fjárrétt og tóftin notuð sem stekkur,“ segir í örnefnaskrá. Stekkatún er rétt vestan við Svörtukeldu, um 530 m sunnan við bæ 001 og 200 m austan við Skeiða- og Hrunamannaveg (30).

Stekkatún er á mörkum ræktað túns og óræktað svæðis.

Engin ummerki um fornleifar sáust á vettvangi og líklega hafa minjarnar horfið vegna

túnræktunar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 6

ÁR-338:019 varða óþekkt

A 436614 N 406234

Varða er mjög ofarlega á norðausturenda Bryðjuholtsmúla, rúnum 450 m austan við bæ 001 og sléttum 100 m suðvestan við Grettistak 038.

Umhverfis vörðuna er mosakragi. Norðurhlið múlans er sömuleiðis mosavaxin en suðurhlið með áberandi gróðursnauðar klappir.

Varðan er 1,4 m á kant og er 0,4 m á hæð. Stærri grjót má sjá í botni en eftir því sem ofar dregur verður það minna. Engin ummerki um hrun ur vörðunni eru greinanleg í kringum hana en mögulega hefur grjót úr henni verið nýtt annarstaðar eða það liggur undir gróðurþekju. Ekkert er vitað um það í hvaða tilgangi varðan var hlaðin. Á örnefnasjá er þessi varða kölluð 'Dagmálavarða' en það er líklega varða 017.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-338:020 *Magragerði* heimild um kvíar

A 436338 N 406613

„Magragerði nefnist stykki í túninu norðan við bæinn, sem var tekið til ræktunar fyrir 1900 utan við hinn forna túngarð [035]. Líklega hefur verið girt í kringum það [...]. Þar voru hafðar ær í kvíum þar til fráfærum lauk um 1920,“ segir í örnefnaskrá. Örnefnið 'Magragerði' er merkt NNV við bæ 001, innan túns, á örnefnauppdrætti sem fylgir örnefnaskrá. Ætla má að Magragerði hafi verið á sama stað og gerði sem sýnt á þessum slóðum á túnakorti en það var 170 m norðan við bæ 001 og 80 m norðaustan við nýja fjósið sem byggt var 2005.

Gerðið var þar sem er flatlent og slétt tún.

Engin ummerki um gerði eða kvíar sjást lengur vegna sléttunar. Ekki er ljóst af tilvísun í örnefnalýsingu hvort að kvíar í Magragerði hafi verið færirkvíar eða hlaðnar kvíar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 7-8; Túnakort 1921

ÁR-338:021 *Framtraðir* heimild um traðir

A 436233 N 406383

Traðir 021, horft til suðurs.

Taðir eru merktar inn á túnakort frá 1921. Þær lágu frá vesturhorni bæjar 001 í suðvesturátt, og sveigðu svo til SSA. "Framtraðir voru traðir frá bænum niður að læknum," segir í örnefnaskrá og eru það sömu traðir og sýndar eru á túnakortinu. Traðirnar voru þar sem nú er sléttuð tún í aflíðandi brekku til suðurs og neðan við túnið er graslendi sem nær að Bryðjuholtslæk.

Engin ummerki um traðir sjást lengur í túninu vegna sléttunar en í lægð fyrir sunnan túnið má sjá móta fyrir rennu sem liggur NNA - SSV og sveigir svo til SSA og

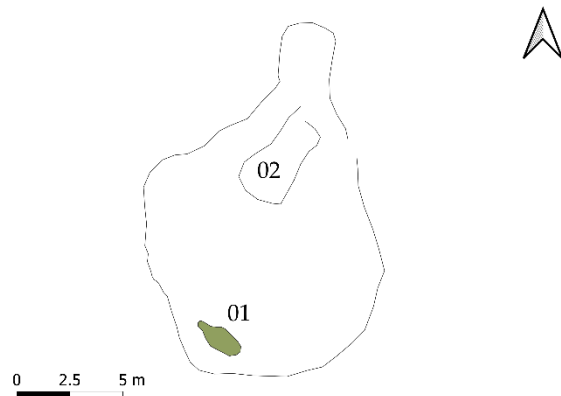
liggur meðfram Bryðjunefi. Rennan er í framhaldi af tröðunum sem lágu upp að bænum. Sjá má að farið hefur verið eftir þessari leið á vélknúnum ökutækjum og hefur sú umferð ef til vill dýpkað og breiknað rennuna.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1921; Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:022_01 Bryðjuleiði þúst legstaður

A 436220 N 406365

Til vinstri: Legstaður 01, horft til NNA. Til hægri: Teikning af sama stað.

Gryfja 02, horft til SSA.

„Bryðjuleiði eða Bryðjuhaugur er stór þúfa á Bryðjunefi, þar sem talið er, að Bryðja sú, er fyrst bjó í Bryðjuholti, sé grafín. Það er gömul hefð að slá ekki Brynjuleiði,“ segir í örnefnaskrá. Bryðjunef er lítil þýfð tunga sem gengur til suðurs út frá túninu í Bryðjuholti og er utan þess svæðis sem er slegið. Neðan við tunguna er allhált niður í farveg Bæjarlækjarins. Fast austan við tunguna eru ummerki um leið 021 út úr túninu og er þar allhár kantur fram af henni sem afmarkaði leiðina vesturs. Bryðjunef er um 17x12 m að stærð og snýr nálega norður

suður en svæðið mjókkar mikið í norðurenda. Innan þess er sögn um Bryðjuleiði 022_01 en norðarlega á því þar sjást einnig óljós ummerki um mannvirki 022_02. Minjarnar eru um 100 m SSV við bæ 001.

Bryðjunef er fremur flatt að ofan en aflíðandi halli er frá efsta og nyrsta hluta þess. Eins er aflíðandi halli niður að því úr norðri. Syðst er svæðið mjög þýft og eru stórar og langar þúfur þar. Á því vex gras, elfting og sóleyjar.

Að sögn Helgu Magnúsdóttur, heimildamanns, er Bryðjuleiðið fremsta og syðsta þúfan á Bryðjunefi, frammi á brún. Er hún 2 m á lengd og 1 m á breidd, snýr norðvestur-suðaustur. Þúfan er 0,2-0,3 m á hæð en samlagast brúninni að suðvestanverðu. Ekki er hægt að útiloka að heiðinn legstaður hafi verið á þessum stað og verður ekki unnt að skera úr um það án frekari rannsókna. Helga greindi frá því að getgátur hafi einnig verið um uppi um að kirkja hafi verið á þessum stað en það verður að teljast ólíklegt út frá staðháttum.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:022_02 gryfja óþekkt

A 436223 N 406373

Norðarlega á Bryðjunefi, á flata þar sem það er hæst, má óljóst greina innanmál í einhverskonar mannvirki. Það er 0,3 m djúpt og 4x2,5 m stórt, snýr NNA-SSV. Vel kemur til greina að hesthús hafi verið á þessum stað, við leið 021 heim að bænum.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:023 *Hvolpatjörn* heimild um mógrafir

A 436355 N 406415

„Hvolpatjörn nefndist gömul mógröf framan við lækinn á móts við Bryðjunef. Þar var hvolpum drekkt fyrrum,“ segir í örnefnaskrá. Mógröfin var í túnjaðri, 120 m suðaustan við bæ 001 og 10 m suðaustan við Bryðjuholtslæk.

Þar er nú sléttað tún í ræktun.

Engin ummerki sjást um mógrafir vegna fyllingar og túnasléttunar.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:024 *Heybandsvað* heimild um vað

A 436254 N 406358

Heybandsvað 024, horft til suðvesturs

„Heybandsvað nefndist vað á Bryðjuholtslæk skammt ofan við Bryðjunef,“ segir í örnefnaskrá. Þetta vað var að líkindum 100 m SSV við bæ 001 og 35 m suðaustan við Bryðjuleiði 022.

Norðan við Bryðjuholtslæk er grasivaxið og stórpýft og sunnan við lækinn er sléttað tún í ræktun.

Engin ummerki sjást um vað á læknum en líklega hefur það verið þar sem hann sveigir til norðvesturs. Suðaustan við lækinn er tunga sem liggur að lækjarfarveginum. Á þessum stað er lækjarbakkinn nokkuð hár en lækurinn mjór.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:025 frásögn hænsnakofi

A 436340 N 406465

Þar sem hæsnakofi 025 var, horft til norðurs.

Heimildarmaður, Samúel Eyjólfsson, greindi frá því að á holtinu norðaustan við bæ 001 hafi staðið hæsnakofi. Hann var 100 m austan við bæ 001, þar sem lítill vatnstankur stendur og 17 metrum NNV við kálgarð 042.

Afgirt beitarhólf fyrir kýr er á því svæði sem hæsnakofinn var á. Í suðvesturhorni beitarhólfsins er vatnstankur og í kringum hann er möl. Beitarhólfið er í aflíðandi brekku til suðausturs.

Neðan við stall í hallanum þar sem hæsnakofinn stóð er vegslóði sem liggur frá núverandi útihúsum Bryðjuholts til norðausturs. Lítil sem engin ummerki um

hæsnakofann sjást lengur á yfirborði en í stallinum er grjót og steypuleifar sem ætla má að séu leifar af honum.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:026 Vestur-Kálgarður heimild um kálgarð

A 436247 N 406427

„Um aldamótin var kálgarður þar fyrir sunnan og vestan við traðirnar [021] nefndur Vestur-Kálgarður,“ segir í örnefnaskrá. Vestur-Kálgarður var fast suðaustan við bæ 001, þar stendur nú íbúðarhús sem byggt var 1950. Vestan við íbúðarhúsið er fallegur garður og sunnan við það er sléttáð tún í aflíðandi brekku til suðurs.

Þar sem kálgarðurinn var, er sem fyrr segir íbúðarhús og fallegur garður þar sem vaxa tré, runnar og blóm.

Engin ummerki um kálgarðinn sjást á yfirborði og er hann horfinn vegna byggingaframkvæmda og túnasléttunar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:027 Hesthúshóll heimild um hesthús

A 436184 N 406466

„Hesthúshóll nefndist hóll í vesturtúninu, en fyrir aldamót var þar hesthús,“ segir í örnefnaskrá. Hesthúsið var að öllum líkindum framan og vestan við nýlegt íbúðarhús (byggt 1988) efst í brekku sem hallar til suðurs og er allbrött. Þessi staður er 50 m vestan við bæ 001 og 15 m vestan við áðurnefnt íbúðarhús.

Sléttáð tún er í brekkunni þar sem hesthúsið var.

Búið er að ýta út leifum af hesthúsinu og sjást engin ummerki um það vegna sléttunar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:028 Hestaréttarhóll frásögn rétt

A 436335 N 406629

„Hestaréttarhóll hefur líklega verið norðvestan í túninu,“ segir í örnefnaskrá. Helga Magnúsdóttir, heimildamaður, þekkir ekki örnefnið Hestaréttarhóll en man eftir gamalli hestarétt við túngarð 035, nærri hesthúsi föður síns (sjá 036) norðan við Magragerði 020. Engin ummerki um Hestaréttarhól sjást í grennd við það svæði en hestaréttin sem hóllinn dregur nafn sitt af virðist hafa verið um 200 m norðan við bæ 001.

Þar eru flatlend, sléttuð tún.

Engin ummerki sjást um réttina vegna sléttunar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:029 náma mógrafir

A 436639 N 406526

Til vinstri: Yfirlitsmynd yfir mógrafir 029, horft til suðvesturs. Til hægri nærmynd af mógröf, horft til suðurs.

„Mór var tekinn víða við bæjarlækinn í Bryðjuholti, t.d. nálægt Kúadal,“ segir í viðbótum við örnefnaskrá. Mógrafir eru á milli bæjarlækjar og Bryðjuholtsmúla, um 450 m austan við bæ 001 og 100 m sunnan við Kúadal 011.

Mógrafirnar eru í þýfðu og grösugu deiglendi.

Mór var tekinn á svæði sem var um 85 x 45 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Fjöldi grafa innan svæðis er allt að 10 og þær allar mjög grónar og sumar byrjaðar að renna sama, Flestar grafirnar er 4 x 2 m að stærð og þær dýpstu eru 0,5 m djúpar.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Bryðjuholt Viðb., 1

ÁR-338:030 Litla-Flatholt heimild um mógrafir

A 435239 N 406723

„Mór var einnig tekinn vestur í mýri, sunnan undir Litla-Flatholti. Þar eru nú pyttir, ca. 1 m djúpir,“ segir í viðbótum við örnefnaskrá. Mógrafir voru um 910 m VNV við bæ 001 og tæpum 250 m ANA við fjárhús 003.

Á þessum slóðum er grösugt og framræst deiglendi. Til suðurs eru ræktuð tún.

Engin ummerki um mógrafir sjást á yfirborði. Búið er að ræsa landið fram og hafa grafirnar líklega þornað upp og síðan gróið yfir þær af þeim sökum.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt Viðb., 1

ÁR-338:031 *Flatholt* heimild um rist

A 435069 N 406632

„Torfrista var vestur í mýri, útundir Flatholti,“ segir í viðbótum við örnefnaskrá. Torfristusvæðið var um 1,2 km vestan við bæ 001 og rúmunum 220 m NNV við Grænuborg 006. Búið að ræsa fram land og rækta tún á stóru svæði sunnan við Stóru-Flatholt. Til suðurs eru deiglend svæði þar sem mosagróður er mikill í þúfum og rimum.

Engin ummerki um rist sjást á yfirborði enda gróa slík ummerki iðulega fljótt aftur.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Ö-Bryðjuholt Viðb., 1

ÁR-338:032 frásögn lambhús

A 436445 N 406558

Að sögn Samúels Eyjólfssonar, heimildamanns, voru lambhús á Bæjarásnum, norðaustast í túninu. Lambhúsin voru á miðjum ásnum um 210 norðaustan við bæ 001 og 100 m suðvestan við óljós ummerki um túngarð 035.

Minjarnar voru í sléttuðu túni þar sem var moldarflag vegna endurræktunar þegar skráningarmenn voru á ferð í júní 2019.

Lág, fremur flatlend hæð er í túninu þar sem lambhúsin voru. Engin ummerki um þau sjást vegna sléttunar en að sögn Samúels kemur grjótt upp á þessum stað við plægingu. Fleiri mannvirki kunna að hafa verið í þessum hluta túnsins því lágar hæðarbungur sjást ofan og neðan við staðsetningu lambhúsanna. Þar kunna að vera leifar af útihúsum sem hafa verið sléttuð í tún. Ummerkin eru hins vegar ekki nógu afgerandi til þess að þau séu skráð með formlegum hætti.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:033 gripir

A 436246 N 406429

Í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1949-1950 kemur fram að árið 1939 hafi hringur frá 14. eða 15. öld fundist í kálgarði í Bryðjuholti. Kálgarðurinn sem hringurinn fannst í er Vestur-kálgarður 026 sem er fast suðaustan megin við bæ 001, þar sem íbúðarhús, byggt 1950 er.

Fallegur garður er í kringum íbúðarhúsið þar sem vaxa tré, runnar og blóm og sunnan við garðinn er sléttað tún í aflíðandi brekku til suðurs.

16. mars 1939 barst Þjóðminjasafninu silfurhringur með áletrun, en hann fannst í gömlum kálgarði á bænum Bryðjuholti í Hrunamannahrepp og er talið að hann hafi borist með mold sem kom upp þegar grafið var fyrir hús. Ekki er ljóst hvar það hús var/er en ætla má að það hafi verið eða sé á eða nálægt bæjarhólnum. Í fasteignamati jarðarinnar eru engin hús skráð sem byggð eru fyrir 1950. Í Árbókinni segir: „Hringurinn er úr messing og virðist vera silfurkeiktur, 2,3 sm í þvermál, 5,3 mm breiddur, flatur á ytra sem innra borði, en utan á eru grafnar línur fram með báðum brúnum. Brúnirnar eru nú talsvert skörðóttar eins og teikningin sýnir. Letur er grafið allt umhverfis hringinn, nema hvað skilið er milli upphafs og endis áletrunarinnar með tveimur 4-blaða blómum, hvoru upp af öðru. Stafirnir ná milli línanna. Þeir eru með gröfnum útlínum, millibilin jafnhá og flötur stafanna. 1 bilunum milli stafanna eru sums staðar grunnt grafin þverstrik til fyllingar. Fyrstu iex stafirnir, nafnið iaspar, eru greinilegir, þá kemur fremur breitt bil til að tákna orðaskil, síðan greinilega stafirnir melc, en þá kemur allmjög étinn kafli, sem tekur yfir það, sem eftir er orðsins. Það virðist þó nokkurn

veginna öruggt, að á eftir c kemur i, svo að raunar vantar h í orðið (melchior), o er greinilegt en r mjög ógreinilegt. Á skörðótta kaflanum sér greinilega hluta af stöfunum bal, en fleiri stafir hafa ekki komið fyrir á hringnum. . . Af stafagerðinni mun ekki auðið að tímasetja hringinn nákvæmlega, en vafalaust er hann frá seinni hluta miðalda, líklega 14. eða 15 öld.“

Heimildir: Árbók 1949-50, 130. Ö-Bryðjuholt, 8.

ÁR-338:034 heimild um traðir

A 436237 N 406490

Traðir eru merktar inn á túnakort frá 1921. Þær lágu frá norðurhlið bæjar 001 í norðvesturátt. Traðirnar voru fast norðan við bæ 001 og lágu norðvestur og suðaustur og nú er þar malbikuð heimreið sem liggur upp að bænum.

Sunnan við veginn upp að bænum er sléttað tún og norðan við hann eru tré sem er búið að planta meðfram öllum veginum.

Engin ummerki um traðir eru sjáanlegar vegna vegarins sem lagður var á sama stað og traðirnar lágu.

Hættumat: Hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-338:035_01 heimild um túngarð

A 436145 N 406496

Á túnakorti frá 1921 afmarkar túngarður norðaustur- og norðvesturhliðar heimatúns Bryðjuholts. Náttúruleg brún virðist hafa afmarkað túnið að suðaustan - og suðvestanverðu. Að sögn Helgu Magnúsdóttur, heimildarmanns, var hesthús 035_02 sambyggt túngarðinum 035_01 vestast í túninu, suðvestan við heimreið og traðir 034.

Búið er að færa túnið mikið út og gömlu mörk þess hafa því verið afmáð. Gamla heimatúnið var suðvestast á Bæjarásnum, uppi á honum og í halla niður af honum til norðvesturs.

Túngarðurinn afmarkaði svæði sem var 300x180 m að stærð og sneri norðaustur-suðvestur, eins og Bæjarásinn. Þar sem túngarðurinn var í brekkurótum 120 m VNV við bæ 001 má óljóst greina hrygg í túninu en varla svo að hægt sé að fylgja honum. Hvergi sjást orðið leifar af gamla túngarðinum vegna sléttunar. Þess má geta að við netagirðingu uppi á ásnum sem skilur milli túns og skógræktar er dálítil þúst þar sem hesturinn Stjarni var heygður árið 1967.

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-338:035_02 frásögn hesthús

A 436151 N 406505

Hesthúsið sem var sambyggt túngarði 035_01 var að sögn Helgu Magnúsdóttur, heimildamanns, þannig að dyrnar á því vísuðu til vesturs og hestarnir gengu inn í það úr mýrinni vestan við túnið en komu ekki inná túnið. Engin ummerki sjást lengur um hesthúsið vegna sléttunar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:036 frásögn hesthús

A 436285 N 406624

Samúel Eyjólfsson, heimildamaður, greindi frá því að hesthús hafi verið syðst á Stöðulholti 008 í jaðri gamla heimatúnsins. Þar hafi verið ummerki um byggingaleifar en þeim var ýtt út við framkvæmdir við nýja fjósið (byggt 2005) sem er 70 m norðan við bæ 001. Hesthúsið var um 160 m norðan við bæ og 65 m norðan við nýja fjósið.

Á því svæði sem hesthúsið var á eru flatlend tún.
Öll ummerki um hesthúsið hafa verið máð af yfirborði.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-338:037 *Barnatorfur* örnefni leikvöllur

A 436679 N 406695

Barnatorfur 037, horft til suðurs.

„Barnatorfur eru grösugar vallendistorfur vestan í Bæjarásnum aðallega í Kópavatslandi [ÁR-339]. Börn hafa e.t.v. farið þangað til leika,“ segir í örnefnaskrá. Barnatorfur eru á mörkum Bryðjuholts og Kópavatns ÁR-339, um 470 m NNA við bæ Bryðjuholts 001 og 30 m NNA við Litluvörðu 010.

Leikvöllurinn er ofarlega á Bæjarásnum. Hér skiptast vel gróin svæði og berir klettahamrar.

Barnatorfur er grösugt torfa í litlum hvammi, eða dæld sem er 50 x 25 m að stærð og snýr VNV-ASA. Torfan er í kringum ógróið svæði. Engin merki sjást

um að á þessum stað hafi leikvöllur barna verið.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:038 *Grettistak* náttúrumin manndómsraun

A 436692 N 406299

„Grettistak er mjög stór hnallungasteinn, klofinn í tvennt, og situr hann uppi á kletti vestan við Gráutorfu,“ segir í örnefnaskrá. Grettistak er norðvestarlega á Bryðjuholtsmúla, um 450 m ASA við bæ 001 og 100 m NNV við vörðu 019.

Grettistakið er í grónum hvammi en allt í kring eru ógrónir hamrar.

Grettistakið er skófum vaxinn hnallugur eða bjarg, sem fallið hefur úr ásnum og situr neðarlega í hvammnum. Engin mannaverk eru sjáanleg á eða við hnallunginn.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5

ÁR-338:039 heimild um leið

A 436390 N 405891

„Hannesarklettar nefnast klettur austan í Múlanum eða tvö klettabelti, og má ganga eftir stíg á milli þeirra,“ segir í örnefnaskrá. Hannesarklettur eru um 590 m SSA við bæ 001 og rúmum 90 m austan við Hádegisvarða 016. Helga Magnúsdóttir, heimildamaður, man ekki eftir leið á þessum slóðum.

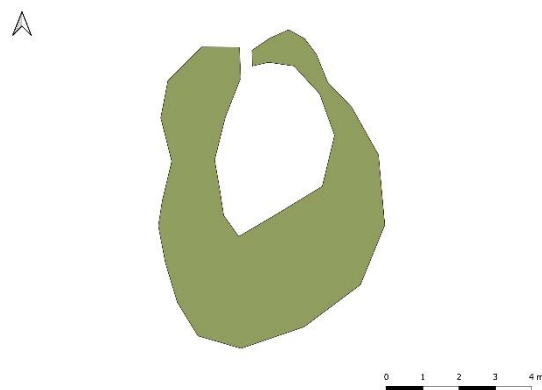
Á þessum slóðum er þýfður mói á milli kletta og austan við þá er grösugt mýrlendi.

Gengið var um Hannesarkletta en engin ummerki um leið sást. Ætla má að leiðin hafi aldrei verið fjölfarin og ummerki um hana því lítil.

Hættumat: Engin hætta
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 6

ÁR-338:040 tóft beitarhús

A 436383 N 406294

Til vinstri: Beitarhús 040, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Beitarhús voru suðaustan við Bryðjuholt samkvæmt Helgu Magnúsdóttur, heimildarmanni. Að hennar sögn er stutt síðan beitarhúsin voru rifin. Tóftin er rúmum 215 m suðaustan við bæ 001 og 35 m norðan við vatnsból 015.

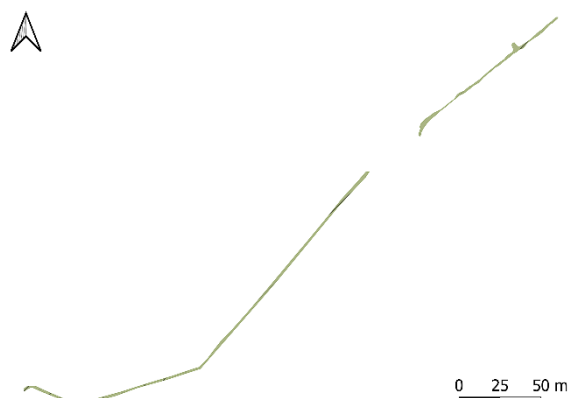
Beitarhústóftin er á grasivöxnum hól við norðurbakka lækjarsprænu sem rennur norðvestur-suðaustur. Litlu norðan við tóftina er ræktað tún.

Tóftin er 8 x 7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og torfhlaðin og sést orðið illa því veggir hennar eru útflettar og ná varla 0,2 m hæð. Norðurhlið tóftar er greinilegust og mögulegur inngangur er á henni miðri. Við vesturhlið tóftar er lág hæð sem er líklega efni úr beitarhúsum eftir niðurrífið.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:041 garðlag vörslugarður

A 436568 N 406424

Til vinstri: Garðlag 041, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Vörslugarður sem Magnús, faðir Helgu, heimildamanns, hlóð er sunnan við beitarhús 040,

upp við Bryðjuholtsmúla. Garðurinn er um 260 m suðaustan við bæ 001 og litlu suðaustan við mógrafir 029.

Garðurinn liggur um stórþýft mólendi.

Vörslugarðurinn liggur suðvestur-norðaustur meðfram norðvestanverðum Bryðjuholtsmúla og er um 420 m langur. Garðurinn er hlaðinn úr torfi og grjóti og sjást timburleifar úr girðingastaurum hér og hvar. Garðurinn er nokkuð siginn á köflum og sést hann mjög illa á kafla. Hann er víða um 0.5-1 m á breidd og 0,2-0,4 m á hæð.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:042 kantur kálgarður

A 436357 N 406460

Til vinstri: Kantur 042, horft til suðvesturs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Ungur kálgarður er 110 m austan við bæ 001 og 20 m suðaustan við hænsnakofa 025. Hann er neðan við vegslóða og 20 m norðvestan við Bryðjuholtslæk.

Kálgarðurinn er í grasivaxinni brekku til suðausturs og í honum vex rabarbari.

Kálgarðurinn er grafinn inn í bratta brekkuna en fremur flatlent er innan garðsins. Hann er 20x8 m á stærð. Neðan við garðinn er hlaðinn kantur, um 0,5 metra hár en hann sést ekki þar sem rabarbarinn vex.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-338:043 Veita heimild um áveitu

A 436038 N 406127

Veita nefnast dýjadrög niður við lækinn vestan við Bryðjunef, segir í örnefnalýsingu. Örnefnið bendir til þess að í Veitu hafi verið áveita. Veita er rétt norðan við Svörtuflöt (hét áður Svartakelda), um 410 m SSV við bæ 001 og rúmum 150 m norðan við Stekkatún 018.

Á þessum slóðum er ræktað tún.

Engin ummerki um áveitu sjást á yfirborði vegna túnaræktunar.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5

ÁR-338:044 varða óþekkt

A 436283 N 406120

Varða er ofarlega á vesturhlið Bryðjuholtsmúla, rúmum 340m sunnan við bæ 001 og 105 m VNV við Dagmálavörðu 017. Óljóst er um hlutverk vörðunar, mögulega hefur hún verið hlaðin sem landamerki en gæti einnig hafa verið eyktarmark.

Varðan er á flatrí, mosavaxinni klöpp á háum múlanum.

Varðan er 1,5 x 1,5 m að grunnfleti og 0,6 m á hæð. Ein stór grjóthella stendur upp á rönd og er haldið uppi með minni hellum til beggja hliða ásamt fjölda minni steina. Grjót í vörðunni er vaxið mosa og skófum.

Hættumat: Engin hætta

Varða 044, horft til norðurs

ÁR-340 Kotlaugar

Sögulegar heimildir

1686: 16 hdr., 160 ál., Skálholtsbiskupseign. **BL**, bls. 110.

1695: 6 hdr., 80 ál., Skálholtsbiskupseign. **BL**, bls. 110.

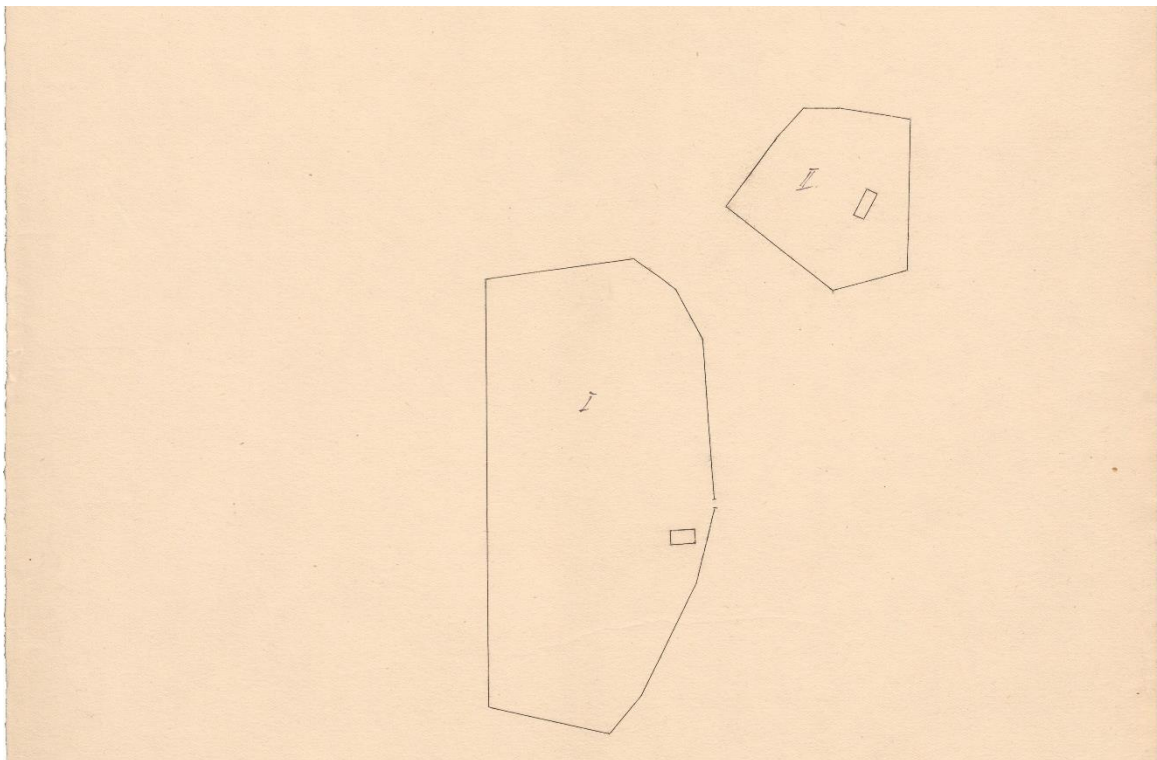
1709: Jarðardýrleiki óviss, Skálholtsbiskupseign. **JÁM II**, bls. 364. Þar segir einnig: „Kotlaugar meinast í í fyrstu hafa verið hjáleiga frá Skipholti [ÁR-342], en nú er þar fult fyrirvar.“

Árið 1904 fara Kotlaugar í eyði og leggjast undir Skipholt. Árið 1958 fá núverandi ábúendur 30 ha. land úr Kotlaugalandi og reistu þar býli. **SB I**, bls. 314.

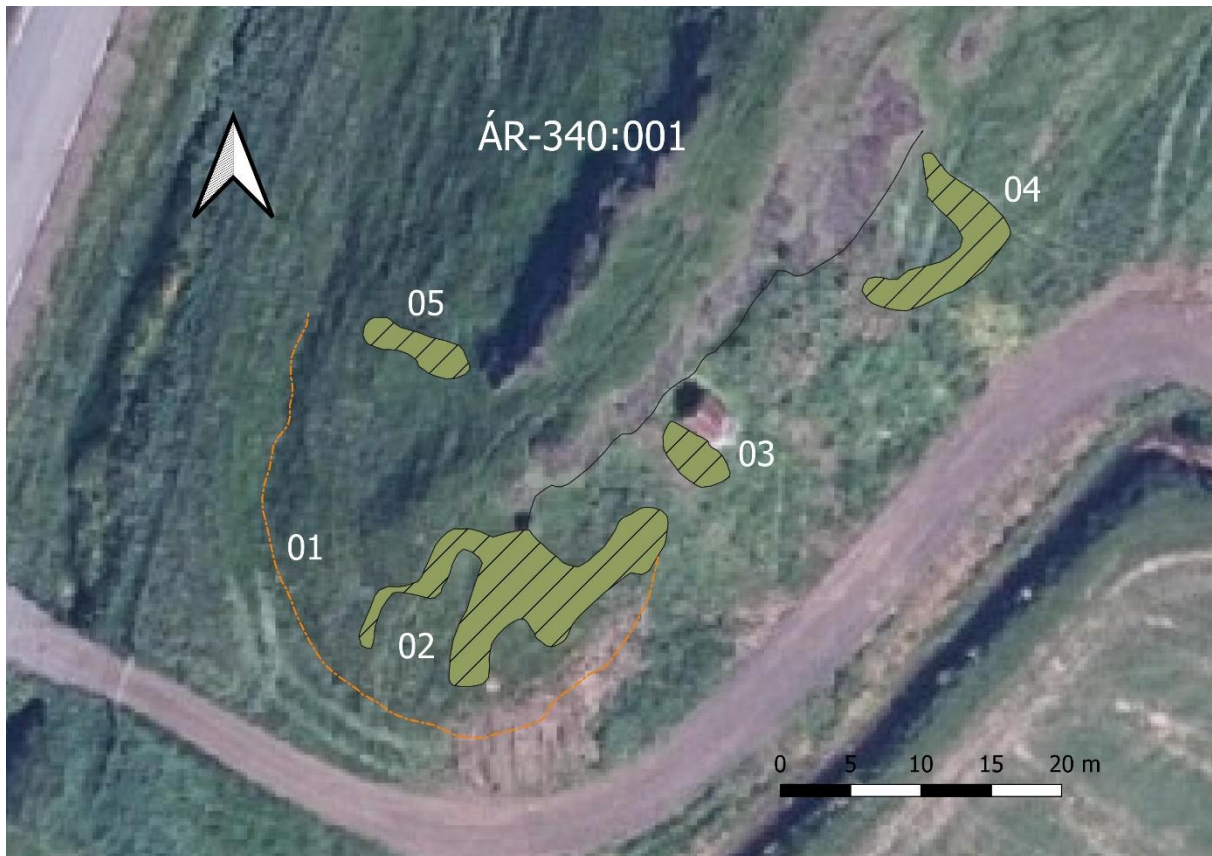
Landkostir

1921: Tún 2,8 ha, allt slétt. Matjurtagarðar 3,6 ha.

1709 „Móskurður er hjer yfirfljótanlegur, nógur fyrir þessa jörð og margar aðrar og kann að seljast ef vill,“ segir í **JÁM II**, bls. 264.

Túnakort af Kotlaugum frá 1921. Ekki tókst að rétta upp túnakorti af jörðinni, enda er túnakortið mjög einfalt að gerð. Heimild: **Túnakort 1921**

Teikning af minjum skráðar undir bæ 001. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

ÁR-340:001_01 Kotlaugar bæjarhóll bústaður

A 437817 N 409897

Kotlaugabærinn virðist ekki vera merktur inn á túnakort frá 1921 en bærinn fór í eyði árið 1904. Sigurjón Sigurðsson, heimildamaður, hafði eftir móður sinni (Valgerði Jónsdóttur, f. 30.10. 1929) að gamli Kotlaugabærinn hafi verið sunnan í Kotlaugaásnum. Þar kom m.a. upp glerdúkkuhús við jarðrask en greinilegt er að bærinn var rifinn og einhver sléttun hefur átt sér stað á staðnum. Herforingjaráðskort 47 NA frá 1910 sýnir bæinn líka á þessum stað. Á túnakorti Kotlauga eru sýnd tvö tún með stökum húsum, annað þeirra er Stekkatún 002 og hitt túnið (sjá 003) er talsvert stórt og er vestan undir Kotlaugafjalli. Er sérkennilegt að ekki virðist hafa verið tún við bæjarstæðið sunnan í Kotlaugaásnum en ef til vill er það vísbending

Bæjarhóll 01, horft til norðurs

um að bærinn hafi áður verið annarsstaðar. Er þá líklegast að hann hafi verið innan túns 003. Kotlaugabærinn byggðist aftur upp um 1960 á núverandi stað, 280 m norðvestan við gamla bæjarstæðið 001. Sunnan í Kotlaugaásnum eru minjar um bæinn á svæði sem er 55x35 m að stærð. Innan þess eru fimm fornleifar, bæjarhóll 001_01, bæjartóft 001_02, reykkofi 001_03, rétt 001_04 og túngarður 001_05.

Skeiða- og Hrunamannavegur (30) er vestan við Kotlaugaás. Deiglent hefur verið í kringum Kotlaugaás en það hefur verið ræst fram og eru nú slétt tún allt í kringum hann.

Ekki er gott að sjá hverstu stór túnbletturinn hefur verið sem bærinn var innan.

Bæjarhóll Kotlauga er 30x15 m að stærð og snýr NNA-SSV. Bærinn var á flatlendi, fast austan við bratta brekku og bæjarhúsin eru á miðjum hólnum. Erfitt er að greina uppsöfnun mannvistarlaga frá náttúrulegum hrygg við holtið. Hann virðist þó vera um 1 m hæð og algróinn.

Hættumat: Engin hætta

Heimildir: Túnakort 1921; Herforingjaráðskort 47 NA

ÁR-340:001_02 tóft bústaður

Bústaður 02, horf til vesturs.

A 437815 N 409906

Bæjartóft 02 er öll fremur óljós. Hún er 17x10 m að stærð, snýr nálega norður-suður og með góðum vilja má greina 3-4 hólfi í henni. Veggir eru úr torfi og grjóti, víða glittir í hellur og hleðslusteina. Þeir eru 0,3 m á hæð og 2-3 m á breidd. Upp við klettana í ásnum sjást veggirnir sem kantur. Grjótið er aðflutt og frábrugðið því sem er ásnum við bæinn. Stafnar snéru til suðausturs og hefur ekki verið víðsýnt frá bænum. Í vesturhluta tóftar er hólfi A sem er 5x4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Ekki er hlaðinn veggur á suðurhlið þess. Ytri brún

veggja í hólfinu sést nánst ekki en innri brúnin er 0,2 m á hæð. Þessi hluti bæjarhúsanna er grafinn inn í brekku til vesturs. Annað hólfi (B) er líklega inn af þessu hólfi til norðurs. Hólfið er 4x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Innri brún veggja sést í hólfinu en mörk þess eru óljós. Austan við hólfi A er hólfi C sem er syðst í bæjartóftinni og er raskað. Það virðist vera 5,2x3,2 m að innanmáli og snýr líklega norður-suður. Hólfi D er svo norðaustast í tóftinni, fast upp við kletta í Kotlaugaá. Sé tekið mið af staðsetningu þess hefur getað verið heygarður þar. Hólfið er 12x4 m að innanmáli, snýr norðaustur-suðvestur. Ekki er hlaðinn veggur á norðausturhlið þess.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-340:001_03 hús skemma

A 437831 N 409916

Reykkofi 001_03 er NNA við bústað 02. Ekki er ljóst hvort að kofinn byggji á gömlum grunni eða hafi verið byggður eftir að bæjahúsin eru fallin. Fast vestan við kofann sést gróinn veggur og glittir í hellur og annað aðflutt grjót í honum. Veggurinn er 6x3 m að stærð, 0,4-0,1 m á hæð og snýr norðvestur-suðaustur. Allt eins líklegt er að veggnum hafi verið hrúgað saman við gerð kofans.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Hús 03, horft til norðvesturs.

ÁR-340:001_04 hleðsla rétt

A 437849 N 409932

Um 15 m norðaustan við reykkofa 001_03 er lítið aðhald sem hér er túlkað sem rétt. Réttin er 9,5x8 m að stærð, einföld og snýr norðaustur-suðvestur. Klettur afmarka norðvesturhliðina. Veggirnir eru algrónir, signir og 0,2-0,3 m á hæð. Op er við klettana, í vesturhorni.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Tóft 04, horft til norðvesturs.

ÁR-340:001_05 garðlag túngarður

A 437814 N 409923

Stutt hleðsla er vestan við suðurenda Kotlaugaáss og 15 m norðan við bæ 001_02. Lega hennar og gerð benda einna helst til þess að um hluta túngarðs sé að ræða. Hleðslan er 7,5x2 m að stærð og liggur til vesturs. Hún er grjóthlaðin, 2-3 m á breidd og 0,3 m á hæð. Ekki sjást víðar ummerki um túngarðinn vegna vegagerðar og túnræktar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-340:002_01 Stekkatún örnefni stekkur

A 437804 N 410245

Á túnakort frá 1921 eru teiknuð tvö tún, annars vegar tún 003, og hins vegar Stekkatún (0,6 ha). Garður afmarkaði túnið og innan þess var eitt hús, líklega fjárhús. Stekkatún var á hæð á flatlendi sem var áður votlent en hefur allt verið framræst og ræktað í tún. Nýtt bæjarstæði Kotlauga frá 1958 er um 120 m suðvestan við Stekkatúnið. Talsvert rask er í kringum það bæjarstæði vegna húsbygginga og annarra framkvæmda. Stekkatúnið var 330 m norðan við bæ 001.

Stekkatún er nú orðið hluti af stærra túni en suðaustan við það er trjágróður og þar suðaustan við eru lágar klappir. Suðaustan undir þeim er hesthústöft 013. Búið er að grafa inn í suðvestanverða hæðina sem túnið var á og útbúa þar stæði fyrir heyrúllur.

Ekki er vitað hvar stekkurinn var sem Stekkatún dregur nafn sitt af. Vafalaust var hann innan túnsins en engin ummerki sjást lengur um hann vegna sléttunar. Vera má að hann hafi verið á sama stað og fjárhús 002_02 sem merkt eru innan túns á túnakorti.

Hættumat: Stórhætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-340:002_02 heimild um fjárhús

A 437794 N 410236

Samkvæmt túnakorti frá 1921 var útihús í Stekkatúni, líklega fjárhús. Engin ummerki sjást um fjárhúsin sem hafa verið sléttuð í tún. Mögulega hefur þeim verið raskað þegar grafið var fyrir heyrúllustæði inn í suðvestanverða hæðina sem túnið var á.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-340:002_03 heimild um túngarð

A 437817 N 410276

Samkvæmt túnakorti frá 1921 var Stekkatún afmarkað með garði. Nokkuð afgerandi brún er í landinu til norðausturs og norðvesturs og má ætla að hún hafi afmarkað túnið og garður hlaðinn á hana. Engin ummerki sjást um túngarðinn vegna sléttunar.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-340:003_01 garðlag túngarður

A 437875 N 409620

Garðlag 003_01, horft til suðurs.

Túnakort fyrir Kotlaugar var gert árið 1921 en þá hafði bærinn verið í eyði frá 1904. Á túnakortinu er allstórt tún sem girt var með torfgarði og innan þess var eitt hús. Hlið var á túngarðinum á miðri norðvesturhlið. Sigurjón Sigurðsson, heimildamaður, hafði eftir móður sinni (Valgerði Jónsdóttur, f. 30.10. 1929) að bærinn í Kotlaugum 001 hefði verið sunnan undir Kotlaugaási. Hann er sýndur á þeim stað á herforingjaráðskorti 47 NA frá 1910. Ekki er ljóst hvort að bærinn hafi áður verið í túninu sem teiknað er á túnakort en ekki hafa fundist heimildir um að bærinn hafi verið fluttur fyrr á öldum. Hafi eldri bær verið innan þessa túns er

líklegast að hann hafi verið efst í því miðju. Þar er lágur aflangur hryggur. Húsið sem sýnt er innan túns á túnakorti hefur líklega verið beitarhús frá Skipholti sem nytjaði jörðina eftir að hún fór í eyði. Eru túngarðurinn og beitarhúsin skráð í sitt hvoru lagi innan sömu heildar og hefst lýsingin á túngarðinum. Minjarnar eru 160 m suðaustan við bæ 001.

Teikning af garðlagi 003_01. Loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Garðlag 003_01, horft til NNA.

Túnið er á flata sem er þó í aflíðandi halla til norðvesturs, undir Kotlaugafjalli. Afgerandi brún er fram af því til norðvesturs. Norðausturhluti túnsins er nú hluti af stærra túni sem enn er slegið en suðvesturhluti þess er innan sumarhúsalóðar. Þar er túnið mjög þýft og innan þess er mikið af sinu, grasi og klóelftingu. Þar er búið að planta mikið af trjám innan lóðarinnar og ofan á túngarðinn.

Árið 1781 hafði Guðbrandur Auðunarson bóndi í Kotlaugum beðið um verðlaun fyrir túngarðahleðslu en þau voru ekki ákvörðuð þar sem ekki var vitað hvað hann hafði hlaðið mikið. Verður að teljast líklegt að þessi

túngarðshleðsla hafi verið umhverfis Kotlaugatúnið. Túngarðurinn afmarkaði tún sem var 220x110 m stórt og sneri norðaustur-suðvestur. Garðurinn sést enn innan sumarhúsalóðar í suðvesturhluta en hann sést einnig óljóst utan lóðarinnar meðfram suðausturhlið túnsins. Sá hluti túngarðsins sem enn sést afmarkar svæði sem er 110x160m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Garðurinn er víðast torfhlaðinn, 0,4 m á hæð og 1 m á breidd. Hann er siginn, gróinn og þýfður.

Hættumat: Stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Túnakort 1921; Herforingjaráðskort 47 NA; RLLF II, 264

ÁR-340:003_02 heimild um beitarhús

A 437894 N 409763

Hús sem merkt er innan Kotlaugatúns á túnakorti frá 1921 hefur að öllum líkindum verið beitarhús frá Skipholti sem nytjaði Kotlaugajörðina eftir að hún fór í eyði 1904. Líklegt er að á sama stað hafi áður verið útihús frá Kotlaugum. Engin ummerki sjást lengur um beitarhúsatóftina vegna sléttunar. Sigurjón Sigurðsson, heimildamaður, hefur tekið eftir því að grjót kemur upp úr sverði á þessum stað þegar verið er að endurrækta túnið.

Hættumat: Hætta, vegna jarðræktar

ÁR-340:004 *Fjóshóll* örnefni fjós

Í upptalningu örnefna á jörðinni er örnefnið 'Fjóshóll'. Ekki er ljóst hvar fjóshóllinn var og er hann ekki merktur inn á örnefnakort sem fylgir skránni.

Ekki reyndist unnt að staðsetja Fjóshól með innan við 50 m skekkju.

Heimildir: Ö-Kotlaugar, 18

ÁR-340:005 *Borgardalur* örnefni fjárskýli

A 438161 N 409399

Í upptalningu örnefna á jörðinni er að finna örnefnið 'Borgardalur' sem gæti bent til fjárskýlis. Borgardalur er allra syðst á Kotlaugarfjalli, um 620 m suðaustan við bæ 001 og 480 m sunnan við vörðu 023. Á herforingjaráðskorti er sýnt beitarhús í dalnum og vísað það líklega í beitarhús 014 eða 015.

Borgardalur er gróskumikill dalur sem er umkringdur af grónum klettaásam. Kjarrgróður er víða, einkum sunnarlega í dalnum.

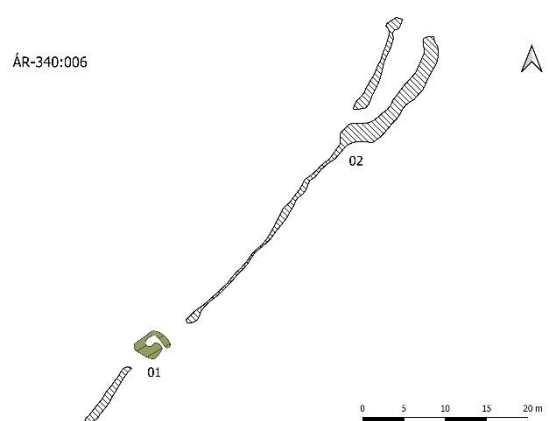
Engin ummerki fjárskýlis fundust í Borgardal. Í dalnum eru tvö beitarhús 014 og 015 sem gætu hafa byggst upp á rústum fjárskýla.

Hættumat: Engin hættu

Heimildir: Ö-Kotlaugar, 18

ÁR-340:006_01 tóft óþekkt

A 437924 N 410016

Til vinstri: Tóft 01 ásamt skráningarmanni, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað ásamt garðlagi 02.

Tóft 006_01 og garðlag 006_02 eru fast NNA við heimatún Kotlauga, á svæði sem er 65x10 m stórt. Minjarnar eru 155 m norðaustan við bæ 001 og um 100 m NNA við malarveg sem liggur á tún. Minjarnar eru fast austan við klettaholt sem heitir Kotlaugaás og snýr svæðið

norðaustur-suðvestur. Tóftin var sambyggð garðinum en þau tengsl sjást ekki lengur vegna rofs í garðinum næst tóftinni.

Minjarnar eru í aflíðandi halla til suðausturs. Fyrir ofan (norðvestan) er klettabelti og fyrir neðan (suðaustan) er tún í rækt.

Lýsingin hefst á tóftinni sem er 3 x 2 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin er einföld og er hlaðin úr torfi og grjóti. Hún virðist þó að mestu grjóthlaðin en er orðin mjög gróin. Veggirnir eru 0,2 m á hæð en norðurveggurinn er hæstur og er 0,3 m á hæð. Tóftin er sigin og veggirnir útflattir en innanmálið er greinanlegt og hefur opið inn í tóftina verið í austurhorni á suðurvegg. Tóftin er í aflíðandi brekku til suðausturs og er hlaðin að hluta til inn í brekkuna. Hlutverk tóftarinnar er óþekkt en hugsanlega er um hesthús að ræða.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:006_02 garðlag vörslugarður

A 437948 N 410041

Garðlag 006_02, horft til norðausturs.

Grjóthlaðinn garður liggur norðaustur og suðvestur frá tóft 006_01. Suðvesturhlutinn er mun styttri og fjarar út í hliðina sem er gróin. Austurhlutinn liggur að klettanefi og klofnar þar, Sá hluti sem stefnir til norðurs, upp holtið er umfangsminni. Mögulega eru þetta tvær útfærslur af sama garði. Garðurinn er hlaðinn úr stóru grjóti og sést 1 umfar í honum öllum. Hann er mest 2 m á breidd, 0,2 - 0,3 m á hæð og sést á 65 m löngum kafla.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

ÁR-340:007 *Lambhústún* örnefni lambhús

Í upptalningu örnefna á jörðinni er að finna örnefnið 'Lambhústún'. Ekki reyndist unnt að staðsetja örnefnið með vissu en það tengist gamla bæjarstæðinu, Örnefnaskráin er frá upphafi 20. aldar.

Heimildir: Ö-Kotlaugar BJ, 127

ÁR-340:008 varða óþekkt

A 438649 N 410737

Stæðileg varða er vestast á Kotlaugafjalli, nærri norðurenda þess. Hún er 1,2 km norðaustan við bæ 001 og 120 m norðan við vörðu 025.

Grýtt mosaþemba er umhverfis vörðuna.

Varðan er um 0,6 x 0,6 m að grunnfleti og 1,3 m á hæð. Hún er ferköntuð og mjókkar lítillega upp á við. Varðan er hlaðin úr köntuðu grjóti úr nánasta umhverfi. Í henni sjást 10-12 umför en hleðslan er fremur gisin og er holrými í henni miðri. Grjótið í vörðunni er skófum vaxið en hún virðist ekki gömul. Hlutverk hennar er ekki þekkt. Frá henni sést að vörðum 009 og 025 og víðsýnt er til vesturs.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:009 varða óþekkt

A 438689 N 410551

Varða 009, horft til austurs.

Varða er norðaustarlega á Kotlaugafjalli, 1,1 km norðaustan við bæ 001 og 90 m suðaustan við vörðu 025.

Varðan er á háum grjóthól, mýrarsund eru til austurs og klapparásar eða hryggir eru til vesturs. Mosagróið er í kringum vörðuna, svartar skófir eru á efsta grjóti á hólnum og neðsta grjótinu í vörðunni en minna ber á þeim eftir því sem ofar dregur. Grjótdreif, líklega náttúruleg er fast norðan við vörðuna og er hún einnig vaxin svörtum skófum.

Varðan er um 1,2x1,2 m að stærð, virðist ferköntuð og er örlítið lengri norður-suður en austur-vestur. Varðan er 0,6 m á hæð og sjást 3-4 umför en hleðslur eru úr lagi gengnar og tekið er að hrynja úr þeim. Hlutverk vörðunnar er ekki þekkt.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:010 *Laugar* heimild um vatnsból

A 437785 N 409879

Í upptalningu örnefna á jörðinni er að finna örnefnið 'Laugar.' Í Sunnlenskum byggðum er enn fremur tekið fram að nokkur jarðhiti sé í nánd við bæinn, mögulega er átt við þessa laug. Örnefnið 'Laugar' er merkt vestan við bæ 001 á uppdrátt sem fylgir örnefnaskránni. Uppdrátturinn er ekki í réttum hlutföllum; því er staðsetning örnefnisins ekki nákvæmlega merkt inn á kortið. Laug er enn fremur merkt inn á Herföngjaráðskort 47 NA frá 1910 nærri Kotlaugabænum. Samkvæmt Sigurjóni Sigurðssyni, heimildamanni, var laug (í eintölu) við horn á skurði rétt hjá gamla bænum í Kotlaugum. Hún var 40 m suðvestan við bæ 001 og 150-160 m norðvestan við Stekkatún 002.

Til suðurs og vesturs eru slétt tún. Skeiða- og Hrunamannavegur (30) liggur fast vestan við laugina

Laugin er horfin því hún var grafin í skurð. Í honum sjást ekki ummerki um jarðhita. Ekki er vitað til hvers laugin var nýtt, né hvort að einhver mannvirki voru í kringum náttúrulega vatnsuppsprettuna.

Hættumat: Hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Ö-Kotlaugar, 18; SB I, 314; Herföngjaráðskort 47 NA

ÁR-340:011 heimild um mógrafir

A 437972 N 410452

Þar sem mór var tekinn eitt sinn (ÁR-340:011) horft til norðvesturs

„Móskurður er hjer yfirfljótanlegur, nógur fyrir þessa jörð og margar aðrar og kann að seljast ef vill,“ segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709. Sigurjón Sigurðsson, heimildamaður, benti skráningarmönnum á mógrafir norðan við tún sem heitir Móstykki, Túnið er norðan við Kotlaugaás og voru mógrafirnar 570 m norðan við bæ 001 og 270 m norðaustan við Stekkjatún 002. Þar sem mógrafirnar voru er nú túnjaðar og blautt svæði við skurð sem er norðan við túnjaðarinn.

Norðan við Kotlaugaás eru slétt, framræst tún. Í moldarflagi skammt austan við þjóðveginn mætast tveir lækir, mórinn var tekinn þar.

Enn sést mór í uppmokstri úr skurðinum en engin ummerki sjást lengur um mógrafir á svæðinu. Þó er mjög blautt í kringum lækina og vatnið rautt í læknum norðan við Móstykki.

Hættumat: Hætta, vegna rasks

Heimildir: JÁM II, 264

ÁR-340:012 varða óþekkt

A 437980 N 409454

Varða 012, horft til norðurs

Stæðileg varða er ofarlega á Kotlaugahamri, um 480 m suðaustan við bæ 001 og 200 m suðvestan við beitarhús 014. Varðan stendur vel og sést ágætlega úr fjarska.

Umhverfis vörðuna er þykk mosabreiða en á stöku stað stendur grjót upp úr mosanum.

Varðan er 1,6 m í þvermál. Hún er 0,6 m á hæð og sjást 2-3 umför af stóru köntuðu grjóti en smærra grjót er inn á milli. Varðan er strýtulaga og er stærsta grjótið hlaðið neðst í vörðuna en því ofar sem dregur verður það smærra. Líklega var varðan hlaðin til dægrastyttingar en hún er ekki við þekktar leiðir, eyktamark eða landamerki, en gæti hafa verið hlaðin sem

mælingarvarða.

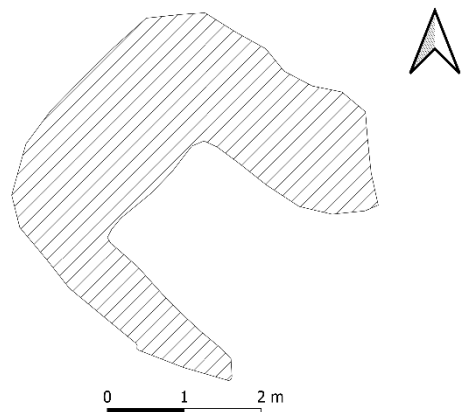
Hættumat: Engin hættu

ÁR-340:013 Hesthúshóll tóft hesthús

A 437824 N 410228

Í Örnefnaskrá segir: „Túnið ... Hesthúshóll ...“ Gömalt hesthús frá Skipholti var í túni bæjarins í Kotlaugum sem var byggður upp fjarri eldra bæjarstæði árið 1958. Sigurjón Sigurðsson, heimildamaður taldi hesthúsið vera frá upphafi 20. aldar. Það var við svokallaðan Kóningsveg sem gerður var á Suðurlandi um 1906. Tóft þess er 150-170 m norðaustan við núverandi íbúðarhús og fast austan við Stekkatún 002_01.

Tóftin er austan undir lágum ási og er nokkur trjágróður á honum. Svæðið í kring er nýtt til

Til vinstri: Tóft 01, horft til austurs Til hægri: Teikning af sama stað.

beitar en fjær eru sléttuð tún.

Tóftin er neðst í stuttri brekku og er vírgirðing skammt frá suðurenda hennar. Hún er einföld, 3,5x2,8 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur. Ekki er hlaðinn veggur á suðausturhlið. Veggir gerðir úr stóru grjóti sem er frekar óhentugt til hleðslu. Hleðslur eru inn í tóftinni en ekki er hægt að greina hvort um hrun sé að ræða eða skiptingu á milli hólfa.

Hættumat: Hætta, vegna ábúðar

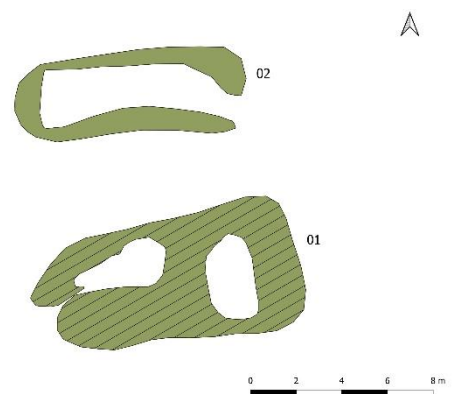
Heimildir: Ö-Kotlaugar, 1

ÁR-340:014_01 tóft beitarhús

A 438148 N 409533

ÁR-340:014

Til vinstri: Tóft 01, horft til austurs Til hægri: Teikning af sama stað, ásamt tóft 02.

Beitarhúsatóftir eru nyrst í Borgardal 005 suðvestan við Kotlaugafjall. Minjarnar eru um 760 m SSV við bæ 001 og 240 m suðaustan við beitarhús 015. Þær eru á svæði sem er 13 x 13m að stærð. Tóft (01) er mjög stæðileg og stendur að hluta en hin tóftin (02) er að mestu horfin og einu vísbendingarnar um hana eru brot af veggjum og dæld í landslaginu. Einnig eru mögulegar útlínur þriðju tóftarinnar sunnan við tóft (01) en líklegast er það efnistökusvæði. Tóftirnar eru í grasi gróinni hlíð.

Tóft 01 er syðst á svæðinu og hún er 9 x 5m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin skiptist í tvö hólf og er hlaðin úr grjóti og torfi. Fjárhúsin eru í vestara hólfinu sem er 4,5 x 1,5 m að innanmál. Op er inn í þau á vesturgafli. Hlaðan er í austara hólfinu og er það 3 x 2m að

innamáli, snýr eins og tóftin. Ekki sést op inn í hana. Vegghleðslur nokkuð signar en þó mjög greinilegar. Hæstar eru þær um 1 m og mest sjást fjögur umför af grjóthleðslu í þeim.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:014_02 tóft beitarhús

A 438150 N 409541

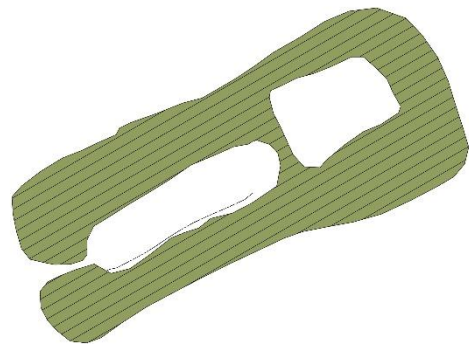
Tóft 02 er fast norðan við beitarhús 01. Hún er 10 x 4 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er einföld og torfhlaðin. Op er inn í hana á austurgafli. Vegghleðslur eru mjög signar, nánast útflattar og eru veggir aðeins 0,2 m á hæð. Tóftin sést sem dæld og eru ytri brúnir veggja mjög illgreinilegar. Í ljósi þess hversu ógreinileg tóftin er má ætla að hún sé talsvert eldri en beitarhúsatóft 01.

Hættumat: Engin hætta

Tóft 02, horft til austurs.

ÁR-340:015 tóft beitarhús

A 438234 N 409346

Til vinstri: Beitarhús 015, horft til suðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Vegleg beitarhúsatóft er norðarlega í Borgardal 005, um 680 m suðaustan við bæ 001 og tæpum 150 m sunnan við vörðu 016.

Beitarhúsin eru á grónum hól sem er í grösugu deiglendi. Til norðurs eru rætur Kotlaugafjalls.

Tóftin er 17 x 6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggir standa grónir og eru þeir 1,2 m á hæð. Telja má 3-5 umför af stæðilegu grjóti í hleðslum. Tóftin skiptist í tvö hólf og eru sjálf fjárhúsin (A) í suðvesturhluta tóftar. Þau eru 8 x 2 m að innanmáli og snúa eins og tóftin. Dyraop er á suðvesturgafli og jötur meðfram veggjum. Að baki er hlaða (B) sem er 4,5 x 2,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hlaðan er 0,6 m dýpri en fjárhúsin og lítilliga hefur hrunið inn í hana og síðan gróið yfir.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:016 varða óþekkt

A 438287 N 409475

Varða 016, horft til suðurs.

Hrunin varða er sunnarlega á Kotlaugafjalli, rúmum 610 m suðaustan við bæ 001 og 150 m ASA við beitarhús 014.

Varðan er á fremur gróðursnauðu svæði, ofarlega á klapparási í fjallinu. Mosagróður er hér og hvar, sérstaklega kringum vörðuna.

Varðan er 1,2 m í þvermál og 0,2 m á hæð. Hún er hlaðin úr um 9 köntuðum steinum og aðeins neðsta umfarið sést. Víða kringum vörðuna sér í grjót sem ætla má að hafi tilheyrt vörðunni áður. Ekki er ljóst um hlutverk vörðunnar, en hún er ekki við þekktar leiðir eða landamerki. Mögulega hefur hún vísað veginn að beitarhúsum 015.

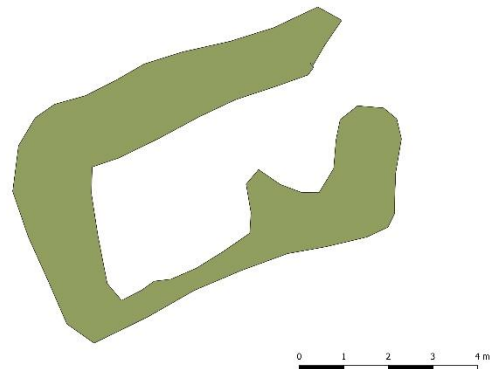
Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:017 tóft heystæði

A 438043 N 409187

A

Til vinstri: Heystæði 017, horft til norðurs. Til hægri: Teikning af sama stað.

Í vestanverðum Borgardal 005 er ógreinileg tóft, um 700 SSA við bæ 001 og 240 m SSV við beitarhús 015.

Tóftin er vestan undir hálfgrónum ási, við mýrlendisjaðar.

Tóftin er einföld, 7,5 x 5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Veggir eru torfhlaðnir og eru þeir 0,1-0,3 m á hæð, hæstir á norðvesturhlið. Op er á tófinni, ógreinilegt, í norðurhluta vesturhliðar hennar. Mögulega er tóftin skipt í tvennt, en það er of óljóst til þess að skrá það með þeim hætti formlega. Lögun og staðsetning tóftarinnar bendir til þess að hún gæti hafi verið heystæði.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:018 varða óþekkt

A 438246 N 409581

Lítil, skófum vaxin varða er sunnarlega á Kotlaugafjalli, um 530 m suðaustan við bæ 001 og 20 m norðan við þúst 019.

Varðan er á grýttum ás en hér og hvar er mosabekja.

Varðan er 1,3 m í þvermál, 0,4 m á hæð og hlaðin úr 12-15 ferköntuðum grágrytisteinum. Hún er talsvert hrunin til austurs og ekki er hægt að sjá umför í hleðslum. Varðan sést illa úr fjarska og ekki er ljóst í hvaða tilgangi hún var hlaðin, mögulega til dægurstyttingar.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:019 þúst óþekkt

A 438245 N 409567

Þúst 019, horft til suðurs.

Grjótpúst er á grjóthrygg austan við efsta hygg á Kotlaugafjalli og syðst á því, en norðan við Borgardal 005. Þústin er 550 m suðaustan við bæ 001 og 100 m norðaustan við beitarhúsatóftir 014. Fjallið er fremur rýrt af gróðri efst en þar vex mosi og gras. Þústin er frammi á hrygg og er hátt fram af honum í stöllum til suðurs. Gott útsýni er frá þústinni yfir Borgardal.

Þústin er 1,5x1,5 m að stærð og hafa hleðslur fallið inn í hana. Hún er 0,2-0,3 m á hæð. Á norðvesturhlið eða í vesturhorni sjást 4 umför af hleðslum en hleðslurnar virðast ekki hafa verið háar. Annarsstaðar eru þær hrundar. Ekki er ljóst

hvers konar mannvirki hér er um að ræða. Mögulega er það samantallinn smálaskáli eða hrunin varða.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:020 Hádegisvarða varða óþekkt

A 438239 N 409608

Varða 020, horft til norðurs.

Örnefnið „Hádegisvarða“ er merkt ANA við bæ 001 á uppdrátt sem fylgir örnefnaskránni. Varða er syðst á Kotlaugafjalli, 510 m suðaustan við bæ 001 og 120 m norðaustan við beitarhúsatóftir 014.

Þar er grýtt og hálfgróið og vex þar mosi og ljónslöpp.

Varðan er 1 x 1 m að grunnfleti og 0,5 m á hæð. Í henni sjást 3 umför hleðslu. Hún er hlaðin úr stóru grjóti neðst og minna grjóti efst og hefur grjót hrunið úr henni. Grjótið er skófum vaxið og er varðan vel gróin neðst. Varðan sést vel úr fjarska og frá henni sést gamli Kotlaugabærinn 001 og Skipholt ÁR-342:001. Miðað við staðsetningu gæti þetta

hugsanlega verið Hádegisvarða sem hefur þá markað hádegi frá Skipholti frekar en Kotlaugum.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:021 þúst óþekkt

A 438251 N 409627

Þúst 021, horft til suðurs

Sigin grjótpúst er sunnarlega á Kotlaugafjalli, 520 m suðaustan við bæ 001 og 20 m NNA við meinta Hádegisvörðu 020.

Ekki er samfelld gróðurþekja á fjallinu sem er grýtt en það er að hluta vaxið mosa og grasi. Víðsýnt er af fjallinu að Skippholti og Kotlaugum 001 en líklega sést þessi þúst ekki þaðan því brún fjallsins ber á milli.

Þústin er vaxin skófum og mosa. Hún er 1,5x1,2-1,3 og snýr nálega norður-suður. Þústin er 0,2-0,3 m á hæð þar sem hún er hæst í miðju. Óvíst er um hverskonar mannvirki er að ræða en grunnflötur þess

virðist allstór. Hann er því mögulega of stór til þess að líklegt sé að hér hafi verið varða en ekki er hægt að útiloka að eitthvað af ysta grjótinu sé hrun.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:022 varða óþekkt

A 438302 N 409688

Varða 022, horft til norðvesturs.

Varða er í suðausturbrún Kotlaugafjalls, 530 m suðaustan við bæ 001 og 80 m norðaustan við þúst 021. Umhverfis vörðuna vex mosi og þar er grýtt og hálfgróið.

Varðan er í raun grjóthrúga sem er 0,5 m í þvermál og 0,2 m á hæð. Grjótið er smátt og skófum vaxið og er botn vörðunnar gróinn. Varðan sést illa úr fjarska og ekki er ljóst hvaða hlutverki hún gegndi.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:023 varða óþekkt

A 438351 N 409856

Varða 023, horft til VNV.

Allstæðileg varða er á flötum og lágum klapparhóli vestast á Kotlaugafjalli, 540 m austan við bæ 001 og 180 m norðan við vörðu 022. Fjárgötur eru á stalli norðan og vestan við vörðuna.

Mosagróið er næst vörðunni en gróður efst á fjallinu er fremur rýr. Frá vörðunni sést vítt um og að Skippholti og Kotlaugum.

Varðan er ferköntuð og hlaðin úr köntuðu eggjagrjóti sem er skófum vaxið, nema efstu steinarnir sem hefur verið bætt í nýlega. Varðan er um 0,6 m á kant og 0,8 m

á hæð. Í henni sjást 5-6 umför og lítið hefur hrunið úr henni. Hlutverk þessarar vörðu er ekki þekkt. Ekki sést frá henni til annarra varða á Kotlaugafjalli.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:024 varða óþekkt

Varða 024, horft til VSV.

A 438429 N 409998

Mjög lítil varða eða hrunin hleðsla er á mosagróinni klapparhæð vestarlega á Kotlaugafjalli, um 620 m ANA við bæ 001 og 106 m norðan við vörðu 023.

Mosagróið er næst vörðunni en gróður efst á fjallinu er fremur rýr. Frá vörðunni sést vítt um og að Skippholti og Kotlaugum. Varðan er 0,5x0,7 m á stærð, snýr NNV-SSA. Hún er 0,2 m á hæð og í henni sjást tvö umför. Hlutverk vörðunnar er ekki þekkt.

Hættumat: Engin hætta

ÁR-340:025 varða óþekkt

Varða 025, horft til vestur.

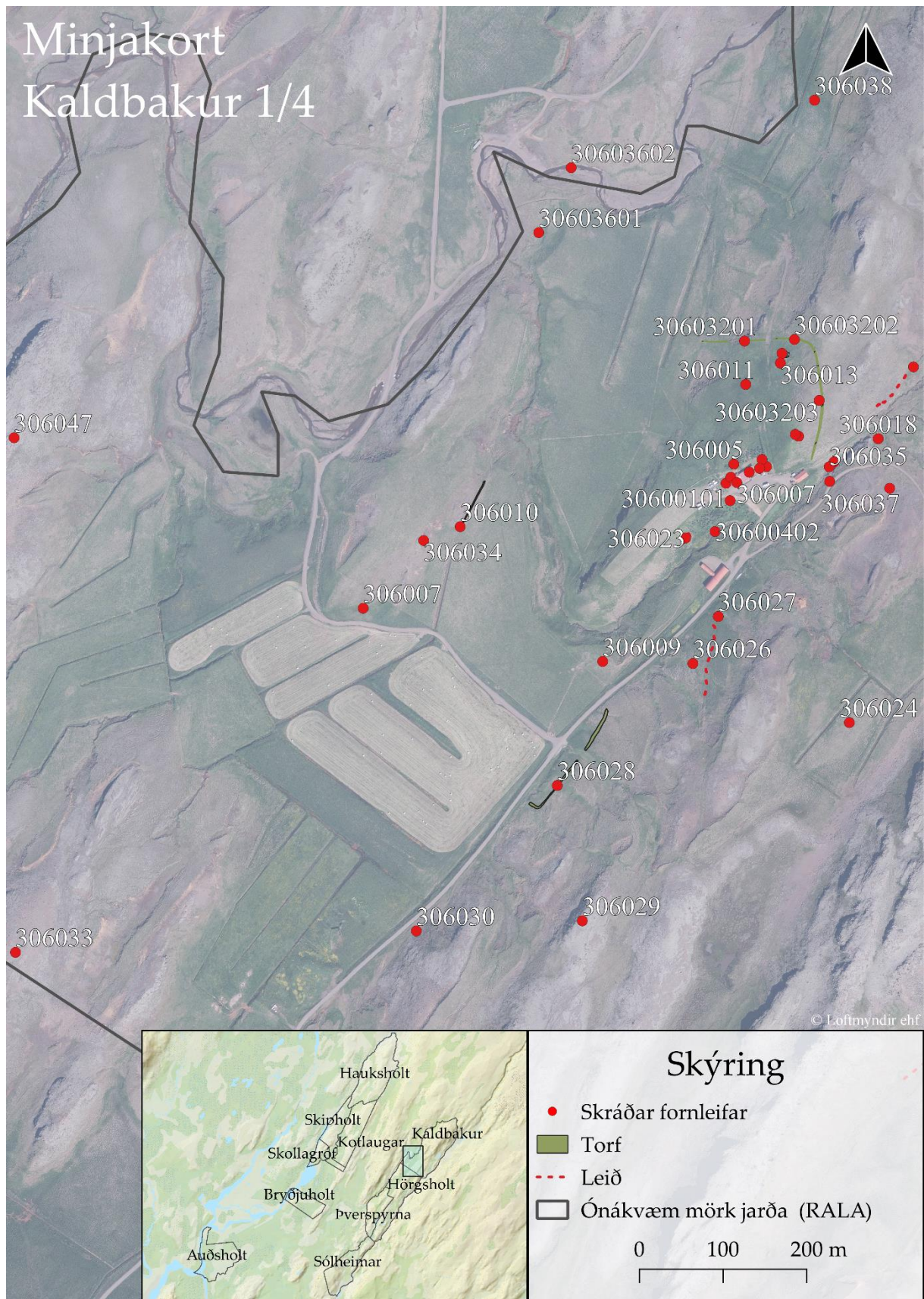
A 438638 N 410620

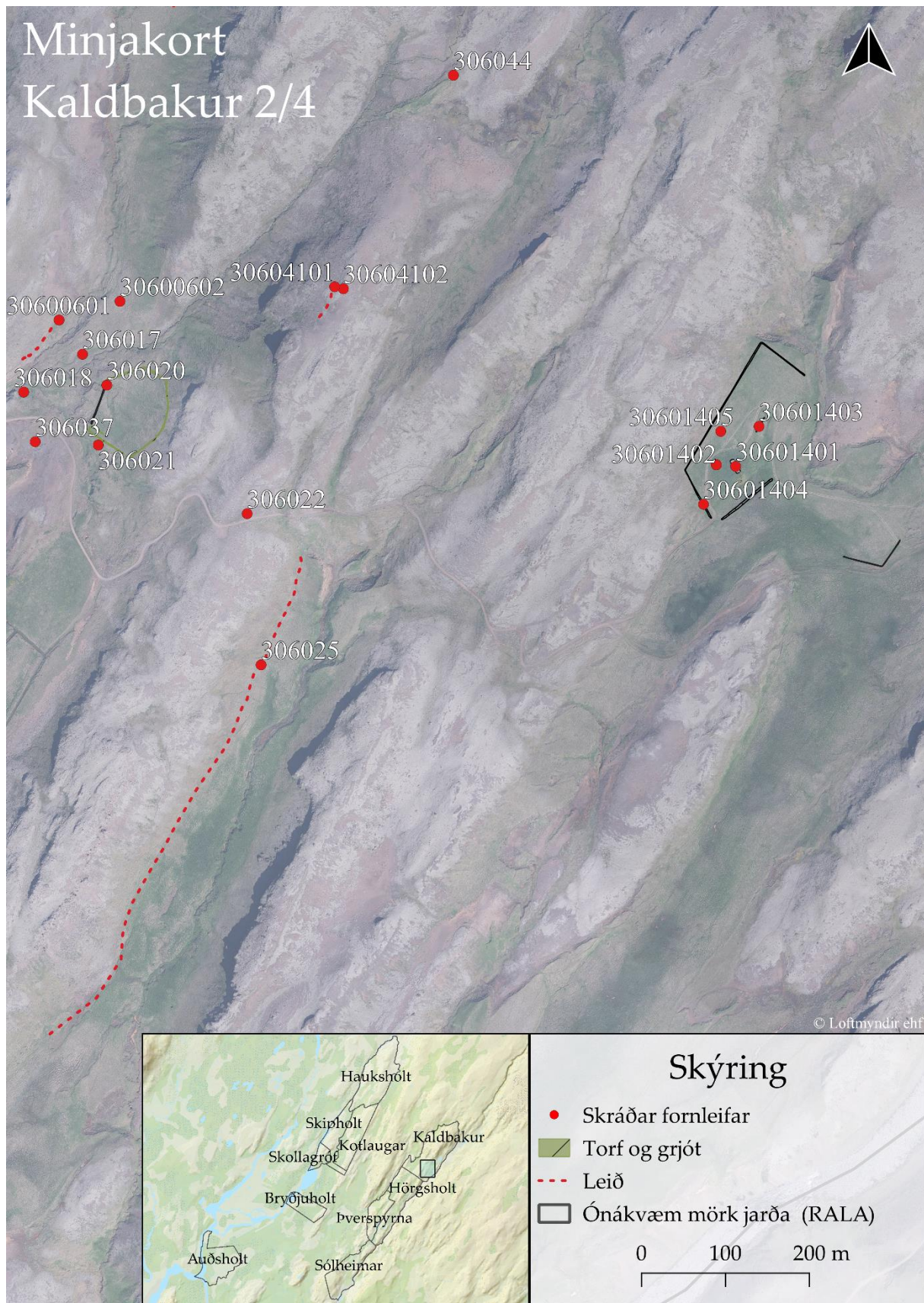
Varða er á Kotlaugafjalli, um 1 km norðaustan við bæ 001 og 90 m norðvestan við vörðu 009.

Varðan er utan í ási í aflíðandi brekku til vesturs. Ásinn er gróinn og mosavaxinn og er þar grjót á víð og dreif.

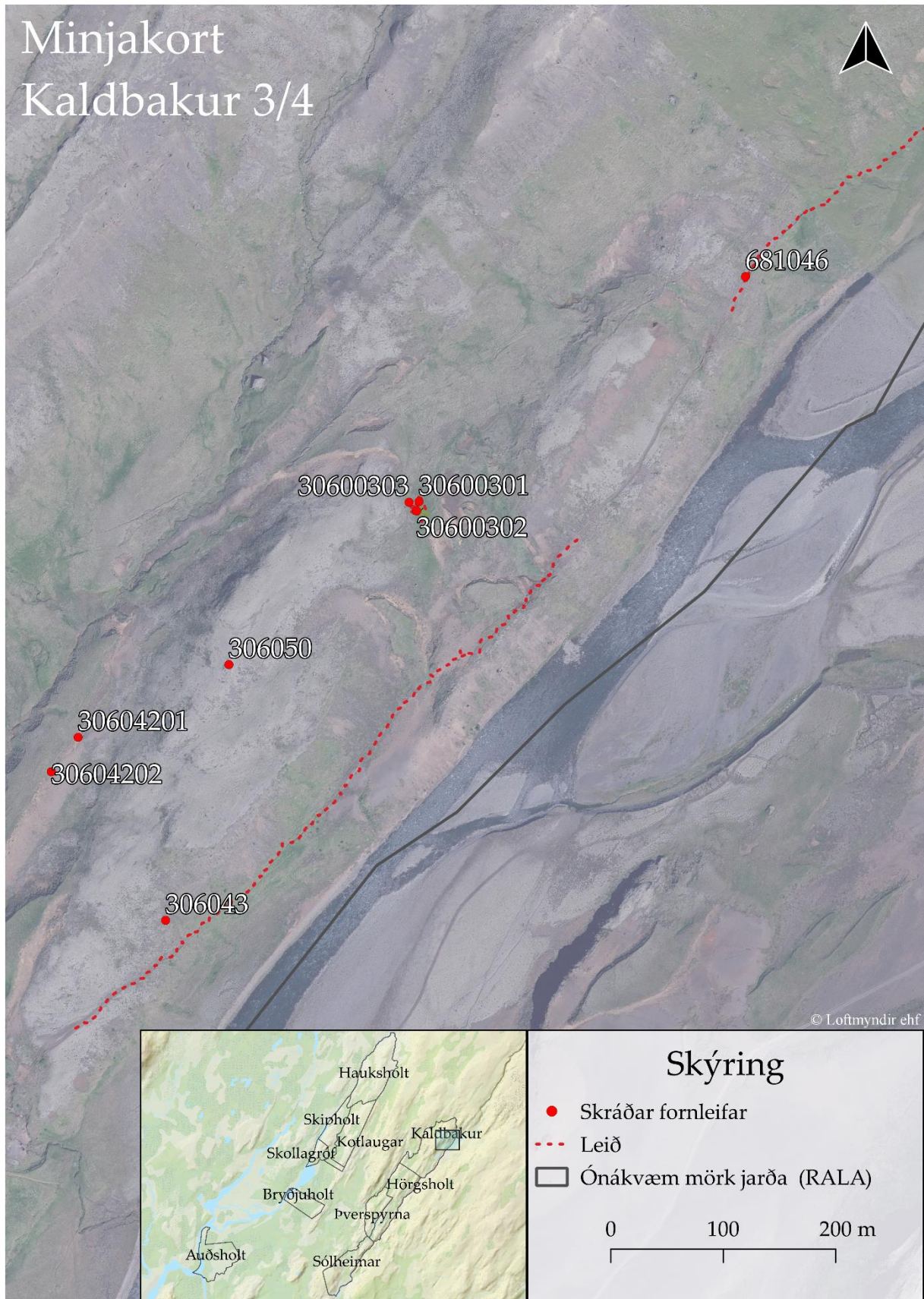
Varðan er 1 x 1 m að grunnfleti og 1,4 m á hæð. Í henni sjást 7-8 umför af hleðslum. Varðan er hlaðin ofan á klöpp sem er skófum vaxin. Lítið sem ekkert grjót hefur hrunið úr vörðunni en hleðslan er gisin og hol að innan og virðist ung að árum. Hún er vel sýnileg úr fjarska og frá henni má sjá heim að bæjum Kotlauga, Skippholts og Skollagrófar. Ekki er ljóst í hvaða tilgangi varðan var hlaðin.

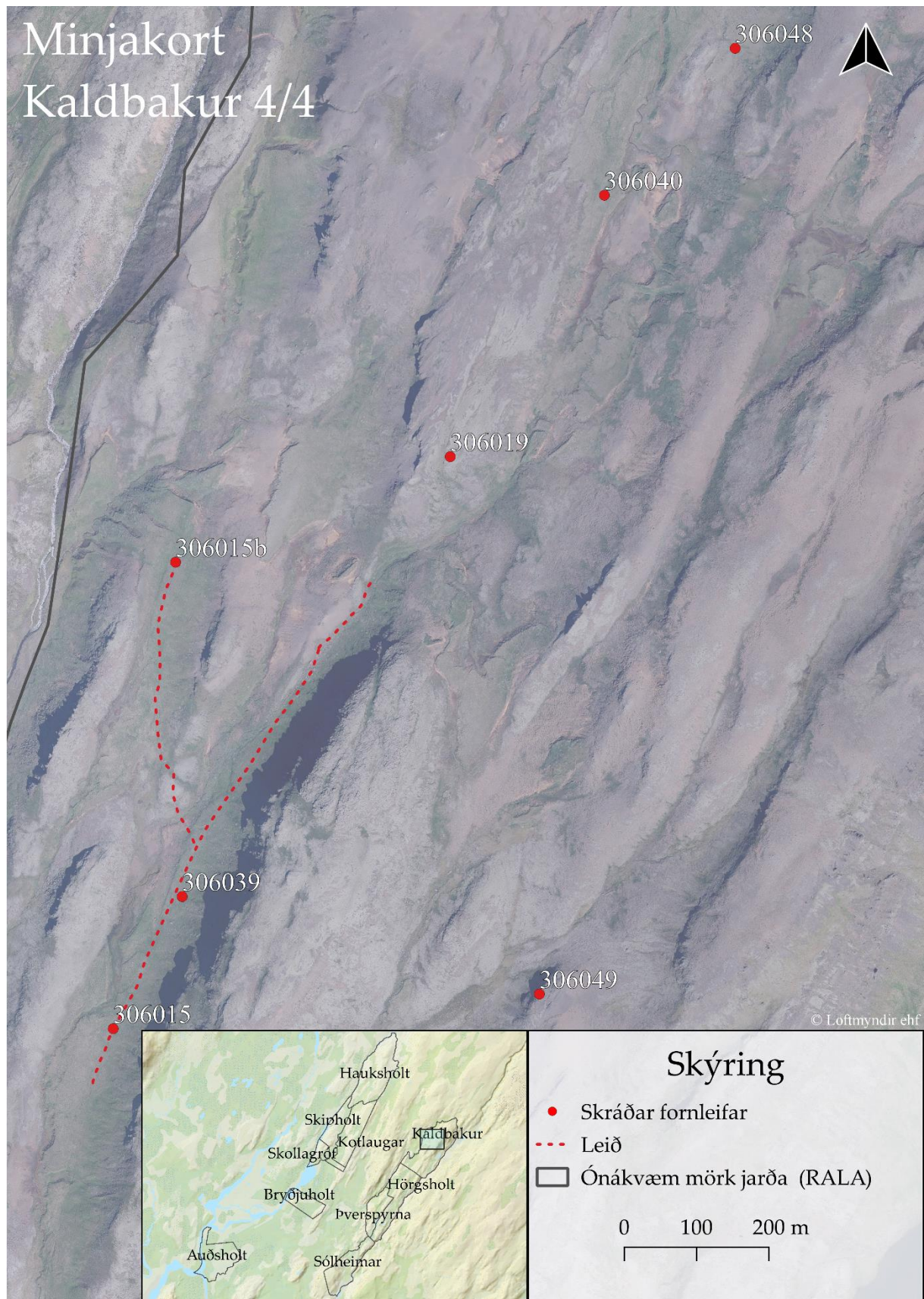
Hættumat: Engin hætta

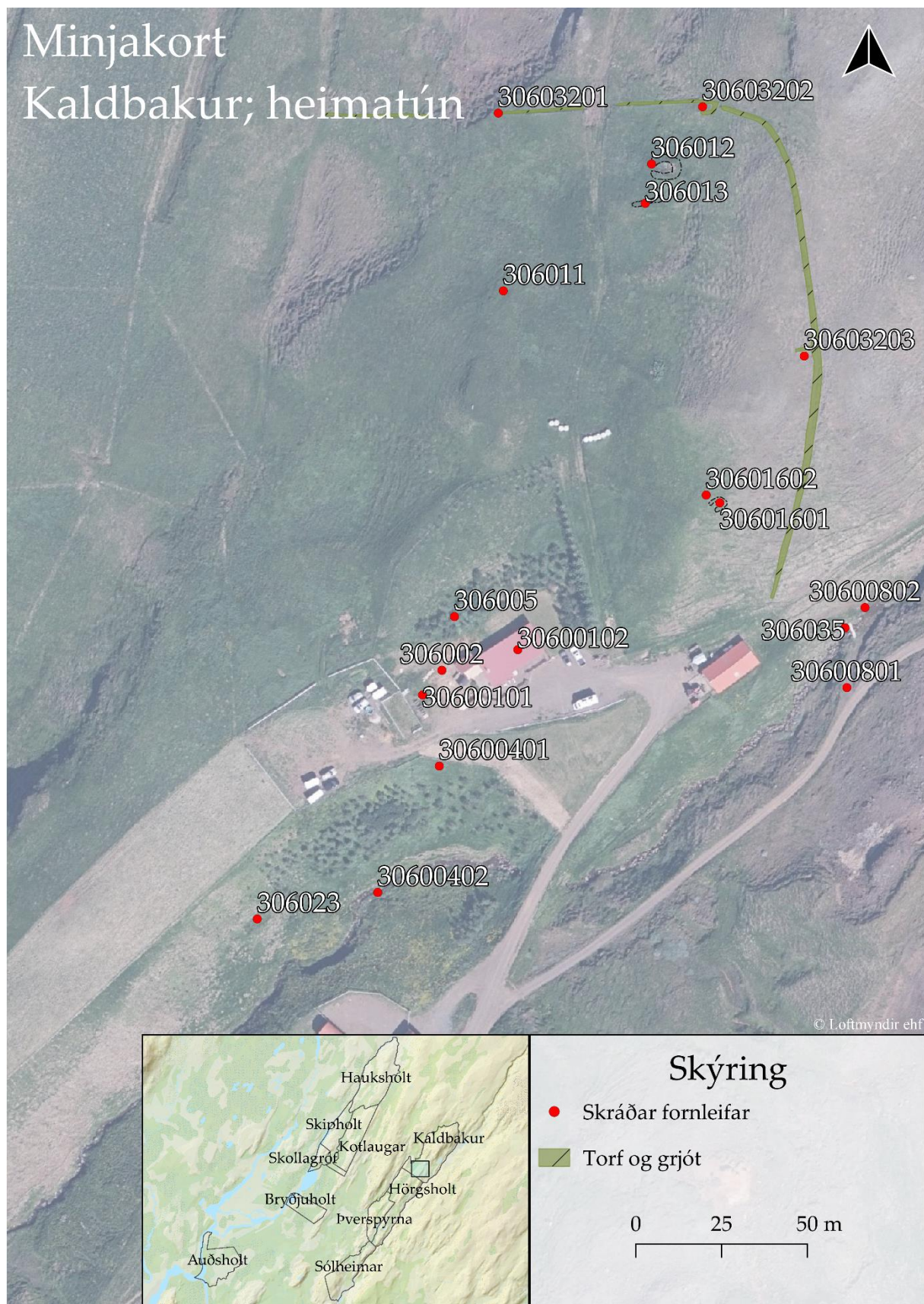

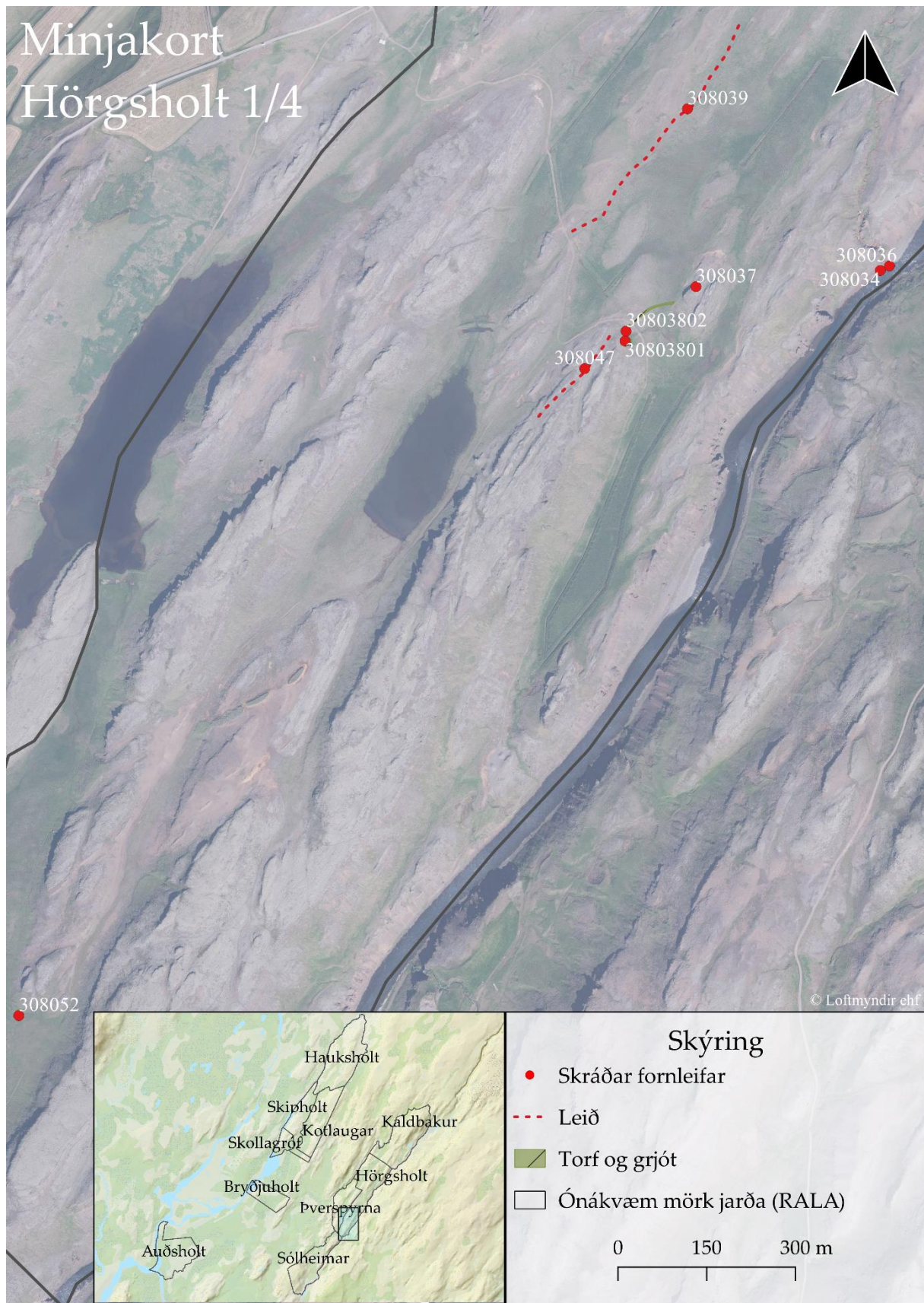
Minjakort Kaldbakur 3/4

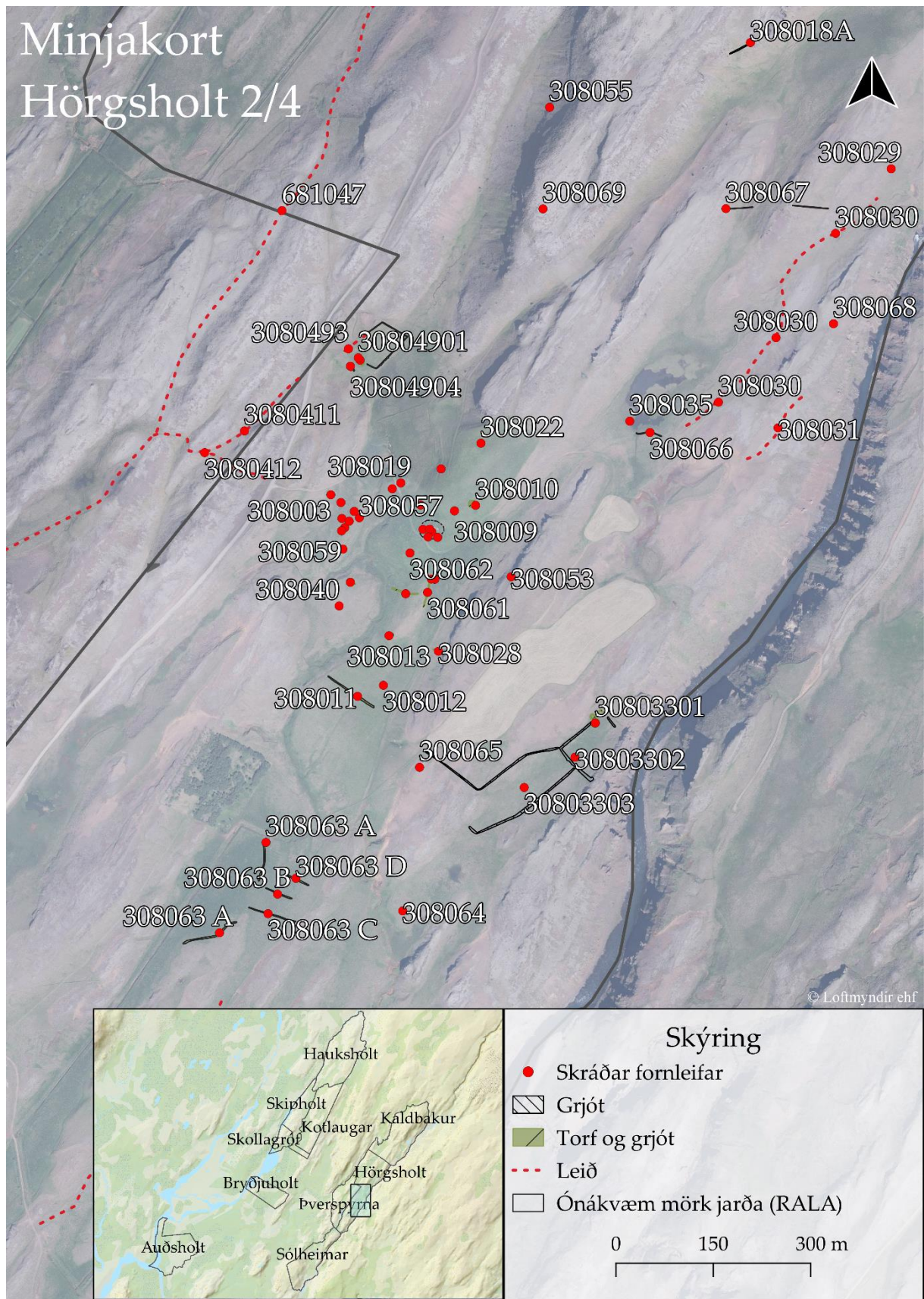

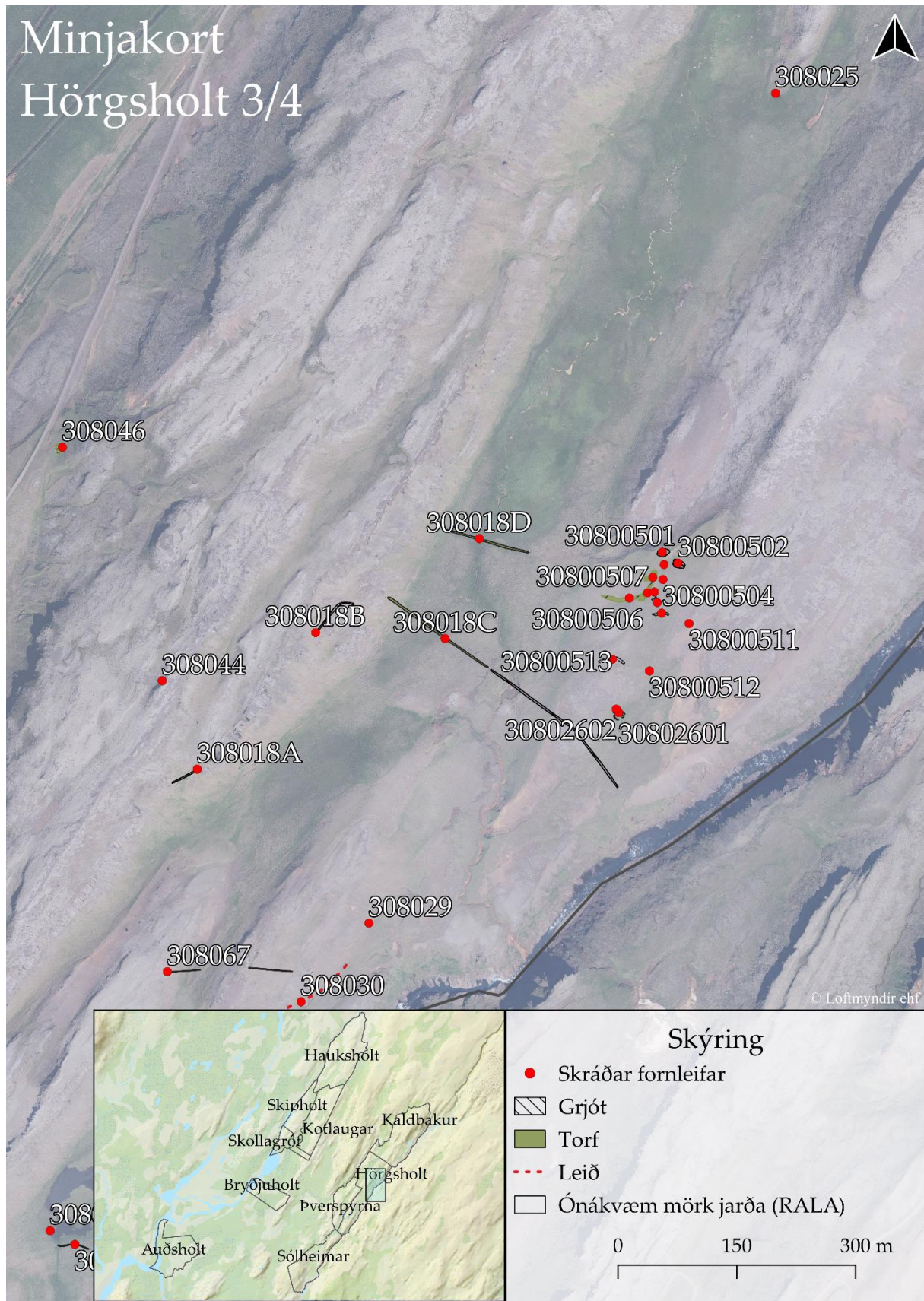
Minjakort Kaldbakur; heimatún

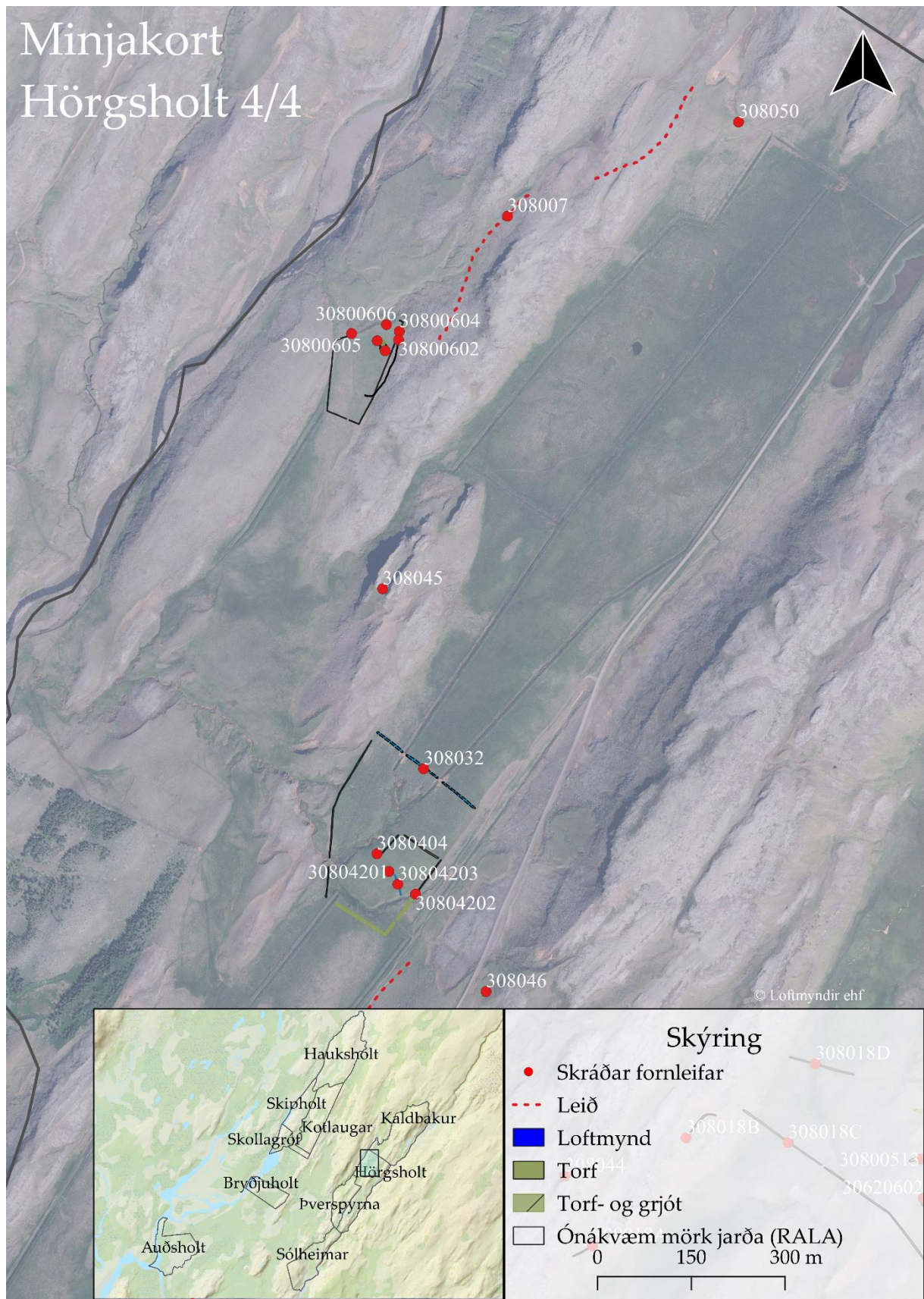

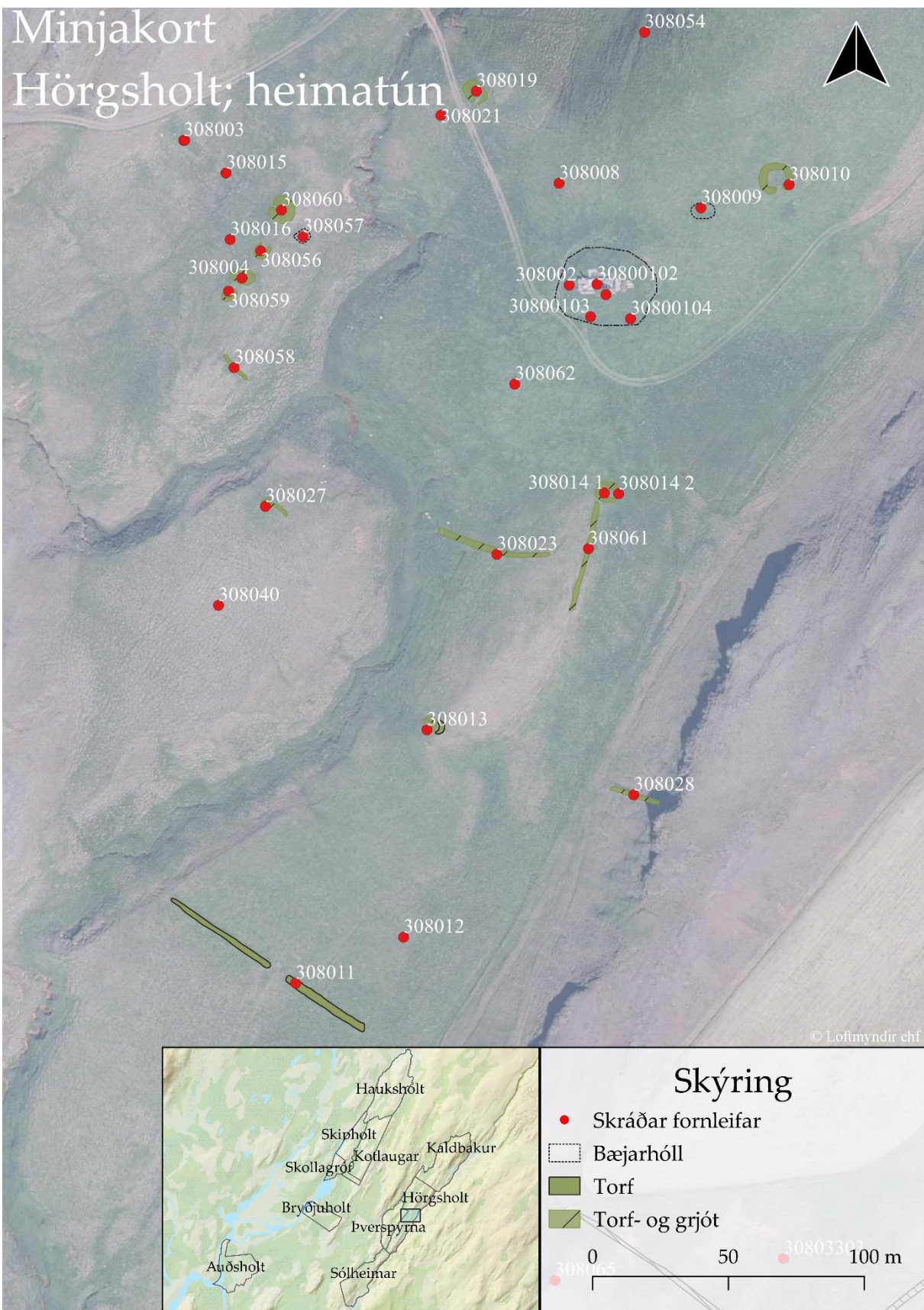

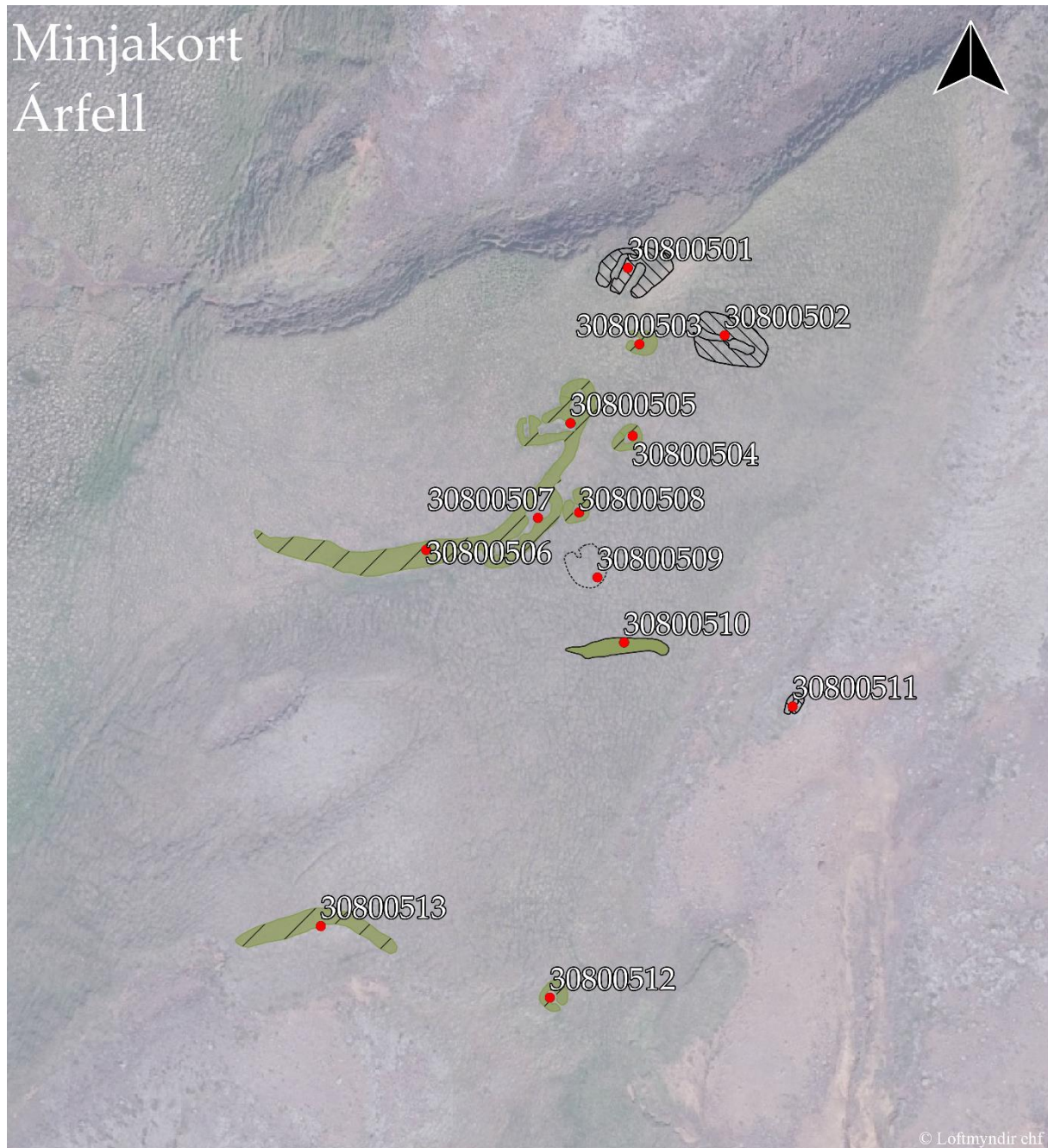
Minjakort Hörgholt 3/4

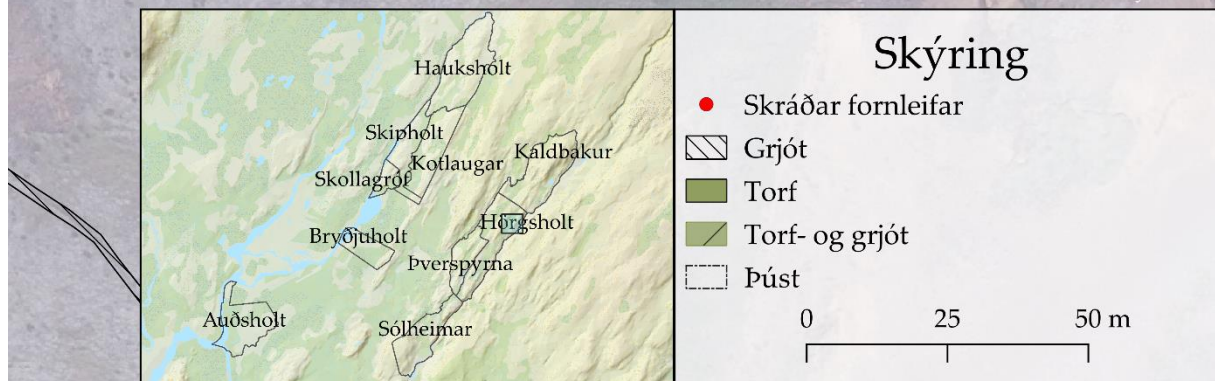

Minjakort Árfell

© Loftmyndir ehf

Skýring

• Skráðar fornleifar

▨ Grjót

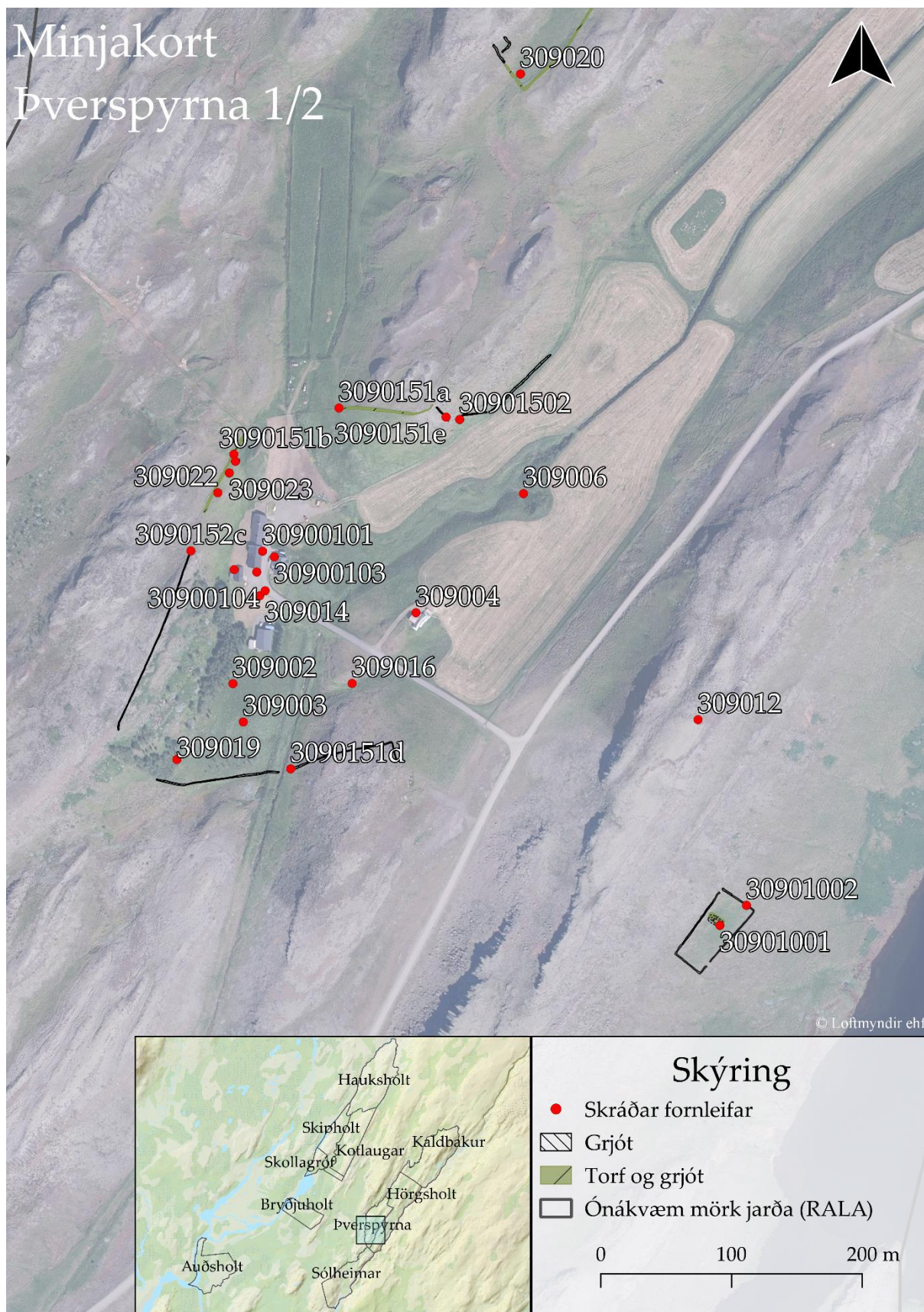
■ Torf

▨ Torf- og grjót

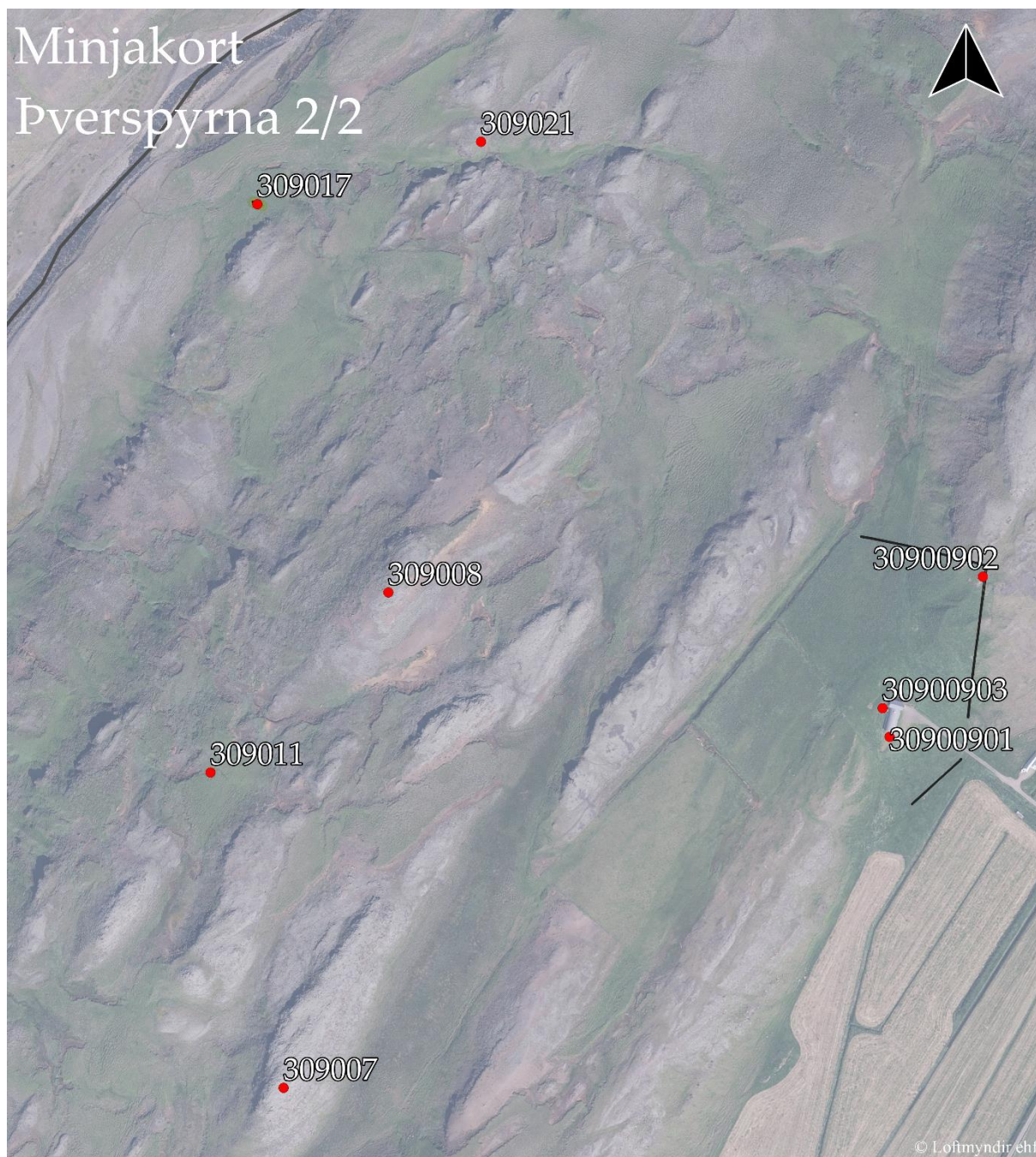
▭ Þúst

0 25 50 m

Minjakort Þverspyrna 1/2

Minjakort Þverspyrna 2/2

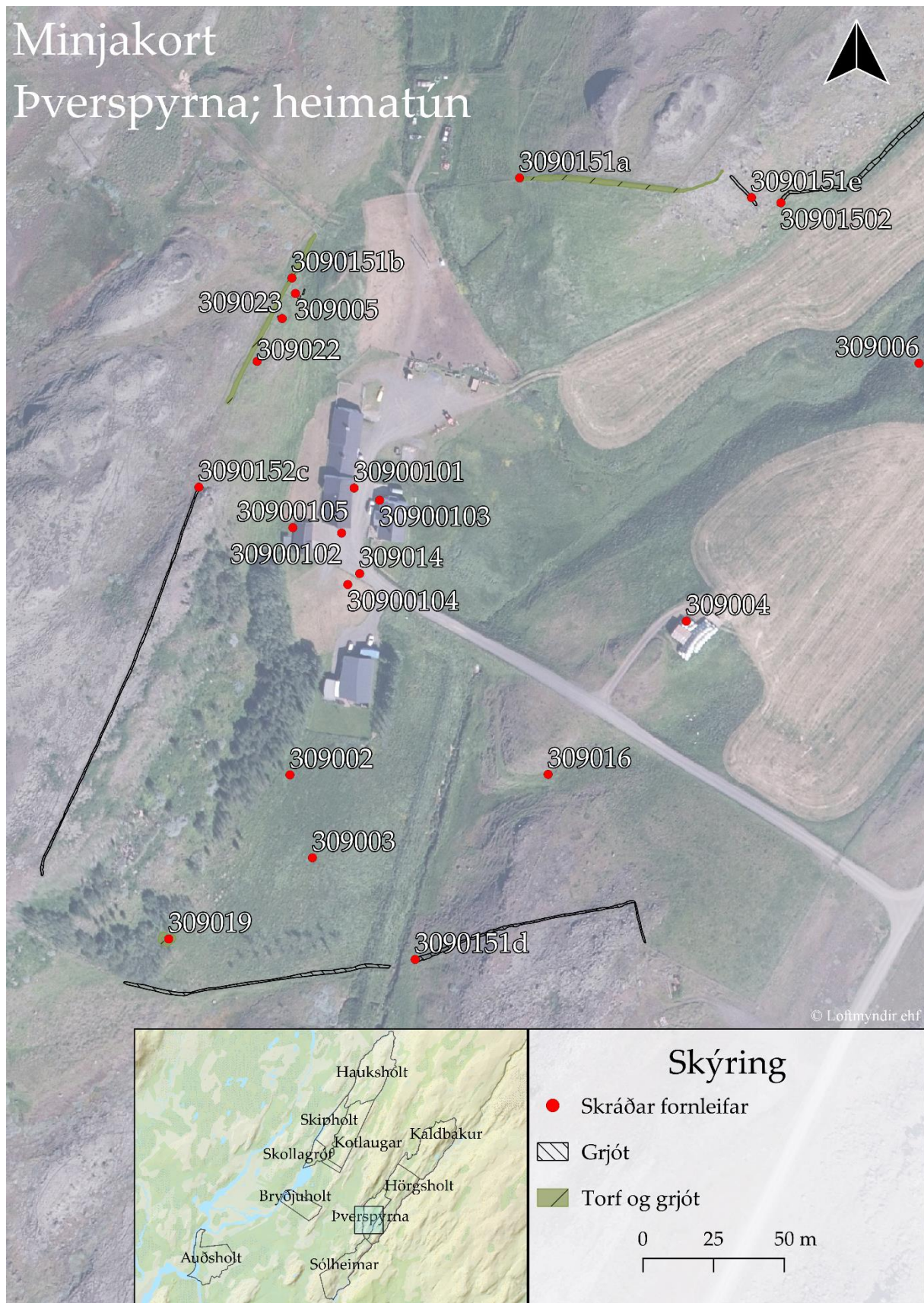

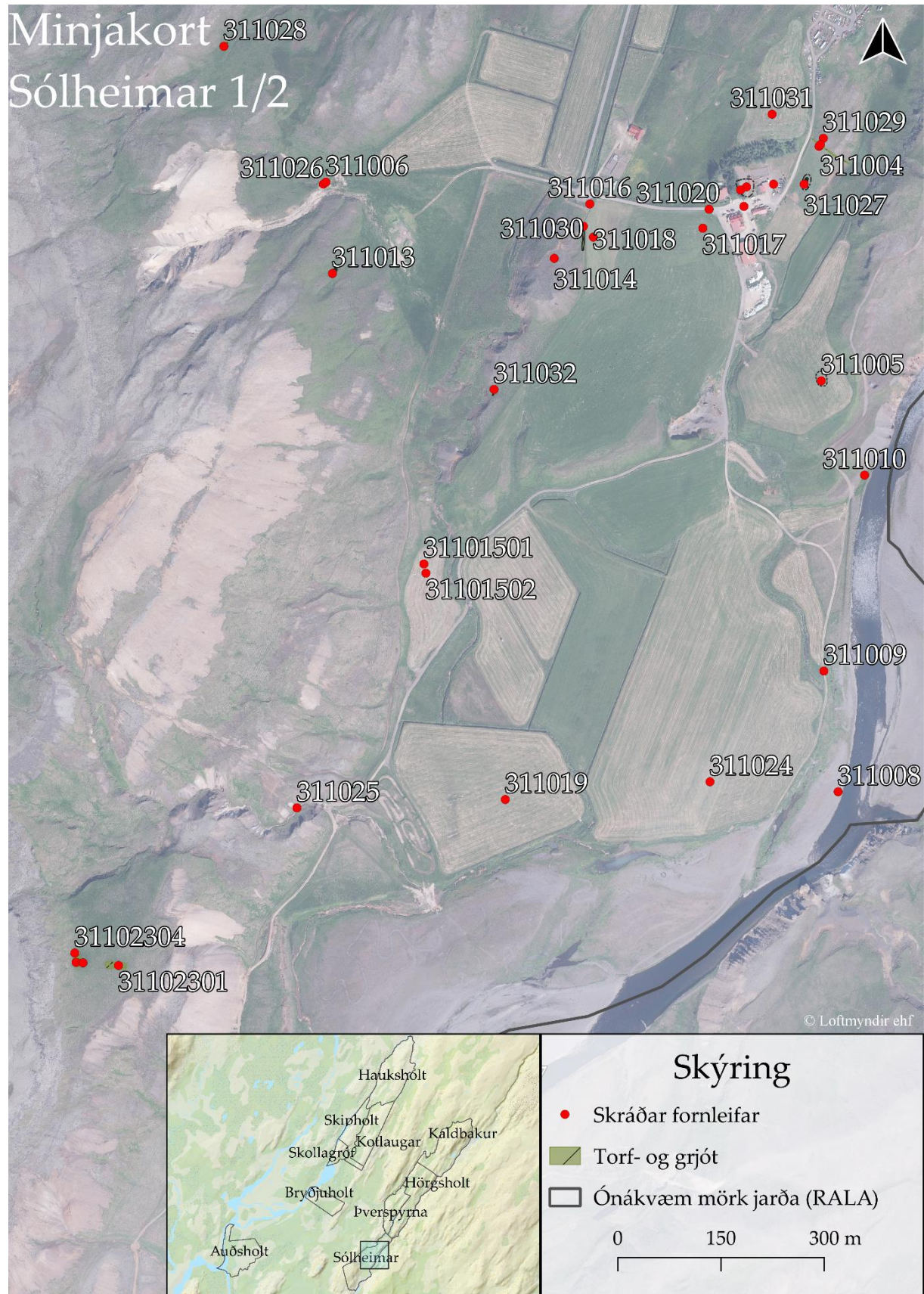
Skýring

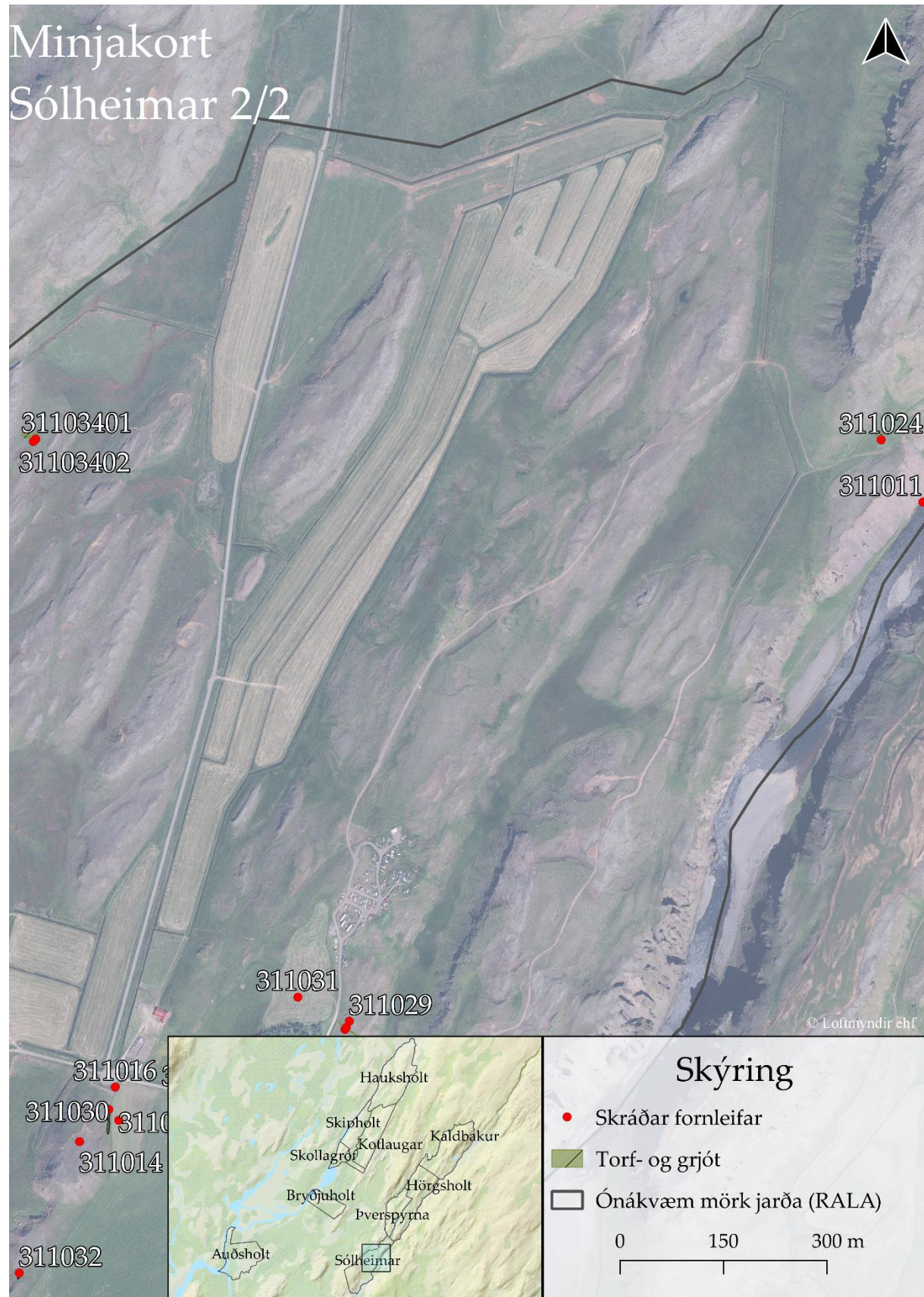
- Skráðar fornleifar
- ▨ Grjót
- Ónákvæm mörk jarða (RALA)

0 100 200 m

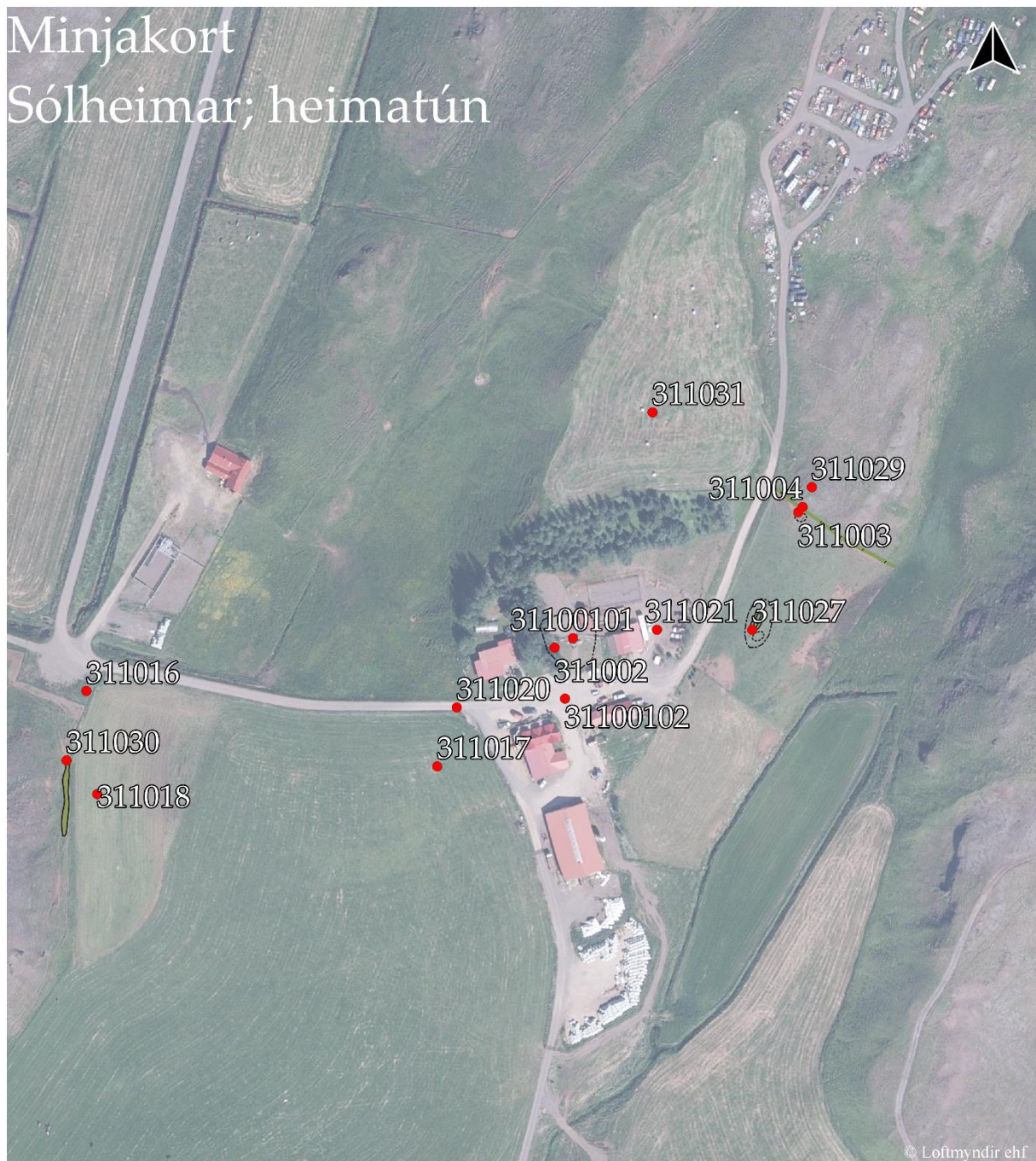
Minjakort Þverspyrna; heimatún

Minjakort Sólheimar; heimatún

© Loftmyndir ehf

Skýring

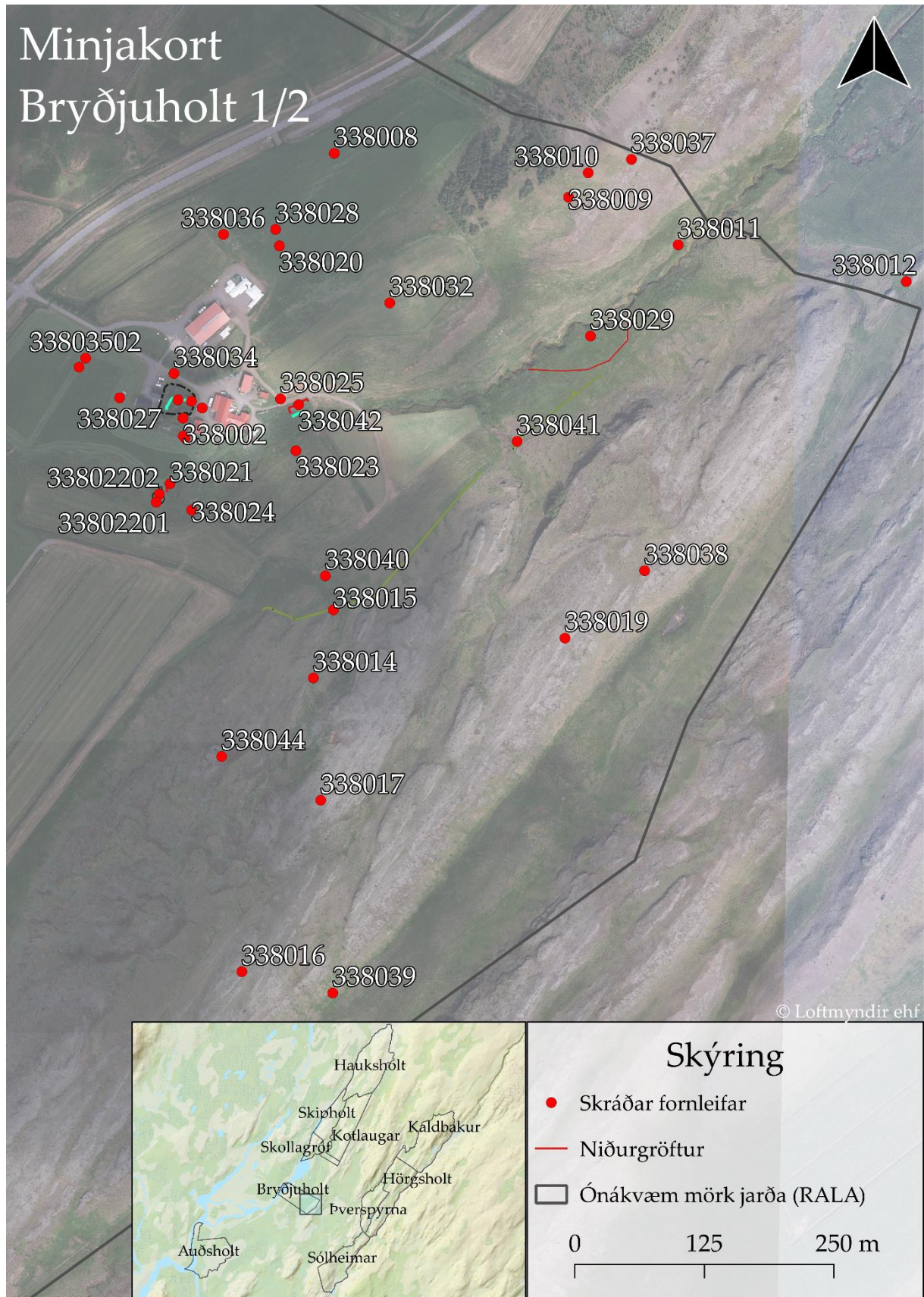
• Skráðar fornleifar

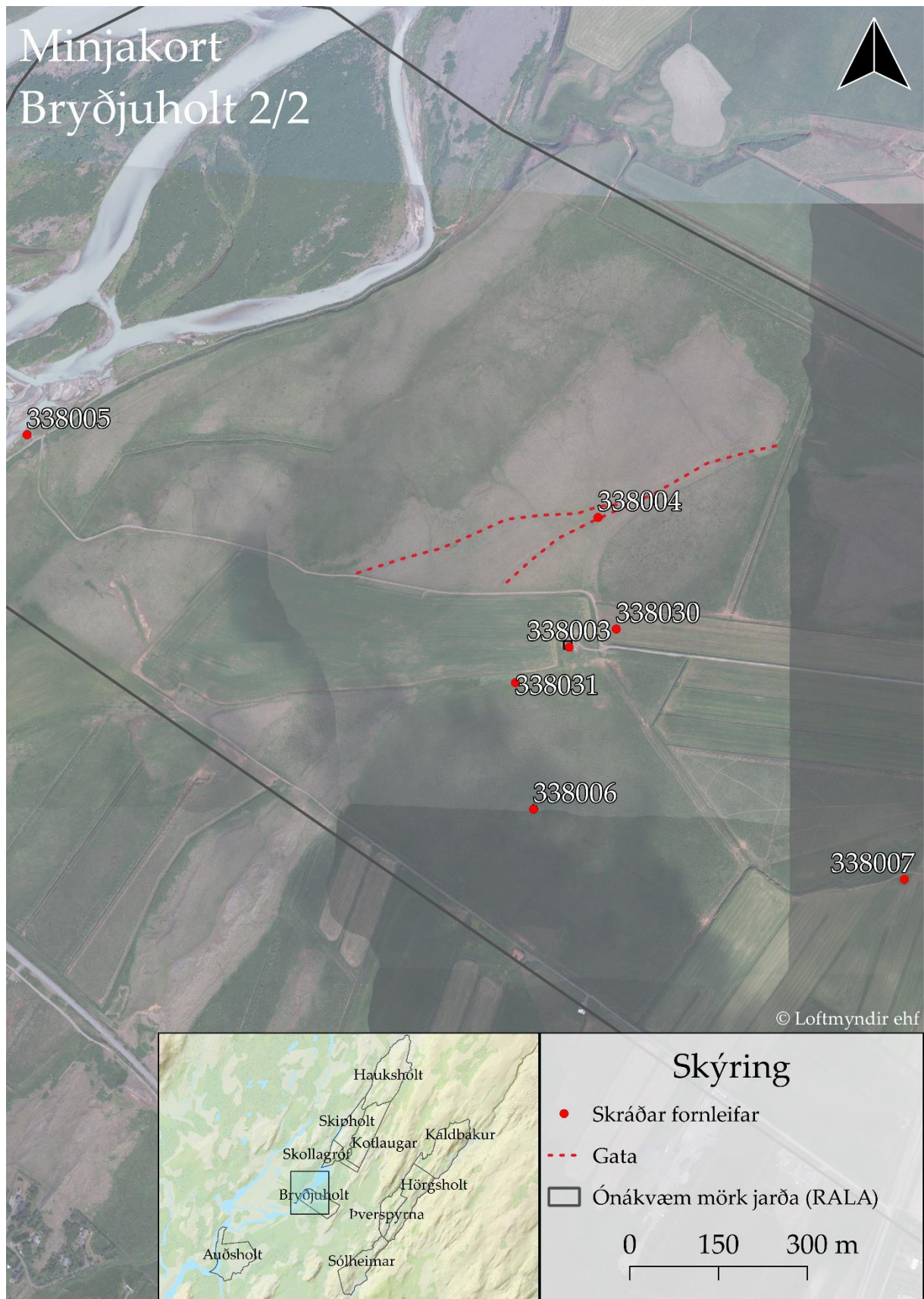
Torf

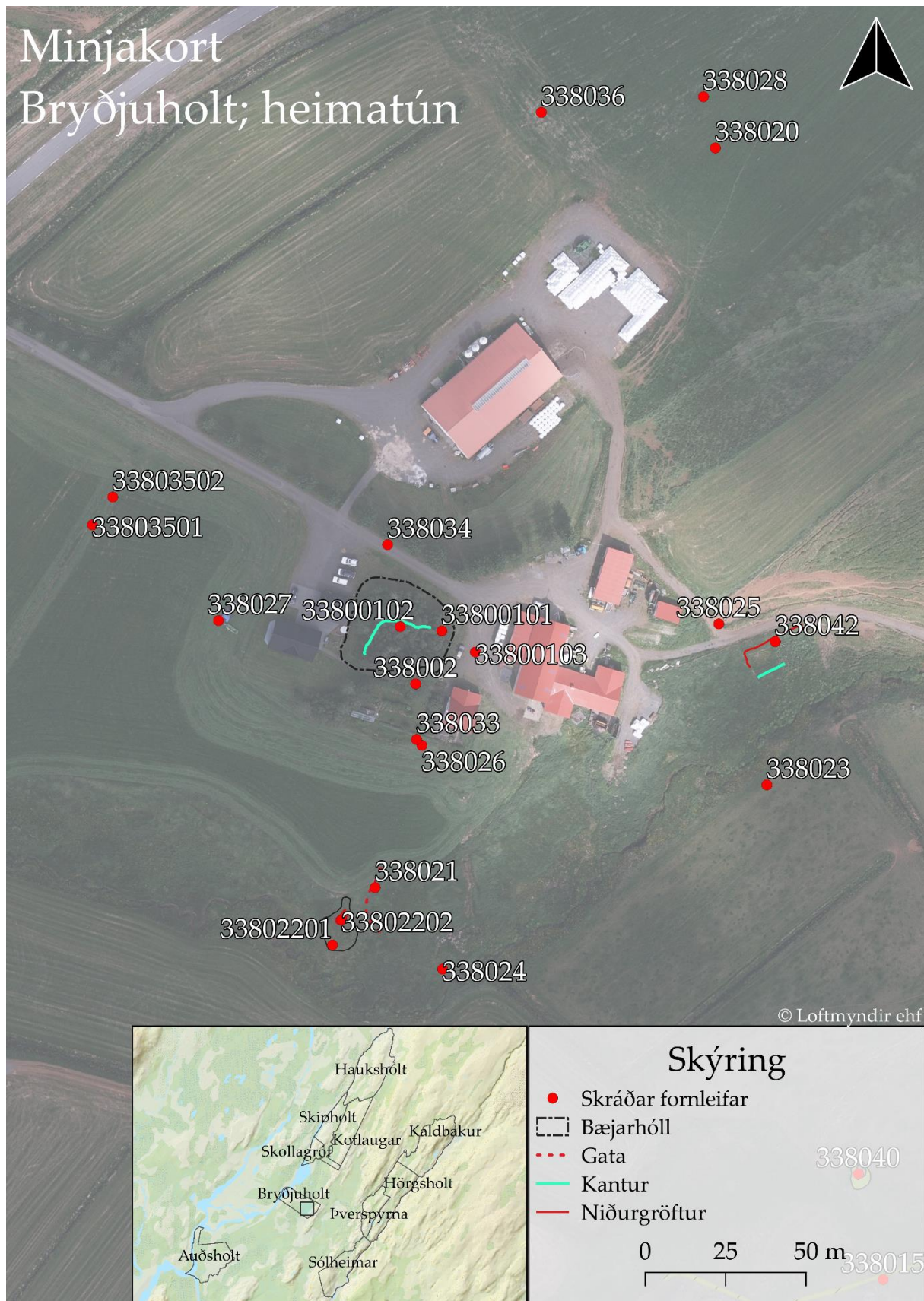
Torf og grjót

0 50 100 m

Minjakort Bryðjuholt 1/2

Minjakort Kotlaugar 1/2

